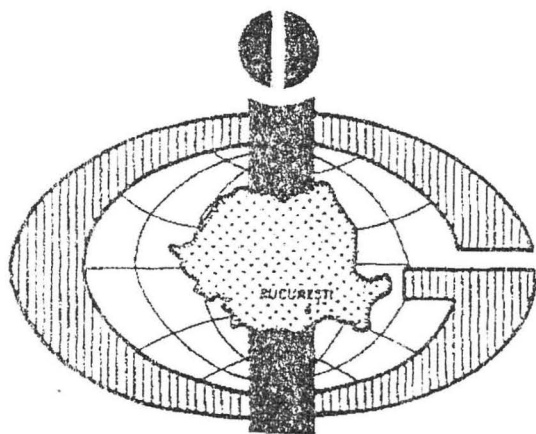

ACADEMIA ROMANA
INSTITUTUL DE GEOGRAFIE

REVISTA
GEOGRAFICA

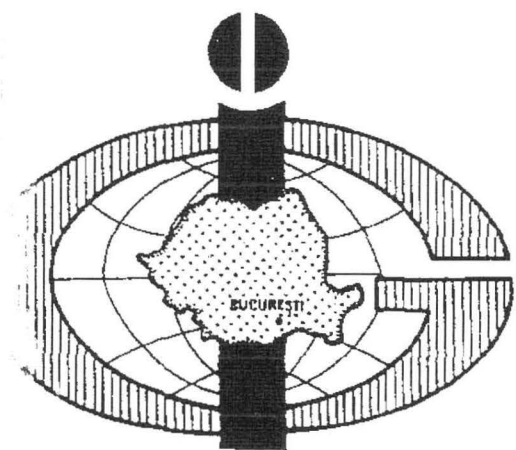
T.IV-1997-SERIE NOUA

-BUCURESTI-1997-

ACADEMIA ROMANA
INSTITUTUL DE GEOGRAFIE

REVISTA
GEOGRAFICA

■ T.IV-1997-SERIE NOUA ■
-BUCURESTI-1997-

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE GEOGRAFIE**

COLEGIUL DE REDACȚIE

**Președinte de onoare: Prof. Victor TUFESCU,
membru al Academiei Române**

**Redactor responsabil: dr. Ion ZĂVOIANU,
directorul Institutului de Geografie**

Membri:

**dr. Lucian BADEA
prof. dr. Dan BĂLTEANU, m.c. al Academiei Române
dr. Octavia BOGDAN
dr. Mircea BUZA
Șerban DRAGOMIRESCU
dr. Basarab DRIGA
prof. dr. doc. Petre GÂȘTESCU
prof. dr. Ion HÂRJOABĂ
dr. Ioan IANOȘ
dr. Ion IORDAN
dr. Cristina MUICĂ
dr. Wilfried SCHREIBER
dr. Sorina VLAD**

Editori:

**dr. Veselina URUCU
Liliana NICA-GURAN**

Coperta:

Gheorghe IACOB

ISSN 1224 - 256X

CUPRINS

STUDII, COMUNICARI

Studies, researches

GHEORGHE IACOB , Două momente din evoluția numerică a populației urbane din România în secolul XX: recensămintele efectuate în 1912 (1910) și 1992.....	3
PETRE DEICĂ, DANIELA NANCU , Noile structuri geodemografice urbane din România	7
CLAUDIA POPESCU, LUCIAN DOBRACA, CRISTIAN TĂLÂNGĂ , Schimbări recente în structura activităților de servicii și industriale în București.....	14
MIOARA SANDU , Bazinul subcarpatic al Argeșului. Categoriile de risc geomorfologic	22
MIHAELA DINU, VASILE LOGHIN , Alunecările de la Pucioasa (Subcarpații Ialomiței). Evoluție și influențe antropice.....	27
ELENA NICULESCU , Influența structurii suprafeței subiacente active asupra repartiției zilelor cu diferite caracteristici termice pe litoralul românesc al Mării Negre.....	34
BASARAB DRIGA, PETRE GĂȘTESCU , Modificările sistemului circulației apei în depresiunea Roșu-Puiu-Lumina.....	38
VALERIA ALEXANDRESCU, DIMITRIE OANCEA, SORINA VLAD , Apelative ce desemnează forme de relief în Carpații Meridionali.....	46
CĂTĂLINA MĂRCULEȚ, IOAN MĂRCULEȚ , Aspecte geografice privind cultul greco-catolic din România	50
DANIELA NANCU , Tipuri de gospodării rurale în Subcarpații de la Curbură	55

OPINII

Opinions

CRISTINA MUICĂ, ION ZĂVOIANU , Implicarea geografiei în studii interdisciplinare asupra sistemului terestru	59
CONSTANTIN DRUGESCU , Considerații asupra importanței teoretice și practice a teoriei insularității biogeografice	63
VESELINA URUCU , "Sat" și "așezare rurală". Câteva considerații geoistorice	68
LILIANA NICA-GURAN , Factorii de localizare a investițiilor străine	73

PERSONALITĂȚI ALE GEOGRAFIEI ROMÂNEȘTI

Personalities of the Romanian Geography

ION CONEA

DRAGOȘ BUGĂ , Contribuția profesorului Ion Conea la afirmarea geografiei istorice și toponimiei geografice în România.....	80
PETRE DEICĂ , Ion Conea - ctitor al geopoliticii românești	86
LUCIAN BADEA , Metoda de investigare și descrierea geografică la profesorul Ion Conea	90
SORINA VLAD , "Muntele" la Ion Conea	93
ION CONEA , Transilvania, în cadrul pământului și istoriei poporului român	96
ION CONEA, LUCIAN BADEA, DIMITRIE OANCEA , Toponimie veche, doveditoare a continuității daco-romane în Carpații Meridionali de la vest de Olt	99

CONSTANTIN BRĂTESCU

LUCIAN BADEA , Un constructor al școlii geografice românești: Constantin Brătescu	114
GHEORGHE NICULESCU , Contribuția lui Constantin Brătescu la cunoașterea reliefului	117
DRAGOȘ BUGĂ , Geografia umană și istorică în opera lui Constantin Brătescu	120
GRIGORE POSEA , Constantin Brătescu - geograful Dobrogei	126
SORINA VLAD , Constantin Brătescu - mărturii epistolare	128

ȘTEFAN HEPITES

OCTAVIA BOGDAN, Ștefan Hepites. "Portret geografic"	130
--	-----

DOCUM ENTAR*Documentary*

MIRCEA BUZA, Relații științifice în domeniul geografiei între România și Germania	137
--	-----

IM MEMORIAM

NICULINA BARANOVSKY	145
----------------------------------	-----

CRONICI, RECENZII*Chronicles, notices*

ION ZĂVOIANU, Consfătuirea științifică "Spațiul geografic - o investiție pentru secolul XXI", Sofia, 22 mai 1997	85
GHEORGHE ARION, O veche așezare de răzeși, Vinderei, Edit. Monograf, Constanța, 1994 (Sorin Geacu)	98
VASILE BĂICAN, Geografia Moldovei reflectată în documentele cartografice din secolul al XVIII-lea, Edit. Academiei Române, București, 1996 (S.G.)	148
VLADIMIR ROJANSKI, FLORINA BRAN, GHEORGHITA DIACONU, Protecția și ingineria mediului, Edit. Economica, București, 1997 (Monica Barbu)	149
ERIC J. HOSBAWN, Națiuni și naționalism, din 1780 până în prezent. Program, mit, realitate, Edit. Arc, Chișinău, 1997 (Radu Săgeată)	37
SORIN GEACU, Dicționar geografic al județului Ialomița, Edit. Enciclopedică, București, 1997 (Cristina Muică)	151
SORIN GEACU, CONSTANTIN MATEI, ION ALEXANDRESCU, VICTOR SIMION, NICOLAE UZUNĂ, Monografia comunei Jilavele (Ialomița), Edit. Prahova, Ploiești, 1997, (Veselina Urucu)	49
GHEORGHE LUPĂȘCU, Depresiunea Cracău - Bistrița. Studiu pedogeografic, Edit. Corson, Iași, 1996 (S.G.)	33
CONSTANTIN MATEI, SORIN GEACU, ALEXANDRU BULEANDRĂ, ION BARBU, Monografia municipiului Urziceni, Tipogr. Slobozia, 1996 (Ecaterina Ion-Bordei)	58
ION TRIF PLEȘA, Istoria satului Pleșa, Edit. Porto-Franco, Galați, 1997 (S.G.)	92
PĂUN ION OTIMAN, Dezvoltarea rurală în România, Edit. Agroprint, Timișoara, 1997 (Veselina Urucu)	79
SERGIU TABUNCIC, Soldănești - localitate străveche din valea Ciernei, Edit. Sarmis, Chișinău, 1994 (S.G.)	58
*** Analele Brăilei, serie nouă, an II, nr. 2, Brăila, 1996 (S.G.)	136
*** Analele Dobrogei, serie nouă, an I, nr. 1, 1995, Edit. Muntenia, Constanța (S.G.)	125
*** Analele Dobrogei, serie nouă, an II, nr. 1, 1996, Constanța (S.G.)	125
*** Bulletin de recherche, Département de géographie et télédétection, Université de Sherbrooke, 1972-1997 (Alexandru Hogaș)	147
*** Landschaftsentwicklungskonzept Region Ingolstadt, Bayerisches Landesamt für Umweltschutz, Schriftenreihe, Heft 140, München, 1997 (Mircea Buza)	146
*** Istoria Hușilor, Edit. Porto-Franco, Galați, 1995 (S.G.)	150
*** Tulucești. Carte pentru tinerii de azi și de mâine, Edit. Porto-Franco, Galați (S.G.)	136

DOUĂ MOMENTE ÎN EVOLUȚIA NUMERICĂ A POPULAȚIEI URBANE DIN ROMÂNIA ÎN SECOLUL XX: RECENSĂMINTELE EFECTUATE ÎN 1912 (1910) ȘI 1992

Gheorghe Iacob, *Institutul de Geografie, Academia Română, București*

Two moments of the numerical evolution of Romanian urban population in the 20th century: 1912 (1910*) and 1992 census. The urbanisation, manifold process unprecedented at global level, recorded during the 20th century, affected the Romanian population as well. Disregarding the major events taking place in this period - two world wars, (1914-1919; 1939-1945), a deep economic crisis (1929-1933), more than 4 decades of totalitarian-communist regime and its collapse in 1989, the urban population has registered a spectacular growth. During 80 years from the first census (1912/1910) to the last one (1992) the urban population has grown from 2,079,860 to 12,367,370 inhabitants, i.e. a 6-time increase, prevailing the rural population (from 16.3% to 54.3%). It is worth mentioning that in this interval 125 rural settlements have been given the status of town, so that the number of Romanian towns in 1992 raised to 260 and 263 in present (1997) being added three more settlements (Făget, Teiuș and Baia de Arieș).

* For Transilvania, Banat, Crișana and Maramureș.

Cuvinte cheie: populație urbană, evoluție, secolul XX, România.

Printre domeniile prioritare de cercetare se înscrie și cel al evoluției fenomenului demografic, dat fiind legătura indisolubilă a acestuia cu dezvoltarea materială și spirituală a societății. Secolul XX este edificator în acest sens: saltul spectaculos și fără precedent în istorie l-a înregistrat implicit și fenomenul demografic pe întreg mapamondul, firesc cu intensități diferențiate, în funcție de particularitățile fiecărei arii geografice. Nu a făcut excepție nici țara noastră, care deși a cunoscut și suportat vicisitudinile a două mari conflagrații mondiale, a unei crize economice (1929-1933) și în cea de-a doua jumătate a actualului secol, instaurarea pe mai bine de 4 decenii a unui regim totalitar comunist, a înregistrat în perioada 1912-1992 o creștere numerică considerabilă a populației, în care mediul urban s-a impus cu pregnanță prin dinamismul înregistrat, cu deosebire după cel de-al doilea război mondial, mediu asupra căruia ne limităm, în cele ce urmează, a analiza datele recensământului întreprins în 1912 (1910)¹ în comparație cu cele ale recensământului efectuat în 1992, deci la un răstimp de 8 decenii.

Aflată într-un proces incipient de modernizare, societatea românească de la începutul secolului XX sub raport demografic era precumpănitor rurală, raportul dintre cele două medii - rural/urban - fiind de 6 la 1.

Mediul urban, pe care-l evocăm la data primului recensământ al actualului veac (1912/1910), era reprezentat de 135 de orașe, care însumau o populație de 2.079.860 locuitori din cei 12.768.359 locuitori, cât reprezenta populația țării (inclusiv Transilvania).

Ponderea majoritară (peste 80%) o dețineau orașele mici (cele sub 20.000 locuitori), a căror origine, în aproape totalitatea lor, era a străvechilor așezări stato-nice situate, fie la încrucișări de drumuri comerciale, în vecinătatea pasurilor transcarpatice sau a punctelor de vamă, fie "schele" la Dunăre, în dreptul vadurilor lesnicioase, dar și în locuri care au constituit și au continuat peste timp să funcționeze ca exploatare minieră sau ocne de sare ale populației autohtone, cum este de pildă Abrud, Zlatna, Turda, Baia Mare, Baia Sprie, Baia de Aramă etc.

Din cele 135 de așezări urbane consemnate de recensământul populației efectuat în 1912 (1910) numai 24 depășeau 20.000 locuitori, iar Bucureștiul era singura urbe ce depășea 300.000 locuitori.

Factorii catalizatori în sporirea numărului de locuitori au fost tandemul funcțional *administrativo-economic și poziția geografică* - fie capitale de provincie și reședințe de județ (Iași, Cluj, Brașov, Timișoara, Craiova, care depășiseră 50.000 locuitori în 1912, fie orașe-porturi, Galați, Brăila, care, grație amenajărilor portuare adecvate, înregistraseră, la începutul secolului, o sensibilă revigorare, care le propulsaseră pe primele două locuri după Iași și Timișoara și înaintea Clujului, Oradei, Craiovei, Ploieștiului și Brașovului.

Industria prelucrătoare, ca și cea extractivă, aflate la începutul modernizării au influențat - în mai mică măsură - creșterea numerică a populației urbane, chiar și în perioada interbelică. Orașele mici de la începutul secolului aveau, în cea mai mare parte, un pronunțat caracter agricol și comercial (prin păstrarea vocației de târguri tradiționale), o fizionomie apropiată de cea

¹ Pentru Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș.

rurală, lipsite în general de amenajări urbanistice, dar dotate cu instituții juridico-administrative și o notabilă activitate meșteșugărească.

La începutul secolului, ca și în perioada interbelică, s-a forțat nota privind conferirea statutului de oraș unor așezări pe criterii subiective (ex. Techirghiol, Eforie, Băile Govora etc.), a căror populație deși nu atinsese nici 1.000 locuitori (Eforie avea sub 250 locuitori) au fost declarate orașe, argumentul constituindu-l funcția balneo-climaterică.

Mutațiile sociale și economice fără precedent, care au avut loc pe parcursul celor 8 decenii, timp în care România a fost implicată în două conflagrații mondiale, din care ultima cu urmări dintre cele mai nefaste, prin instaurarea unui regim totalitar-comunist, și-au pus amprenta în modul de viață material și spiritual, resimțindu-se implicit și în fenomenul demografic prin răsturnări ale evoluției: de la creștere lent-ascendentă în perioada interbelică, în care au fost declarate orașe doar 17 așezări, la cea postbelică, în care s-au conferit acest statut la peste 100 de așezări rurale, totalizând un număr de 260 orașe, cu o populație ce însumează peste 12 milioane de locuitori, raportul demografic, în anul 1992, fiind net în favoarea mediului urban prin creșterea acestuia de peste 3 ori (de la 16,3 % la 55,0 %). În perioada 1993-1997 au mai fost declarate orașe localitățile Făget, Teiuș și Baia de Arieș, ridicând numărul lor la 263¹.

Din analiza tabelului orașelor existente la datele celor două recensăminte de referință, se constată, deopotrivă, extinderea teritorială și creșterea numerică a orașelor, în primul rând, aproape o dublare a numărului acestora - de la 135 la 262 în cele 8 decenii - și, apoi, o creștere numerică, atât a orașelor mijlocii (20.000-50.000 locuitori) de la 15 la 62, cât și a celor mari (50.000-100.000) de la 10 la 47, în timp ce Bucureștiul a depășit 2 milioane locuitori, ceea ce egalează totalul populației urbane a României anului 1912. Notăm, de asemenea, faptul că din cele 135 orașe existente în 1912 (1910) un număr de 10 au pierdut acest statut în decursul secolului².

Creșterile spectaculoase s-au înregistrat după 1965, odată cu aplicarea unei politici excesive de industrializare, concomitentă cu aceea de construire masivă de locuințe în mediul urban. Cu foarte puține excepții, creșterea numerică a populației este impetuoasă, în unele cazuri explozivă, de peste 40 ori, cum este cazul orașelor Colibași, Năvodari, Eforie, datorită politicii investiționale impusă de către regimul totalitar. Cu o creștere ce variază între 10 și 40 ori se situează nu mai puțin de 28 orașe, datorită investițiilor masive alocate implantărilor industriale, care au determinat fenomenul de atracție a forței de muncă, materializat printr-un spor migratoriu superior celui natural. În această categorie cităm orașele: Hunedoara, Rovinari, Motru, Slobozia, Constanța, Bacău, Comănești, Miercurea Ciuc, Câmpia

Turzii, Baia Mare, Succava. O creștere asemănătoare au înregistrat și orașele balneo-climaterice Băile Herculane, Predeal și Techirghiol.

Un număr de 60 orașe au înregistrat o creștere numerică între 5 și 10 ori. Dintre acestea se remarcă nu mai puțin de 21 reședințe de județ care, favorizate de funcția administrativ-teritorială și aportul investițional, orientat cu precădere în activitățile industriale, au stânenit dezvoltarea orașelor mici limitrofe (ex. Jimbolia, Deta, Sănnicolau Mare, Buziaș, afectate de Timișoara; Nădlac, Curtici, Ineu, Pâncota, Lipova afectate de Arad; Baia Sprie de către Baia Mare; Ocna Sibiului și Căsnădie de către Sibiu; Isaccea și Măcin de către Tulcea și, respectiv, Brăila; Șegarcea de către Craiova etc.).

Din totalitatea centrelor urbane numai patru înregistrau, la nivelul ultimului recensământ, un recul demografic: Nădlac (-40 %), Ocnele Mari (-29 %), Sulina (-25 %) și Anina (-8 %), primele două vitregite prin însăși apropierea de Arad și respectiv Râmnicu Vâlcea, Sulina de dezvoltarea celor trei porturi - Constanța, Galați și Brăila - iar Anina prin diminuarea activităților miniere, sursa principală de existență a populației orașului.

De menționat, că această creștere numerică impetuoasă a populației urbane s-a realizat printr-o politică forțată de dezvoltare excesivă edilitaro-industrială a orașelor existente și de conferire a acestui statut la nu mai puțin de 100 localități rurale. Acest ambițios program s-a înfăptuit, însă, doar parțial și preferențial, deoarece conceptul de urbanizare, în sensul real al cuvântului, a rămas încă un deziderat pentru multe din orașe, îndeosebi din rândul celor noi și mici, unele lipsite de cele mai elementare lucrări edilitare (canalizare, alimentare cu apă și gaze naturale).

Aplicată fără suficient discernământ și cunoaștere a particularităților geografice, această politică a urbanizării a acționat ca un factor de presiune permanentă asupra mediului rural, în speță asupra populației, aceasta fiind puternic afectată prin amploarea pe care a luat-o fenomenul migrator (în mai multe regiuni chiar îngrijorător), deoarece acesta aduce cea mai mare atingere populației de vârstă tânără, elementul potențial și productiv al satului, matricea incontestabilă a națiunii.

Prin însuși specificul său, mediul rural, neoferind confortul și facilitățile orașului, nu mai poate reveni ușor la echilibrul necesar revigorării lui. Repunerea în posesie funciară nu este încă suficientă în procesul de reîntoarcere a unei părți din populația orașelor de proveniență rurală, dacă nu este efectiv sprijinită prin măsuri reparatorii și stimulatorii privind refacerea integrală a gospodăriilor țărănești, afectate de procesul brutal de tristă amintire al colectivizării forțate.

Deși, după cum am menționat, numărul orașelor s-a dublat în acest frământat secol, totuși sunt numeroase arii locuite lipsite de orașe: sudul Banatului (Depresiunea Almăjului), Câmpia înaltă a Bălăcetei, Dealurile Oltețului, Câmpia Romanaiilor, Câmpia Găvanu-Burdea, sudul Dobrogei și Podișul Casimcei, Vrancea, Câmpia

¹ Aportul demografic al acestor trei orașe nu modifică concluziile noastre.

² Mihăileni, Ștefănești, Vama, Chilia Veche, Mahmudia, Ion Corvin, Ostrov, Filipești-Târg, Plenița, Cojocna.

A PONDEREA POPULAȚIEI URBANE

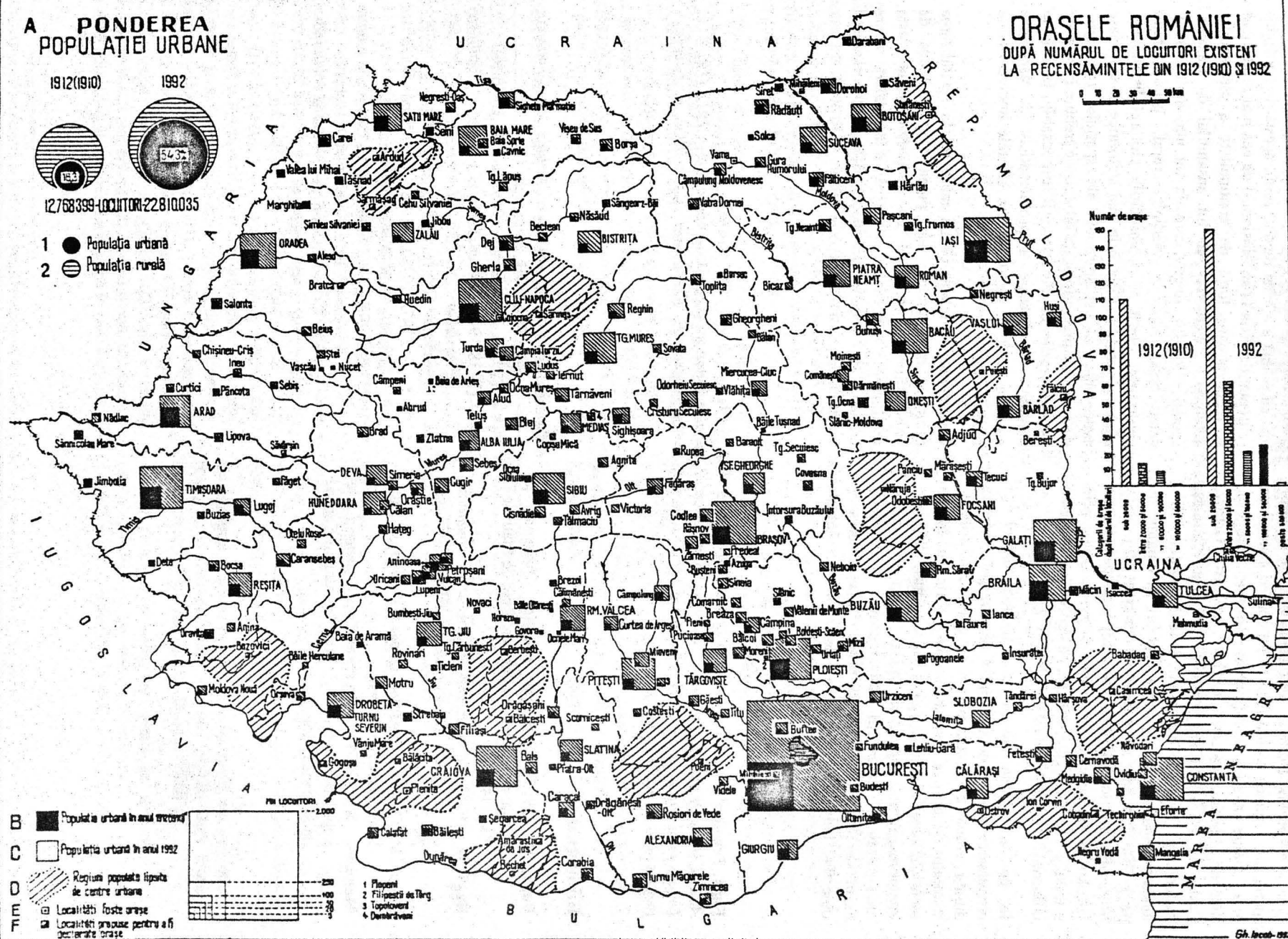
1912(1910)

1992

12768399-LOCUITORI-22810035

- 1 ● Populația urbană
- 2 ⊞ Populația rurală

ORAȘELE ROMÂNIEI

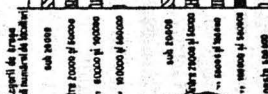
DUPĂ NUMĂRUL DE LOCUITORI EXISTENT LA RECENSĂMINTELE DIN 1912 (1910) ȘI 1992

0 10 20 30 40 50 km

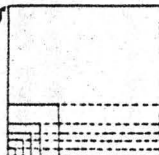
Număr de orașe

1912(1910)

1992

- B ■ Populația urbană în anul recensământ
- C □ Populația urbană în anul 1992
- D ⊞ Regiuni populate lipsite de centre urbane
- ⊞ Localități foste orașe
- ⊞ Localități propuse pentru a fi declarate orașe

Covurluiului, Lunca Prutului, Câmpia Transilvaniei, Culmea Codrului, Defileul Mureșului etc., în al căror spațiu sunt comune cărora li se poate conferi statutul de oraș. Dintre acestea menționăm: Bozovici, Gogoșu, Bălăcița, Plenița, Bălcești, Bechet, Amărăști, Ostrov, Casimcea, Năruja, Liești, Fălciu, Ștefănești, Sărmaș, Ardud, Turț, Bratca, Săvârșin etc. Este de neînțeles ca o luncă populată, cum este cea a Prutului, în lungime de peste 300 km sau un segment important din valea Mureșului inferior (defileul Deva-Lipova), pe aproape 100 km să fie vitregite de asemenea așezări, care prin statutul conferit de centre urbane, cu certitudine ar avea o influență benefică din toate punctele de vedere.

În concluzie, este demn de subliniat faptul că urbanizarea, acest proces complex de anvergură și lungă durată, eronat confundat uneori cu conferirea strictă a statutului de oraș, a generat, pe de-o parte, modificări esențiale benefice atât în spațiu cât și în mentalitatea și comportamentul populației, prin sistematizarea și modernizarea majorității covârșitoare a orașelor existente, prin apariția de noi orașe și prin dotarea cu obiective industriale și instituții de cultură și sănătate

adecvate, pe de altă parte, însă, a cauzat mutații în peisaj (prin sursele poluante) și în fizionomia așezărilor, dar mai cu seamă a afectat mediul rural, acesta diminuându-se treptat de la an la an, lipsindu-l de cea mai productivă și regeneratoare forță de continuitate a elementului autohton - tineretul - cu tot ansamblul de trăsături specifice locului, tineret care, ia tot mai mult drumul către oraș (superior mediului rural, prin mirajul confortului oferit și posibilitățile cultural-distractive), părăsind satul, una din cele mai statornice și valoroase avuții materiale și spirituale ale spațiului românesc. Astfel că asupra acțiunii de urbanizare trebuie îndreptate toate eforturile, de către factorii responsabili, în direcția modului de abordare a problematicii, de asemenea manieră încât să fie diminuate efectele nocive asupra mediului rural.

Considerăm, totodată, că un mare rol în revitalizarea centrelor mici urbane l-ar putea avea acțiunea de îmbunătățire a împărțirii administrativ-teritoriale prin reînființarea plaselor, ca verigă intermediară (între comună și reședința de județ), atât de necesară și benefică procesului de descentralizare.

Fig.1. Towns of Romania by number of inhabitants (according to 1912-1910 and 1992 census)

A. The share of urban population: 1. Urban population; 2. rural population. B. Urban population in 1912 (1910). C. Urban population in 1992. D. Populated regions lacking urban centres. E. Former-towns localities. F. Localities proposed to be declared towns.

Bibliografie

Bugă, D. (1967), *Populația orașelor Munteniei și Olteniei în ultima sută de ani*, Rev. de Statistică, XVI, 11.

Bugă, D. (1976), *La structure urbaine de la Roumanie au cours du XX-ème siècle*, RRGGG-Géogr., 20.

Cucu, V. (1995), *România. Geografie umană*, Edit. Glasul Bucovinei, Iași.

Manuilă, S. (1938), *Recensământul general al populației României*, I, Edit. Institutului Central de Statistică, București.

Tufescu, V. (1974), *România. Natură, om economie*, Edit. Științifică, București.

* * * (1938), *Enciclopedia României*, II, București.

* * * (1938-1941), *Recensământul general al populației României din 29 decembrie, 1930*, I-X, Institutul Central de Statistică, București.

* * * (1972-1979), *Atlas, Republica Socialistă România*, Edit. Academiei, București.

* * * (1984), *Geografia României*, II, *Geografie umană și economică*, Edit. Academiei, București.

* * * (1994), *Recensământul populației și locuințelor din 1992*, CNS, București.

NOILE STRUCTURI GEODEMOGRAFICE URBANE DIN ROMÂNIA¹

Petre Deică, Daniela Nancu, *Institutul de Geografie al Academiei Române, București*

Les nouvelles structures géodémographiques urbaines de Roumanie. On propose une typologie synthétique d'analyse corrélée des indicateurs de croissance naturelle et de la structure par âge de la population des villes de la Roumanie. On confirme, ainsi, une tendance de régression démographique dans tous les deux domaines, exprimées par la diminution du solde naturel et, aussi, par le vieillissement de la population. On met en évidence la tendance d'avancement de ce processus de l'ouest vers l'est.

Cuvinte cheie: structuri geodemografice, orașe, România

În mod curent, aspectele demografice în studiile de geografie umană pun accentul pe rezultanta elementelor analizate. În speță, mișcarea naturală este studiată prin prisma componentelor natalitate, mortalitate și apoi a sporului natural în mod similar cu mișcarea migratorie. Acest mod permite evidențierea unor concluzii cu caracter limitat fără a putea deduce interdependența lor.

Studiul nostru se dorește a fi o abordare complexă a principalilor indicatori demografici. În acest scop am analizat mișcarea naturală și structura pe grupe de vârstă a populației urbane în perioada 1989-1993, perioadă care coincide cu declanșarea celei mai grave crize demografice din secolul nostru. Pentru prima dată cauzele țin nu de perioada războiului, ci de factorii socio-economici pe timp de pace. Începând din 1992, sporul natural a devenit

negativ ca rezultat al reducerii în perioada 1987-1993 a natalității cu 34.1‰ și creșterii mortalității cu 4.5‰.

Dacă această tendință se va menține, în următoarele două-trei decenii, populația României va scădea cu 2-3 milioane locuitori, având în vedere și dinamica diferită a natalității în cadrul etniilor precum și presiunile care pot apărea din partea altor populații din afara țării, se poate afirma că pe termen mediu, această problemă poate avea o puternică semnificație geopolitică.

Pentru a evidenția interdependența principalilor indicatori ai mișcării naturale am adoptat o metodologie adecvată. Valorile medii ale natalității, mortalității și sporului natural pentru perioada 1989-1993, raportate la mediile pe ansamblul orașelor, erau astfel: natalitatea 12.1‰, mortalitatea 8.3‰ și sporul natural 3.8‰

Tabel 1. Clasele corelative ale indicilor mișcării naturale pe țară

Sporul natural	>3.8‰	>3.8‰	<3.8‰	<3.8‰	>0 ‰	>0 ‰
mortalitate	>8.3‰	<8.3‰	>8.3‰	<8.3‰	>8.3‰	<8.3‰
natalitate > 12.1‰	ACE	ADE	ACF		ACG	
natalitate < 12.1‰		BDE	BCF	BDF	BCG	

Astfel, orașele cu natalitate peste medie au fost repartizate în clasa A (222 orașe), cele inferioare în clasa B (60 orașe). Pentru orașele cu mortalitate peste medie, în mod similar, au fost evidențiate clasa C (162 orașe) și D (100 orașe), iar pentru sporul natural, trei clase de orașe: E (peste 3.8‰ în 159 orașe), F (sub 3.8‰, în 76 orașe) și spor negativ G (27 orașe). În funcție de îmbinarea claselor au rezultat opt grupe notate prin câte trei litere corespunzătoare celor trei indicatori (natalitate, mortalitate, spor natural). Conform valorii sporului natural peste 3.8‰, au fost incluse grupele ADE, ACE, și BDE, specifice pentru 157 orașe, respectiv 3/5 din totalul lor (fig.1 a). Grupa ADE are structura demografică cea mai favorabilă, cu sporul natural situat în general peste 5‰, dar și cele două grupe în care natalitatea

este sub medie (BDE) sau mortalitatea peste (ACE) au un spor natural peste 3.8‰.

Cele trei grupe includ jumătate din orașele mici, în mare parte declarate în perioada postbelică, peste 4/5 din cele mijlocii, multe dintre ele transformate în reședințe de județ după 1968 și aproximativ 1/2 din orașele mari prezente în grupele ADE și BDE.

Cu excepția orașului Iași, acestea fac parte din generația nouă, cu o creștere industrială mai rapidă: Baia Mare, Piatra Neamț, Râmnicu Vâlcea, Buzău, Pitești ș.a.

Arealul principal al celor trei grupe se suprapune pe teritoriul Moldovei, pe zona subcarpatică și pe Câmpia Transilvaniei, incluzând ariile marginale. Aceste

¹ Comunicarea prezentată în ședință publică de comunicări, Institutul de Geografie, martie, 1996, București.

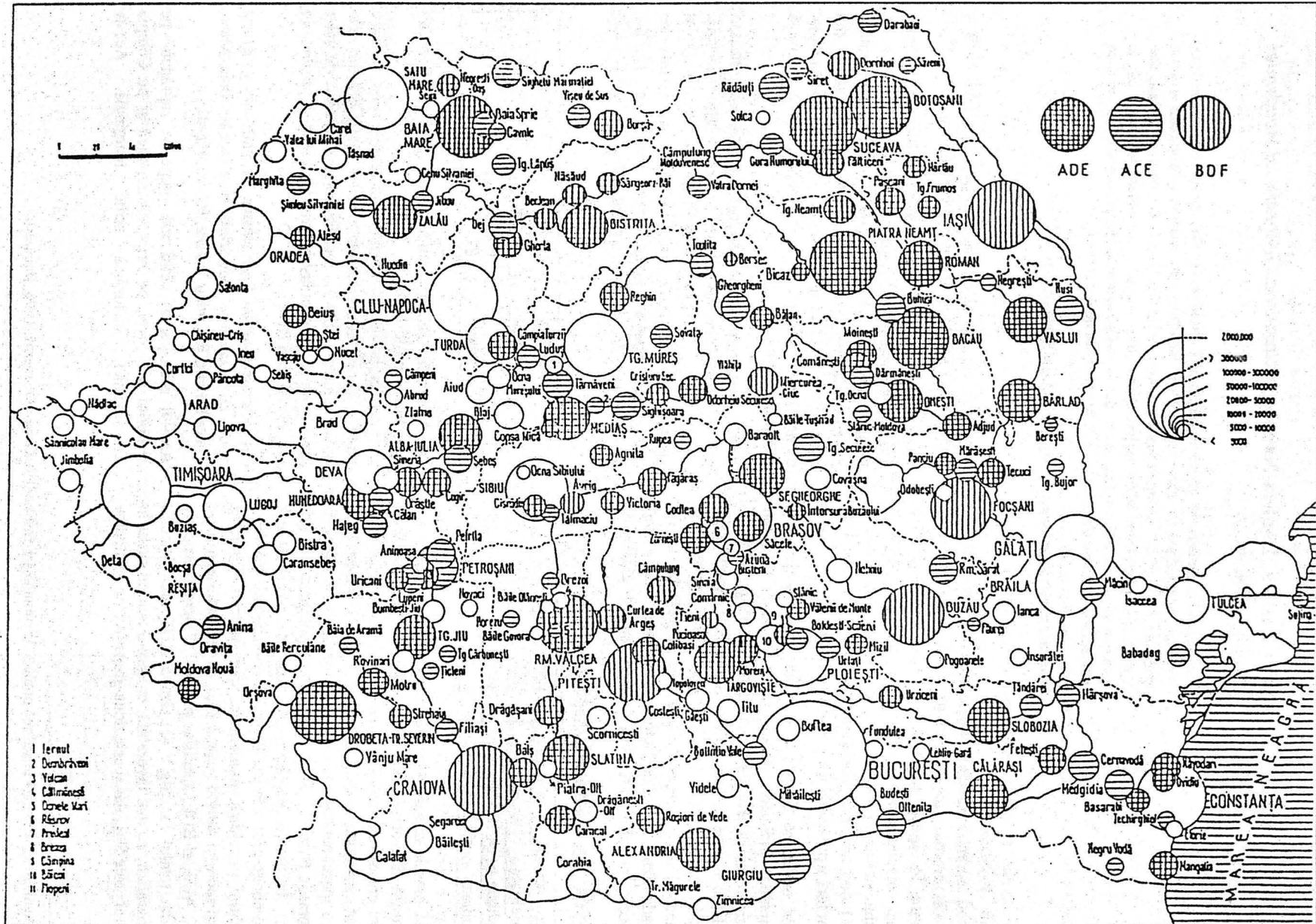

Fig. 1 a. Indicii corelați ai mișcării naturale. Grupele orașelor cu o structură demografică cu un grad ridicat de favorabilitate.
 Les indicateurs corrélés du mouvement naturel. Les groupes des villes avec une structure démographique ayant un haut degré de favorabilité.

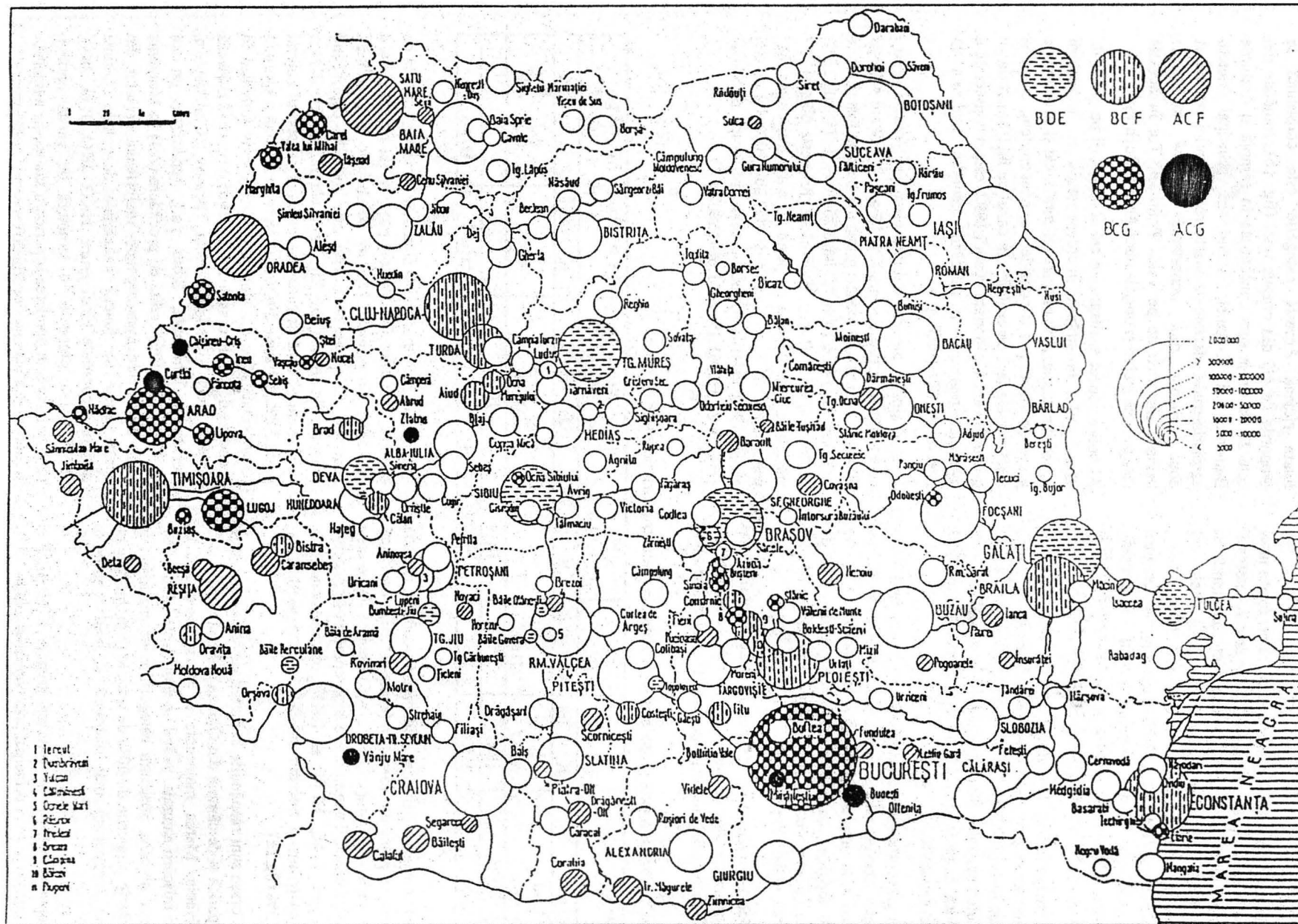

Fig. 1 b. Indicii corelați ai mișcării naturale. Grupele orașelor cu o structură demografică cu favorabilitate medie și redusă.

Les indicateurs corrélés du mouvement naturel. Les groupes des villes avec une structure démographique ayant une favorabilité moyenne et réduite.

concentrări coincid cu mediul rural, unde s-au înregistrat cele mai mici reduceri de populație față de alte zone, constituind astfel, o sursă directă de menținere a sporului natural urban.

O poziție aparte o dețin 22 de orașe, cu valori foarte mari ale sporului natural, între 10 și 18 ‰, pe seama natalității care variază între 20 și 25 ‰. Unele sunt concentrate în Moldova (Vaslui, Fălticeni, Târgu Neamț ș.a.), altele sunt dispersate în teritoriu (Năvodari, Colibași, Bălan, Motru, Urziceni și chiar Zalău etc.). Dacă în cazul primei categorii cauza principală este comportamentul demografic tradițional, celelalte își datorează sporul natural ridicat fluxului masiv de forță de muncă, în general tânără.

A doua categorie (fig. 1b), grupele ACF, BCF, și BDF, se individualizează prin sporul natural sub media de 3.8 ‰ (78 orașe respectiv 30% din numărul total). Pentru aceste grupe diferența între indicii natalității și mortalității este mai redusă, de unde rezultă și un spor natural mai mic față de prima categorie.

Această categorie este constituită în proporție de 3/4 din orașe mici. Dacă orașele mijlocii sunt mai rare, în schimb cele mari sunt amplu reprezentate prin orașele cu peste 250.000 locuitori, adică cele cu un stagiul important de vechime în categoria respectivă (Cluj-Napoca, Timișoara, Constanța, Galați, Ploiești ș.a.).

Majoritatea covârșitoare a orașelor acestei grupe se concentrează în zona de sud a țării și cea transcarpatică, zone afectate de declinul demografic. Cele mai puține sunt

localizate în Moldova și Dobrogea.

Cea de-a treia categorie, cu grupele ACG și BCG, are sporul natural negativ datorită indicelui de mortalitate foarte ridicat. Această categorie este constituită în proporție de 4/5 din orașele mici (fig. 1b). Jumătate din cele 27 de orașe sunt concentrate în câmpia și dealurile Banatului și Crișanei, având în principal funcții agroindustriale, afectate de amploarea migrației externe. A doua grupare mai importantă vizează localitățile balneoclimaterice de pe valea Prahovei. Tot în această categorie se includ și orașele mari Arad și București.

Al doilea aspect analizat este cel al structurii pe grupe de vârstă, aflat în strânsă interdependență cu indicatorii mișcării naturale. Atât mișcarea naturală, cât și structura pe grupe de vârstă pot fi considerate, concomitent, cauză și efect a uneia față de cealaltă. În cazul de față, structura pe grupe de vârstă, raportată la anul 1992, este o consecință a evoluției regresive a mișcării naturale, analizată în intervalul 1989-1993.

În mod similar au fost stabilite clase procentuale pentru cele trei mari grupe de vârstă: 0-14 ani, 15-59 ani și peste 60 ani (tab.2). Astfel, pentru grupa 0-14 ani au fost stabilite trei clase "J" peste 30%, "I" între 25-30% și "H" sub 25%; pentru grupa 15-59 ani - două clase "K" peste 60% și "L" sub 60%; pentru grupa de peste 60 ani - trei clase: "M" peste 15%, "N" între 10-15% și "O" sub 10%. La nivelul anului 1992 valorile medii ale celor trei grupe de vârstă erau de 24.3%, 61.1% și 11.6% (tab.2.)

Tabelul 2. Corelația între grupele mișcării naturale și ale structurii pe grupe de vârstă

> 60 ani	O <10%	O <10%	N 10.1-14.9%	N 10.1-14.9%	M >15%	M <15%
15-59 ani	K >60%	L <60%	K >60 %	L <60%	K >60%	L <60%
0-14 ani J > 30%	JKO	JLO		JLN		
I 25.1-30%	IKO		IKN	ILN		
H <25%	HKO		HKN		HKM	HLM

O primă constatare generală evidențiază ponderea ridicată a orașelor cu populație vârstnică (peste 60 ani), superioară mediei țării - 114 orașe (43.5%) - consecință a evoluției regresive a mișcării naturale. Ele sunt reprezentate prioritar de grupele ILM, HLM și HKM, caracterizate prin ponderea redusă a tinerilor sub 25%, iar a vârstnicilor, peste 15% (fig.2a).

Aceste orașe sunt răspândite în partea vestică a țării, zona subcarpatică și de câmpie din Oltenia și Muntenia, ca și în Transilvania. Marea majoritate a lor se corelează cu grupele mișcării naturale, având un spor natural sub 3.8 ‰ sau chiar negativ. Structura categoriilor de mărime este dominată în proporție de 90% de orașele mici, în parte cu o gamă funcțională mai restrânsă și sold migratoriu negativ.

Pe treapta următoare se situează grupele IKN, ILN și HKN, caracterizate în principal prin ponderea relativ

medie, atât pentru tineri cât și pentru vârstnici, corelată cu ponderea adulților (15-59 ani) peste 60%, cu excepția a opt orașe din grupa ILN, care se abat de la distribuția generală. Este gruparea cea mai masivă, cuprinzând jumătate din orașele țării (fig. 2a). Cele din grupele IKN și ILN se încadrează în categoria orașelor cu sporul natural peste 3.8 ‰. Orașele din grupa HKN au o gamă a sporului natural mai largă. Structura de mărime este dominată în proporție de 2/3 de orașele mici, alături de care se plasează orașele mari (Oradea, Brăila, Brașov, Cluj-Napoca, Constanța, Timișoara, Sibiu ș.a.), repartizate pe tot teritoriul țării. Răspândite cu precădere (2/3) în Muntenia și în provinciile transcarpatice, majoritatea orașelor din aceste grupe au funcții industriale dezvoltate. Ultima categorie cuprinde cinci grupe HKO, IKO, JLO, JKO, JLN. Aceste grupe au o structură de vârste optimă, caracterizată prin ponderea superioară sau medie a tinerilor și inferioară a vârstnicilor (fig.2b).

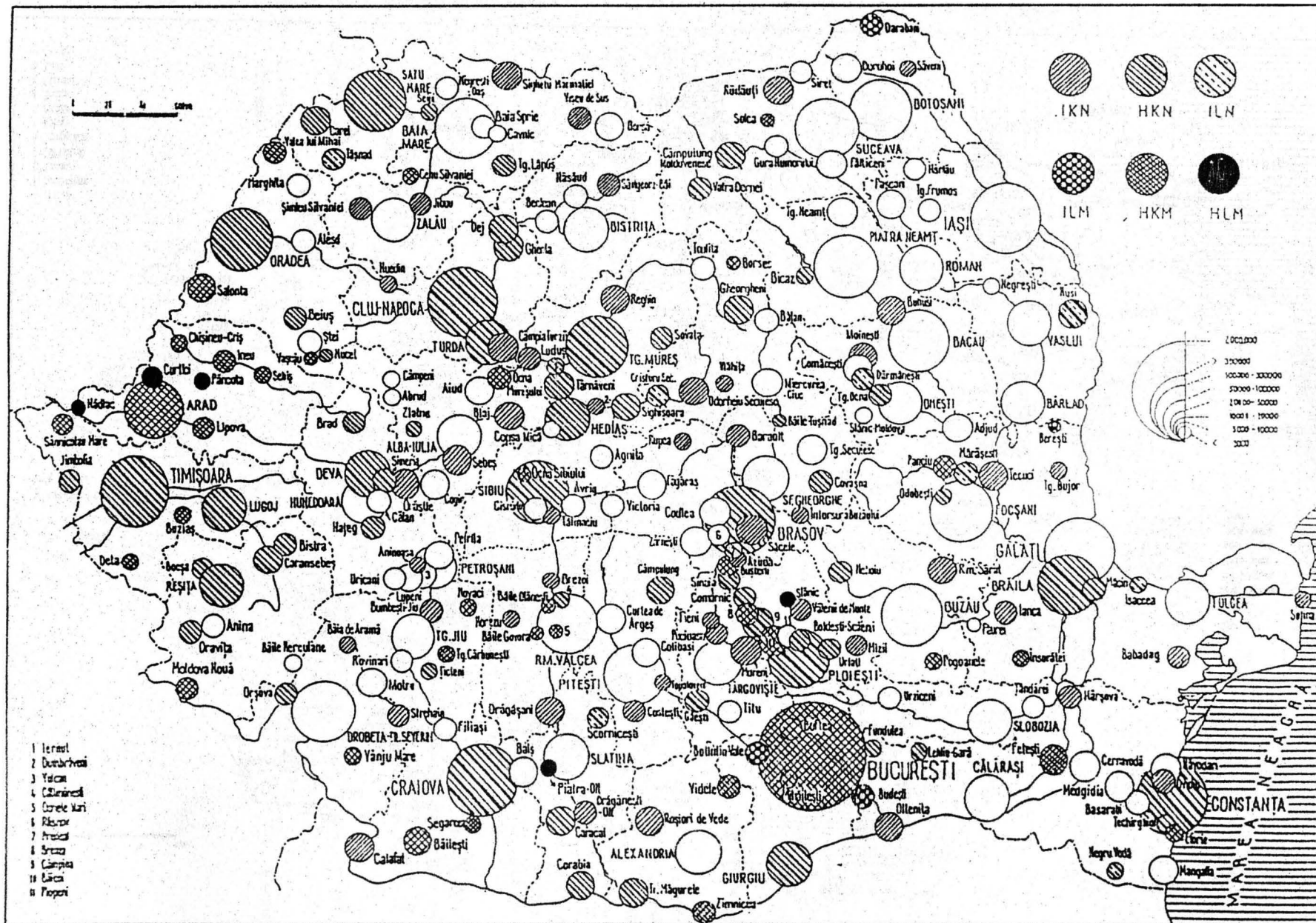

Fig. 2 a. Grupele mișcării naturale și ale structurii pe grupe de vârste. Orașele cu potențial demografic mediu și redus.

Les groupes du mouvement naturel et de la structure par âge. Les villes avec un potentiel démographique moyen et réduit.

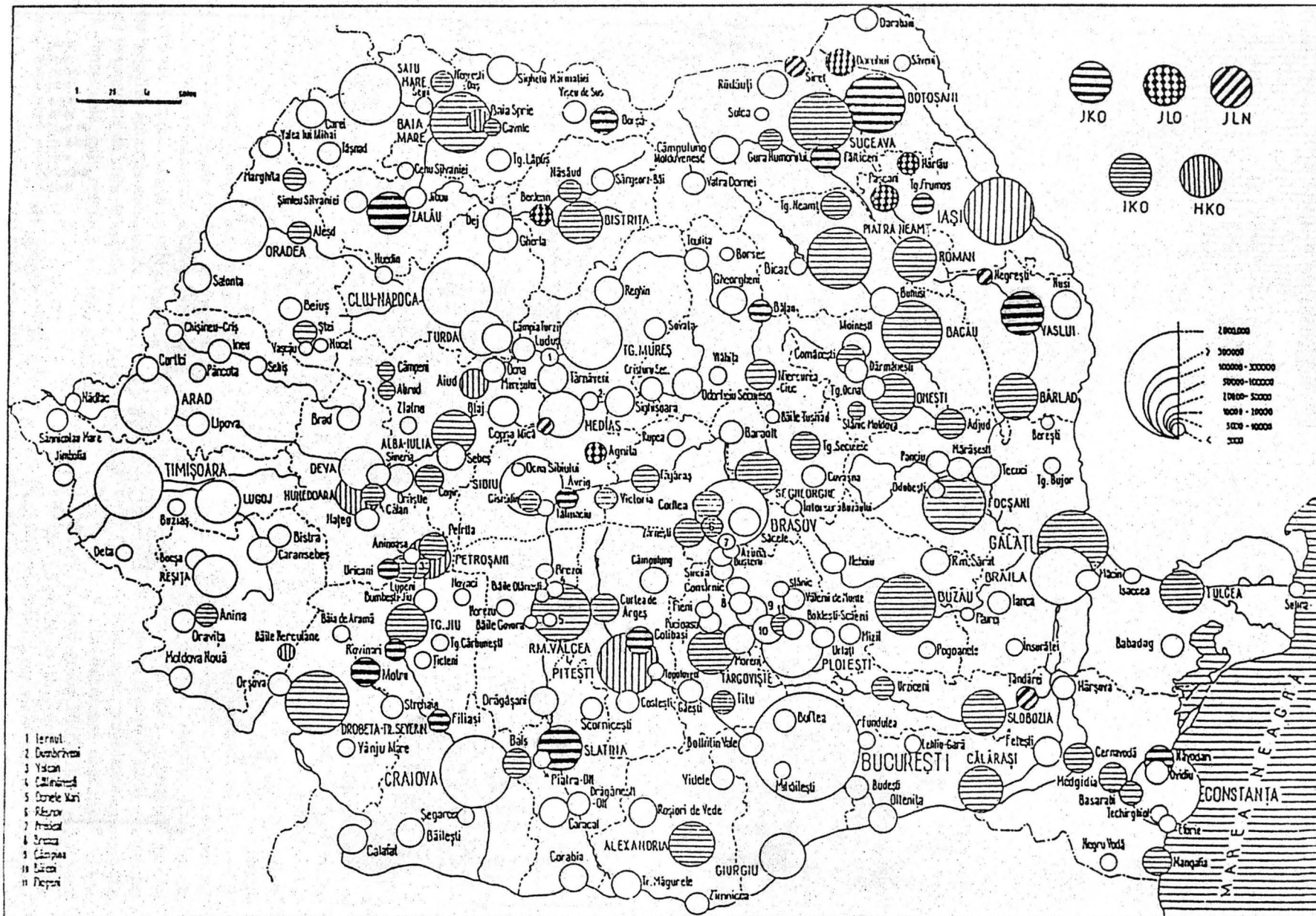

Fig. 2b. Grupele mișcării naturale și ale structurii pe grupe de vârstă. Orașele cu potențial demografic optim.

Les groupes du mouvement naturel et de la structure par âge. Les villes avec un potentiel démographique optimale.

Tabelul 3. Corelația între grupele mișcării naturale și ale structurii pe grupe de vârstă

sporul natural ‰	>3.8 ADE	>3.8 ACE	>3.8 BDE	<3.8 ACF	<3.8 BCF	<3.8 BDF	< 0 ACG	< 0 BCG
grupe de vârstă								
JLO 5	5							
JKO 15	12	1	1	1				
JLN 4	1	3						
IKO 58	36	13	4	1	1	3		
IKN 51	15	26	1	6	1	2		
ILM 5		3		1			1	
ILN 8	1	4		3				
HKO 7	1	2	2		1	1		
HKN 64	4	16	1	19	15	4	1	4
HKM 39	4	1		12	3	2	4	13
HLM 6				2			2	2
Total orașe 262	79	69	9	45	21	12	8	19

Ca urmare, aceste grupe au sporul natural mai ridicat. Structura de mărime este cea mai echilibrată, fiind formată în proporție de 2/3 din orașe mici și mijlocii, cu mai puțin de 50.000 locuitori, alături de 19 orașe peste această limită și 12 orașe mari. Acestea fac parte din categoria reședințelor de județ ce au cunoscut o dezvoltare industrială accentuată după anul 1968. Cele 89 de orașe ale acestei categorii sunt prioritar repartizate în Moldova, Transilvania și Muntenia.

Din analiza tipologiei sintetice geodemografice (tabel 3) se desprind câteva concluzii:

În cadrul mișcării naturale, grupele cu sporul natural peste medie dețin ponderea dominantă (157 orașe). Acestea, în proporție de 85%, se corelează cu grupele de vârstă în care ponderea tinerilor se situează între 25-30%, a adulților peste 60%, iar a vârstnicilor sub 15%. Marea majoritate a acestor orașe (3/4) sunt concentrate în Transilvania, Muntenia și Moldova.

Cea de-a doua grupare a orașelor, având sporul natural sub media de 3.8‰, concentrează doar 30% din totalul orașelor și se corelează în proporție de 70%, cu grupele în care ponderea tinerilor este mai mică de 25%, a adulților

peste 60%, iar a vârstnicilor este în mod predominant mai mare de 15%. Arealul acestor orașe este localizat aproape în totalitate în Transilvania, Muntenia, Crișana-Banat.

A treia categorie, cea mai puțin numeroasă, include orașele caracterizate prin ponderea cea mai redusă a tinerilor, sub 25% și cea mai ridicată a vârstnicilor, peste 25%. În unele cazuri ponderea vârstnicilor este egală sau chiar mai mare decât a tinerilor. Aceste orașe se întâlnesc cu precădere în Crișana-Banat și Muntenia.

Se confirmă existența a două areale opuse: unul, în partea vestică și sudică, în regres demografic și altul, în Moldova, cu evoluție demografică optimă. Primul areal are tendința de extindere spre interiorul țării, acolo unde sporul natural este atenuat de cel migratoriu. De altfel, un număr de circa 100 orașe au înregistrat în această perioadă reduceri de populație. Între acestea se află și centre mai mari, cum sunt Hunedoara, Deva, Reșița, Mediaș, Turda, Lugoj și chiar București.

De asemenea, grupele depistate nu sunt imuabile, întrucât are loc un proces de tranziție în direcția grupelor cu spor natural scăzut și a celor cu pondere ridicată a vârstnicilor.

Bibliografie

Deică, P. (1995), *Aspecte geografice actuale ale sistemului urban din România*, Terra.

Ianoș, I., Tălângă, C. (1994), *Orașul și sistemul urban românesc în condițiile economiei de piață*, Inst. de Geografie, București.

* * * (1992), *Recensământul populației*, Comisia Națională de Statistică, București.

SCHIMBĂRI RECENTE ÎN STRUCTURA ACTIVITĂȚILOR DE SERVICII ȘI INDUSTRIALE ÎN BUCUREȘTI

Claudia Popescu, Lucian Dobraca, Cristian Tălângă, *Institutul de Geografie al Academiei Române.*

Changes in the structure of tertiary and industrial activities in Bucharest. Starting from the present functional zoning, the paper highlights the main components or the on-going restructuring process and their effects on the future urban model. Three types of activities influence through their different evolution the development of the city. Commercial activities are especially dynamic, stimulated by the deficit registered in time between the residential growth and the supplying capacity, the excess of ex-industrial labour force and spaces, the offensive of the private sector in this field. Transport zones reflect the negative impact of compact residential areas planning which brought about the degradation of urban comfort and the elimination of buffer corridors between residential and other functional areas. The decline of industrial activities implied the analysis of viability in terms of: units size, sectoral affiliation, research-development activities, intensity of privatization, inflow of foreign capital, embeddedness in local environment. Finally, the main features of the future functional model of Bucharest are pointed out.

Cuvinte cheie: activități de servicii și industriale, zone funcționale, București

În literatura geografică este recunoscut faptul că funcțiile urbane stau la originea orașului. Funcțiile interne ale orașului București au generat, în decursul existenței sale, o serie de substructuri care formează ceea ce numim zone funcționale, conturând un model specific de distribuție. Acesta este rezultatul puternicei influențe exercitată de evoluția teritorial-funcțională a orașului și de concentrarea accelerată a populației și activităților economice din ultimele patru decenii. Există o alternanță a activităților economice cu zonele rezidențiale de la centru spre periferie: o zonă centrală cu activități specifice de interes național, zona rezidențială internă, zona industrială internă, marea zonă rezidențială și zona complexă periferică (cu predominanța industriei).

Pe baza analizelor efectuate, în principal asupra activităților comerciale, de transport și estimării procesului de restructurare industrială, se poate elabora un model de dispunere a zonelor funcționale. Într-o primă fază, modelul nu diferă substanțial de cel enunțat anterior, datorită faptului că procesul de restructurare a funcțiilor orașului are un ritm relativ lent, generat, în principal, de capacitatea de rezistență la schimbare a sistemului oraș, la care se adaugă complexitatea proceselor cu implicații directe asupra vieții populației.

Activitățile comerciale. În momentul de față, activitățile comerciale reprezintă un sector economic foarte dinamic, cu o prezență extrem de activă în spațiul urban. Dinamismul comercial actual poate fi interpretat sub mai multe aspecte: tendința de rectificare a curenților în servirea populației, acumulate prin extinderea masivă a zonelor rezidențiale în ultimele trei decenii, nedublată de dezvoltarea comerțului și a serviciilor în general; tendința de restructurare a bazei economice a orașelor, în urma declinului general al industriei (captări de forță de muncă și de spații pentru

derularea activității etc.); ca efect al promovării sectorului economic privat.

La nivelul rețelei comerciale a Bucureștiului, se disting, ca poli de mare stabilitate a comerțului, *piețele agroalimentare*. Rolul lor este important, cel puțin din câteva puncte de vedere: cele 37 de piețe agroalimentare continuă să fie principalele puncte de aprovizionare a populației cu produse de necesitate zilnică (îndeosebi alimente), calitate întregită de oferta comercianților de produse non-alimentare instalați de câțiva ani în piețe; vechimea unor piețe ca suport al cristalizării activităților comerciale de acest gen (piețele Obor și Traian funcționează de peste două secole); piețele sunt elemente ce atestă extinderea urbană, perioada lor de instalare fiind corelată cu proiectele de amenajare urbană (orice nouă etapă de sistematizare și amenajare a cartierelor includea în infrastructură cel puțin o piață agroalimentară); activitatea derulată în piețe reflectă un anumit caracter al relației urban-rural (în cazul nostru între o metropolă și zona sa de influență profund rurală) - lipsa verigii de legătură între producătorii agricoli și desfășurarea comercială. În acest context, trenarea proiectului Pieței de Gros întârzie contrabalansarea desfacerii directe prin producători (a căror activitate dublă producție-comerț a fost stimulată de prevederile Legii Fondului Funciar: extinderea culturilor speculative, relaxarea prețurilor prin eliminarea mercurialelor etc.); calitatea de vad comercial a piețelor a fost recunoscută și speculată prompt de asociațiile familiale și a avut ca efect lărgirea sortimentelor de produse.

Localizarea piețelor în spațiul urban al capitalei nu prezintă o corelație evidentă cu amplasarea celor mai populate cartiere. În general, în cele mai noi cartiere, piețele agroalimentare au o slabă reprezentare. Alți factori determinanți au fost: apropierea de bazinul legumicol din sudul Bucureștiului (cel mai mare volum de vânzări);

tradiția (Obor, Matache) susținută și în perioadele de criză a benzinei, datorită proximității Gării de Nord.

În evoluția piețelor în intervalul 1990-1997 pot fi distinse două perioade. Prima dintre acestea, derulată în intervalul 1990-1993 a vizat îndeosebi o creștere de ordin cantitativ, bazată pe sporirea cantităților de produse agricole, pe lărgirea spațiilor de vânzare și apariția comercianților neagricoli. Ulterior, au fost realizate îmbunătățiri de ordin calitativ, prin amenajarea unor piețe de lux (Piața Dorobanți, Piața Gemeni/ Galați), a căror alură se apropie de nivelul unor centre comerciale. Prin aceste intervenții, s-a produs o ierarhizare a piețelor bucureștene, pornind de la segregarea spațială și socială creată în București după 1990 (diferențe centru-periferie).

Analiza componentelor propriu-zise ale rețelei comerciale bucureștene - *unitățile comerciale* - trebuie începută de la analiza unităților comerciale de gros (de vânzări cu ridicata). Se are în vedere premisa că acest tip de comerț prezintă un grad mai ridicat de centralitate, asigurând, la nivelul capitalei, aprovizionarea comerțului de detaliu (cu amănuntul). La scara sistemului urban, aceste centre de gros depășesc cadrul intraurban, prin faptul că asigură aprovizionarea unităților comerciale din alte zone geografice. După o scurtă perioadă de aprovizionare directă, în anul 1990 (prin excursii individuale de aprovizionare în Turcia sau în țară), începe conturarea rețelei comerciale de gros. Primele nuclee s-au orientat către disponibilitățile de spațiu din intravilan (zona Pieței Presei Libere, diverse hale industriale). Deoarece demarajul comercial al Bucureștiului a fost timpuriu, față de alte județe (îndeosebi județele din sudul țării, care nu au orașe mari, județele din Moldova, pentru care vecinătatea cu Republica Moldova nu oferă avantaje comerciale deosebite), rețeaua comercială din intravilan a devenit insuficientă și s-au căutat soluții de migrare spre exterior. Așa a început conturarea centurii comerciale de gros din jurul Bucureștiului (dispusă în proporție de peste 60% în partea sa nordică). Aria de servire depășește cu mult cadrul strict al zonei de influență imediată, ceea ce echivalează, în fapt, cu o manifestare a influenței metropolitane a capitalei la nivelul ierarhiei urbane.

Interesul analizei evoluției comerțului de detaliu din București și a proiecției sale spațiale este susținut de mai multe elemente: unitățile comerciale cu amănuntul sunt cele mai vizibile componente ale peisajului urban și sunt într-o continuă dinamică și ierarhizare calitativă; au un impact direct asupra populației (servire, agresivitate socială - prețuri, nivel de cumpărare etc.); este interesant de urmărit ce reminiscențe din vocația de centru comercial (târg) a capitalei (deținută în diverse perioade istorice) se mai pot reactiva în prezent.

Se pot distinge câteva etape distincte în evoluția rețelei comerțului cu amănuntul de-a lungul timpului:

- a) corespondența nucleului comercial al orașului cu nucleul de formare a capitalei (în virtutea funcțiilor de schimb și de apărare, prin dezvoltarea "*lipscănimii*", respectiv a

barierelor de la marginea orașului). Această etapă corespunde perioadei premergătoare secolului al XIX-lea;

- b) formarea arterelor comerciale de lux (Calea Victoriei, Bd. Magheru), care au format imaginea de marcă a capitalei în prima jumătate a secolului nostru, îndeosebi în perioada interbelică;

- c) apariția de micronuclee comerciale la nivelul ansamblurilor de locuințe de mari dimensiuni (Drumul Taberei, Balta Albă, Militari etc.). Proiectele de amenajare au inclus și nuclee comerciale distincte, precum și aliniamente comerciale la parterul blocurilor din lungul principalelor artere de circulație;

- d) sistematizarea urbană din zona centrului civic și formarea unor profunde rupturi funcționale, soldate cu dezafectări importante (dispariția Pieței Unirii, una dintre cele mai mari din oraș) sau degenerarea unor zone comerciale de tradiție (numărul categoriilor de produse s-a redus aproximativ la jumătate, în magazinele de pe străzile Șelari, Smârdan, Lipscani).

Actualele tendințe de evoluție a rețelei comerciale de detaliu din București converg, pe de o parte, către o sporire a centralității comerțului de lux și de rară necesitate și pe de altă parte către o continuă descentralizare a unităților comerciale ce desfășoară produse de necesitate zilnică. (Fig. 1) Procesul de concentrare a rețelei comerciale în București prezintă încă forme destul de timide în comparație cu talia orașului, cu funcția sa de capitală, precum și în raport cu rangul său la nivel european (în zona de sud-est a Europei, procesul este net inferior situației din Sofia sau Belgrad, de exemplu). Se profilează conturarea unor lanțuri de magazine (Megaimage, La Fourmie), concentrate mai ales în nordul capitalei, ceea ce contribuie la accentuarea segregării urbane a capitalei între nord și sud.

Activitățile financiare. Acestea cunosc, în perioada actuală, o deosebită efervescentă, fie că este vorba de activități de anvergură sau doar de punctele de schimb valutar. Dispunerea unităților financiare marchează o pronunțată centralitate. Centrul vital se plasează în zona de mare tradiție Lipscani - Universitate - Calea Victoriei, o zonă cu o mare stabilitate funcțională. Este interesant de urmărit dinamica noilor amplasări de bănci (filiale) și caracterul spațiilor în care se face implantarea. Se constată corelația cu liniile de expansiune urbană (de exemplu, în zona centrului civic - Fântâni-Decebal - deși încă neterminată, sunt amplasate filiale ale celor mai reprezentative bănci).

Odată cu apariția în București a băncilor străine, începe conturarea unor zone de intensă concentrare: zona centrală (Piața Universității, Piața Revoluției, Piața Victoriei), zona de nord (Piața Presei Libere - Complexul World Trade Center).

Tendințele de descentralizare a operațiunilor din sectorul financiar sunt relevante mai ales pentru casele de schimb valutar și chiar în cazul unor filiale ale băncilor în zonele comerciale (în spațiile magazinelor Doraly, Prisma)

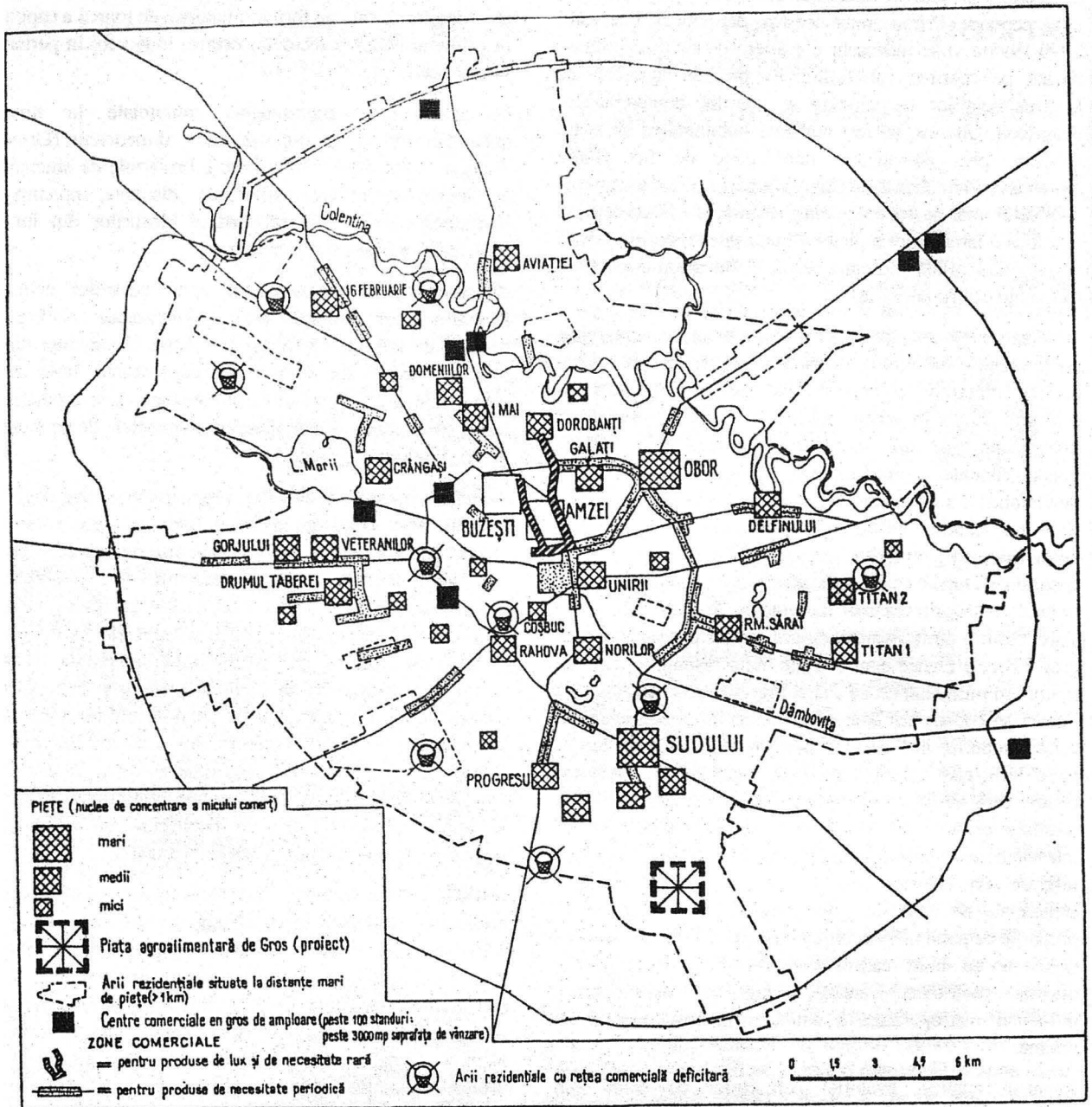

Fig.1 Zonele comerciale ale Bucureștiului
The commercial zones in Bucharest

Activitățile de transport. Integrate organic în cadrul sistemului urban, transporturile constituie un element component al orașului, dar și un factor determinant, ce produce modificarea celorlalte componente. În funcție de intensitatea și predominarea activităților de transport, se pot distinge 5 zone principale de transport asociate gărilor feroviare: zona de nord - formată din sectorul Gara de Nord-Gara Basarab-București Triaj-Autogara Chitila și sectorul Băneasa (aeroport și autogară); zona Faur-Câtelu, compusă din gările Câtelu, Titan și

Pantelimon (unde predomină traficul de mărfuri); zona Obor (gară feroviară și gară rutieră); zona de vest, importantă pentru traficul feroviar de mărfuri și fluxurile provenite de la autogara Militari; zona de sud, axată pe gara Progresul și stația Jilava (transport feroviar de mărfuri și de călători către Giurgiu precum și în cadrul tranzitului internațional). La nivelul spațiului urban, zonele cu funcție de transport ocupă cca 900 ha, la care se adaugă trama stradală, cu o suprafață de cca 2 000 ha (Tabel 1).

Tabel 1 Zonele funcționale din București

ZONE FUNCȚIONALE	SUPRAFAȚA (ha)	PONDERE DIN SUPRAFAȚA ORAȘULUI (%)
zone construite	17 000	68,4
zone industriale	2 400	9,6
zone de transport (inclusiv trasa stradală)	2 900	11,7
zone comerciale	80	0,3
zone verzi	2 500	10,0

Extinderea orașului pe seama zonelor rezidențiale a condus la o extindere a tramei stradale și a rețelei de transport. Conturarea marilor zone rezidențiale, prin care s-a distrus specificul orașului a generat un contact direct al acestora cu zonele de transport, cu consecințe negative în ceea ce privește confortul urban. Pe de altă parte, sistemul urban de transport nu a realizat o corelație cu extinderea teritorială și creșterea demografică a orașului. Un factor obiectiv al acestei situații este configurația tramei stradale, specifică așezărilor cu dezvoltare teritorială lentă, de la un nucleu central spre exterior, ceea ce duce la aglomerare spre

centru. În contextul actual al creșterii traficului auto se impune o redimensionare și modernizare a arterelor și o racordare a tramei stradale (cu caracter rectangular) din cartierele noi la trama generală a orașului.

Extinderea activităților comerciale în apropierea zonelor de transport, ca urmare a creșterii cererii și ofertei, pot contribui la transformarea acestora în zone mixte de servicii (de transport și comerț). Același profil poate fi imprimat și zonelor adiacente stațiilor de metrou, precum și marile intersecții ale traseelor liniilor urbane de suprafață (Fig.2).

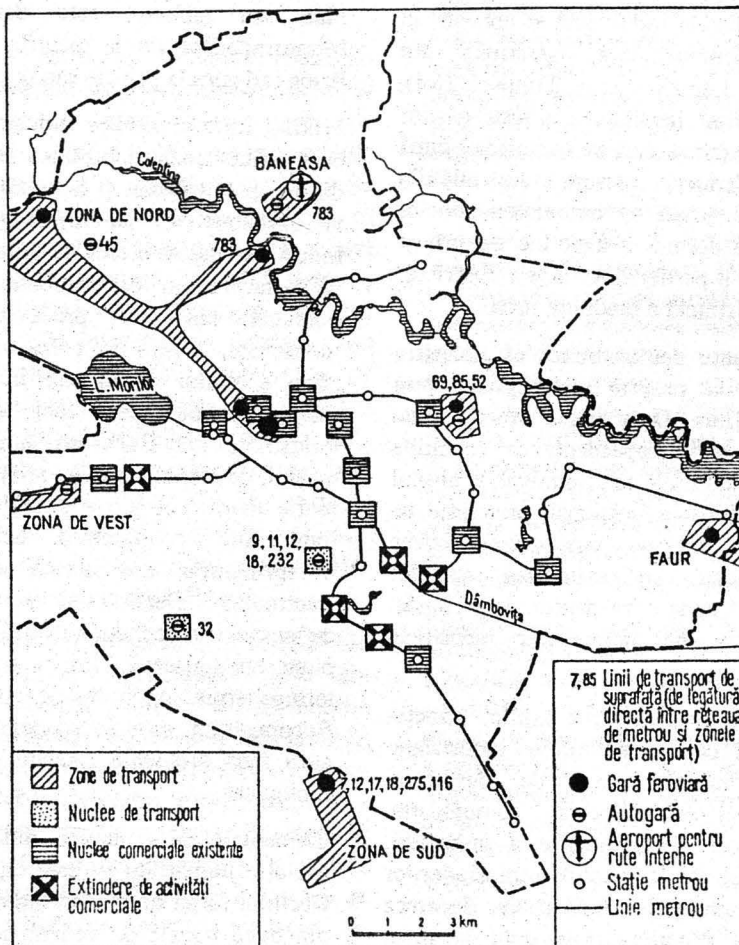

Fig.2 Raportul dintre zonele de transport și activitățile comerciale din București
Relations between transport zones and commercial activities of Bucharest

Analiza raportului dintre zonele, rețelele de transport și celelalte zone funcționale ale orașului evidențiază o serie de disfuncționalități care pot fi remediate în contextul sporirii funcției de servicii a orașului. În primul rând, este necesară o corelare a configurației rețelei de transport urban (în special cea subterană) cu repartitia actuală a zonelor de transport, în ideea creșterii gradului de accesibilitate al acestora din urmă și, în al doilea rând, se impune o extindere a rețelei urbane de transport spre prima centură de comune, centrele comerciale de gros, dar și spre zonele de agrement.

Activitățile industriale. Prin volumul populației ocupate în industrie (33,3% din populația urbană ocupată), precum și prin ponderea producției industriale din totalul național (12,9%), orașul București constituie primul centru industrial al țării. Acest aspect este accentuat și de exclusivitatea pe care o deține în producerea unor bunuri: autobuze și troleibuze, combine de recoltat etc.

Repartitia unităților industriale în spațiul urban este rezultatul unui proces îndelungat de implantare, care a cunoscut numeroase modificări de-a lungul vremii, prin evoluția criteriilor dominante de amplasare. Se pot distinge mai multe modele de localizare: tipul de localizare inițială, determinat de râul Dâmbovița, ca sursă de apă pentru procesele industriale și colector al apelor uzate. Prima întreprindere industrială din București a fost uzina Lemaître (azi Timpuri Noi), situată pe malul Dâmboviței; localizarea în jurul gărilor feroviare; localizarea periferică, care se conturează după 1945, în urma căreia se formează centura industrială din sud-vest și sud, apărută odată cu extinderea zonelor rezidențiale. În ultimele decenii a avut loc un proces intens de industrializare a periferiilor, care a contribuit la zonarea funcțională distinctă a mediului urban.

Succesiunea acestor situații demonstrează că industria este capabilă să-și creeze propria sa geografie, prin evoluția logicii de localizare. De-a lungul vremii, noile localizări sunt tot mai puțin dependente de condițiile anterioare. Implantările industriale au determinat, la nivelul spațiului urban și al zonelor sale funcționale principale, pe de o parte structuri de tranziție (prin dezorganizarea structurilor urbane, odată cu extinderea spațiilor industriale), iar pe de altă parte crize structurale profunde, rezultate prin implantarea unor întreprinderi industriale gigant.

Trei factori obiectivi de localizare pot explica atracția exercitată de București pentru activitățile industriale: volumul forței de muncă, piața de desfacere, accesibilitatea și densitatea căilor de comunicație. Având în vedere factorii de localizare a industriei, viabilitatea poate fi evaluată la nivelul întreprinderilor industriale și nu al platformelor industriale, deoarece acestea din urmă sunt individualizate doar la nivel spațial, fără a avea o anumită structură sau coerență funcțională.

Elementele de structură a industriei, relevante pentru evaluarea viabilității, sunt legate de mărimea întreprinderilor, profilul industrial și activitatea de cercetare-dezvoltare în domeniul tehnologic industrial.

Mărimea întreprinderilor industriale este o variabilă importantă a funcționalității industriale, dependentă, în primul rând, de volumul cererii. Extinderea întreprinderilor industriale a atras o creștere demografică explozivă pentru anumite perioade prin aflusul de populație și un ritm accentuat de extindere urbană. Mărimea medie a întreprinderilor industriale bucureștene este mai mare decât cea a tuturor unităților din industria națională: depășește 2 000 de salariați în București, în timp ce valoarea pe țară este de 1 700 de angajați.

Mărimea exagerată a întreprinderilor industriale nu se exprimă doar prin numărul de salariați, ci și prin suprafețele ocupate de activitățile legate direct sau indirect de industrie. În general, întreprinderile bucureștene dețin suprafețe care depășesc capacitatea lor de producție. Un exemplu semnificativ îl reprezintă întreprinderea Grantmetal care deține o suprafață de 12 ha, o forță de muncă care totalizează aproape 500 de salariați și o producție care cu greu asigură continuitatea activității. Risipa de spațiu, pusă în evidență cu acuitate de declinul producției industriale, de abandonarea unor hale sau ateliere, este demonstrată de inițiativa întreprinderilor de a închiria spații productive altor firme industriale private sau depozitelor de gros.

Profilul întreprinderilor industriale este un alt element care influențează viabilitatea acestora. Compatibilitatea dintre spațiul urban și activitățile industriale a suscitat vii dezbateri care au limitat gama industrială doar la industriile legate direct de aglomerația urbană ca piață de desfacere. Au fost eliminate întreprinderile potențial poluante sau cele producătoare de echipamente industriale, cărora le corespund localizări situate în afara spațiului urban sau în apropierea surselor de materii prime. Cele mai vulnerabile întreprinderi industriale din București sunt cele constructoare de mașini, de montaj, care au relații de producție la distanțe foarte mari. Tot într-o situație dificilă, deși într-o cu totul altă conjunctură economică, se află și întreprinderile care fabrică echipamente și aparatură electronică, electrotehnică, informatică, care sunt defavorizate de concurența străină ce a pătruns masiv pe piața bucureșteană. Într-o situație deosebită se află termoelectrica, ca industrie strategică pentru existența Bucureștiului, care se va dezvolta și în viitor, deși va avea încă probleme cauzate de respectarea cerințelor ecologice.

Elementele de dinamică industrială sunt definite de evoluția numărului de salariați în perioada 1989-1996. Declinul forței de muncă industrială poate fi interpretat din două puncte de vedere diferite: fie considerăm că intervalul de timp analizat nu este definitoriu și că declinul forței de muncă și al producției industriale

anunță o etapă ulterioară de stabilitate sau chiar de creștere, fie considerăm că perioada 1989-1996 a fost destul de lungă pentru a include restructurări, conversiuni, adaptări, astfel încât declinul înregistrat până acum nu este altceva decât semnul unui regres de lungă durată care va continua și în viitor.

Statistica evoluției forței de muncă din industrie ne arată că, pe total, Bucureștiul a pierdut o mare parte a activilor săi industriali. Evoluția descendentă a afectat în mod diferențiat întreprinderile industriale, în funcție de profilul lor și de legătura acestora cu cererea urbană. Sub 25% din numărul de salariați existenți în 1989 au pierdut întreprinderile alimentare (Plevnei, Libertatea, Spicul, Bere Grivița, Zarea, Solaris, Vinalcool), textile și de confecții, încălțăminte (Antilopa, Textila Grivița, Apollo, Adesgo, Pionierul) sau de medicamente (Biofarm, Sicomed). Pierderi între 25-50% au înregistrat majoritatea întreprinderilor constructoare de mașini și electronice (Vulcan, Timpuri Noi, Electroaparataj, Griro, Electromagnetica, Semănătoarea, FEA, Conect, IEMI). Declinul cel mai accentuat a caracterizat evoluția întreprinderilor de materiale de construcție (Marmura, Progresul, Granitul), chimice (Siderma, Stela), constructoare de mașini (Faur, Mecanică Fină, Frigocom). Puține întreprinderi și-au mărit numărul de salariați, în special cele alimentare (Berceni, Dâmbovița, Muntenia, Miorița) sau de încălțăminte (Dâmbovița, Carmen).

Un alt element care definește dinamica industriei bucureștene este reprezentat de intensitatea procesului de privatizare. Înainte de promulgarea legii de privatizare accelerată, în 1995, întreprinderile privatizate erau de talie mică în cazul celor productive sau erau întreprinderi de comerț exterior, mai ales în cazul celor aparținând ramurilor industriei grele. Valul masiv de privatizare a fost generat în 1995-1996 de transferul gratuit de acțiuni către populație. Au fost incluse aproximativ 250 de întreprinderi, reprezentând toate ramurile industriale. Succesul procesului de privatizare va fi sesizabil pe termen lung, mai ales dacă avem în vedere câte din întreprinderile privatizabile înregistrau profit "zero" la data includerii lor pe listă. Exemple reprezentative sunt: Faur, IMGB, Armob, Amit, Conect, Filatura românească de bumbac, Grivița, Modcotton, Republica, Rocin, UMUC, iar altele, destul de numeroase, aveau un profit nesemnificativ.

Viabilitatea este exprimată și de volumul și intensitatea fluxului de capital străin. Aproximativ 50% din societățile mixte înființate între întreprinderile industriale de stat și parteneri străini sunt localizate în București. Sunt cunoscute deja societățile mixte Colgate Palmolive, Miralon, Rocar Unicocea, Electromagnetica, Goldstar, Felix Telecom, Arctic Comtel, Romcontrol Data, NEI, Siral, etc. Cel puțin din punct de vedere teoretic, influxul de capital străin crează firme noi și competitive care acționează ca "poli de creștere" în cadrul economiei gazdă.

O anchetă desfășurată în lunile iunie-august 1996 la un număr de aproximativ 70 de societăți mixte a condus însă la alte concluzii. Structura pe tipuri de activități arată că jumătate din societățile mixte acționează în sfera productivă, iar cealaltă jumătate în domeniul activităților de export-import. În majoritatea cazurilor, furnizorii materiilor prime sau produselor intermediare sunt partenerii români, cu excepția celor electronice sau electrotehnice care sunt asigurate de partenerii străini. Cooperarea în producție este aproape inexistentă, chiar și întreprinderea fondatoare fiind exclusă. Societățile mixte sunt de fapt unități independente, cu propria lor strategie și care nu depind de întreprinderile bucureștene care le-au înființat decât cel mult logistic. Unele societăți mixte funcționează în spațiile închiriate de la întreprinderile fondatoare cărora, evident, le plătesc chirie, iar la sfârșitul fiecărui an le cedează o parte din profitul realizat. Relațiile limitate dintre întreprinderile bucureștene și societățile mixte fac ca nivelul tehnologic avansat al celor din urmă să nu implice adaptări de producție la cele dintâi.

Tendențe de restructurare a zonelor industriale

Evoluția fără precedent a industriei în ultimul secol, deși a conferit acesteia calitatea incontestabilă de promotoare a dezvoltării, nu a putut să asigure civilizației create decât parțial certitudine, stabilitate, echilibru, invulnerabilitate. Restructurarea industriei este determinată de cauze multiple, care de cele mai multe ori acționează simultan, conducând la o mai mare complexitate a implicațiilor, unele cunoscute și evaluate, altele încă imprevizibile. Cauza cu impactul cel mai evident și frecvența cea mai mare este revoluția tehnico-științifică contemporană. O altă cauză a restructurării industriale este învingerea concurenței care nu se poate baza decât pe cuceririle revoluției tehnico-științifice. Criza energetică a determinat, de asemenea, restructurări ale economiei mondiale, contribuind la restrângerea unor industrii și extinderea altora. O altă cauză a restructurării este poluarea care, în mod paradoxal, a avut și efecte benefice, concretizate în stimularea dezvoltării unor industrii cu mare potențial de expansiune a exporturilor. Foarte prosperă este industria producătoare de instalații de măsură și control a calității apei, instalații și metode moderne de purificare a apei potabile, tehnologii de tratare a apelor reziduale industriale și de recuperare a unor substanțe utile, aparatură pentru măsură și control a poluării fonice, atmosferice, sisteme de urmărire a gradului de poluare, datorită faptului că poluarea și, în general, problematica mediului, au devenit parte integrantă a strategiilor de dezvoltare economică.

Restructurarea industriei în mediul urban îmbracă particularități distincte. Tipul cel mai frecvent de restructurare industrială este cel spațial, care implică delocalizarea activităților industriale dinspre centrul aglomerațiilor industriale spre periferii sau zonele periurbane. În marile metropole, singurele activități industriale care au mai rămas în spațiul urban sunt cele care produc articole de lux: mobilier de lux, croitorie de lux, laboratoare de mecanică de precizie, mici fabrici alimentare, ateliere de imprimărie etc. Funcția industrială a centrului orașelor este foarte specializată, dispersată în teritoriu și variată ca mod de fabricare. Industriile care au nevoie de mai mult spațiu și locuri de muncă preferă localizările în zonele periferice sau cele

perurbane. În orice caz, activitatea industrială a devenit direct subordonată mediului urban, cu mult mai puțin liberă decât până acum de a-și organiza spațiul în funcție de propriile interese.

Un element important, care a determinat migrarea industriei din spațiul urban, este reprezentat de politica funciară care conduce la o zonare strictă a spațiului urban. Activitățile industriale, fiind în regres și necesitând suprafețe mari, au cedat spațiile urbane în favoarea activităților terțiare mai dinamice, cu cerințe de spații mult mai mici. Astfel se explică procesul intens de terțiarizare a marilor centre urbane. Locul halelor de producție industrială este luat de depozite comerciale sau birouri.

Luând în analiză mai multe elemente caracteristice pentru evoluția recentă a industriei bucureștene (evoluția numărului de salariați după 1989, descentralizarea productivă, influxul de capital străin, re tehnologizarea, restructurarea), prin generalizare se remarcă platforme industriale care au înregistrat evoluții stagnante ale

forței de muncă, caracterizându-se prin concentrări de întreprinderi ale industriei textile, încălțăminte și alimentare (pe platforma Plevnei-Orhideelor întreprinderile Spicul, Bere Grivița, Plevnei și pe platforma Splaiul Unirii-Mărășești, întreprinderile Pionierul, Dâmbovița, Crinul, Flaros). Evoluția lor favorabilă este demonstrată de societățile mixte înființate de unele din aceste întreprinderi. Un grup numeros de platforme este reprezentat de acelea care au înregistrat evoluții descendente moderate ale numărului de salariați (Fig.3). Întreprinderile componente aparțin unei game largi de ramuri industriale și, în consecință, sunt afectate de procese variate. Descentralizarea este prezentă în cazul platformelor Ghencea-Militari și IMGB. Societățile mixte au vizat întreprinderile Rocar, Automatica, Electronica, Electromagnetica, Feper, RomControl Data. Întreprinderile deja privatizate sunt incluse tot în categoria acestor platforme, aparținând industriei textile, de prelucrare a lemnului, confecțiilor, sticlei.

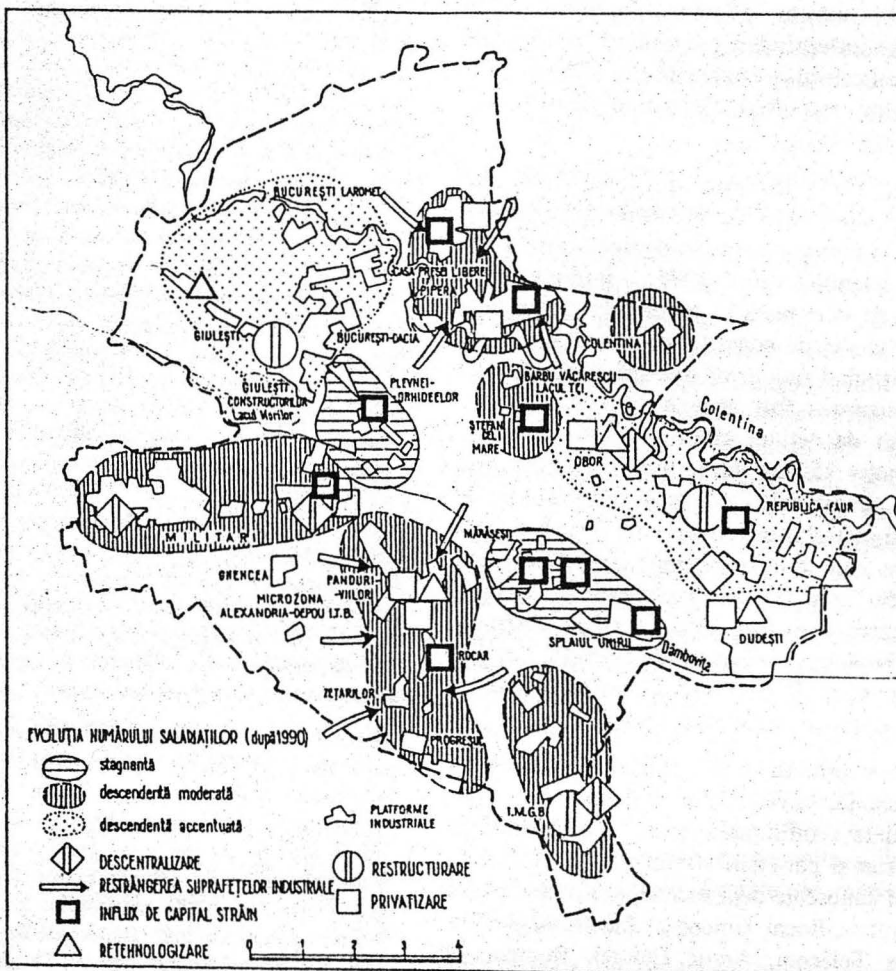

Fig.3 Procese caracteristice ale evoluției activităților industriale din București
Actual trends of industrial evolution in Bucharest

Un prim efect la nivel spațial al declinului productiv înregistrat de aceste platforme este restrângerea suprafețelor industriale, fie prin trecerea unor clădiri în "stare de conservare", fie prin închirierea altora unor depozite de gros sau firmelor mici private (întreprinderea Feper în trecut dezvoltată într-un imobil cu mai multe etaje, și-a restrâns activitatea, închirind spațiile disponibilizate unui număr mare de întreprinderi mici cu capital autohton sau străin, sau întreprinderea Inox care a închiriat spații pentru depozitul firmei Philips-Whirlpool).

Acest proces de restrângere a spațiului industrial, evident la nivelul platformelor Pipera și Panduri-Viilor, va afecta în viitorul apropiat, în ritmuri și grade diferite, toate platformele industriale. Două platforme, Republica-Faur și Giulești-Bucureștii Noi, specializate în construcțiile de mașini, se individualizează datorită regresului accentuat al forței de muncă. Simptomatică pentru evoluția acestora este includerea unor întreprinderi din aceste platforme în programul de restructurare (Astra București, Faur) care va genera disponibilizări de personal. Existența acestor întreprinderi specializate în construcțiile de mașini, a echipamentelor industriale de mari dimensiuni, pentru care nu mai există cerere în concordanță cu capacitățile de producție, este condiționată de reprofilare (cunoscută sub numele de conversiune în studiile geografice). Producția acestora se adresează în primul rând

investițiilor industriale al căror ritm a scăzut foarte mult în ultimul timp. Ceea ce se conturează deja este restrângerea suprafețelor industriale, reducerea și reprofilarea capacităților productive ale marilor întreprinderi constructoare de mașini, diversificarea și extinderea altora a căror geneză este intrinsec legată de spațiul urban, delocalizarea și transferul unora pentru care există activități similare sau complementare în spațiul periurban.

Concluzii. Datorită acestor modificări survenite într-o perioadă scurtă de timp și a celor prognozate se pot contura schimbările în cadrul zonelor funcționale. Zona centrală va avea, în continuare, aceeași complexitate administrativă, comercială și culturală, la care se va adăuga extinderea funcției bancare. Zona rezidențială internă, deși este bine echipată din punct de vedere al serviciilor tinde să se transforme într-o zonă mixtă rezidențial-comercială, iar vechea zonă industrială internă nu va mai avea un caracter relativ omogen, deoarece doar părți ale acesteia rămân, deocamdată, viabile. Marea zonă rezidențială va rămâne cu o serie de probleme privind serviciile și calitatea mediului, iar zonele industriale periferice, intrate într-un complex proces de restructurare crează dificultăți în privința prognozei, deoarece procesul se află abia la început. O mențiune aparte se cuvine pentru zona de NV, în care primatul industriei este înlocuit cu activitățile de transport-depozitare și secundar industrie.

Bibliografie

- Dobraca, L. (1994), *Activitățile comerciale din București - considerații geografice*, Analele Universității din Timișoara, seria Geografie, III.
- Ianoș, I. (1987), *Orașele și organizarea spațiului geografic*, Edit. Academiei, București.
- Iordan, I. (1973), *Zona periurbană a Bucureștiului*, Edit. Academiei, București.
- Popescu, Claudia (1991-1992), *Recent industrial changes in Bucharest*, Analele Universității București, XL-XLI.

- Tălângă, C. (1989), *Repere geografice în dezvoltarea industrială a municipiului București*, Terra, 2, București.
- Tălângă, C. (1995), *Puncte de vedere privind sistemul de transport al zonei metropolitane și al orașului București*, Arhitext Design, 7, București.
- Vlad, Sorina, Popescu, Claudia (1993), *Evoluția comerțului bucureștean ca urmare a trecerii la economia de piață*, Analele Universității din Timișoara, seria Geografie, II.

BAZINUL SUBCARPATIC AL ARGEȘULUI. CATEGORIILE DE RISC GEOMORFOLOGIC

Maria Sandu, *Institutul de Geografie al Academiei Române, București*

The Subcarpathian Argeș Basin. Types of geomorphological risk. The Subcarpathian Argeș Basin is cut into various erosion resistant Tertiary and Quaternary deposits. Most of the tertiary sediments form a monocline structure locally disturbed by generally E – W oriented folds (Fig. 1). The degree of fragmentation (in point of energy and density) of slopes, geodeclivity, climatic and edaphic conditions, as well as human intervention reflect in the diversity of present-day geomorphological processes (Fig. 2). By their frequency and intensity eight geomorphological risk types have been identified and they were grouped into three main risk classes: high, moderate and low (Fig. 3). Risk classes have relative limit transition from one to another on predictable evolution of processes. The normal evolution of natural processes in agreement with slope balance at a certain moment, tends to stabilise the grounds. Whenever extreme natural phenomena cause imbalances on slope to ringing about change in relief configuration and producing material damage or casualties, geomorphological hazards develop.

Cuvinte cheie: risc geomorfologic, procese geomorfologice, bazin hidrografic, vulnerabilitate, Subcarpații (Muscelele) Argeșului.

Introducere

Bazinul subcarpatic al Argeșului cuprinde cea mai mare parte din Subcarpații (Muscelele) Argeșului, o diviziune a Subcarpaților Getici, și anume partea de est a acestora. Spațiul deluros al bazinului, cu o suprafață de 1 036 km², se caracterizează printr-o dinamică accentuată a versanților. Denudarea relevă faza de accentuare a fragmentării și a diferențelor dintre relieful înscris pe roci rezistente (conglomerate, gresii, tufuri, gipsuri de vârstă eocenă și oligocenă) și cel de pe rocile friabile (marne, argile, nisipuri, argile nisipoase, atribuite mio-pliocenului). Instabilitatea versanților este reflectată de asocierea frecventă a deplasărilor în masă cu procesele de ravenare. Frecvența și intensitatea acestora, corelate cu condițiile litologice, climatice, edafice, categoriile de pantă și intervențiile antropice (defrișări, utilizări pomicole și agricole, lucrări miniere în câmpul Berevoiești-Aninoasa-Godeni, lucrări hidrotehnice), au permis identificarea a 8 tipuri de risc geomorfologic, grupate în trei clase de risc: mare, moderat și mic.

Trăsături morfografice și morfometrice

Relieful se caracterizează prin culmi deluroase, relativ înguste și paralele, orientate nord-sud, cu altitudini variind între 600 și 900 m. Înălțimile maxime de peste 1 000 m se înregistrează în partea de nord a bazinului subcarpatic (Chiciura 1 218 m, Culmea Bahna 1 122 m, Pleșu 1 142 m, Mășau 1 018 m), iar altitudinile minime se întâlnesc în Valea Argeșului (430 m, la sud de Curtea de Argeș) și Râul Doamnei (425 m, la sud de Lăpușeni). Energia reliefului variază între 50 și 300 m (55 % din suprafața bazinului subcarpatic are energia cuprinsă între 50 și 150 m, 10 % între 150 și 300 m și

35 % sub 50 m), densitatea fragmentării reliefului este cuprinsă între 0,5 și 3,5 km/km² (30 % din suprafața bazinului subcarpatic are valori de 0,5-1 km/km², 51 % între 1,1 și 2,5 km/km² și 19 % peste 2,5 km/km²). Valorile ridicate, de peste 2,5 km/km², pe alocuri 4,0 km/km², caracterizează văile (Bârlog, Bârna, Prișeaca, Valea Ruzii, Valea Diaconului, Valea Priboiului, Aniniș etc) de ordin inferior III și IV (după clasificarea Horton-Strahler), adâncite puternic în rocile friabile mio-pliocene. Versanții cu declivități între 15° și 30° sunt predominanți (40 %), la obârșiile bazinelor torențiale și pe abrupturile morfostructurale sunt valori de peste 55° (30 %). Pante cu valori între 5° și 10° (10 %) se regăsesc pe suprafața glacisurilor coluvio – proluviale și scad sub 5° (20 %) pe podurile teraselor și luncilor ce însoțesc principalii tributari ai Argeșului: Vâlsan, Râul Doamnei, Bratia, Râul Târgului și Argeșel.

Trăsături structurale și petrografice

Bazinul subcarpatic al Argeșului este sculptat în depozite terțiare și cuaternare. Formațiunile terțiare sunt dispuse, în cea mai mare parte a lor, într-o structură monoclinală, foarte slab deranjată local, de cule cu orientare generală E – V. O primă structură cutată apare între Vâlsan, Râul Doamnei și Bratia, fiind pusă în evidență prin anticlinalele de la sud de Brădet și nord de Brăduț-Corbi (cu depozite oligocene în ax), între ele conturându-se sinclinalul Aluniș. Apoi sunt anticlinalele Suslănești-Godeni și cel de la sud de Domnești. În partea de sud-est, la contactul dintre formațiunile pliocene și romaniene se schițează anticlinalul Stâlpeni-Hârțiești, care se afundă la vest de Argeșel, sub acoperirea piemontană (fig. 1). Relieful caracteristic este cel al cuestelor, prezent pe toate

interfluviile dintre Argeș, Vâlsan, Râul Doamnei și Bratia. Frecvența lor se explică prin înclinarea accentuată a stratelor, fragmentarea puternică a reliefului determinată de densitatea rețelei secundare subsecvente, prin repetatele contacte între diferitele intercalații și orizonturi (conglomerate, gresii, marne nisipoase, atribuite helvețianului, burdigalianului, pontianului și dacianului), cu rezistență diferită la eroziune. De asemenea, frontul de cuestas care marchează limita dintre sectorul subcarpatic și cel piemontan al Argeșului, este foarte clar exprimat în relief (fig. 1).

Procese geomorfologice actuale

Modelarea reliefului se desfășoară diferențiat pe bazine hidrografice aferente Argeșului, condiționată de varietatea litologică, categoriile de pantă, de regimul precipitațiilor (variabil cantitativ 600 - 900 mm/an) și intervențiile antropice. Deplasările în masă, asociate frecvent cu procesele de ravenare, au avut și au un rol hotărâtor în modelarea versanților (Bălceanu și colab., 1976).

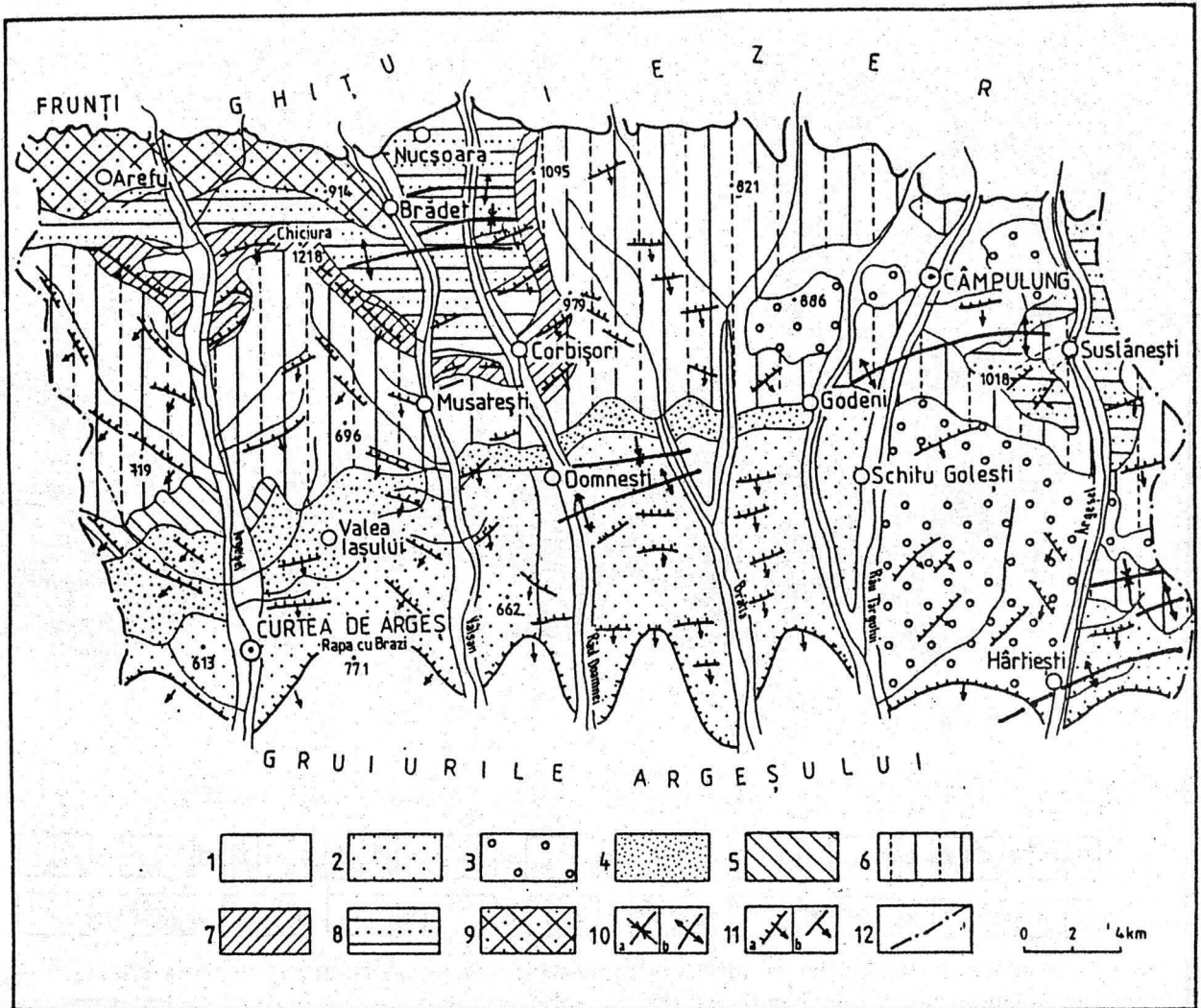

Fig. 1. Harta morfostructurală și morfolitologică: 1, Q, pietrișuri, nisipuri și depozite loessoide; 2, Dc, nisipuri, marne, argile cu intercalații de cărbuni; 3, P-Dc, nisipuri, marne, argile nisipoase; 4, P, nisipuri, marne, argile; 5, M, marne, nisipuri, gresii; 6, He, conglomerate, marne, nisipuri, tufuri; 7, Bd, conglomerate, gresii, marne nisipoase; 8, O, conglomerate, gresii, marne cenușii; 9, E, megabrecii, gresii, marne; 10, a, anticlinal; b, sinclinal; 11, a, cuestă; b, revers; 12, limita bazinului.

Morphostructural and morpholithological map: 1, Q, gravels, sands and loesslike deposits; 2, Dc, sands, marls, clays with coal intercalations; 3, P-Dc, sands, marls, sandclays; 4, P, sands, marls, clays; 5, M, marls, sands, sandstones; 6, He, conglomerates, marls, sands, tuffs; 7, Bd, conglomerates, sands, sandy marls; 8, O, conglomerates, sandstones, grey marls; 9, E, megabrecias, sandstones, marls; 10, a, anticline; b, syncline; 11, a, cuesta; b, structure-controlled surface; 12, limit of the basin.

și Argeșului (fig. 2). Bazinele secundare - m
furnizoare de aluviuni -, aferente Argeșul
Vâlsanului, Râului Doamnei și Argeșului (Va
Dumitrești, Gales, Bârlog, Bârna, Priseaca, Va
Ruzii, Valea Diaconului, Băjenoaia, Aniniș, etc),
fost parțial amenajate antierozional, având ca rezul
ameliorarea parțială a degradării terenurilor
încetinirea ritmului denudării (Sandu, 1989).

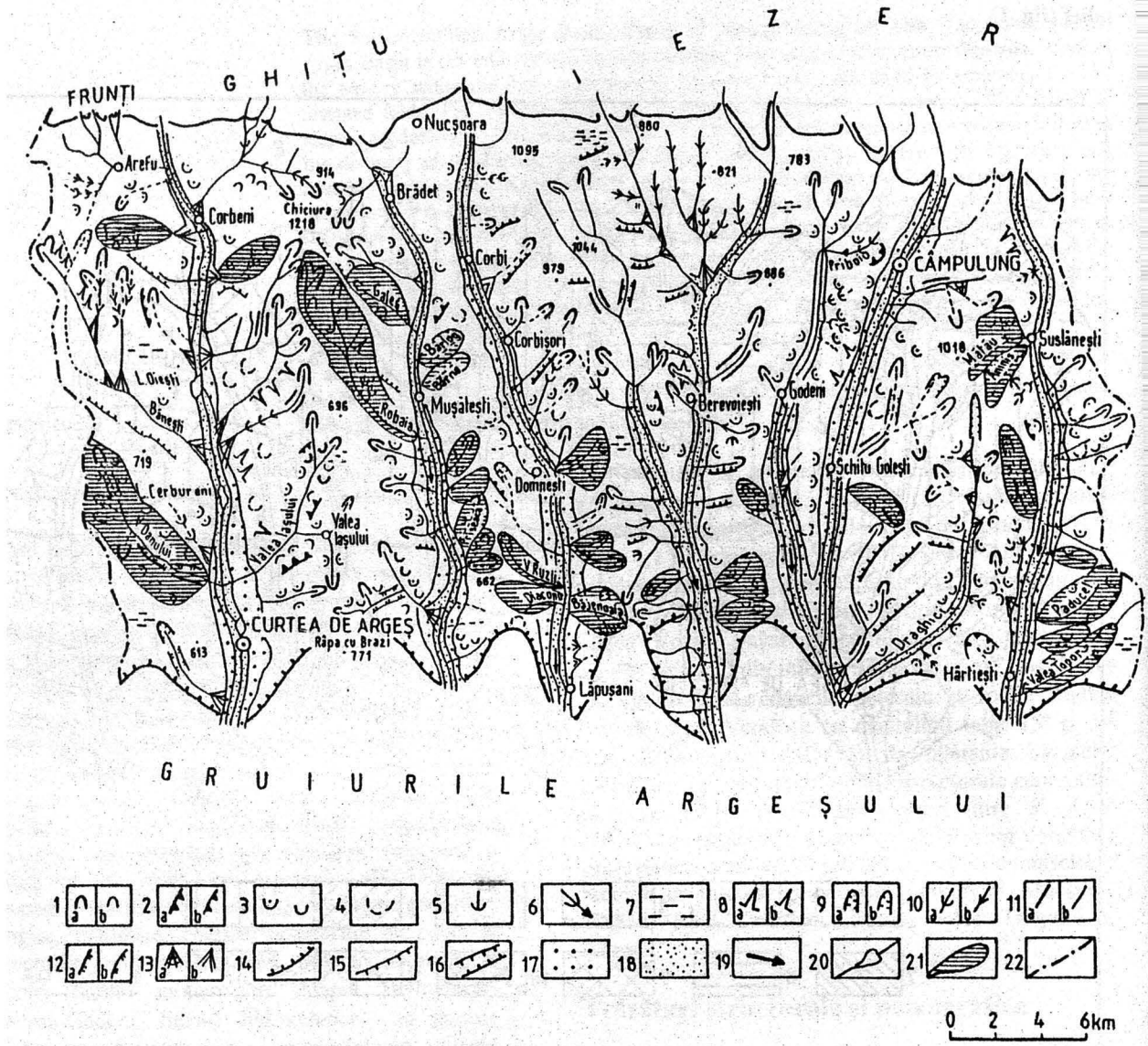

Fig.2. Procese actuale de modelare din bazinul subcarpatic al Argeşului: 1, abrupturi de obârşie: *a*, fixate; *b*, active; 2, râpă de desprindere: *a*, fixată; *b*, activă; 3, alunecări profunde: *a*, fixate; *b*, active; 4, alunecări superficiale; 5, alunecări de vale; 6, curgere noroioasă; 7, eroziune în suprafaţă; 8, ogaşe (2-5 m): *a*, fixate; *b*, active; 9, ravene (> 5 m adâncime): *a*, fixate; *b*, active; 10, vâlcea, organism torenţial: *a*, fixat; *b*, cu eroziune în talveg; 11, maluri subsăpate (până la 2 m): *a*, fixate; *b*, active; 12, surpări şi alunecări în maluri (între 2-5 m): *a*, fixate; *b*, active; 13, conuri de dejecţie: *a*, fixate; *b*, active; 14, cuestă principală; 15, cuestă secundară; 16, chei; 17, terase; 18, lunci; 19, aport însemnat de aluviuni; 20, lacuri de acumulare; 21, bazine secundare amenajate anticerozional; 22, limita bazinului.

The present-day modelling processes in the Subcarpathian Argeş basin: 1, head scar: a, fixed; b, active; 2, landslide scar: a, fixed; b, active; 3, deep landslide (> 2 m): a, fixed; b, active; 4, sheet slide; 5, valley landslide; 6, mudflow; 7, slight sheet wash; 8, gully (0.5-2 m); 9, gully (> 5 m): a, fixed; b, active; 10, small valleys: a, fixed; b, with the talweg erosion; 11, undercut bank down to 2 m deep: a, fixed; b, active; 12, bank fail and landslide (2-5 m deep): a, fixed; b, active; 13, alluvial fan: a, fixed; b, active; 14, main cuesta; 15, secondary cuesta; 16, gorges; 17, terrace; 18, flood plain; 19, sediment yield; 20, reservoir lakes; 21, anti-erosion protected secondary basins; 22, limits of the basin.

Categoriile de risc geomorfologic

Frecvența și intensitatea proceselor actuale de modelare din bazinul subcarpatic al Argeșului, reflectate de condiția geomorfologică locală prezentată, ne-au permis identificarea a 8 tipuri de risc geomorfologic, grupate în trei clase: mare, moderat și mic (fig. 3).

- Risc geomorfologic mare include două situații: versanți cu risc mare datorat alunecărilor profunde, asociate frecvent cu procese de ravenare. Substratul litologic friabil (marne nisipoase, argile, argile nisipoase), energia reliefului de 200 - 250 m, densitatea fragmentării reliefului între 2,5 și 3,5 km/km², declivitatea cu valori de la 15° - 25° până la peste 55°.

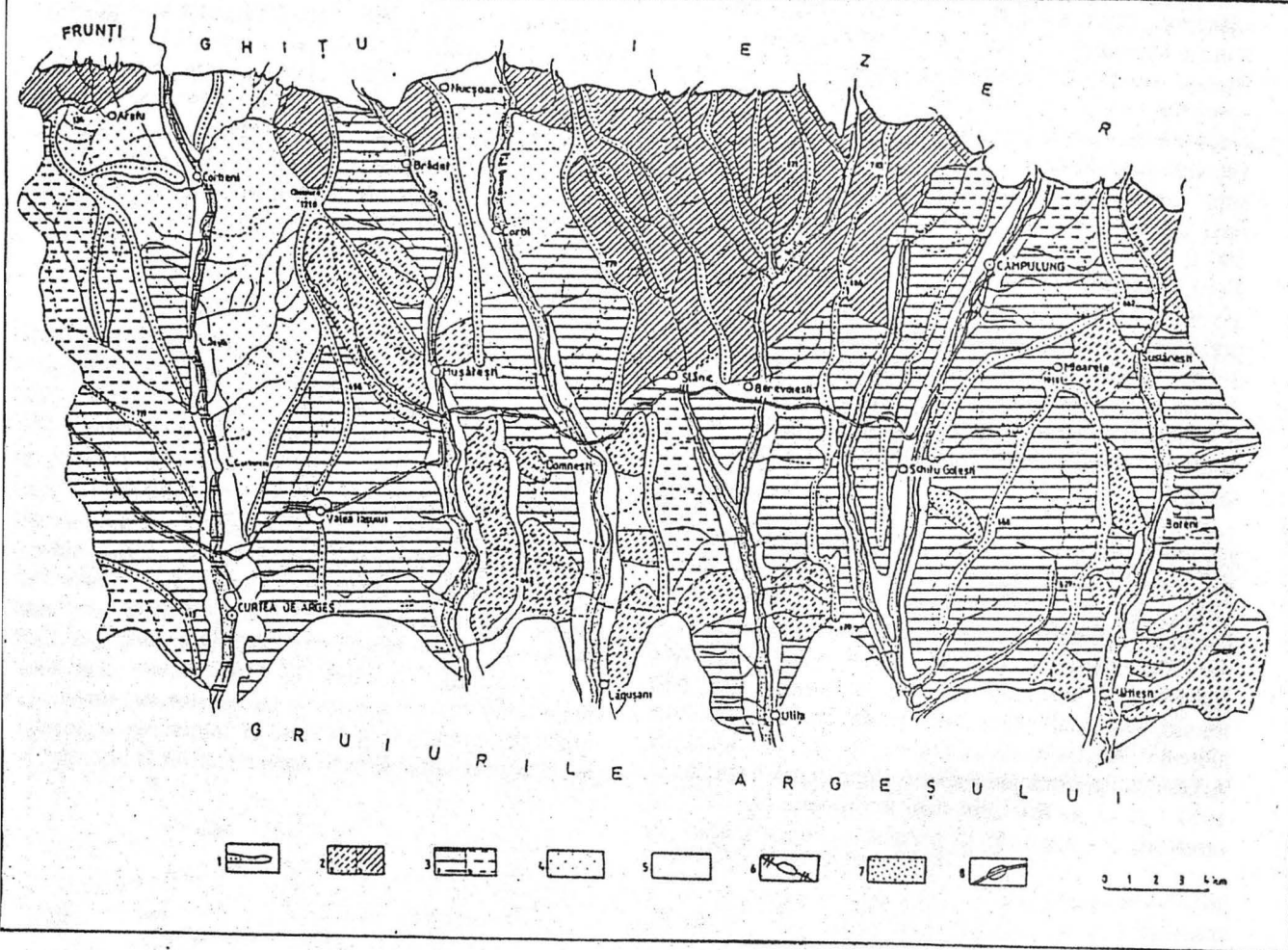

Fig. 3. Harta riscului geomorfologic din bazinul subcarpatic al Argeșului: 1, culmi cu risc mic de îngustare prin extinderea regresivă a obârșiiilor ravenelor și declanșării alunecărilor; 2, risc geomorfologic mare: a, versanți cu risc mare datorat alunecărilor profunde, asociate frecvent cu procese de ravenare; b, versanți cu risc mare al proceselor de ravenare; 3, risc geomorfologic moderat: a, versanți cu risc moderat prin reactivarea alunecărilor profunde și proceselor de ravenare; b, versanți cu risc moderat datorat proceselor de ravenare asociate cu prăbușiri; 4, versanți cu risc geomorfologic mic de reactivare periodică a alunecărilor și slabă spălare în suprafață; 5, versanți fără risc; 6, albii majore amenajate, fără risc; 7, lunci cu risc mic și moderat la inundații periodice; 8, porțiuni de drumuri afectate periodic de alunecări și ravenări.

Map of geomorphological risk in the Subcarpathian Argeș basin: 1, summits with low risk of ravining through headward extension of gullies and landsliding; 2, high geomorphological risk: a, high risk slopes through deep sliding often associated with gully; b, high risk slopes with gully; 3, moderate geomorphological risk: a, moderate risk slopes through reactivation of deep sliding and gully; b, moderate risk slopes through gully associated with rock-and-soil falls; 4, slopes at small geomorphological risk of periodical reactivation of slides and slight sheet wash; 5, risk-free slopes; 6, risk-free managed floodplains; 7, floodplains at small and moderate risk from periodical flooding; 8, road segments periodically affected by sliding and gully.

conferă versanților un potențial morfodinamic ridicat. Acești versanți au terenuri neproductive, vulnerabile și care necesită în continuare lucrări antierozionale;

- *versanți cu risc mare al proceselor de ravenare* se regăsesc între Bughea în est și Râul Doamnei în vest, între Nucșoara și Brădet și la vest de Arefu. Deși sunt versanți împădușiți, alternanța de conglomerate, gresii, marnă cenușii, tufuri și gipsuri, energia reliefului de 300 - 350 m, densitatea fragmentării între 3 și 3,5 km/km², declivități de 15° - 45°, favorizează eroziunea în adâncime. Acest areal de risc ocupă o suprafață mică (circa 10 %) din bazinul subcarpatic al Argeșului.

Risc geomorfologic moderat - cu două situații:

- *versanți cu risc moderat prin reactivarea alunecărilor profunde și a proceselor de ravenare*. În general sunt versanți despăduriți, folosiți ca livezi și pășiști. Versanții sunt grefați pe marnă, argile nisipoase, argile cu intercalații de cărbuni, energia reliefului are valori între 100 și 150 m, densitatea fragmentării este cuprinsă între 2 și 2,5 km/km², iar pantele se mențin între 15° și 35°, pe alocuri 45°. Procesele actuale de modelare nu afectează perimetrul localităților Domnești, Berevoiești, Godeni, Schitu Golești. De asemenea, subliniem procesele de eroziune de pe frontul carierei de la Aninoasa precum și fenomenele de tasare de pe haldele de steril, ca urmare a lucrărilor miniere din câmpul Berevoiești - Aninoasa - Godeni;

- *versanți cu risc moderat datorat proceselor de ravenare asociate cu prăbușiri*. Această categorie de risc caracterizează versantul drept al bazinului Pârâul Calului (afluent al Argeșului), partea superioară a bazinului Dumitrești (Argeș), partea superioară a bazinului Prișaca (afluent al Vâlsanului), partea superioară a bazinelor Ruzii și Diaconului (tributare Râului Doamnei) etc. Deși unele bazine secundare aferente Argeșului, Vâlsanului, Râului Doamnei și Argeșelului au fost amenajate antierozional în perioada 1977 - 1980, au fost colmatate în proporție de 90 % în următorii 2 - 5 ani. Și în prezent se impun măsuri de

stabilizare a râpelor de desprindere - mari furnizoare de aluviuni.

Risc geomorfologic mic

Versanții cu risc mic, apar pe scama reactivărilor periodice ale alunecărilor și a slabei eroziuni în suprafață. Sunt în general versanți cu potențialul morfodinamic cel mai scăzut. Pantele se mențin între 5° și 15°, pe alocuri 20° - 25°. Se remarcă o slabă eroziune în suprafață, o reactivare efemeră a obârșiiilor unor ogașe și ravene, reactivări periodice ale alunecărilor (fig. 3). Cercetările de amănunt privind raportul între vegetație și condițiile de mediu ale regiunii dintre Râul Târgului și Argeșul au arătat că reactivările periodice ale alunecărilor de teren se stabilizează prin înierbare, într-un timp relativ scurt (Muică, Popova-Cucu, Muică, 1989). După autorii citați, două elemente favorizează reinstalarea rapidă a vegetației: "umiditatea suficientă și materialul afănat, ușor solificabil, pe fondul unei utilizări predominant de livezi și pășiști" (p. 53).

Concluzii

Limitele claselor de risc geomorfologic au caracter relativ, trecerea de la o clasă la alta fiind dependentă de prognoza proceselor. Evoluția normală a proceselor geomorfologice, în concordanță deplină cu starea de echilibru al versanților la un moment dat, tinde spre stabilizarea terenurilor. Ruperea echilibrului prin fenomene extreme, cu modificarea configurației reliefului, prin distrugerea unor forme și apariția altora, producând pagube materiale sau umane, conduc la hazard geomorfologic. De aceea, hărțile de risc geomorfologic, pe lângă importanța științifică, pot fi și un instrument practic la îndemâna comisiilor interdisciplinare de avizare a proiectelor de amenajare teritorială, avându-se în vedere și integrarea sectorului privat în activitățile de evaluare a riscurilor la hazarde.

Bibliografie

Bălțeanu, D., Taloiescu, Iuliana, Dinu, Mihaela, Sandu, Maria (1976), *Efectele morfologice ale precipitațiilor din iulie 1975 în unele bazine hidrografice mici aferente Vâlsanului*, SCGGG - Geografie, XXIII.

Bălțeanu, D., Cloacă, A., Dinu, Mihaela, Sandu, Maria (1996), *Some case studies of geomorphological risk in the Curvature Carpathians and Subcarpathians*, Rev. Roum. de Géographie, 40.

Măndruț, Oct. (1994), *Subcarpații Argeșului*, Analele Univ. din Oradea, vol. II.

Muică, Cristina, Ana, Popova-Cucu, Muică, N. (1989), *Aspecte ale raportului dintre vegetație și condițiile de mediu în unele regiuni subcarpatice*, SCGGG - Geografie, XXXVI.

Sandu, Maria (1989), *Dinamica versanților în bazinul subcarpatic și piemontan al Argeșului*, SCGGG - Geografie, XXXVI.

Zăvoianu, I., Dragomirescu, Ș. (1994), *Analiza terminologiei folosite în studiul fenomenelor naturale extreme*, Studii și cercet. de geografie, XLI.

X X X (1967), *Harta geologică a R. S. România, foaia Pitești (sc. 1:200.000)*, Institutul de Geologie, București.

ALUNECĂRILE DE LA PUCIOASA (SUBCARPAȚII IALOMITEI). EVOLUȚIE ȘI INFLUENȚE ANTROPICE

Mihaela Dinu, *Institutul de Geografie, al Academiei Române, București,*

Vasile Loghin, *Universitatea "Valachia", Târgoviște*

The Pucioasa landslides. Evolution and human influences. Landslides at Pucioasa cover the subsequent valleys of the Ialomița tributaries in the Vulcana Hills area. They represent a particular type of mass movement, first mentioned in these area in 1959. There are two generations of landslides: the Lower Pleistocene and recent reactivations. The recent evolution of these slides has recorded several stages due to reactivations caused by heavy rainfall periods (1940, 1971, 1972, 1975). The paper analyses this evolution on the right bank of the Ialomița River, with emphasis on the Valea Izvoarelor area, where natural and man-made developments have stamped their mark over the past fifty years viz, the expansion of the gypsum quarry on the right bank of the river to the Ialomița - Vulcana junction, and to the left of the Vulcana tributary.

Cuvinte cheie: deplasări în masă, Subcarpații Ialomiței.

Poziția geografică.

Perimetrul Pucioasa (fig. 1), denumit după localitatea cu același nume, în arealul căreia se află, a fost ales în partea vestică a Subcarpaților Curburii, mai precis în subunitatea Subcarpaților Prahovei (Geografia României, IV, 1992). Arealul cercetat, dintre valea Ialomiței și a afluentului său Vulcana, are forma unui dreptunghi cu latura mare pe direcția nord-sud (15 km) și cuprinde o suprafață de 40 km² din subunitatea Dealurilor Vulcaniei. Laturile perimetrului sunt încadrate de localitățile Pucioasa Sat și Moțâieni pe valea Ialomiței la est, valea Vulcaniei la confluența cu Vulcănița la vest.

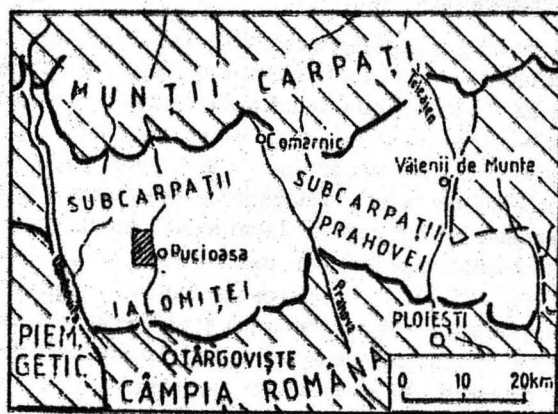

Fig. 1. Situația perimetrului Pucioasa în Subcarpații Curburii.

Pucioasa area in the Curvature Subcarpathians.

Perimetrul este traversat de culmea subcarpatică principală (Dealurile Vulcaniei) cu orientare generală nord-sud, astfel că versanții au expunere predominant estică spre Valea Ialomiței și vestică spre Valea Vulcaniei. Atât culmile dar mai ales versanții, sunt afectați de procese de alunecare combinate cu procese de șiroire și de eroziune torențială. Versanții sunt utilizați ca pșuni sau livezi (în părțile sudice și nordice) iar culmile unt

acoperite cu păduri de foioase (naturale și plantate) pentru stabilizarea alunecărilor. În sectoarele concave, ale acestora, pe suprafețe mici, apar areale cu exces de umiditate înmlăștinite sau cu lacuri, iar în aria carierei de gips au rămas suprafețe neutilizate (abrupturi, halde, excavații sau platforme industriale).

Regiunea este intens populată, mai ales în culoarul Ialomiței (orașele Pucioasa, Fieni) și pe terasele acestora (satele Brănești, Pucioasa, Moțâieni) și pe Valea Vulcaniei (Vulcana Băi), dar și pe versanți (o parte a satului Moțâieni și Vulcana Băi). Presiunea antropică din regiune se manifestă prin activitățile industriale poluante (exploatarea materialelor de construcție, fabrica de ciment și azbociment de la Fieni, industriile din Târgoviște) dar și prin activitățile agricole de creștere a bovinelor și ovinelor (suprapășunat).

Caracterizarea geomorfologică

Particularitățile morfografice și morfometrice. Relieful dealurilor subcarpatice ale Vulcaniei se caracterizează prin culmi largi, prelungi, cu orientare generală nord-sud, încadrate trepte de 500-650 m (fig.2). În profilul lor longitudinal apar uneori trepte disimetrice care corespund suprafețelor structurale, altele mameloane rotunjite, separate de șei. Din culmea principală, cuprinsă între Dealul Oilor (550 m) și Dealul Mitropoliei (645 m), se desprind spre sud-est și sud-vest, culmi secundare scurte (1-1,5 km) cu altitudini ce coboară până la 400 m. Acestea au profile în trepte, corespunzând cuestelor etajate în majoritatea cazurilor. Prezența cutelor anticlinale ce traversează regiunea (aici apar la nord de Dealul Carierei) cu axele VSV-ENE face ca aceste trepte să corespundă de fapt unei succesiuni de cueste opuse, formate pe flancurile anticlinalelor. Prezența monoclinului la sud, între Dealul Carierei și Dealul Mitropoliei, explică prezența șirurilor de cueste cu abruptul orientat spre NNE, spre Valea Ialomiței și NNV, spre Valea Vulcaniei. Printre acestea apar și culmi în

trepte sau rotunjite.

La trecerea prin dealurile subcarpatice, Ialomița și-a lărgit valea. Ea are un caracter transversal și formează un adevărat culoar depresionar în lungul căruia apar îngustări și largiri. Cea mai reprezentativă este Depresiunea Pucioasa, cu o luncă largă de 200-500 m încadrată de terase, dintre care se regăsesc aici un număr de trei, mai bine conservate pe partea stângă (Mihăilescu, 1959). Pe valea Ialomiței a fost construit aici lacul de baraj Pucioasa (în perioada 1972-1975), cu o lungime de peste 2 km și efectuate o serie de alte amenajări hidrotehnice. Prin construirea acestuia, nivelul de bază local a suferit modificări în sensul înălțării lui. În prezent colmatarea lacului, mai intensă în partea terminală, avale de confluența cu Ialomicioara, a atins circa 1/2 din volumul inițial proiectat (10,5 milioane m³).

Ialomița colectează văile secundare cu caracter subsecvent, care își au izvoarele sub culmea principală. Caracterul subsecvent le conferă un profil transversal asimetric. În profilul longitudinal apar trepte, mascate de valurile de alunecare. Majoritatea afluenților au caracter torențial. Condițiile prielnice apariției și dezvoltării depasărilor în masă au generat succesiunile de văi de alunecare ce brăzdează versanții.

Valea Vulcanii (cu afluentul său Vulcănița), afluentă pe dreapta a Ialomiței, are de asemenea caracter consecvent și colectează afluenții subsecvenți, cu regim torențial. Alitudinile maxime se mențin în culmea principală la 500-645 m iar cele minime pe Valea Ialomiței la Pucioasa la 385 m.

Fragmentarea reliefului arată, prin repartitia valorilor, strânsă legătură cu alcătuirea litologică a regiunii. Densitatea fragmentării are valori medii cuprinse între 4-6 km/kmp, iar adâncimea fragmentării este de 100-200 m/km.

Declivitatea, dependentă de gradul de fragmentare și de particularitățile litologice, variază de la 8-15° pe suprafețele structurale la 30-35° pe abrupturile cuestelor bine înscrise în relief. Panta albiciei minore a Ialomiței este de 3-4°.

Particularitățile structurale și petrografice. Predomină rocile sedimentare de o foarte mare varietate, de vârstă Oligocen-Miocenă și Pliocenă, cunoscute sub numele de Pânza de Tarcău în faciesul stratelor de Pucioasa cu gresii de Fusaru. Orizonturile de fliș conțin: fliș șistos cu marno-calcare șistoase (strate de Pucioasa), fliș grezogsia de Fusaru și fliș șistos cu tufuri și bentonite. Flișul se asociază cu breccii sedimentare și șisturi disodilice cafenii cu tufuri și bentonite miocene. Sedimentarul Paleogen este prins într-o succesiune de anticlinale și sinclinale cu axele VSV - ENE care se impun în relieful dealurilor subcarpatice sub forma văilor de anticlinal și a cuestelor inverse. Spre sud (Dealul Carierei), apar orizonturile sedimentare ale Miocenului Inferior și Mediu, constituite din pelite, gresii cenușii și roșii, gipsuri și tufuri. Aceste formațiuni sunt dispuse monoclinale, ușor înclinate spre sud-est și trec la limita sudică în nisipuri, gresii și argile Meoțiene.

Toate aceste formațiuni au fost cutate și faliat, Subcarpații Prahovei, aparținând unui sector puternic afectat de mișcările tectonice, după cum arată frecvența mare a cutelor diapire care se întind de la Dâmbovița la Cricovul Sărat (Oncescu, 1965; Mutihac, 1990).

Formațiunile din care sunt alcătuiți Subcarpații Prahovei conțin zăcăminte de minerale utile. Izvoarelor de apă sărată li se adaugă apele sulfuroase utilizate la Vulcana Băi, sulful din împrejurimile Pucioasei (devenită stațiune balneară), gipsul din depozitele miocene, tufurile dacitice și bentonita. Depozitele superficiale au grosimi variabile pe versanți în funcție de gradul de fragmentare și de modul de manifestare a proceselor actuale care îi afectează. Grosimea acestora variază de la 0,5-1,0 m pe culmi la 0,5-3,0 m, pe versanți. Baza versanților este îmbrăcată într-o cuvertură de depozite coluviale provenită din alunecări, cu grosimi ce ating 4-7 m. Depozitele coluviale din lungul versantului ialomițean se sprijină pe depozitele teraselor Pleistocene (nisipuri, pietrișuri, loessuri). Luncile Ialomiței și Vulcanii sunt umplute cu pietrișuri și nisipuri ca și cu materiale provenite de pe versanți.

În ansamblu, regiunea subcarpatică în care se află amplasat perimetrul corespunde unui stadiu avansat de evoluție a reliefului, în care depasările în masă afectează versanții alcătuiți din roci friabile și contribuie la continuarea lor mobilitate. Eroziunea în suprafață și adâncime completează gama proceselor actuale de modelare a reliefului, contribuind la transferul materialelor de pe versanți în albiile Ialomiței și afluenților. Tinerețea relativă a reliefului regiunii, varietatea litologică și ciclicitatea perioadelor climatice și-au pus amprenta asupra intensității proceselor de modelare a versanților.

Procesele geomorfologice actuale (fig.2) ce afectează Dealurile Vulcanii sunt dominate de depasări în masă, asociate pe alocuri cu ravenarea și eroziunea în suprafață. Versantul drept al Ialomiței, ca și versantul stâng al Vulcanii oferă imaginea tipică a unui relief rezultat din asocierea mai multor categorii de depasări în masă, suprapuse în timp și spațiu. Interfluviul Ialomița-Vulcana este atacat de o serie de văi, mai viguroase spre Vulcana, a căror evoluție dă caracteristica regiunii. Formate pe afluenții subsecvenți ai Ialomiței și ai Vulcanii, acestea sunt scurte, disimetrice și foarte largi, cu fundul acoperit de alunecări. În evoluția lor se observă dominarea alternativă a proceselor de alunecare și a torențialității, influențate de cantitatea de precipitații căzută. Interfluviile secundare sunt marcate de prezența cuestelor, pe ale căror suprafețe structurale sunt dispuse alunecări aflate în diferite stadii de fixare iar pe abrupturi, năruiri și prăbușiri. Analiza geomorfologică de amănunt asupra Dealurilor Vulcanii, întocmită cu jumătate de secol în urmă, fixează un reper important de la care se poate pleca în urmărirea evoluției regiunii. Vechimea și amplasarea alunecărilor din acest sector datează probabil din vremea terasei superioare a Ialomiței. Alunecările vechi au fost remaniate și parțial acoperite de succesiunea alunecărilor recente. Văile cu regim torențial afluate Ialomiței au favorizat apariția

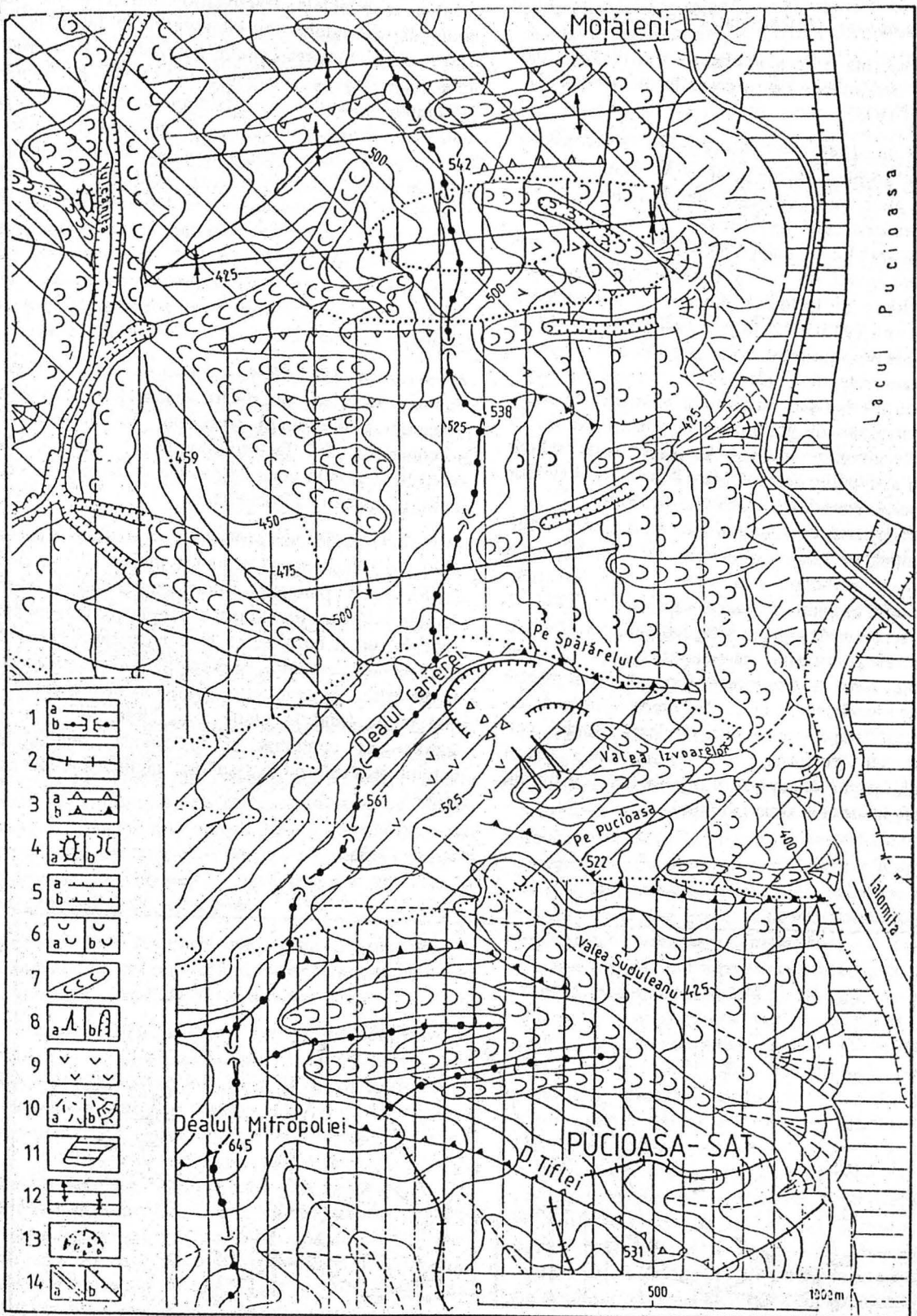

Fig.2. Harta geomorfologică: 1a, culmi rotunjite; 1b, culmi cu mameloane și șei; 2, culmi în trepte; 3, cuestas: a, fixate; b, active; 4a, murtori de eroziune; 4b, șei; 5, denivelări: a, fixate; b, active; 6, alunecări: a, fixate; b, active; 7, văi de alunecare; 8a, ogaș; 8b, ravenă; 9, eroziune areolară, 10a, glacis; 10b, con de dejecție; 11, terasă; 12a, anticlinal; 12b, sinclinal; 13, cariera de gips; 14a, șosea; 14b, cale ferată.

- **Geomorphological map:** 1a, rounded summits; 1b, summits with hillocks and saddles; 2, step-like summits; 3, cuestas: a, fixed; b, active; 4a, hillocks; b, saddles; 5, scarp: a, fixed; b, active; 6, slides: a, fixed; b, active; 7, landslide vales; 8a, gully; 8b, ravine; 9, sheet erosion; 10a, glacis; 10b, alluvial fan; 11, terrace; 12a, anticline; 12b, syncline; 13, gypsum quarry; 14a, roads; 14b, railway.

"porniturilor de vale" (Mihăilescu, 1959).

În evoluția recentă a acestor alunecări se disting mai multe etape determinate de reactivările din 1940-1942, 1971-1972 și 1975.

Reactivările din 1940-1942 (Mihăilescu, 1959). Marea dezvoltare a "porniturilor" de pe acești versanți este pusă pe seama alternanței stratelor permeabile de gips, nisipuri, gresii cu cele impermeabile de argile, marnă, alcătuiind un anticlinal cu axa VSV-ENE, în care au fost sculptate succesiuni de cueste și suprafețe structurale (factor litologic și tectonic) precum și pluviozitatea ridicată din anii 1940-1942. În primăvara anului 1940 au fost reactivate porniturile pe mai multe văi, dintre care au fost analizate cele din Valea Izvoarelor cu Pucioasă. Acestea s-au produs sub forma unor alunecări de strate argiloase, deplasări de grohotișuri în gipsuri, năruiri în nisipuri și eroziune torențială. La aceste cauze trebuie adăugate și activitățile de exploatare a gipsului în cariera situată în partea superioară a Dealului Spătărelu.

Deplasările de teren au apărut și s-au extins într-un mic bazin torențial, pe toate ramificațiile lui laterale, unele cuprinzând și alunecări mai vechi. Văile torențiale inițiale au fost umplute în partea inferioară a limbii de alunecare separate de piteni longitudinali, formând un "organism al porniturii", caracterizat prin trei părți componente: *zona de alimentare*, formată din alunecări de tip frana sau vâlcele cu alunecări; *limba principală de alunecare*, în trepte neregulate, mulează fundul văii Izvoarelor cu Pucioasă, sub forma unor valuri transversale; *conul de revărsare a porniturii*, cu frontul de înaintare în lunca și albia Ialomiței.

Printre consecințele reactivărilor din 1940 au fost: strângutarea fundului văii Ialomiței de la 240 m la 100-150 m prin înaintarea conului porniturii cu peste 100 m spre axa văii în intervalul 1940-1944 și formarea "defileului" de alunecare; deteriorarea puțurilor cu apă minerală prin acoperirea cu materialul alunecat; distrugerea și abandonarea unei mine de sulf ce urma să intre în funcțiune. S-au efectuat lucrări de diminuare a fenomenului prin executarea unui baraj din plăci de gips în fruntea conului de revărsare și a unor șanțuri longitudinale, placate tot cu gips, ce secționează masa porniturii. Acestea au avut rezultate vremelnice, ulterior fiind repede compromise. Rezultate mai bune au dat plantările cu arbori efectuate în 1941, 1943, 1950.

In perioada 1944-1974, deplasările de teren de la Pucioasa au suferit modificări, în sensul unei domoliri de ansamblu a intensității proceselor de alunecare și se accentuează rolul factorului antropic prin extinderea carierei de gips în zona de obârșie a bazinului torențial Valea Izvoarelor cu Pucioasă.

O nouă intensificare a proceselor se produce în perioada 1971-1975 (consecință a anilor ploioși 1971, 1972 și 1975), când se remarcă trecerea complexului de pornituri de vale prin faza de alunecări curgătoare generalizate și apoi de torent noroios, ca și intensificarea ritmului de manifestare. Cantitățile de precipitații căzute în acești ani au depășit cu peste o treime cantitatea medie anuală, cele mai multe fiind în lunile mai, iunie, iulie. În 1972, acestea au continuat și în august, septembrie și octombrie, depășind în șase luni, cantitatea medie anuală (fig.3).

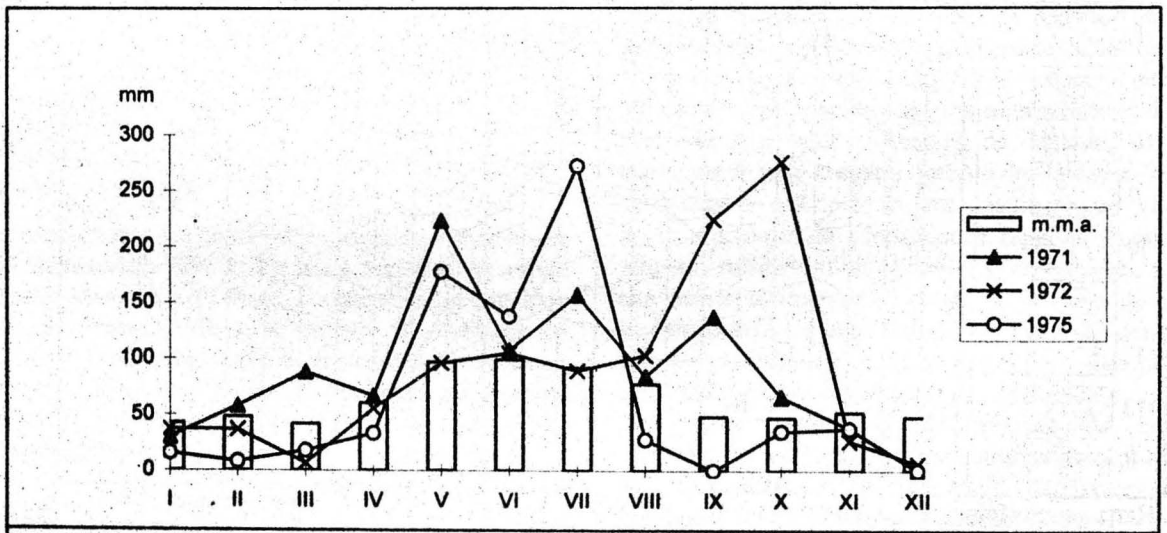

Fig. 3. Precipitațiile medii lunare la Pucioasa.
- Monthly mean precipitations at Pucioasa.

Se constată o modificare a configurației în plan a porniturilor și a gradului de dezvoltare a părților constituente, a morfologiei de amănunt. Zona de alimentare și-a modificat configurația și extinderea dar și procesele dominante. Alimentarea naturală a continuat să fie suplimentată de materialele produse de activitatea antropică. Sterilul format din marne, argile, fragmente de gresii și gips este împins mecanic în afara carierei, pe fâgașele naturale ale vechilor văi torențiale cu alunecări.

Materialul preparat mecanic, supraumectat prin aportul de apă provenit din pânzele subterane și din precipitații, este antrenat gravitațional pe trei ramificații ale Văii Izvoarelor cu Pucioasă. Se formează un torent noroios alimentat, atât natural din alunecări laterale, cât și antropic din cariera de gips. Limba de alunecare principală, ce ocupă albia Văii Izvoarelor, a devenit materia fluidă dispusă în canalul de curgere a torentului noroios (900 m lungime). Materialul se deplasează cu viteze diferite în valuri transversale. Acestea sunt mai bine fixate pe culoarul principal, ce încorporează și alunecările laterale (unele cu vegetație arborescentă). Între valurile alunecării se formează temporar lacuri.

Conul de revărsare a vechii pornituri, altădată extins până la strangularea cursului Ialomiței, a devenit conul actualului torent noroios. Acesta și-a modificat forma și compoziția, dezvoltându-se mai mult lateral, în lunca Ialomiței. Materialul a fost îndepărtat și datorită eroziunii laterale puternice. Se observă o suprapunere haotică a materialului cu compoziție granulometrică diferită. Cariera de gips utilizează un alt culoar de evacuare a sterilului, pe traseul unui torent subsecvent, pe care existau vechi alunecări, ale căror valuri au ajuns în albia Ialomiței. Canalul este folosit pentru îndepărtarea din carieră a fragmentelor mari de gresie și marnă compactă (aglomerări de blocuri) și mai puțin a argilelor și marnelor predispușe la curgere.

Avansarea spre Ialomița este oprită de un prag în contrapantă, format din vechile alunecări care au favorizat acumularea și consolidarea sterilului în carieră.

În perioada 1976-1996 au intervenit modificări în morfologia și dinamica porniturilor determinate de regimul precipitațiilor, infiltrației și apelor subterane și de intervenția antropică. Regimul pluvial se remarcă prin reducerea cantității medii anuale de precipitații (sub 752 mm)¹ prin frecvența ridicată a anilor secetoși, care au constituit intervale mari de secetă, fără apariția altora cu precipitații extreme. Ca urmare, s-a înregistrat o reducere a dinamicii proceselor de versant și o tendință de relativă stabilizare. Această tendință naturală se remarcă atât pentru tot versantul Ialomiței, cât și al Vulcanului. Au apărut condițiile favorabile instalării vegetației ierboase

și de arbuști, ale căror suprafețe s-au extins. Unele areale au fost replantate cu pădure. Menționăm că și în prezent procesele de deplasare pe pantă a materialelor provenite de la carieră, care au declanșat artificial curgeri noroioase recente pe versantul stâng al Vulcanului datorită supraîncărcării versantului. Pe ansamblul regiunii Dealurilor Vulcanului, se constată o tendință naturală de creștere a suprafețelor cu alunecări stabilizate sau în curs de stabilizare, dar care, odată cu creșterea cantităților de precipitații, au un potențial evident de reactivare, mai ales pe văi. Eroziunea areolară se manifestă pe valurile de alunecare neacoperite de vegetație compactă, ca și pe culmi. În faza actuală eroziunea în adâncime este favorizată de activitatea antropică.

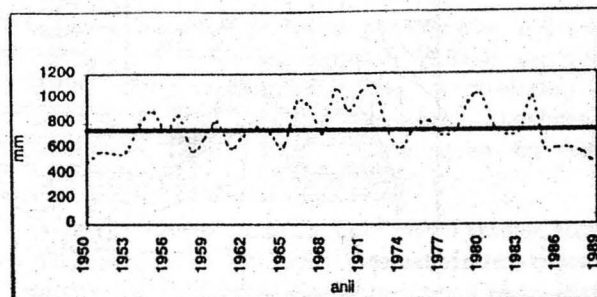

Fig. 4. Cantitățile anuale de precipitații și media multianuală (1950-1989) la Pucioasa.

- Annual mean precipitation and multiannual mean (1950-1989) at Pucioasa.

Categoriile de risc geomorfologic (fig.4), din perimetrul Pucioasa, sunt grupate după gradul de stabilitate și dinamica materialului deplasat, după intensitatea proceselor ce se asociază alunecării și a gradului de implicare a activității antropice. Au fost identificate nouă categorii de risc geomorfologic, grupate în cele trei clase de risc: mic, moderat și mare. Din categoria suprafețelor cu risc mic fac parte: culmea principală și parțial prelungirile secundare, împădurite, cu risc mic de reactivare a vechilor râpe de desprindere; pe porțiuni din treimea medie și superioară a versanților cu risc mic de reactivare a alunecărilor vechi și eroziunii torențiale: podul teraselor Ialomiței, cu risc mic de acoperire cu materiale provenite din spălarea în suprafață a versanților: cusele împădurite, cu slabe procese de năruire; albia majoră a Ialomiței în sectorul amenajat. Dintre suprafețele cu risc geomorfologic moderat menționăm porțiunile inferioare și medii ale versanților ca și majoritatea văilor de alunecare, acoperite cu livezi sau fânețe. Suprafețele cu risc mare și foarte mare, sunt puține: taluzul carierei de gips cu frecvente năruiri, surpări, versanți cu risc mare de producere a alunecărilor și curgerilor de noroi (bazinul Văii Suduleanu) lipsite de vegetație arborescentă.

¹Media anuală în perioada 1950-1989

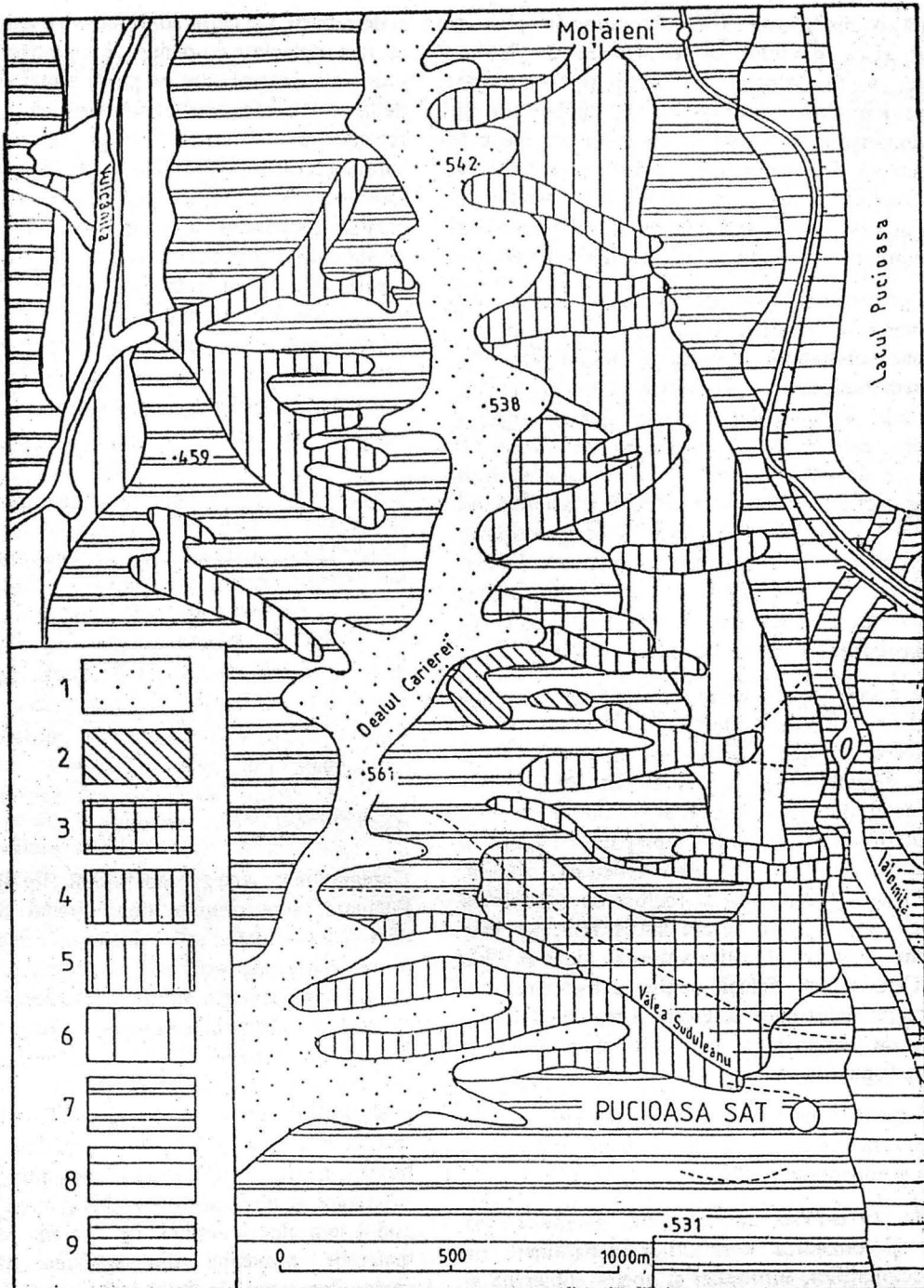

Fig. 5. Harta riscului geomorfologic: 1, Culmi cu profil undulat, îngustate prin intersecția obârșiilor unor alunecări vechi, parțial stabilizate, cu risc mic și mediu de reactivare a vechilor râpe de desprindere; 2, taluzul carierelor, cu risc mare de declanșare a năruirilor; 3, versanți cu risc mare de producere a alunecărilor și curgerilor de noroi; 4, cueste cu risc mic și mediu de declanșare a năruirilor; 5, văi de alunecare stabilizate, cu risc moderat de declanșare a unor pornituri locale și a formării unor ogașe laterale; 6, versanți cu risc moderat de reactivare a deplasărilor în masă și a eroziunii în adâncime; 7, versanți cu risc mic de reactivare a alunecărilor și eroziunii în adâncime; 8, podul teraselor, stabil, slab fragmentate de șanțuri cu risc mic a fi acoperite de proluvii; 9, albie majoră parțial amenajată cu risc mic al inundațiilor periodice.

Geomorphological risk map: 1, undulated summits narrowed by the intersection of some old landslide sources, partially stabilised with low and moderate risk for the reactivation of old scarps; 2, quarry scarps with high risk for rock and soil falls; 3, slopes with high risk for landsliding and mudflows; 4, cuestas with low and moderate risk for rock and soil falls; 5, stabilised landslide valleys with moderate risk for local mass movement and formation of lateral ravines; 6, slopes with moderate risk for the reactivation of mass movements and deep erosion; 7, slopes with small risk of reactivations of landslides and gully erosion; 8, stable terrace surface, little fragmented by ditches with low risk for being proluvia-covered; 9, mainstream channel bed, partially managed with low risk for periodic flooding.

Bibliografie

Alexandrescu, Mihaela (1993), *Deviations of the 1950-1989 annual rainfall quantities in the Subcarpathians between the Dâmbovită and the Prahova valleys*, Rev. Roum. de géographie, 37, pp. 103-112.

Gheorghe Lupașcu, *Depresiunea Cracău-Bistrița, studiu pedogeografic*, Edit. Corson, Iași, 1996, 196 pag., 52 tabele, 10 figuri, 12 hărți.

Lucrarea, care a constituit și obiectul tezei de doctorat a domnului prof.dr.ing.Gh.Lupașcu de la Universitatea "A.I.Cuza" Iași, este poate cel mai amănunțit studiu pedogeografic publicat până în prezent în țara noastră, fiind în același timp un adevărat model de studiu geografic al solurilor dintr-o anumită regiune.

Cercetările au fost făcute de autor în depresiunea Cracău-Bistrița, parte integrantă a Subcarpaților Moldovei, timp de peste 20 de ani.

Vastul material, original, este structurat în 7 capitole, în care sunt tratate - într-o manieră devenită clasică în studiile de geografie fizică - așezarea geografică a regiunii cercetate, geologia și geomorfologia, clima, hidrografia și vegetația dar nu sunt uitate nici aspectele legate de materialele parentale (depozitele de suprafață) ca și de factorul antropic (evoluția procesului de poluare pedologică), totul în strânsă legătură cu factorul cronologic (de timp), deosebindu-se : teritorii cu soluri tinere, apoi cele cu soluri evoluat monofazice și soluri îngropate (fosile), teritorii cu soluri polifazice etc.

Analizei factorilor pedogenetici îi urmează cea a solurilor, parte ce deține mai mult de jumătate din volumul lucrării, și care spre deschide cu o trecere în revistă a proceselor pedogenetice din depresiunea Cracău-Bistrița: acumularea biologică ("proces obligatoriu pentru individualizarea solului față de partea superioară a scoarței terestre", pag.87), apoi argiloiluvieria (cu dezvoltarea maximă în părțile nordică și central-vestică a depresiunii), procesele specifice de alterare (cu implicații profunde în formarea orizontului Bv), procesele de gleizare și pseudogleizare, prezente în depresiune pe circa 30% din suprafețele utilizate ca terenuri agricole, apoi procese vertice, de salinizare și vermice. Urmează, apoi tratarea in extenso a claselor de

Mihăilescu, V. (1959), *Porniturile de teren de la Pucioasa*, Probl. de geogr., VI, p.57-82

Mutihac, V. (1991), *Geologia României*, Edit. Tehnică, București, p. 302-312.

* * * (1992), *Geografia României*, IV, Edit. Academiei, Române, București, p. 276-286.

soluri evidențiate de autor pe teritoriul depresiunii: molisoluri (27%), argiluvisoluri (32%), cambisoluri (9%), soluri hidromorfe (7%), vertisolurile, cele aparținând clasei solurilor neevolute, trunchiate sau desfundate (23%), totul încheindu-se cu tratarea caracteristicilor de bază ale rocilor la zi.

Având în vedere faptul că solul este o resursă naturală fundamentală, autorul face și o caracterizare a capacității productive a solurilor din depresiunea Cracău-Bistrița, dând într-un tabel și notele de bonitare a capacității productive a acestora. Se dă și gradul favorabilitate pentru diferite culturi a solurilor analizate. Spre finalul lucrării se face și o prezentare a terenurilor care necesită lucrări agropedameliorative, respectiv cele cu exces de umiditate, cu eroziune în suprafață și în adâncime, cu alunecări de teren, cu soluri acide, compacte, cu conținut redus de humus și cele acoperite cu pietriș.

Ca orice studiu geografic și cel realizat de Gh.Lupașcu, se încheie cu o regionare pedogeografică, definindu-se încă de la început și schema taxonomică a unităților pedogeografice din depresiunea Cracău-Bistrița (domeniu, subdomeniu, district, subdistrict), fiind diferențiate domeniile: Bodești-Borlești (al argiluvisolurilor), domeniul Ștefan cel Mare-Buhuși (al molisolurilor) și domeniul Crăcăoani-Roznov-Racova (al solurilor tinere). Capitolul final este rezervat concluziilor.

Numeroasele cercetări de teren, atentele analize de laborator, ca și prelucrarea unui vast material bibliografic (aproape 300 de lucrări), așează acest studiu în categoria celor mai valoroase lucrări de geografie și pedologie, mai ales că este fericit îmbinat caracterul științific cu cel aplicativ.

Sorin Geacu

INFLUENȚA STRUCTURII SUPRAFEȚEI SUBIACENTE ACTIVE ASUPRA REPARTIȚIEI ZILELOR CU DIFERITE CARACTERISTICI TERMICE PE LITORALUL ROMÂNESC AL MĂRII NEGRE

Elena Niculescu, *Institutul de Geografie al Academiei Române, București*

Influence of subjacent surface on the distribution of the days with different thermal characters on the Romanian Black Sea Coast. The impact of the subjacent surface and of the general atmospheric circulation on the thermal regime of the air is also revealed by the occurrence frequency of days with different thermal characteristics. The specific physical traits of the two basic environments forming the subjacent surface of the littoral zone- the water and the air- are responsible for the distinct intensity of the littoral zone- the water and the air- are responsible for the distinct intensity of cooling in the cold season and of heating in the warm season. This process is evidenced by the analysis of the days with different thermal characteristics (frosty nights, freezing days, winter days, summer days, tropical days, tropical nights).

Cuvinte cheie: nopți geroase, zile de iarnă, zile cu îngheț, zile de vară, zile tropicale, nopți tropicale, litoralul Mării Negre.

Particularitățile climatice ale litoralului românesc al Mării Negre sunt rezultatul; direct al interacțiunii factorilor climatogeni generali cu cei locali.

Caracteristicile fizice specifice celor două medii de bază ce alcătuiesc suprafața subiacentă a zonei de litoral - apa și uscatul - constituie suportul material care în interacțiune cu circulația aerului condiționează formarea climei acestei regiuni. Modul diferit de încălzire și de răcire, de absorbție și de cedare a căldurii a celor două elemente componente ale suprafeței subiacente constituie motorul de declanșare a unor procese și fenomene climatice specifice acestei regiuni.

Sub influența apelor Mării Negre zona de litoral beneficiază de un climat moderat, fără contraste mari, cu oscilații termice atenuate etc., rolul de termoregulator al acestui acvatoriu se resimte în valorile întregului complex climatic, fiind activ atât iarna, cât și vara.

Influența particularităților suprafeței subiacente și a circulației atmosferice asupra regimului termic al aerului se manifestă evident și în frecvența zilelor cu diferite caracteristici termice. Analiza acestora s-a făcut pe o perioadă de 30 de ani (1960-1990).

1. Intensitatea procesului de răcire din sezonul rece. Acest proces este dependent de interacțiunea dintre circulația atmosferei și particularitățile locale ale suprafeței subiacente, evidențiat pregnant de frecvența cazurilor în care temperaturile minime, medii și maxime scad sub -10°C și 0°C . Scăderi ale temperaturii aerului cu mult sub situațiile medii își au cauza în instalarea regimului anticiclonic și în intense advecții ale maselor de aer rece polar sau arctic continental. Evaluarea cantitativă a acestui proces este ilustrată în fig. 1 și 2.

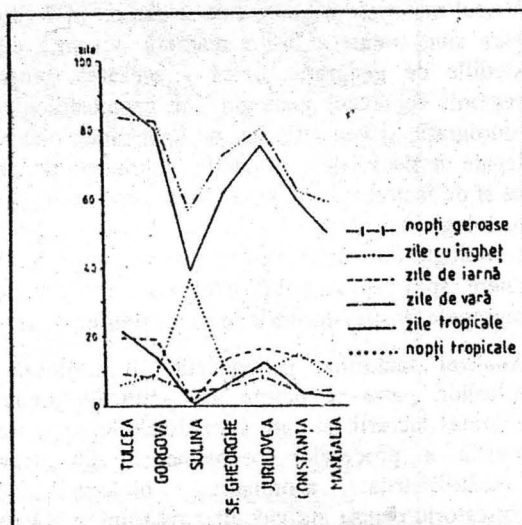

Fig. 1. Variația anuală a zilelor cu diferite caracteristici termice
Annual variation of days with different thermal characteristics

1.1. Nopți geroase ($T_{\min} \leq -10^{\circ}\text{C}$). Frecvența medie anuală a unor astfel de cazuri este de 4-5 nopți pe litoral și crește în interiorul uscatului la 7-10 nopți. Față de regiunile de câmpie unde continentalismul constituie o caracteristică specifică, în zona de litoral frecvența nopților geroase se reduce la 70-80 % (Grivița 20 nopți geroase față de numai 4 nopți la Constanța, în medie pe an). În anii cu o intensă frecvență a maselor de aer arctic sau temperat continental este posibil ca scăderea temperaturii minime sub -10°C să ajungă la 22-28 nopți, așa cum a fost în anul 1985, iar în anii în care slăbește frecvența acestor mase de aer, nopțile geroase pot să nu apară (1970, 1971 etc.).

În cursul anului, intervalul posibil de scădere a temperaturii minime sub -10°C este decembrie-martie pe litoral și noiembrie-martie spre continent. Maximul lunar de nopți geroase se realizează în ianuarie, în medie 4-5 nopți spre uscat și sub 3 cazuri pe litoral. Față de această situație medie este posibil ca în iernile geroase (ianuarie 1963) frecvența nopților geroase să ajungă la 15-19 nopți, iar în cele mai calde (ianuarie 1970, 1971) să nu apară astfel de situații.

1.2. Zile de iarnă ($T_{\max} \leq 0^{\circ}\text{C}$). Frecvența medie anuală a acestor zile scade în partea de sud a litoralului la circa 11 zile pe an în medie (Mangalia 11.3 zile) și crește la peste 15 zile în cea nordică (Sulina 15.3 zile). Cu depărtarea de mare frecvența acestor zile crește la aproximativ 20 zile (Tulcea 19.9 zile), fiind totuși mult mai redusă decât în Bărăgan (Grivița 32.5 zile). În anii cu intensă activitate anticiclonică frecvența zilelor de iarnă se poate dubla (Mangalia 20 zile în 1985, Constanța 36 zile în același an, Tulcea 42 zile în 1969), iar în anii în care această activitate se reduce frecvența lor scade sub 5 zile (Mangalia 2 zile în 1989, Constanța 4 zile în 1971, Tulcea 3 zile în 1988).

Intervalul lunar afectat de scăderea temperaturii maxime sub 0°C este noiembrie-martie. Maximul anual se realizează în luna ianuarie și variază între 5.5 zile în extremitatea sudică a litoralului și 8.8 zile la limita vestică a deltei (Tulcea 8.8 zile). Valoarea maximă lunară a variat în cei 30 de ani analizați (1961-1990) între 16-20 zile în zona de litoral (Mangalia 16 zile în 1963, Constanța 20 zile în același an) și peste 20 zile spre uscat (Tulcea 22 zile în 1963). Au fost însă și situații în care nu au apărut astfel de zile (Mangalia, Constanța, Gorgova, Tulcea în 1975).

1.3. Zile cu îngheț ($T_{\min} \leq 0^{\circ}\text{C}$). Aceste zile marchează același contrast termic mare față de regiunile limitrofe. Zilele cu îngheț sunt mult mai numeroase și afectează un interval mai mare din an, circa 7 luni pe litoral și 8 luni în interiorul uscatului. Anual numărul mediu al zilelor cu îngheț variază între mai puțin de 60 zile (Sulina 56.6 zile) și peste 70 zile (Sf. Gheorghe 72.3 zile) în zona de litoral și crește pe măsura îndepărtării de mare la peste 80 zile (Tulcea 83.9 zile). În condițiile advecțiilor masive și intense ale maselor de aer arctic este posibil ca numărul zilelor cu îngheț să se ridice la peste 80-100 zile (Gorgova 119 zile, Jurilovca 106 zile, Mangalia 81 zile, Constanța 85 zile, toate în 1985), iar în anii în care astfel de advecții sunt reduse, zilele cu îngheț au o frecvență minimă (Tulcea 17 zile în 1983, Sulina 3 zile în 1989, Mangalia 35 zile în 1990 etc.) Rolul termoregulator al bazinului Mării Negre este foarte vizibil și în cazul zilelor cu îngheț, în regiunea de litoral frecvența acestora se reduce la aproximativ jumătate față de Câmpia Română (Sulina 56.6 zile față de Grivița 110 zile).

Intervalul lunar în care temperatura minimă scade sub 0°C este septembrie-aprilie în partea continentală și octombrie-aprilie pe litoral. Maximul anual se realizează în luna ianuarie și variază între 23-24 zile spre uscat și sub 20 zile în extremitatea sudică a litoralului (Mangalia 17.6 zile). În lunile extreme ale intervalului afectat de

astfel de scăderi termice, numărul mediu al zilelor cu îngheț scade sub o zi.

În variația neperiodică a maximului lunar din ianuarie valoarea maximă poate ajunge la 30-31 zile (1964, 1967, 1980, 1983 etc.), dar se poate reduce și la 0 (Sulina 1971, Mangalia 1987).

2. Intensitatea procesului de încălzire din sezonul cald. Această încălzire este cauzată de invaziile de aer fierbinte continental ca și de încălzirile locale, fiind pusă în evidență de frecvența cazurilor în care temperatura maximă și minimă depășesc 25°C și 30°C (fig. 1 și 2). Influența moderatoare a bazinului Mării Negre asupra zonei de litoral este foarte vizibilă și în diminuarea intensității încălzirilor masive care se reflectă în numărul redus al zilelor de vară, tropicale sau a nopților tropicale.

2.1. Zile de vară ($T_{\max} \geq 25^{\circ}\text{C}$). Frecvența medie anuală a acestor zile variază de la mai puțin de 50 zile în extremitatea sudică a litoralului (Mangalia 49.8 zile) până la aproape dublul acesteia în extremitatea vestică a deltei (Tulcea 88.3 zile). De remarcat că la Sulina, astfel de zile au cea mai mică frecvență anuală (39.2 zile), față de Câmpia Română (Grivița 112 zile), pe litoral frecvența zilelor de vară este mai redusă cu peste 50 de zile. De la un an la altul numărul zilelor de vară a variat între 73 zile la Mangalia (1975) și 113 zile la Tulcea în același an și 13 zile la Mangalia în 1985 și 58 zile la Tulcea în 1976, dependent de fluctuațiile circulației atmosferice.

Temperatura maximă poate depăși 25°C în intervalul lunar mai-octombrie pe litoral și cu 2 luni mai mult, respectiv martie - noiembrie în interiorul uscatului. Maximul anual este în luna iulie sau august, când în medie numărul zilelor de vară ajunge la 18-22 zile pe litoral, se reduce la circa 16 zile la Sulina, dar crește la peste 24 zile pe uscat. Variațiile neperiodice sunt remarcabile și în cazul numărului de zile de vară. În cei 30 de ani analizați ecartul de variație a fost între 30-31 zile (1963) și 6 zile (1969).

2.2. Zile tropicale ($T_{\max} \geq 30^{\circ}\text{C}$). Aceste zile au o frecvență extrem de mică în zona de litoral, comparativ cu regiunile sudice de câmpie. Sub influența brizelor din timpul zilelor din sezonul cald al anului temperatura maximă a aerului depășește 30°C în numai 2-4 zile în medie, pe an, pe litoralul sudic; scade sub un caz în interiorul mării (0.6 zile la Sulina) și crește la peste 5 zile în nordul litoralului. Pe măsura depărtării de mare frecvența zilelor tropicale crește la peste 20 zile pe an (Tulcea 21.7 zile). Dependent de intensitatea advecțiilor de aer cald tropical, numărul zilelor tropicale poate depăși cu mult situațiile medii multianuale. Astfel, la Constanța în 1964, numărul zilelor tropicale a fost de 15 zile față de numai 4.2 zile media multianuală sau la Tulcea în 1963 a fost de 45 zile față de 21.7 zile etc. La polul opus, când astfel de advecții sunt diminuate, frecvența zilelor tropicale este mult redusă. Așa au fost anii 1962, 1976, când nu a fost nici o astfel de zi.

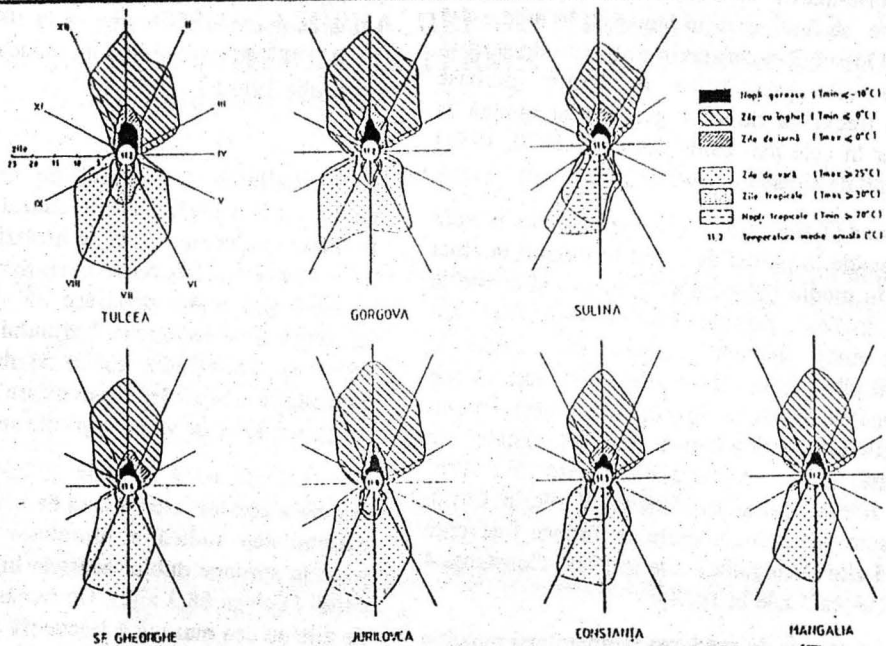

Fig. 2. Variația lunară a zilelor cu diferite caracteristici termice.
Monthly variation of days into different thermal characteristics.

Intervalul lunar de apariție a zilelor tropicale este mai-septembrie. Maximul anual este în iulie sau august, când pe litoralul sudic ajunge la 1-1.6 zile, crește la peste 2 zile în sectorul nordic (Sf.Gheorghe 2.6 zile), se reduce sub 0.5 zile la capul digului de la Sulina. Pe măsura înaintării spre uscat valoarea maximului anual al zilelor tropicale depășește 8 zile (Tulcea 8.1 zile). Valoarea maximului anual prezintă, de asemenea, o mare variabilitate în timp, între 22 zile la Tulcea în 1963, 9 zile la Constanța în 1964 și nici o zi în 1961, 1962, 1965, la aceleași stații.

2.3. Noapți tropicale ($T_{\min} \geq 20^{\circ}\text{C}$). Și astfel de situații reliefează contrastul dintre zona de litoral și cea de uscat pe de-o parte, și dintre partea de nord și cea de sud a litoralului pe de alta. Cedarea căldurii înmagazinată de apele mării face ca temperatura minimă cu valori de peste 20°C să aibă o frecvență mai mare în zona de litoral, în timp ce răcirea radiativă intensă a solului din timpul nopții duce la scăderea temperaturii, nopțile tropicale fiind mult mai reduse. În aceste condiții, *numărul mediu anual* al nopților tropicale este de 8-15 nopți pe litoral, crește la peste 35 nopți la capul digului de la Sulina, unde influența mării este mult mai mare și

scade la 6 nopți la Tulcea. Dependent de fluctuațiile circulației atmosferice, numărul nopților tropicale poate varia între 67 nopți (1963 la Sulina), 37 nopți (1963 la Constanța), 23 nopți (Tulcea 1973) și nici o noapte (1961).

În cursul anului *intervalul lunar* de apariție al acestor nopți este iunie-octombrie în extremitatea sudică a litoralului și în interiorul mării și se reduce la iunie-august sau septembrie pe uscat. Maximul anual este în iulie sau august fiind de 3.3-6.4 nopți pe litoral, 14.5 nopți în interiorul mării și se reduce la sub 3 nopți pe continent. Aceeași mare variabilitate neperiodică se remarcă și în cazul maximului anual, ale cărui valori au oscilat între 15-20 nopți pe litoral, 2 nopți la capătul digului de la Sulina, 11 nopți pe uscat, la Tulcea, în anii 1963, 1964, 1974 și nici o noapte în 1961.

Analiza acestor parametri termici vine să întregască rolul pe care-l are bazinul Mării Negre în formarea particularităților climatice specifice zonei de litoral, care se detașează net față de regiunile limitrofe de uscat, din acest punct de vedere, înscriindu-se ca un topoclimat aparte, cu nuanțe termice moderate, gradul de continentalism fiind mult atenuat.

Bibliografie

- Băzâc, Gh. (1983), *Influența reliefului asupra principalelor caracteristici ale climei României*, Edit. Academiei, București;
- Neacșa, O., Popovici, C., Popa, G., Tuinea, P. (1974), *Unele particularități climatice ale litoralului românesc al Mării Negre*, Studii de climatologie, I.M.H., București;
- Stoescu, Șt. M., Dincă, Ileana, Vinogradov, Magda (1967), *Particularități ale regimului temperaturii și umezelii aerului din zona litoralului românesc al Mării Negre*, Cul. lucr. I.M., 1965, București;

- Țâștea, D. (1965), *Câteva considerații privind influența Mării Negre asupra regimului temperaturii aerului în zonele de sud-est a teritoriului R.P.R.*, Hidrotehnica, Gosp. Apelor, Meteor, 1, 1965;
- Țâștea, D., Sârbu, Valeria, Raț, Tereza (1969), *Scurtă caracterizare a climei Dobrogei cu referire specială la zona de litoral*, Cul. lucr. I.M., 1967, București;
- * * * (1983), *Geografia României, I, Geografia fizică*, Edit. Academiei, București.

Eric J. Hobsbawm, *Națiuni și naționalism, din 1780 până în prezent. Program, mit, realitate*, Edit. Arc, Chișinău, 1997, 205 pag., 3 hărți.

Publicată în condiții grafice excelente, lucrarea constituie o amplă analiză a evoluției conceptelor de "națiune" și "naționalism" reușind să sintetizeze, într-o abordare originală, principalele curente de opinie ce au marcat-o. Urmărind această evoluție, autorul a văzut la început trei condiții: conducere politică comună, teritoriu comun și deci, istorie comună. Națiunile nu vin dintr-un trecut foarte îndepărtat, care ar justifica prin vechime divergențele lor, important fiind însă criteriul etnolingvistic a cărui importanță s-a amplificat relativ recent, în ultimul secol. Este evidențiată totodată deosebirea dintre nivelul popular de percepție a legăturilor de solidaritate, nivel la care s-a produs în Evul Mediu o sacralizare a spațiului patriei (fenomen de proto-naționalism) și sensibilizarea unei elite culturale la alte trei condiții: tradiția de stat, existența unei limbi literare și administrative, capacitatea militară a statului, dovedită agresiv sau defensiv. Etapa următoare, a construcției identitare, se manifestă după Revoluția Franceză, odată cu democratizarea politicii, care va obliga monarhiile să facă apel la patriotism pentru a-și consolida baza socială. Se constituie astfel un patriotism de stat, pe când naționalismul, care continuă să se dezvolte, contestă hotarele tradiționale, odată cu ordinea socială. Naționalismul a apărut deci ca o mișcare de stânga, transformându-se însă, în perioada 1870-1918 atât datorită situației din Germania și Italia, cât și ca urmare a inegalității de prestigiu istoric care a defavorizat popoarele sud-est europene. Au trecut atunci,

pe primul plan criteriile compensatorii ale etnicității și limbii vorbite, la promovarea cărora a contribuit reînnoirea la valorile tradiționale, reabilitarea țăranului și preamărirea folclorului. Au existat limbi protejate, încurajate, înobilate cu acel element artificial pe care-l presupune intervenția statului în acest domeniu. Eric Hobsbawm surprinde în această fază deosebit de importantă de la începutul secolului nostru, degenerarea argumentului etnic în rasism, amplificarea xenofobiei și antisemitismului. Este un tip de autoidentificare pe care "noile" state naționale îl adoptă după cele "vechi".

Capitolele finale, *Apogeul naționalismului și Naționalismul la sfârșitul secolului al XX-lea*, având în centrul atenției tensiunile internaționale produse de programele separatiste în patru decenii de "război rece" ideologic, sunt cele mai vulnerabile, manuscrisul fiind redactat în 1985 și publicat în Marea Britanie în anul 1990, după ce a fost numai parțial revizuit.

Istoric de formație, E. Hobsbawm s-a născut la Viena în 1917 și a studiat la Cambridge, după ce în 1932 s-a stabilit în Anglia. Preocupat de frământările perioadei moderne și contemporane, a fost un promotor al cercetărilor de istorie socială și autor a numeroase lucrări: *Primitive Rebels* (1959); *The Age of Revolution* (1962); *Bandits* (1969); *The Age of Capital* (1975) și *The Age of Empire* (1987).

Radu Săgeată.

MODIFICĂRILE SISTEMULUI CIRCULAȚIEI APEI ÎN DEPRESIUNEA ROȘU-PUIU

Basarab Driga, Petre Găstescu, *Institutul de Geografie al Academiei Române, București*

Changes of water circulation in Roșu-Puiu depression. An important component of the delta system, in general, and of the studied lacustrine complex, in particular, is the water subsystem marked by in-and outflows. One of the biggest Danube Delta units, the Roșu-Puiu lacustrine complex, has been subjected to anthropic pressure - the construction of new canals for economic purposes and embankments, all of which have very much diminished the waterflow to the Black Sea. Some of the changes produced in the drainage pattern of this lacustrine complex, especially after 1980 (Crișan-Caraorman Canal, a seashore dam at Sulina-Sfântu Gheorghe) have led to important changes in the circulation of water and its balance, reflecting in the condition of the component ecosystems of this lacustrine complex.

Cuvinte cheie: modificări antropice, circulația apei, Delta Dunării, consecințe ecologice.

Scop și metodă

În planul de management al Rezervației Biosferei Delta Dunării se acordă o deosebită importanță cunoașterii sistemului circulației apei, premisă esențială în evoluția componentelor biotice și abiotice ale ecosistemelor deltaice.

Abordarea acestei probleme urmărește două direcții:

- **calitativă**, în sensul stabilirii unei configurații corespunzătoare a rețelei hidrografice pentru întreținerea și evoluția normală a ecosistemelor;
- **cantitativă**, în scopul asigurării unor debite corespunzătoare, a unor indici de primenire a apei satisfăcători cerințelor diferitelor ecosisteme.

Pentru analiza sistemului circulației apei s-au efectuat :

- cercetări de teren, atât asupra morfologiei, cât mai ales prin măsurători de debite și niveluri în secțiuni caracteristice pe rețeaua de gârle și canale (de câteva ori pe an între 1982 și 1997);
- analiza documentelor cartografice din diverse perioade și stabilirea curbei suprafețelor și volumelor;
- prelucrarea statistică a volumului existent de date hidrologice.

Configurația rețelei hidrografice

Depresiunea lacustră Roșu - Puiu - Lumina, aflată în sectorul fluvio-maritim al deltei, este cuprinsă între brațele Sulina și Sfântu Gheorghe, de la țărmul mării și până la grindul Caraorman și are cea mai mare suprafață dintre toate complexele lacustre deltaice (34254 ha); 52 % din această suprafață se află sub nivelul mării, având o altitudine medie de - 0,22 m. Volumele de apă înmagazinate (valori medii anuale) au oscilat între

333 milioane m³ în 1964 și 510 milioane m³ în 1970; acestor volume le corespund valoarea maximă a suprafeței inundate - 355 km² în iunie 1970 la un nivel estimat de 180 cm la mira Puiu și cea minimă - 165 km² în septembrie 1992, corespunzătoare unui nivel de 10 cm la aceeași miră. Cele 58 lacuri, însumând 6295 ha (18,79 % din suprafața subunității), cele mai mari fiind Roșu (1445 ha), Lumina (1367,5 ha), Puiu (865 ha), Puiuleț (505 ha), Iacob (430 ha) etc., sunt conectate la brațele Dunării și între ele printr-o rețea hidrografică însumând 160 km gârle și 82 km canale (conform hărții editate în 1983 de Găstescu P. și colab.); circulația apei se realizează și pe sub cele 2840 ha plaur sau, la niveluri mari, direct prin stuărișuri (21560 ha).

Configurația actuală a rețelei hidrografice din zona depresionară Roșu - Puiu - Lumina și sistemul circulației apei constituie rezultatul unor îndelungate intervenții antropice, foarte puține dintre ele având drept scop maximizarea condițiilor ecologice și mai mult obiective economice conjuncturale.

Din analiza documentelor cartografice mai vechi, rezultă că, *într-o primă etapă*, înainte 1960, acest complex lacustru era conectat cu brațul Sulina prin trei gârle mai importante (Macovei, Vatafu și Impuțita) și alte numeroase punți de legătură temporare (în faza apelor mari), cu funcție principală de alimentare; scurgerea spre Marea Neagră se realiza în special prin Gârla Impuțita și alte artere temporare; în această etapă, considerată a avea o evoluție naturală, modificările rețelei hidrografice erau, în cea mai mare parte, consecința proceselor morfohidrografice legate de regimul Dunării (fig. 1 A).

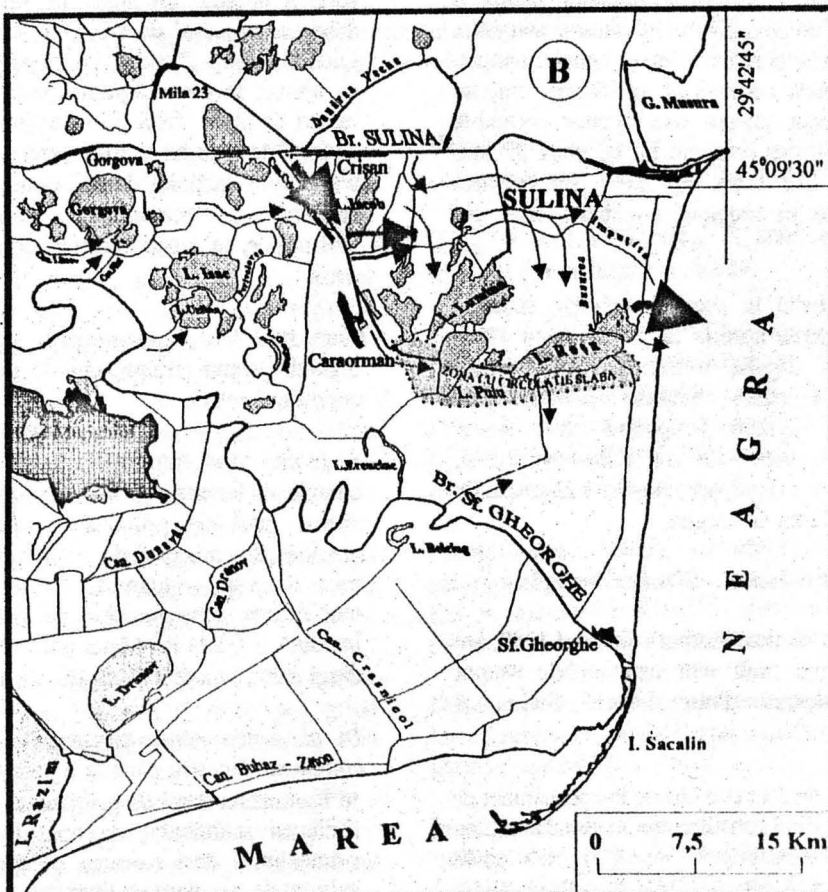
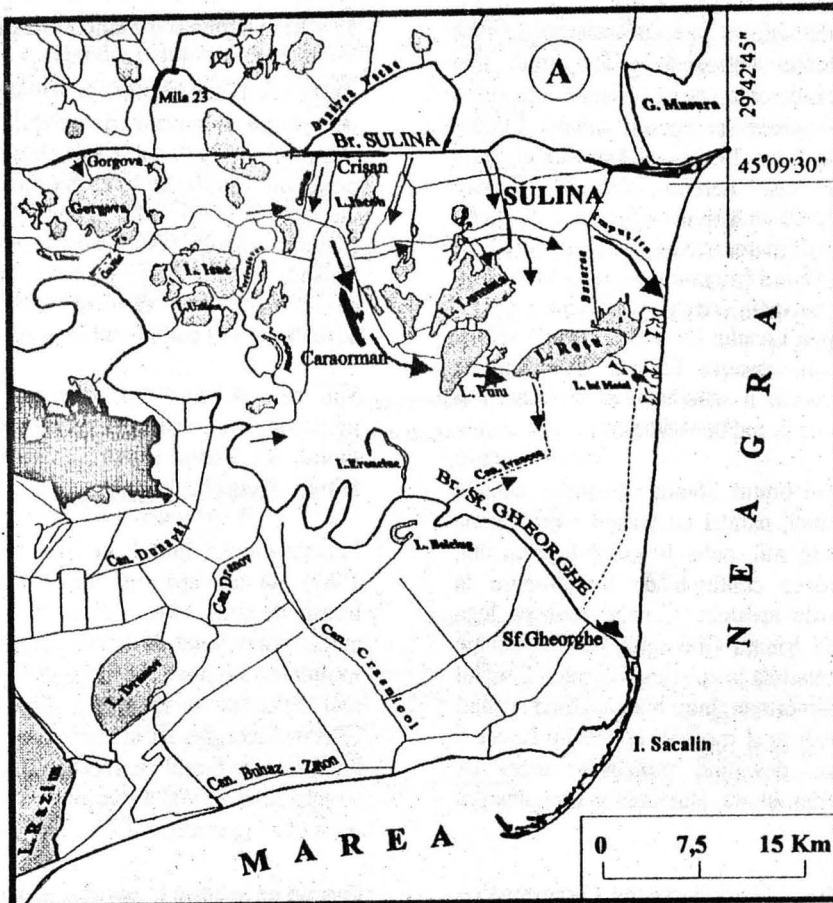

Fig. 1 Sistemul circulației apei: A, 1960; B, 1982
- System of water circulation in: A, 1960; B, 1982

După 1960, considerându-se nesatisfăcătoare rețeaua hidrografică, intervenția antropică a fost mult mai pregnantă, din considerente strict economice, fiind realizate o serie de canale (exceptând canalul Litcov-Caraorman, construit între 1930 - 1940). Astfel, între 1970 - 1972, a fost deschis Canalul Sondei, supradimensionat (30-40 m lățime și 5-6 m adâncime), între Gârla Roșuleț și mare, canal care, în condițiile închiderii naturale a Gârlei Împuțite (definitiv între 1990 - 1992), a devenit principala arteră de evacuare a apelor din complex. În dreptul Lacului lui Matei, o gârlă scurtă, dar adâncă de 2 m, deseori blocată de nisipurile cordonului litoral, deversa în mare apele de sub plaurul și din lacurile mici situate la sud de lacul Roșu.

Din Lacul Roșu către brațul Sfântu Gheorghe, canalul Tătaru - Cășla Vădanei, paralel cu țărmul mării, drena apele depresiunii către sud, până la grindul Cazacului, unde există un proces continuu de împotmolire la trecerea prin nisipurile acestuia. Canalul Ivancea lega Lacul Roșu de brațul Sfântu Gheorghe, cu o circulație limitată spațial și reversibilă la ape medii și mici. Canalul magistral Crișan - Caraorman, între brațul Sulina și satul Caraorman, a fost realizat și racordat la canalul Litcov - Caraorman în 1982, devenind principala arteră de alimentare cu apă, dar și cu aluviuni, a complexului lacustru (fig. 1 B).

Paralel cu brațul Sulina și legând canalul Caraorman cu Gârla Împuțită, canalul Vătafu - Împuțita prelua o cantitate importantă de apă, distribuită ulterior atât către lacurile Lumina, Porcu etc., cât și către Gârla Împuțită. Tot în această perioadă s-a realizat rectificarea brațului Sfântu Gheorghe prin tăierea mai multor meandre, ceea ce a dus la scurtarea lungimii lui cu circa 30 km, între 1985 - 1987, dar acest fapt nu a produs încă modificări sesizabile în sistemul circulației apei din această subunitate.

A treia etapă, distinctă în ceea ce privește sistemul circulației apei, se poate aprecia că a început în 1994, odată cu realizarea digului litoral Sulina - Sfântu Gheorghe. Acesta a închis complet evacuările prin Canalul Sondei și gârlele temporare către mare, permițându-le doar la cota +130 cm a deversorului și, prin canalul ce însoțește digul, spre nord și sud, respectiv în brațele Sulina și Sfântu Gheorghe.

Digul și canalul litoral Sulina - Sfântu Gheorghe

Această lucrare hidrotehnică, începută din anul 1988, are și va avea consecințe mult mai nefavorabile asupra întregului spațiu deltaic dintre brațele Sulina și Sf. Gheorghe.

Digul are o înălțime de 3 m și o lățime la coronament de 5 m (din proiectare), fiind constituit din material autohton (măluri, nisip, plaur descompus). Acest dig este situat aproximativ la 1,5 - 2 km distanță de țărmul mării, începând de la digul incintei agricole Sulina și până la digul de apărare a localității Sfântu Gheorghe. Paralel cu digul, către interiorul deltei, s-a realizat un canal care are

15 - 20 m lățime și o adâncime de 4 - 5 m.

Acest canal face legătura cu canalul Busurca prin canalul de centură al amenajării agricole Sulina, iar în partea sudică de la grindul Cășla Vădanei a preluat traseul canalului Tătaru. Pe toată lungimea digului și canalului de cca. 29 km, este prevăzută o singură legătură (descărcare) între complexul lacustru și mare, și anume la Canalul Sondei. Aici, pe circa 200 m, s-a realizat un deversor peste care să treacă apele mari de primăvară ce se realizează în complexul lacustru (fig. 2).

Sub cota deversorului, proiectanții hidrotehnicienii au presupus scurgerea apei în ambele sensuri pe canalul litoral, adică către brațul Sulina, în nord, și către brațul Sfântu Gheorghe, în sud.

Funcția digului litoral, în faza de proiectare (înainte de 1989) era de "apărare" împotriva eroziunii litorale, de transport auto între Sulina și Sfântu Gheorghe, de amplasare a liniei de înaltă tensiune care să alimenteze localitatea Sfântu Gheorghe (se cunoaște faptul că s-a mai construit o asemenea linie, neterminată, pentru Sfântu Gheorghe, de la gura canalului Dunavăț km 54 și km 29 de pe brațul cu același nume. În anii 1985 - 1990 această linie de înaltă tensiune a fost folosită și la tăierea celor cinci meandre ale brațului Sfântu Gheorghe.

Funcția de apărare împotriva eroziunii a constituit, după părerea noastră, un motiv de implementare a lucrării, deoarece procesul de eroziune foarte intens din dreptul Lacului Roșu - Roșuleț, nu va putea fi oprit atunci când va ajunge la baza digului constituit, din măl, nisip și resturi de plaur. Deci prin poziția digului la 1,5 - 2 km distanță de țărm nu se realizează o protecție a țărmului și respectiv a spațiului deltaic dintre țărm și dig. Această suprafață, cu ecosistemele respective, în secțiunile vulnerabile, în funcție de rata de eroziune, va fi cedată mării.

Care sunt însă, consecințele negative ale construirii digului, asupra complexului lacustru și asupra acestei depresiuni deltaice?

În primul rând, întreruperea legăturii cu apele dulci din complexul lacustru și spălarea, aproape anuală în faza apelor mari de primăvară, a eflorescențelor saline rezultate din procesul de evaporare în perioada apelor mici de vară - toamnă, va duce la sărăturarea și modificarea ecosistemelor pe porțiunea dintre Gârla Împuțită și Gârla lui Matei (circa 1700 ha), situată între dig și mare; procesul de sărăturare a început deja.

În al doilea rând, blocarea volumului de apă din complexul lacustru până la o cotă ridicată, atinsă numai în faza apelor mari de primăvară, va avea consecințe în limitarea schimbului de ape, reducerea debitului de primenire și deci stocarea poluanților, a hidrogenului sulfurat de sub plaur un timp mai îndelungat și în cantități mai mari, cu consecințe dăunătoare, adică intensificarea eutrofizării, a degradării calității apei și așa destul de precară (pe circa 16300 ha).

O altă consecință negativă a realizării deversorului la o cotă prea mare o constituie ridicarea nivelului freatic din grindurile fluviatile, în special din complexul Caraorman și inundarea unor suprafețe agricole (pășuni) aferente localității cu același nume.

La sfârșitul lunii iulie 1995, deversorul proiectat la cota +130 cm r.M.N. nu era încă în funcțiune, observațiile de teren efectuate în 1994 și 1995 punând în evidență o diferență de circa 40 - 45 cm între nivelul apei în depresiune și cel din fostul canal al Sondei (deversorul a fost definitivat în 1997).

Identificarea sistemului circulației apei în complexul lacustru Roșu-Puiu-Lumina s-a bazat pe:

- analiza morfohidrografică a documentelor cartografice;
- analiza informațiilor existente în bibliografie;
- stabilirea curbei suprafețelor și volumelor;
- măsurători de niveluri și debite (efectuate de câteva ori pe an între 1982 și 1997).

Volumul informațional de date a fost prelucrat statistic, elaborându-se o serie de corelații simple și multiple (modele deterministice), ajustate oricâte ori a fost necesar, funcție de modificările secțiunilor de scurgere.

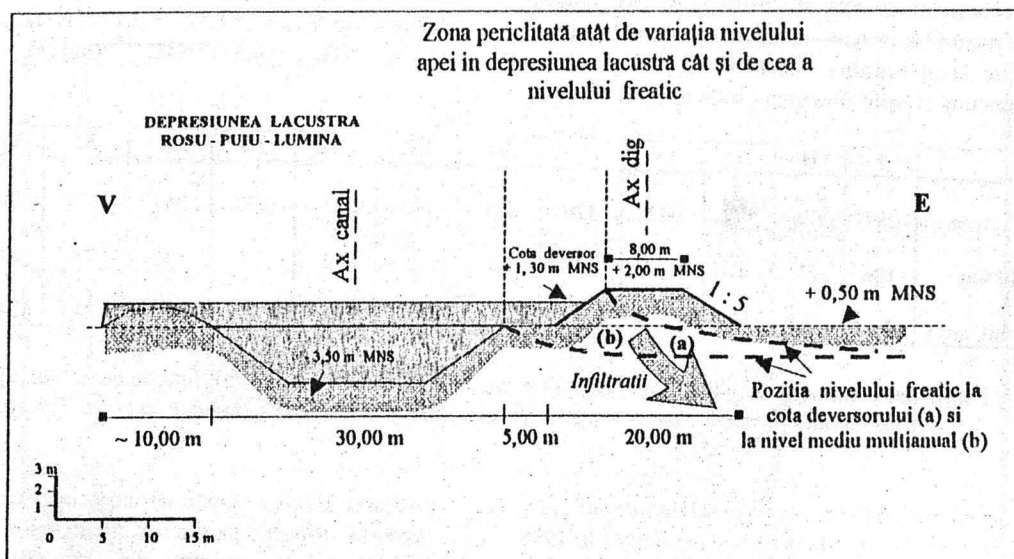

Fig. 2 Profil transversal prin canalul și digul litoral Sulina - Sf. Gheorghe
- Transversal cross-section through the Sulina-Sf. Gheorghe channel and coastal dyke

Odată cu realizarea canalelor magistrale Crișan - Caraorman (1982) și Sondei (1970-1972), în special, cărora li se adaugă ulterior canalele Filat și Uzlina, redeschiderea canalului Litcov (la 20 iulie 1990), închiderea canalului Ceamurlia și drenajul exagerat al canalelor Iacob și Vătafu, începe o nouă etapă a sistemului circulației apei în această depresiune lacustră, pe care o estimăm a se fi extins până în 1994.

La ape mari, pe canalul Crișan - Caraorman se înregistrează până la 200 m³/sec (secțiunea de la "nisipuri"); în ultimii ani, priza acestui canal la brațul Sulina s-a colmatat mult, reducând sensibil debitele preluate, cu efecte benefice pentru întreaga depresiune lacustră, dar, din păcate, după ce produsese deja formarea accelerată a mai multor "bare" (la intrarea în lacurile Puiu, Roșu etc.).

Analizând un set de măsurători din perioada 1982 - 1986, majoritatea efectuate de I.N.M.H. la secțiunea grind ("nisipuri"), cu nivelurile înregistrate la Tulcea, s-au diferențiat două curbe:

- pentru $NH > 200$ cm $\rightarrow Q_{Cr} = 1,909E-06 * NH_{11}^{3,185}$

- pentru $NH < 200$ cm $\rightarrow Q_{Cr} = 2,837E-04 * NH_{11}^{2,573}$

subliniind influența celor două surse distincte (canalul Crișan-Caraorman și canalul Litcov).

La pepiniera piscicolă Caraorman debitul mediu se înscrie între 10 - 25 m³/sec; pe baza măsurătorilor directe

efectuate în intervalul 1991 - 1994, estimările debitelor medii lunare la această secțiune se pot face pe baza relației:

$Q_{cher} = 6,007E-02 * NH_{11}^{0,996}$, coeficientul de corelație al regresiei liniare fiind $r = +0,924$.

Cea mai mare parte din debitul canalului Crișan-Caraorman este preluată de canalele Iacob și Vătafu. Pentru canalul Iacob, estimările debitelor medii lunare pentru intervalul 1991 - 1994 se pot face pe baza relației:

$Q_I = 9,346E-03 * NH_{11}^{1,499}$, coeficientul de corelație al regresiei liniare fiind $r = +0,943$.

Pentru canalul Vătafu, estimările debitelor medii lunare pentru același interval, se fac conform relației:

$Q_V = 1,227E-02 * NH_{11}^{1,438}$, coeficientul de corelație al regresiei liniare fiind $r = +0,961$.

Debitele preluate de aceste două canale ajung în prezent în lacul Lumina și apoi spre sud, regăsindu-se în cea mai mare parte în canalul Roșu - Puiu.

În secțiunea de pe canalul Roșu - Puiu, se apreciază, în medie, 25 - 65 m³/sec (la B.T.T.). Estimarea debitelor medii lunare la această secțiune pentru intervalul 1991 - 1994 se poate face pe baza relației:

$Q_{RTP} = 0,398 * NH_{11}^{0,809}$, coeficientul de corelație al regresiei liniare fiind însă mult mai slab $r = +0,750$, fapt ce o face

inutilizabilă și explică în același timp complexitatea provenienței debitului menționat mai sus.

În același interval, Canalul Sondei evacua în mare între 39 - 85 m³/sec, fără posibilitatea stopării pierderilor populației piscicole.

Pentru această perioadă se apreciază că sistemul hidrologic era într-un echilibru acceptabil, cu valori ridicate ale coeficientului de primenire a apei; s-a modificat însă structura și funcționalitatea sistemului circulației apei în sensul realizării unui circuit mult mai rapid al volumelor de apă pe o axă ceva mai nordică (canalul Crișan-Caraorman - canalele Vătafu și Iacob - și de aici spre lacul Lumina - lacul Roșu prin plaur sau stușăriș precum și spre Busurca - Împușita), în timp ce

compartimentul sudic nu beneficia de o circulație corespunzătoare.

Totodată, în primii ani după darea în funcțiune, canalul Crișan-Caraorman, prin volumul mare de aluviuni preluat din brațul Sulina, a produs numeroase colmatări pe canalele și lacurile interioare.

Estimarea volumelor de apă înmagazinate în complexul depresionar Roșu - Puiu s-a făcut pe baza nivelurilor de la mira de pe canalul Puiu, considerată a fi mai reprezentativă decât cea de la Roșuleț, aflată în vecinătatea mării. Relația utilizată a fost $V_{R-P} = 181,522 + 3,147 \cdot NH_{Puiu}$, în care, pentru anul 1995, $NH_{Puiu} = 0,597 \cdot NH_{II}^{0,864}$ (tab. 1).

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Nivel Tulcea	281	228	172	325	320	221	143	93	157	251	219	286
Nivel Puiu	108	95	81	118	117	93	74	60	77	101	93	109
Volume (mil. mc.)	521,4	480,5	436,4	552,9	549,7	574,2	414,4	370,3	423,8	499,4	474,2	524,5

Tab. 1. Estimarea volumelor de apă înmagazinate în depresiunea Roșu - Puiu (1995), funcție de nivelul apei la Tulcea
- An estimate of water volumes stored in Roșu-Puiu (1995) in terms of water levels in Tulcea.

Dacă se acceptă o creștere relativ constantă de 40 cm a nivelului în complex, volumele de apă acumulate în 1996 depășesc pe cele din anul 1995, atingând aproape 560 mil. m³ în luna mai. În ansamblu, putem aprecia o creștere a volumului de apă în complexul Roșu - Puiu cu circa 100 milioane m³. O altă observație se referă la reducerea ecartului de variație atât a nivelului cât și a volumelor stocate în interiorul depresiunii.

Prin prisma variației nivelurilor Dunării înregistrate la Tulcea, anul 1995 introduce debite superioare ultimilor ani în spațiul deltaic (datele din 1995 nu sunt încă oficializate); specifice sunt valorile medii lunare de peste 200 cm din intervalul februarie - iulie (cu un maximum de 316 cm la 31 mai și 1 iunie), urmate de o scădere de peste 150 cm în august (valoarea minimă - 73 cm la 26 august). Încă de la 5 februarie nivelurile au înregistrat 200 cm și au depășit această valoare până la 25 iulie.

Față de evoluția nivelurilor din perioada 1991-1994, în 1995 a lipsit minimul din februarie-martie (interesant este și faptul că acest minim a crescut valoric treptat, de la 90 cm în 1991 la 191 cm în 1994).

În aceste condiții lunile mai și iunie au înregistrat valorile maxime (289 cm și respectiv 286 cm). Foarte accentuată a fost scăderea din august, când s-a înregistrat o valoare medie de numai 101 cm față de 262 cm în luna iulie; după această dată, deși în septembrie s-a remarcat o ușoară redresare (166 cm), valorile au continuat să scadă (130 cm în octombrie și 97 cm în noiembrie, cu un minimum de 64 cm pe data de 10); în decembrie situația s-a mai redresat, estimându-se o medie de 140 cm.

Această situație poate fi apreciată ca favorabilă, în general, prin prisma duratei apelor mari, pentru evoluția ecosistemelor lacustre din perimetrul Rezervației Biosferei Delta Dunării.

La 21 iulie 1995, debitul măsurat la pepiniera piscicolă Caraorman avea o valoare de 9,54 m³/sec, în timp ce la 19 iulie 1995 (268 cm la Tulcea, 90 cm la Caraorman-cherhana), pe canalul Iacob pătrundeau 41,5 m³/sec, iar pe canalul Vătafu 21 m³/sec.

În secțiunea de pe canalul Roșu - Puiu s-a măsurat la 21 iulie 1995 (nivel la Tulcea 247 cm) un debit de 34,9 m³/sec; dacă comparăm această valoare cu cea înregistrată la 6 iunie 1993 (41,89 m³/sec) sau cu cea din 30 iunie 1994 (46,67 m³/sec), ambele în faze hidrologice asemănătoare și anterioare închiderii definitive a Canalului Sondei, este evidentă scăderea treptată a debitelor canalului Roșu-Puiu, pe măsura creșterii stocajului în complexul depresionar. Dacă din debitul măsurat în secțiunea Roșu-Puiu la 21 iulie 1995, se scad circa 10 m³/sec proveniți din secțiunea Caraorman-cherhana, rezultă că numai 40 % din debitele cumulate ale canalelor Vătafu și Iacob se regăsesc aici; restul de circa 27 m³/sec. al canalelor respective se scurgeau spre est și este posibil ca cei aproape 12 m³/sec. ce ieșeau prin canalul Vătafu în brațul Sulina să aibă aceeași proveniență. În acest caz, circa 15 m³/sec. contribuiau la acumulările din spatele digului litoral (fig. 3).

La sfârșitul lunii iulie 1995, deversorul proiectat la cota +130 cm r.M.N. nu era încă în funcțiune. Observațiile de teren efectuate în 1994 și 1995 puneau în evidență o diferență de circa 40 - 45 cm între nivelul apei în depresiune și cel din fostul canal al Sondei.

Măsurătorile de debite efectuate în iulie 1995 au reliefat că din cei aproximativ 70 m³/sec intrați în complex, aproape tot atâtia erau evacuați în mare și Dunăre, ceea ce arată că cel puțin pentru situația actuală, încă nestabilizată, se ajunsese la un oarecare echilibru; evacuările către brațul Sulina erau mult mai importante decât cele către brațul Sf.Gheorghe, cifrându-se la 20,2 m³/sec (la 50 m nord de intersecția cu Gârla Împușită). De remarcat că, la data observațiilor, debitele evacuate erau preluate de canalul Busurca către brațul Sulina, ocolind pe la sud amenajarea agricolă, soluția având probabil caracter temporar.

Către brațul Sf.Gheorghe (la 500 m sud de deversor) se scurgeau 16,7 m³/sec.; din acest debit, probabil, o anumită cantitate se pierde prin infiltrații în grindurile Sărăturile; stabilitatea redusă a secțiunii transversale a canalului datorită depozitelor nisipoase ridică probleme destul de mari pentru viabilitatea acestui tronson. La aceeași dată, canalul Busurca (la sud de intersecția cu canalul Sf.Gheorghe-Sulina) evacua în brațul Sulina 20,7 m³/sec. proveniți din lacurile Roșuleț și Roșu.

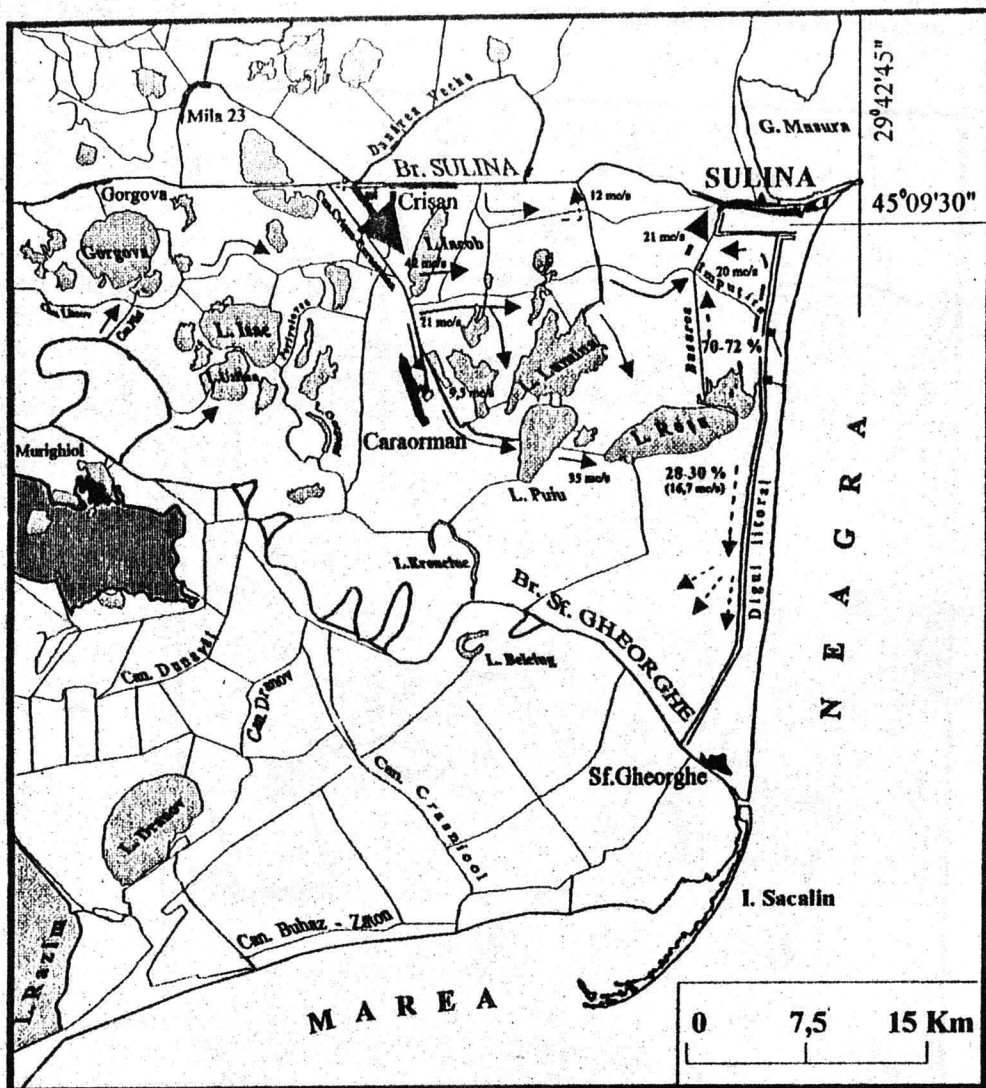

Fig. 3 Sistemul circulației apei 1995 (19 - 21 iulie)
- System of water circulation in 1995 (July 19 - 21)

Se constată deci că principala direcție de drenaj a apelor din întreaga zonă depresionară se axa spre nord, către brațul Sulina (numai prin canalul litoral, Busurca și Vătafu erau evacuați 52 m³/sec), în timp ce spre sud, către brațul Sf.Gheorghe, prin același canal litoral, se scurgeau circa 17 m³/sec.

Totalul evacuărilor măsurate (circa 69 m³/sec) se aflau aproape într-un echilibru perfect cu aporturile înregistrate (circa 72 m³/sec) ce penetrau în complexul Roșu - Pușu; aceasta era situația într-un moment când la Tulcea se înregistrau 247 cm, într-o secvență de scădere continuă.

Ca urmare, analizele preliminare scot în evidență faptul că debitul de primenire al apei (l/sec./ha) nu s-a putut modifica esențial (reducându-se totuși puțin), cantitativ debitele intrate și ieșite păstrându-și aproximativ aceleași valori, deși suprafața acvatorului a sporit. În schimb indicele schimbului specific de apă, datorită creșterii substanțiale a volumului de apă stocat, s-a redus. Acesta se datorește unui timp mai îndelungat de înlocuire a volumelor din depresiune și, în condițiile unei structuri necorespunzătoare a sistemului circulației apei, poate prejudicia parametrii abiotici din ecosistemele acvatice. Cu alte cuvinte, creșterea și menținerea unor niveluri

ridicate în depresiunile lacustre nu implică automat și o bună vehiculare a apei.

Nivelurile ridicate din intervalul februarie - iulie a anului 1995 (ce trebuie considerat ca o secvență hidrologică particulară, analizată în prezentul material), în condițiile noii configurații a circulației apei încă nestabilizate, nu permit concluzii definitive; câteva observații certe se pot însă face.

În octombrie 1996, încă se mai lucra la finisarea deversorului, acesta nefiind funcțional, dar caracteristicile circulației apei erau aceleași (fig. 4).

La 18 iunie 1997, 206 cm nivel la Tulcea, din depresiunea Roșu-Puiu se scurgea în mare, peste pragul deversorului, o lamă de apă cu grosimea de 15 cm; la 18 septembrie 1997, 143 cm nivel la Tulcea, nivelul apei din depresiune era cu 20 cm sub cota deversorului, în ambele secvențe evacuările spre mare făcându-se indirect pe canalul litoral, respectiv prin brațele Sulina (în special) și Sfântu Gheorghe.

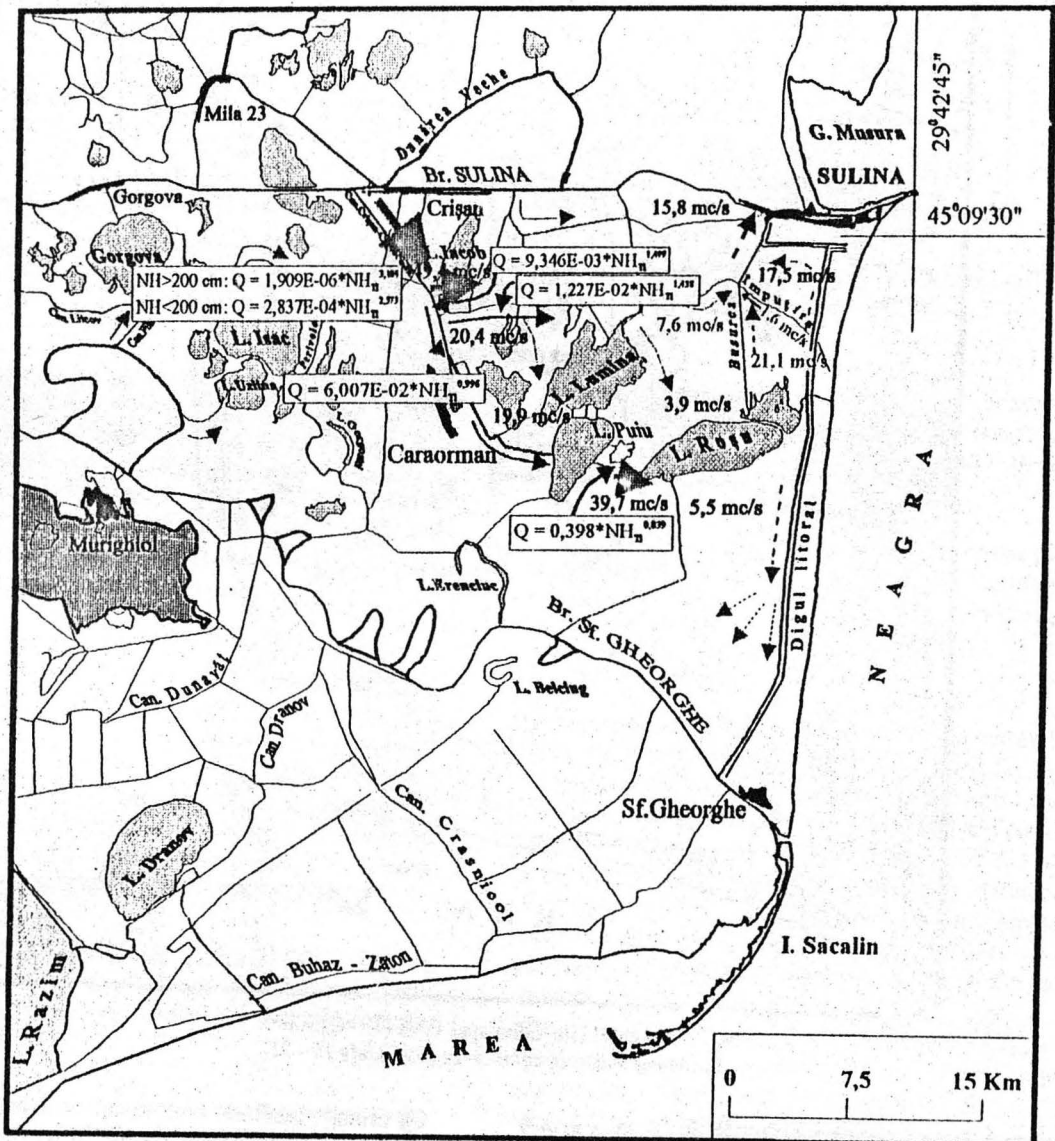

Fig. 4 Sistemul circulației apei în 1996 (2 - 4 octombrie)
- System of water circulation in 1996 (October 2 - 4)

O remarcă importantă este aceea că pragul deversorului este mult prea mare (+ 130 cm); nivelul mediu anual cu asigurarea de 50% pe canalul Puiu este de 67 cm, cel minim de 34 cm, iar cel maxim, de 111 cm, cu aceeași asigurare; o cotă de 70 - 80 cm a deversorului ar fi avut consecințe mult mai favorabile din punct de vedere ecologic, în sensul reducerii timpului de primenire al volumelor de apă cantonate în complexul lacustru.

Drenarea apelor către mare, la niveluri mai mici de 130 cm, realizată prin canalul litoral, se face, așa cum am anticipat, către brațul Sulina (circa 60 %); complexul de grinduri Săraturile, impropriu pentru funcționarea normală a unei artere de drenaj, va ridica în permanență probleme de natură tehnică, greu și costisitor de rezolvat. Ca urmare, circulația generală a apei va continua să fie

orientată către compartimentul nordic al complexului, ca și în perioada 1982 - 1994.

Dacă se păstrează actuala cale de drenare a apelor prin canalul Busurca, este de presupus creșterea presiunii asupra amenajării agricole Sulina, canalul Roșuleț - Busurca evacuând și așa cantități însemnate de apă, fără a mai lua în considerație și aportul primit suplimentar din canalul litoral (la data efectuării măsurătorilor, canalul Busurca deversa în brațul Sulina un debit de circa $41\text{ m}^3/\text{s}$). Orientarea debitelor canalului litoral către mare, la sud de orașul Sulina, fără un sistem de oprire a ieșirii populației piscicole, va repeta situația anterioară a canalului Sondei. Acestor consecințe li se adaugă creșterea suprafețelor inundate (o serie de grinduri

fluviale și fluvio-maritime), afectând în special complexul Sărături și Caraorman (ecosistemele terestre specifice acestora). Practic, deocamdată, singurul beneficiu cert îl constituie conectarea localității Sf. Gheorghe la sistemul energetic național; în pofida intervenției ecologiștilor, în prezent, digul litoral este folosit pentru transportul auto.

În condițiile actuale, evoluția nivelurilor în complexul depresionar impune analiza corelată a acestora pe două axe: una orientată vest - est, pe baza mirelor de la Caraorman-cherhana și Roșuleț-cherhana și alta pe direcția nord - sud, pe baza mirelor de la Sf. Gheorghe și Sulina.

Bibliografie

Antipa, Gr. (1914), *Delta Dunării*, București.

Banu, A., Rudescu, L. (1965), *Delta Dunării*, Edit. Științifică, București.

Găstescu, P. (1966), *Quelques problemes concernant le bilan hydrologique des lacs du delta du Danube*, RRGGG-Géogr., T. 10, 1.

Găstescu, P. (1993), *Danube Delta - Biosphere Reserve. Present - day conditions and ecological recovery*, Geojournal, 29, 1.

Găstescu, P., Breier, Ariadna, Driga, B. (1977), *Relațiile hidrice dintre brațele și lacurile din Delta Dunării* SCGGG - Geogr., T. XXIII.

Găstescu, P., Breier, Ariadna (1980), *Present changes in the Danube Delta morphohydrography*, RRGGG-Géogr., T. 24.

Găstescu, P., Driga, B., Anghel, Camelia (1983), *Delta Dunării; hartă, sc. 1:75.000*, Institutul de Geografie, București.

Găstescu, P., Driga, B., Anghel, Camelia (1983), *Caracteristicile morfohidrografice ale Deltei Dunării ca rezultat al modificărilor naturale și antropice actuale*, Hidrobiologia, T. 18.

Găstescu, P., Driga, B. (1985), *Sistemul circulației apei în complexul lacustru Măștița-Merhei și posibilitățile lui de optimizare*, în volumul "Delta Dunării - studii și comunicări de ecologie", vol. 1, Muzeul Delta Dunării, Tulcea.

Găstescu, P., Driga, B. (1988), *Some organizing problems in the Danube Delta geographical space*, RRGGG-Géogr., T. 32.

APELATIVE CE DESEMNEAZĂ FORME DE RELIEF ÎN CARPAȚII MERIDIONALI¹

Valeria Alexandrescu, D. Oancea, Sorina Vlad, *Institutul de Geografie al Academiei Române, București*

Place names designated landforms in the Southern Carpathians. The study of landform names in the Southern Carpathian reveals the high incidence of terms designating the mountain area with both a physical (geographical) and economic significance. Mountain dwellers have given a lot of names to pasture landforms : măgură, pisc, deal, grui, creastă, prislop etc, to negative : groapă, gaură, and the transitional ones being called : șa, costură, prislop etc. Quite importantly, many of these words belong to the native word-stock, which is an additional continuity of settlement in these zones.

Cuvinte cheie: munte, deal, vârf, măgură, Carpații Meridionali.

Locuiți și străbătuți, aproape în exclusivitate, de către români, Carpații se remarcă prin abundența apelativelor (termeni geografici populari), adică a unor „nume geografice comune, care desemnează speța, nu individul și care preced, exprimate sau numai subînțelese, numele geografice proprii. Între unele și altele - adică între toponimice (nume geografice proprii) și apelative (nume geografice comune), există o strânsă legătură, în sensul că foarte multe toponimice au fost la origine simple apelative, iar procesul acesta de transformare a apelativelor în toponimice este viu și astăzi” (I. Conea, 1960, p.65-66).

Apelativele exprimă raporturile dintre om și mediu, adică felurile în care o populație concepe sau interpretează natura înconjurătoare, modul în care se valorifică această natură. Orice regiune naturală poartă o haină toponimică croită, într-un adevăr, după natura ei, trădând astfel activitatea social-economică, trăsăturile geomorfologice specifice, constituția geologică, învelișul vegetal etc.

În regiunile cu o natură variată, în special în regiunile muntoase, cele mai multe toponime sunt cele ce denumesc formele geografice cele mai impunătoare, care prin dimensiunile și înfățișarea lor au impresionat cel mai mult pe oameni sau care au prezentat o valoare economică deosebită în viața lor.

În cadrul Carpaților Meridionali, forma majoră de relief este denumită **munte**. Ion Conea demonstrează, cu argumente culese de pe teren că, pentru poporul român „muntele este numai o suprafață și anume, numai suprafața alpină (superioară) a Carpaților; conceptul de munte este nu un concept fizic (geografic), ci un concept sau o noțiune economică, pășunea alpină (id., ibidem, p.77-78). Același autor a demonstrat pentru posteritate criteriile după care împarte păstorul carpatic muntele în mai multe parcele pășunabile. În acest sens, dă ca exemplu Vârful lui Pătru (2130 m în Șureanu), care pentru noi constituie un singur munte de o formă

piramidală, dar care pentru păstorii locali înseamnă un complex de cinci munți, similar cu tot atâtea fețe: Gura Potecului, Ghilele. Puru, Goșteasa și Zănoaga. La fel Parângu Mare (2519 m) are tot cinci munți: Tapu, Tăpșoru, Tăuzu, Gruiu și Mândra, iar Căpățâna (2113m.) este muntele care formează fața cea mare dinspre sud a acoperișului, fața cea mare dinspre nord fiind muntele Furnicelu, iar cele două acoperișuri mici laterale fiind: Balota, cel dinspre vest și Groapele Mălăii, cel dinspre est. Cele trei cazuri constituie rarități, știut fiind că românii au numit versanții nordici și sudici cu apelativele, „dos” și „față”, cum sunt : Fața Galbenului, Fața Varului, Fața lui Ilie, Dosul Pleșiței, Dosul Buzei, Dosul Pământului. Apelativele sau termenii populari, „fața” și „dosu” sunt denumite pantele montane în funcție de expunerea față de soare în strânsă legătură cu folosința terenului (agricultură sau pășorit).

În aproximativ 25 % din totalul toponimelor este prezent apelativul **munte**: Muntele Capra, Muntele Cremenii, Muntele Bourețul, Muntele Mândra, Muntele Căprioarei, Muntele Șețu, Muntele Văcarea, Muntele Păpușa etc.

Dicționarele limbii române moderne derivă apelativul **munte** din lat. mons-, tem-, cu semnificația: „ridicătură a scoarței pământului mai mare decât dealul, de obicei stâncoasă și depășind înălțimea de 800 m” (DEX, 1975). Contrar acestei afirmații, Aurel Berinde și Simion Lugoian încadrează apelativul **munte**, ca și derivatele diminutive, muscel și muncel, între cuvintele moștenite de la daci, invocând sanscritul „musta”, păstrat astăzi numai în numele de familie Mustă, noțiunea având semnificația de „îngrădădire, grămadă, cantitate mare (și înaltă) de ceva”, autorii remarcând o legătură directă între musta și muscel (Timișoara, 1984.).

Pentru înălțimi relativ mai modeste, aflate de-a lungul unor culmi, a căror altitudine scade treptat, se folosesc apelative derivate prin diminutive ca: munișor, muncel, muscel: Muncelu Mare, Muncelu Jiețului, Munișor etc

¹ Comunicare susținută în cadrul sesiunilor de comunicări bilunare ale Institutului de Geografie (6 martie 1997)

În cele mai multe cazuri aceste forme derivate au o răspândire în zona montană marginală, denumind forme de relief cu înălțimi mai modeste, acoperite cu pășuni și fânețe.

Între altitudini cuprinse între 1000 - 1800 m, se întâlnesc adeseori înălțimi al căror termen toponimic este *deal* (termen împrumutat din slava veche -del-): Dealu Strâmturile, Dealu lui Luca, Dealu Glodului, Dealu Stârcilor, Dealu Călugăru, Dealu Săși sau Dealu Muncelu, Dealu Măgura. În cele mai multe din cazuri, respectivele înălțimi sunt acoperite cu păduri.

Când din principalele masive montane se desprind ramificații prelungi locuitorii le-au denumit cu apelativul *culme*: Culmea Lolaia, Culmea Gârbova, Culmea Șesului, Culmea Stânișoara, Culmea Gruului, Culmea Domnilor etc. Culmile înguste ce unesc totalitatea punctelor mai înalte sunt denumite: muchie, custură, creastă: Muchea Cetății, Creasta Muncelului, Creasta Sigleului etc.

Uneori o ramificație muntoasă sau deluroasă, cuprinsă între văi, văzută de jos ca un contrafort, ce face legătura între poală și vârf este denumită picior: Picioru Baciului, Picioru Godeanului, Picioru Ursului, Picioru Zmeurișului.

Pentru ridicăturile izolate, situate în cadrul masivelor montane ce au forme diferite, se folosesc termeni dintre care cei mai întâlniți în această regiune montană sunt:

- **vârf**: Vârful Pietrosu, Vârful Negru, Vârful Mare, Vârful Păpușii, Vârful Dobrunului, Vârful Lazărului, Vârful Pietrosu, Vârful Robu etc. Acest apelativ intră în componența a peste 55 % din toponime. În raport cu munte și deal, **vârf** este denumită partea cea mai de sus a unei forme de relief;
- **pisc** și **grui** au semnificația de vărfuri și de interfluvii. Prin pisc se înțelege un "unghi considerat cu deosebire în plan orizontal (și mai rar, în plan vertical)". În această regiune întâlnim: Piscu Raței, Piscu Lung, Piscu Țiganului, Piscu Cătunului, Piscu Blidarului, sau Gruiu lui Andrieș, Gruiu Ursului etc. Conținutul semantic al termenului *grui* se include în întregime în cel al lui pisc. Identitatea structurii semantice a celor doi termeni populari trebuie să se explice printr-o identitate a termenilor de bază. După Mircea Homorodean etimonul românesc grui - nu poate fi altul decât lat. *grunnium* - "rât de porc";
- **cioaca** - vârf rotund din toate părțile, ex. : Cioaca Dâlmei, Cioaca Înaltă, Cioaca Pietroasei, Cioaca Ulmului, Cioaca Tihului, Cioaca Văcarilor (vârf pietros între Vârful Arsurii și Curmătura Boului).
- **colți** - înălțimi stâncoase de forme ascuțite - Colții Pietrii, Colții Ursului;
- **piatră** - desemnând înălțimi din rocă masivă.

- Din acest apelativ au derivat și formele diminutive (pietricea, pietricică) sau cele adjectivale (pietros, pietroasă);
- **stâncă** - este un sinonim al pietrei - întâlnit în forme ca : Stâncă Mare, Stâncă Albă etc.

Legat de originea lingvistică a apelativului *piatră* este de necontestat că face parte din fondul latin al limbii române (petra) spre deosebire de apelativul "stâncă" pe care Aurel Berinde și Simion Lugoian (1984) îl consideră ca făcând parte din fondul lexical traco-geto-dac. Autorii consideră glosele "stan", "stana" și "stei" - ca fiind derivate din sanscritul "sthana" - care denumește - un loc sau un ținut.

- **măgură** - semnificația generală a lui măgură și a derivatelor sale dedusă din aspectul ridicăturilor de teren numite astfel, este cea de munte (deal sau movilă) în formă de boltă, de calotă (Mircea Homorodean, și I. Conea). Întâlnim astfel: Măgura Măgulicea, Măgura Marga și altele. În cazul apelativului măgură etimologia sa a suscitat numeroase discuții între specialiștii lingviști și toponimiști. Termenul la care ne referim este unul din apelativele autohtone cu o mare răspândire, atât în țară cât și destul de mult peste hotarele actuale ale acesteia (D. Oancea, 1979);
- **dâlmă** - cu semnificația de culme ce coboară în vale. Întâlnim Dâlmele (1293 m), Dâlma Vulturului, Dâlma Mare (1584 m). Formele de relief cărora li se atribuie acest apelativ sunt versante sau ramificații de munți acoperite cu păduri sau cu pășuni și fânețe. Pe spinarea lor trec drumuri, plaiuri sau cărări de hotare: Dâlma cu Calea, Dâlma Plaiului;
- **coastă** desemnează un versant relativ abrupt. Acest apelativ se întâlnește în zona înălțimilor mai domoale, unde pantele abrupte atrag mai ușor atenția - Coasta Căinenilor, Coasta Cremenii etc. O coastă prăpăstioasă (stâncoasă) sau loc răpos, abrupt, este numit popular stârmină - stârminos. În Depresiunea Petroșani, în apropierea Dâljii Mari există locul La Stârmină, un loc prăpăstios, surupăcios. Stârminosu sau Muchea Striminosului (Grădiștea Muncelului) este denumit un loc prăpăstios, împădurit.

Spre deosebire de toponimele ce desemnează caracterul accidental al reliefului, altele pun în evidență, prin contrast, aspectul neted al formelor de relief, destul de des întâlnite în Carpații Meridionali. Dintre acestea cele mai des întâlnite sunt:

- **șesu, șisa, șetu** - noțiuni ce desemnează loc neted, neinundabil, larg, fără înălțimi sau dominat de înălțimi : Dealu Șes, Vârful Șesele Mari (2323m.), Mici (2278), sau Vârful Șesului (676m.) între culoarul Jiu- Strei și cel al Oltului etc;

- **pod** cu derivatele **podel**, **podel** denumesc un loc neted, plat sau ușor rotunjit, suspendat deasupra unor văi sau abrupturi. Acest apelativ este întâlnit în Cindrel sub forma :Vârful Podelule și Culmea Podelu Mic (în Munții Făgăraș), Vârful Podelu, Podu Giurgului;
- **câmp** cu semnificația de loc plat, neted, pe lângă ape. Cele mai cunoscute sunt: Câmpușelu și Câmpu Mielului, microdepresiuni aflate pe Valea Jiului românesc.

În cadrul zonei montane există și forme negative de relief pe care locuitorii le-au denumit sugestiv. O depresiune de formă generală circulară este denumită popular - groapă, gaură - ca exemplu : Groapa Lungă, Gaura Scara, Groapele Mălăii.

Depresiunile transversale pe culmi oferă posibilitatea unor mai ușoare legături de pe un versant pe altul, dintr-o vale în alta, fiind în același timp și trecători înalte. Ca mod de formare, o bună parte din numele lor au la bază ideile de tăietură, crăpătură, gătuțură, sau sunt creații metaforice ale unor termeni însemnând "șa".

- **curmătura** - depresiune care "curmă" continuitatea unui munte, adâncitură transversală, pe culmea unui munte sau deal, ca de exemplu - La Curmătură - este denumit un loc (o șa) pe unde coboară un drum spre sat: Curmătura Godeanului este denumit un gol de munte - unde se despart două înălțimi - Godeanu și Muncelu -, Curmătura Ignat, Curmătura Măgura etc;

- **crestătura** - un loc mai lăsat pe culmea unui deal sau munte. În Valea Jiului se întâlnește Muntele Crestătura (Maleia, Petroșani), Calea din Crestătură și Plaiu Crestăturii (lângă Petroșani);
- **șa și pas** sunt denumite locurile unde se înregistrează o înălțime ceva mai redusă a culmilor montane, ce permit trecerea unui drum, ca de exemplu: Șaua lui Crai și Pasu Vâlcănelui;
- **prislop** - este un termen sinonim - Prislop (1820 m) înălțime în Munții Făgărașului - ceva mai redusă decât a celor din apropiere;
- **cheie** - apelativ sinonim cu defileu - deosebit de des întâlnit în zona montană: Cheile Taiei, Cheile Galbenului etc.

În stadiul actual al cercetării, lingviștii români au ajuns la identificarea a circa 170 cuvinte care fac parte din fondul autohton traco-geto-dac al limbii române, din care 90 sunt evident identice sau înrudite în română și albaneză și de origină preromană (I. I. Russu, 1981). Multe din acestea se regăsesc în toponimie, adică au fost folosite de populația autohtonă la crearea de toponime. Dintre apelativele ce desemnează forme de relief întâlnite în Carpații Meridionali, incluse în lista cuvintelor de origine autohtonă amintim: groapă, buză, cioc, ciucă, curmătură, mal, măgură, strungă, munte. Din analiza succintă a celor mai des întâlnite apelative se demonstrează marea putere de denominare a românilor, în toate timpurile și mai ales existența neîntreruptă a unei conviețuiri cu muntele, în accepțiunea largă a cuvântului.

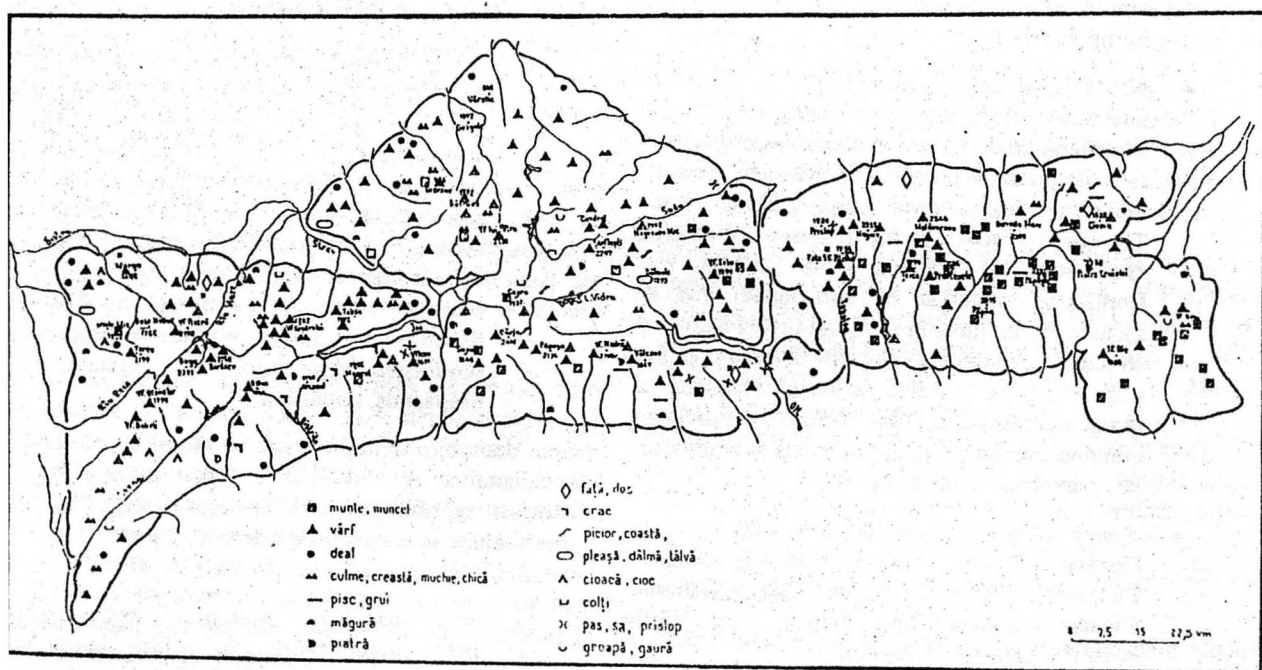

Fig. 1. Apelative ce desemnează forme de relief
Appellatifs qui désignent les formes de relief

Bibliografie

Berinde, A., Lugojan, Simion (1984) - *Contribuții la cunoașterea limbii dacilor*, Edit. Facla, Timișoara.

Conea, I. (1960), *Toponimia, Aspectele ei geografice*, în *Monografia geografică a R. P. Române, I, Geografia fizică*, Edit. Academiei, București.

Homorodean, M. (1978), *Criterii de denominare în toponimia populară*, Studii și cercetări de Geol., geofiz., geol., geografie T.XXV.

Iordan, Iorgu (1963), *Toponimia românească*, Edit. Academiei, București.

Niculescu, Gh. (1997), *Toponime în Carpații Meridionali ce indică netezimea reliefului*, manuscris, Institutul de Geografie, București.

Oancea, D., Nestor, Cecilia, Alexandrescu, Valeria (1979), *Apelativul "măgură" - repartitia geografică*, SCGGG geogr, XXI, p. 24-28, București.

Sorin Geacu, Constantin Matei, Ion Alexandrescu, Victor Simion, Nicolae Uzună, *Monografia comunei Jilavele (Ialomîța)*, Edit. Prahova, Ploiești, 1997, 239 p., 40 fig., tabele, fotografii (38 color)

Lucrare apărută cu sprijinul Consiliului Local și personal al primarului comunei, doamna Vasilica Pascu, *Monografia comunei Jilavele* din județul Ialomîța poate fi considerată o foarte reușită prezentare în stil monografic a unei comune din România. Reușita aparține în mare măsură tânărului geograf Sorin Geacu, cercetător științific al Institutului de Geografie, autor al unor importante capitole ale lucrării, al hărților și fotografiilor, dar și coordonator al întregului volum. Ceilalți autori sunt profesori ai școlilor de aici, preotul satului component Slătioarele, cât și directorul căminului cultural. Apariția acestei monografii a fost prilejuită de împlinirea a 450 de ani de atestare documentară a comunei, de 300 de ani de la zidirea bisericii din satul Jilavele și de 200 de ani de la înființarea școlii satești.

Autorii au cercetat cu deosebită atenție și mult suflet puținul ce s-a scris și publicat în trecut despre satele comunei Jilavele, au consultat manuscrisele scurtelor monografii întocmite de unii învățători și preoți localnici, dar au studiat cu grijă și documente istorice și lucrări vechi de arhivă, dicționare geografice și hărți. Și-au propus și au realizat împreună, după cum ei înșiși mărturisesc, un tablou aproape complet al "vechimii, evoluției și înfățișării actuale a unei comune din Câmpia Română" (p.8).

Cuprinsul lucrării este bine gândit, iar materialul destul de echilibrat prezentat în 14 capitole, un loc aparte acordându-i-se geografiei fizice a teritoriului acestei comune, istoricului și cadrului său administrativ, dar și analizei deosebit de aprofundate a populației și economiei (agricultura, activitățile comerciale, mica

industrie, transporturile) și fizionomiei satelor componente ale comunei.

Analiza geografică, foarte documentată, depășește maniera constatativă obișnuită a monografiilor multor sate, întocmite în deceniile trecute, dar și după 1989, constituind un adevărat studiu complex al satului românesc, considerat nu izolat, ci în foarte strânsă conexiune cu teritoriul-suport imediat, dar și învecinat, de influență, al acestuia. Ne referim, de exemplu, doar la capitolul privind cadrul administrativ-teritorial, unde poziția geografică marginală a comunei Jilavele în spațiul geografic major, al unor entități administrative cu dimensiuni mereu schimbătoare, este analizată cu o remarcabilă profunzime, susținută, de altfel, de o ilustrație grafică excelentă. Aici, ca și în celelalte capitole ale lucrării, ilustrația cartografică, foarte bogată și sugestivă, a fost realizată de către cunoscutul geograf Gh. Iacob.

Autorii, ce au format o echipă bine sudată, au meritul de a condensa în numai 240 pagini o mare cantitate de informație utilă din toate domeniile, pe o perioadă lungă de timp, ce se referă direct la viața complexă a satelor comunei.

Prefatăă cu mult suflet de către Ecaterina Ion-Bordei, apreciat climatolog sinoptician al Institutului Național de Meteorologie și Hidrologie, și scrisă într-un stil accesibil publicului larg, *Monografia comunei Jilavele* se citește cu interes. Ea va rămâne peste timp, fără îndoială, o lucrare de referință în bibliografia satului românesc.

Veselina Urucu

ASPECTE GEOGRAFICE PRIVIND CULTUL GRECO-CATOLIC DIN ROMÂNIA

Cătălina Mărculeț, *Institutul de Geografie al Academiei Române, București*

Ioan Mărculeț, *Școala Generală 129, București*

The Graeco-Catholic cult in Romania. Some geographical aspects. The paper provides a brief historical overview of the Graeco-Catholic cult in this country, discussing its numerical evolution and geographical spread. The Graeco-Catholic Church was founded at the end of the 17th century, when a part of the Romanian Church from Transilvania became united with the Church of Rome. The action had been initiated by the Imperial Court in Vienna, which issued the so-called Leopold Diplomas, stipulating that the Romanians who joined the unified Church were granted equal rights with the other nationalities of Transilvania. And as important, the Graeco-Catholic Church supported the establishment of the Transilvanian School, a cultural movement that struggled for the national and social emancipation of the Romanian people.

Along the three centuries of its existence, the cult would register periods of spectacular numerical growth, from 119,230 faithful in 1776; 688,088 in 1844; 1,145,576 in 1900 and 1,427,391 in 1930, to a sharp decline in 1992 (223,327). The proportion of Graeco-Catholics within the total population of Romania was of 7.9% in 1930, with highest concentrations in Transilvania, Crișana-Maramureș and Banat; 88.3% of its members lived in the countryside and only 11.7% in town.

In the 1930-1992 interval, after the Graeco-Catholic Church was closed down, congregations diminished by 6.4 times in 1992. Just like in 1930, the highest proportion of believers was found in the counties of Transilvania, Maramureș, Crișana and Banat regions, but this time the ratio was reversed, namely 63.2% lived in town and only 36.8% in the countryside; 85.7% of all Graeco-Catholics are Romanian ethnics.

Cuvinte cheie: geografia religiilor, cult greco-catolic, România.

Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, a luat ființă la sfârșitul secolului XVII, atunci când o parte a Bisericii Române din Transilvania, la îndemnul Curții de la Viena și cu acordul clerului, s-a unit cu Biserica Romei. Săvârșirea acestui act a fost și o atitudine de împotrivire la încercările principilor maghiari de a calviniza Biserica Românească și de a-i deznaționaliza și maghiariza pe românii "tolerați". Împăratul Leopold I, prin diplomele leopoldine, consfințește unirea și recunoștea românilor uniți dreptul de a fi egali cu celelalte naționalități privilegiate din Transilvania. Unirea s-a realizat în etape, între anii 1697-1700, în timpul mitropoliților Teofil și Atanasie Anghel când s-au semnat trei documente fundamentale: "Declarația Unirii" din februarie 1697, "Cartea de mărturie" din octombrie 1698 și "Manifestul Unirii" din septembrie 1700. Românii uniți, păstrându-și sărbătorile, obiceiurile și ritul, adoptau cele patru puncte stabilite la Conciliul de la Florența din 1439: 1) *Papa este recunoscut ca șef al bisericii*; 2) *pâinea nedospită este suficientă pentru cuminicătură*; 3) *recunoașterea purgatorului*; 4) *în Trinitate, Spiritul Sfânt purcede nu numai de la Tatăl, ci și de la Fiul*.

Încă de la început s-au arătat potrivnici unirii atât maghiarii calvini, cât și românii ortodocși, sprijiniți în repetate rânduri de mitropoliții sârbi de la Karlowitz,

acțiunile lor finalizându-se prin ciocniri interconfesionale, conduse de călugării: Visarion Sarai Sofronie din Cioara, popa Tunsu ș.a., soldate cu pierderi de vieți omenești din rândul românilor.

După realizarea unirii, Mitropolitul Atanasie Anghel își pierde acest titlu și era numit episcop al Bisericii Greco-Catolice. Episcopul Ioan Giurgiu Patachi, în anul 1723, muta sediul episcopal de la Alba Iulia la Făgăraș, iar din 1736 episcopul Ioan Inocențiu Micu stabilea scaunul episcopal la Blaj. Pentru românii greco-catolici din Bihoara a fost înființată, în anul 1777, Episcopia de la Oradea, care din 1853 a trecut sub jurisdicția Arhidiecezei de Alba Iulia și Făgăraș, devenind astfel episcopi sufragani. Tot în 1853 Episcopia de Alba Iulia și Făgăraș devenea Arhidieceză și Mitropolie Română Unită fiindu-i arondate și cele două eparhii nou înființate — Dieceza Lugojului și Dieceza de Gherla — pentru românii uniți din nordul Transilvaniei, Maramureș și Banat. Dieceza Maramureșului a fost înființată ceva mai târziu, în 1930, când s-a făcut o nouă împărțire a unor parohii în cadrul Mitropoliei, tot atunci sediul Diecezei de Gherla fost mutat la Cluj, devenind Dieceza de Cluj-Gherla.

Prin articolul 22 al Constituției României din 1923 Biserica Greco-Catolică primea statut de biserică națională, asemeni Bisericii Ortodoxe Române, iar arhiepiscopul

săi fiind și senatori de drept.¹

Apărătoare a unității neamului, a democrației și poartă de legătură cu lumea occidentală, Biserica Greco-Catolică era considerată o piedică în calea guvernului totalitar comunist, ajuns în fruntea României prin fraudă electorală în noiembrie 1946. Ca urmare, prin Decretul 358 emis la 1 decembrie 1948, Biserica Greco-Catolică era desființată² și bunurile ei treceau în proprietatea statului. Episcopii săi, împreună cu cei peste 600 de protopopi și preoți au fost închiși, mulți dintre ei găsindu-și sfârșitul în temnițe. Credincioșii greco-catolici, înspăimântați de represiunea comunistă, au fost nevoiți să se alăture în număr mare Bisericii Ortodoxe Române. Deși trecută în afara legii, aceasta a continuat să funcționeze în clandestinitate împotriva tuturor opreliștilor.

Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică a fost reînființată oficial în anul 1990, iar în ziua de 12 martie a aceluiași an, Papa Ioan Paul al II-lea i-a stabilit și definitivat ierarhia.

Unirea în credință cu Roma a deschis noi orizonturi dezvoltării spirituale, culturale și naționale pentru românii din Transilvania. Tinerii credincioși uniți au studiat la Viena și mai ales la Roma, de unde s-au întors cu înalte simțăminte naționale, fiind cei care au dat naștere - spre sfârșitul secolului XVIII - curentului ardelean, ce susținea originea latină a neamului românesc. Din acest curent au făcut parte și corifeii "Școlii Ardelene": Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Ioan Piurariu-Molnar, Ioan Budai-Deleanu și mulți alții, care prin lucrări istorice și lingvistice și prin înființarea de școli în satele românești au impulsivat procesul formării conștiinței naționale și dragostea pentru învățătură. Prin susținerea autohtoniei, vechimii, continuității, originii latine și a purității etnice a neamului nostru, Biserica Greco-Catolică a declanșat lupta pentru dreptate socială și unitate națională a tuturor românilor. Ea s-a aflat în fruntea acțiunilor întreprinse de români în timpul revoluției de la 1848, Mișcării Memorandiste din 1894 și Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918. Tot ea a fost cea care a întemeiat în anul 1754 primele școli în limba română pentru românii din Transilvania (Școala de obște, Școala de latinie și Școala de preoție de la Blaj), iar mai târziu, prin școlile de toate gradele, a contribuit la progresul cultural, politic și economic al poporului român.

* * *

Primele referiri la numărul credincioșilor greco-catolici din Transilvania datează din 5 septembrie 1700, când în urma unui Sinod semnau "Manifestul Unirii" 54

protopopi, reprezentanți a 1640 preoți, care păstoreau circa 200.000 credincioși.

Conscriptia din anul 1733, făcută sub îndrumarea episcopului Ioan Inocențiu Micu în Transilvania, fără Țara Bârsei și suburbiile Brașovului, arăta că 2 742 de preoți erau uniți și numai 458 de preoți erau neuniți. La 1750, după conscripția îndrumată de Petru Pavel Aron, vicarul episcop al Blajului, se găseau 533.657 români uniți și 4.065 români neuniți, iar din totalul de 1900 sate conscrise, 1887 erau unite și numai 13 neunite.

Acțiunile întreprinse contra unirii de către călugărul ortodox Sofronie din Cioara, la îndemnul mitropolitului de la Karlowitz, au reușit să-i facă pe românii celor două biserici - unită și ortodoxă - să se dușmănească între ei, mulți credincioși greco-catolici fiind nevoiți să revină la ortodoxism. În intenția de a opri răzmerița și pentru a restabili ordinea în principat, generalul Nicolae Adolf baron de Bukow decidea singur distrugerea grupurilor de agitatori din schiturile și mănăstirile ortodoxe. Atunci au fost dărâmate cu tunurile mici biserici din lemn, mărunte schituri și câteva mănăstiri ortodoxe. Ca urmare a stării de haos și pentru a cunoaște situația reală a românilor din principat, generalul Bukow înregistra în conscripția "Dismembrația legii", care a durat din 1760 până în 1762, atât familiile unite cât și pe cele ortodoxe. Din totalul de 151.816 familii conscrise, doar 25.164 s-au declarat unite. Cele mai mari concentrări de credincioși uniți se găseau în: Districtul Bistriței - 4508 familii, Comitatul Hunedoarei - 3973 familii, Comitatul Alba - 3134 familii, Comitatul Dăbâței - 2654 familii, Comitatul Solnocului - inferior - 2491 familii, Comitatul Cojocna - 1221 familii și Districtul Chioarului - 1005 familii. De remarcat este faptul că în Scaunul Ciucului întreaga populație românească era de credință greco-catolică.

Perioadele istorice care au urmat până în anul 1948 n-au mai fost tulburate de conflicte majore între confesiuni și s-au caracterizat printr-o sporire continuă a numărului credincioșilor acestui cult. În anul 1766 se găseau în Transilvania 119.230 greco-catolici (60 626 bărbați și 58.604 femei), iar pentru anul 1772 conscripția "Status Epptus Fagarisensis" consemna 121.169 credincioși uniți. Tot pentru anul 1772, din însemnările guvernatorului Transilvaniei Josef Auersperg (1771 - 1774) reiese că în principat credincioșii uniți numărau 222.856 suflete, din care 113.318 bărbați și 109.538 femei. În răspunsurile date Curții de la Viena, cu privire la mersul Unirii, episcopul unit Grigore Maior (1772 - 1782) afirma că au revenit la unire 54.697 suflete și 740 de biserici. În perioada 1841 - 1843 greco-catolicii erau grupați în 1333 parohii, iar în statistica din 1844 numărul acestora se ridica la 688.088 suflete.

Din dorința de a se opune politicii de slavizare dusă de ierarhia Bisericii din Serbia, începând din anul 1831, românii din Banat s-au alăturat în număr din ce în ce mai mare Bisericii Greco-Catolice. Ca urmare, în noiembrie 1853, când lua ființă Dieceza Lugojului pentru credincioșii uniți din Banat, aici existau deja 22 parohii

¹ erau senatori de drept: mitropoliții țării, episcopii Bisericii Ortodoxe și Greco-Catolice, precum și conducătorii celorlalte confesiuni recunoscute de statul român și al căror număr depășea 200 000 credincioși.

² În aceeași perioadă a fost desființată și Biserica Greco-Catolică din Ucraina.

unite. Între anii 1853-1901 s-au mai alăturat eparhiei 45 de localități bănățene.

În anul 1900, în Transilvania, Crișana, Maramureș și Banat, se găseau 1.145.576 credincioși greco-catolici (23,5% din totalul populației credincioase) și erau grupați în 2533 de comunități locale (1527 parohii matere și 1006 filii). Cele mai multe comunități se găseau în cuprinsul județelor existente la data respectivă: Solnoc-Dăbâca (194 parohii și 109 filii) Cojocna (148 parohii și 52 filii), Satu-Mare (128 parohii și 77 filii), Turda-Arieș (99 parohii și 25 filii), Hunedoara (94 parohii și 48 filii), Bihor (87 parohii și 155 filii), Târnava Mică (82 parohii și 25 filii), Mureș-Turda (75 parohii și 60 filii), Bistrița-Năsăud (59 parohii și 23 filii) etc.

În următorii zece ani numărul credincioșilor a crescut cu 147.445 persoane, astfel că în anul 1910, conform statisticilor maghiare, Biserica Greco-Catolică număra 1.293.021 suflete. În Transilvania s-au declarat 691.896

greco-catolici (reprezentând 27,93% din totalul confesiunilor), ponderi ridicate ale acestora înregistrându-se în fostele județe: Solnoc-Dăbâca (62,1%), Bistrița-Năsăud (55,5%), Cojocna (51,8%), Alba-Inferioară (37,8%), Târnava-Mică (35,7%), Făgăraș (25,7%), Mureș-Turda (24,2%), Hunedoara (18,8%) etc. Ceilalți credincioși locuiau în Maramureș, Crișana și Banat și reprezentau 17,81% din populația acestor provincii. În documentele Bisericii Unite pentru același an figurau 1.253.414 credincioși greco-catolici, grupați în 1525 parohii și 1830 filii, păstorite de 1831 preoți.

Unirea Transilvaniei cu România permite românilor ardeleni să se stabilească în ținuturile românești de la est și sud de Carpați. Printre aceștia erau și credincioși greco-catolici, care treptat au format comunități locale, ceea ce a făcut ca mai târziu să se înființeze Vicariatul Arhiepiscopar al Vechiului Regat cu sediul la București.

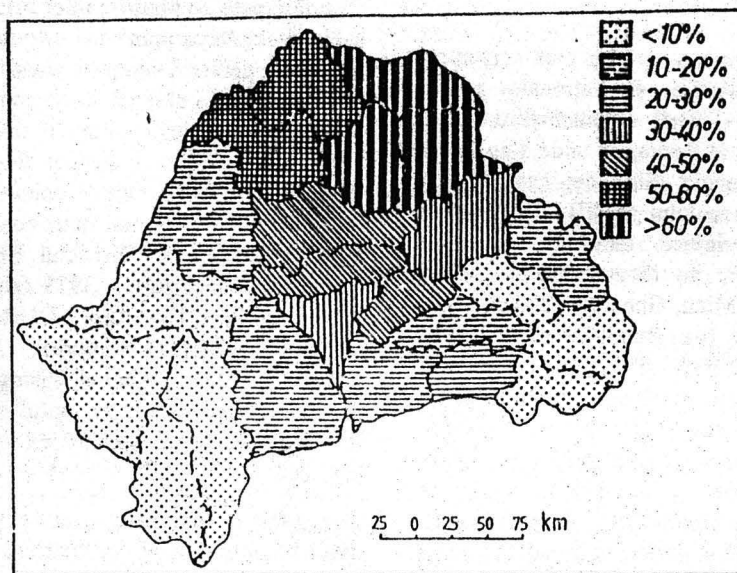

Fig. 1. Repartiția populației greco-catolice în Transilvania, Crișana, Maramureș și Banat în anul 1930.

Distribution of the Graeco-Catholic population of Transilvania, Crișana, Maramureș and Banat in 1930.

În anul 1930, conform datelor recensământului din același an, credincioșii greco-catolici numărau 1.427.391 suflete și reprezentau 7,9% din totalul populației țării, cultul greco-catolic situându-se pe locul doi între celelalte culte din România. Cele mai mari concentrări erau în Transilvania - 1.001.527 persoane, Crișana-Maramureș - 350.246 și Banat - 33.672. În celelalte provincii istorice numărul lor era mult mai restrâns: Bucovina - 19.266, Muntenia - 17.379, Moldova - 2423, Basarabia - 983, Oltenia - 955 și Dobrogea - 940. De remarcat este faptul că în Transilvania, din totalul populației ținutului, greco-catolicii reprezentau 31,1%, fiind urmați de ortodocși care reprezentau 27,8%. Județele cu pondere ridicată de greco-catolici erau: Maramureș (64,4%), Someș (63,5%), Năsăud (60,2%), Satu Mare (59%), Sălaj (52,6%), Cluj (42,7%), Turda

(42,3%), Târnava Mică (40,7%), Mureș (32,4%), Alba (31,6%) (fig.1). Structura pe medii de viață a greco-catolicilor din România evidențiază că 88,3% locuiau în mediul rural și 11,7% în cel urban. În provinciile istorice cu tradiție greco-catolică situația se prezenta astfel: în Transilvania 91,4% rural și 8,6% urban, Crișana-Maramureș 86,8% rural și 13,2% urban, Banat 85,5% rural și 14,5% urban, iar în celelalte provincii ponderea mediului urban o depășea pe cea a mediului rural. Cifrele prezentate mai sus reflectă ponderea mare în cadrul mediului rural, acest fapt ilustrând condițiile istorico-sociale în care a luat ființă și s-a dezvoltat Biserica Greco-Catolică, fiind cunoscut că majoritatea românilor locuiau la sate, în contrast cu orașele care erau populate în mare măsură cu locuitori ai altor etnii.

În decembrie 1948, trecerea în afara legii a Bisericii Greco-Catolice și-a pus adânc amprenta asupra evoluției ulterioare a numărului credincioșilor săi. Este necesar să precizăm că după desființare credincioșii greco-catolici au fost nevoiți să se alăture în mare parte Bisericii Ortodoxe, în posesiunea căreia au trecut toate lăcașurile de cult ale Bisericii Greco-Catolice, iar o mică parte, în special cei din orașele cu biserici romano-catolice, s-au alăturat enoriașilor acestora.

La doar doi ani după reînființare, la recensământul din 7 ianuarie 1992, populația greco-catolică număra 223.327 persoane și reprezenta circa 1% din populația României. Și acum, ca și în 1930, concentrări mai mari ale credincioșilor uniți se înregistrează în județele Transilvaniei, Maramureșului, Crișanei și Banatului. Dintre acestea se detașează Satu Mare cu o pondere de 8,8% greco-catolici din totalul locuitorilor săi,

Maramureș și Cluj cu peste 5%, urmate de Alba și Sălaj cu ponderi între 3 și 4%, Bistrița-Năsăud, Mureș, Bihor și Sibiu între 2 și 3%. Analizând județele cu număr ridicat de credincioși greco-catolici se constată că ordinea este diferită, pe primele locuri situându-se: Cluj - 37.594, Satu Mare - 35.429, și Maramureș - 30.650, urmate de Alba - 15.937, Mureș - 15.228 și Bihor - 14.485 și la mai mare distanță de Sibiu - 9781, Bistrița-Năsăud - 9267, Sălaj - 9198, Timiș - 7495, Brașov - 7257 etc. În județele celorlalte provincii numărul acestora era mai redus (Suceava - 1424, Constanța - 801, Prahova - 701, Bacău - 469, Iași - 465, Neamț - 336 etc.), iar ponderea nu depășea 1% (fig.2). Structura pe medii de viață ilustrează că în mediul urban locuiau 63,2% greco-catolici și 36,8% în cel rural (fig.3). În structura etnică a populației greco-catolice, românii reprezentau 85,7%, celelalte naționalități având ponderi scăzute (maghiari 10,5%, țigani 1,6%, germani 0,85% etc.).

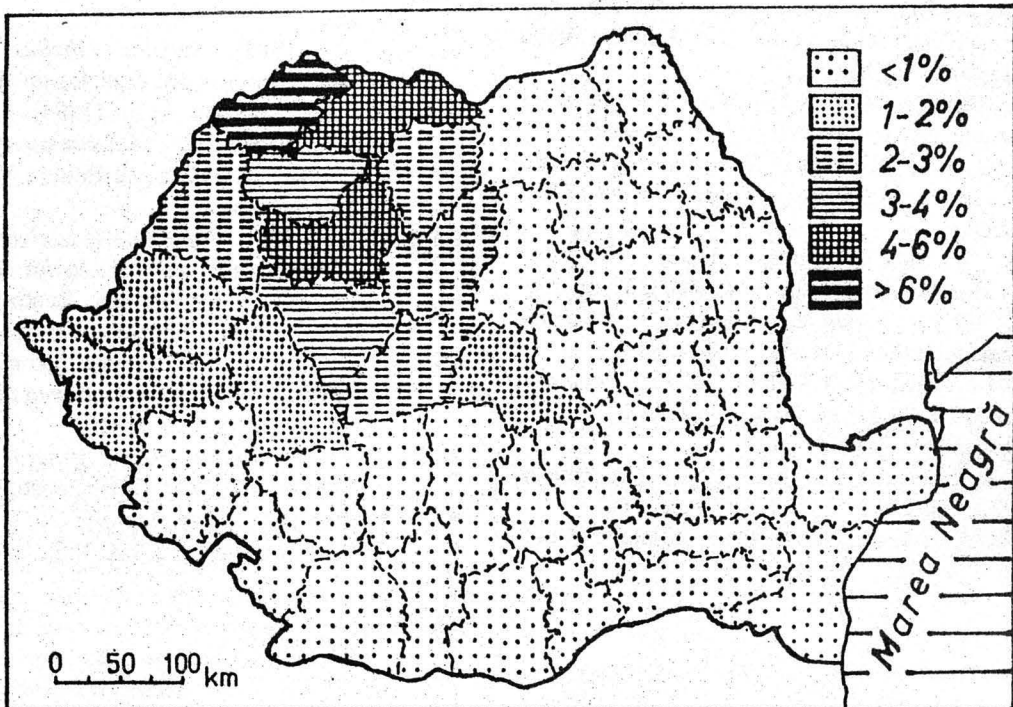

Fig. 2. Repartiția populației greco-catolice în județele României în anul 1992.

Distribution of the Graeco-Catholic population in Romania's counties in 1992.

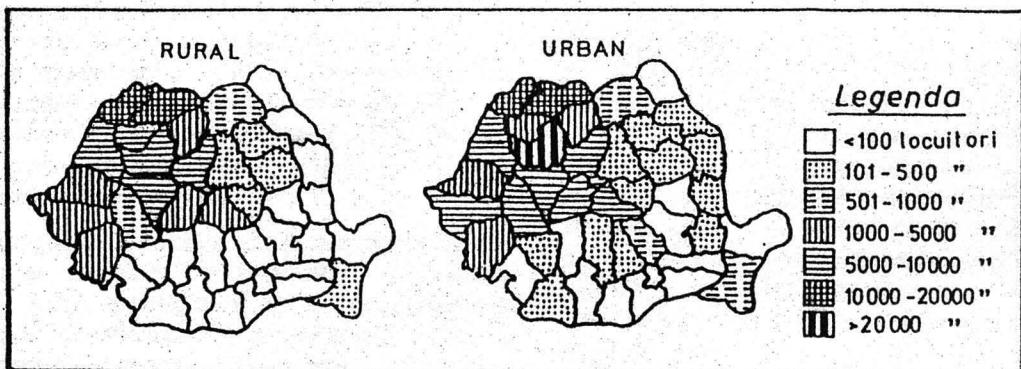

Fig. 3. Structura pe medii de viață a populației greco-catolice în județele României, în anul 1992.

Structure of the Graeco-Catholic population by rural and urban environment in Romania's counties of 1992.

Din cele prezentate mai sus se observă că, în 1930, la 230 de ani de la înființare, credincioșii uniți numărau 1.427 391 suflete și erau concentrați în număr mare în județele Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului. Comparând cifrele recensământului din 1930 cu cele din 1992, rezultă că numărul credincioșilor

acestui cult a scăzut de 6,4 ori, scădere cauzată de desființarea Bisericii Române Unite cu Roma timp de 42 de ani. De asemenea, se remarcă o inversare a raportului dintre mediul rural și cel urban, păstrându-se aproape același areal de concentrare.

Bibliografie

- Bolovan, I., Bolovan, Sorina** (1995), *Contribuții privind structura etnică și confesională a Transilvaniei în secolul XX*, Istorie și demografie, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca;
- Bota, I.M., Tertulian, L.** (1993), *Ființa și rolul Bisericii Române Unite cu Roma Greco-Catolică în viața poporului român*, Casa de Editură Viața Creștină, Cluj-Napoca;
- Buza, M., Stroia, M.** (1985), *Blaj. Mic îndreptar turistic*, Editura Sport-Turism, București;
- Ciobanu, V.** (1926), *Statistica Românilor din Ardeal făcută de administrația austriacă la anul 1760-1762*;
- Deică, P., Căndea, Melinda** (1992), *Geografia confesiunilor religioase în România*, Terra, 3-4;
- Lupaș, I.** (1995), *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Editura Dacia, Cluj-Napoca;
- Mărculeț, I., Trăistaru, Cătălina**, (1996), *Populația greco-catolică în perioada interbelică*, Deșteptarea Credinței, 9 (78);
- Mărculeț, I., Mărculeț Cătălina** (1997), *Credincioșii greco-catolici și Vicarul Arhiepiscopului al Vechiului Regat*, Deșteptarea Credinței, 5 (86)
- Mărculeț, I., Mărculeț Cătălina** (1997), *De ce a scăzut numărul credincioșilor greco-catolici între anii 1948-1992 ?*, Deșteptarea Credinței, 7 (88);
- Moldovan, S., Togan, N.** (1919), *Dicționarul numirilor de localități cu populațiune română din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, Sibiu;
- Prodan, D.** (1984), *Supplex Libellus Valachorum*, Editura Științifică și Enciclopedică, București;
- Prunduș, S.A., Plăianu, Cl.** (1994), *Catolicism și ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Casa de Editură Viața Creștină, Cluj-Napoca.
- Răduțiu, A.** (1995), *Populația Transilvaniei în ajunul călătoriei din anul 1773 a lui Iosif al II-lea*, Istorie și demografie, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca;
- Tălângă C.** (1996), *Considerații geografice privind cultul adventist de ziua a șaptea din România*, Revista Geografică, II-III;
- * * * (1938), *Recensământul general al populației României din 1930*, II, București;
- * * * (1994), *Recensământul populației și locuințelor din 7 ianuarie 1992*, I, C.N.S., București.

TIPURI DE GOSPODĂRII RURALE ÎN SUBCARPAȚII DE LA CURBURĂ

Daniela Nancu, Institutul de Geografie al Academiei Române, București

Types de ménages ruraux dans les Subcarpates de la Courbure. D'après les activités agricoles dominantes, dans la région des Subcarpates de la Courbure on peut distinguer deux types principaux de ménages ruraux, notamment ceux agro-pastoraux et ceux pomi-viticoles. Ils ont évolué en pleine concordance avec le spécifique économique de la région, tout en utilisant les ressources locales. Au cours du temps ces types se sont individualisés par l'architecture des bâtiments, par la disposition de ceux-ci dans le périmètre de la cour.

Cuvinte cheie: gospodărie rurală, Subcarpații de la Curbură

Gospodăria rurală de la curbura Subcarpaților exprimă într-o manieră deosebit de semnificativă raporturi vechi, tradiționale și mai noi, actuale, între felul în care factorul uman a intrat în relații directe cu mediul său înconjurător. Exercitându-și presiunea crescândă prin relații de producție cu teritoriul pe care și l-a apropiat, dar și de locuire - rezidență, omul s-a "așezat" generând forme tot mai evoluat de așezări rurale, dar și-a amenajat și propria gospodărie, pe care, în timp, și-a dorit-o cât mai adecvată nevoilor sale ca individ social, ale familiei sale și ca locuitor al unui sat colinar din arcu subcarpatic românesc.

Înțelegem, în general, prin gospodărie rurală, casa, elementele sale anexe, spațiile de teren destinate grădinii pentru legume și pomi fructiferi necesare familiei, cât și alte spații cu destinații gospodărești, toate cuprinse la un loc, într-un perimetru determinat. Gospodăria rurală subcarpatică, ca și cea din alte zone ale țării, a evoluat de la forme simple, când se identifica doar cu locuința, la formele complexe de astăzi.

În Subcarpații de la Curbură, ca și în alte zone colinare, tipurile de gospodării s-au individualizat în timp, ameliorându-se și înfrumusețându-se, prin arhitectura caselor, prin numărul și profilul gospodăriilor anexe, în funcție de ocupațiile specifice și modul de utilizare al terenului în moșia satului. Factorii principali care au influențat conturarea principalelor tipuri de gospodării au fost dezvoltarea activităților tradiționale diferențiate pe zone (forestiere, agro-pastorale, pomicole, viticole) și condițiile naturale, de relief și climă.

Amplasarea gospodăriilor și modul de orientare a caselor în spațiu au constituit din totdeauna o preocupare deosebită. Astfel, condițiile climatice, cu precipitații bogate, specifice reliefului colinar subcarpatic au impus așezarea construcțiilor pe temelii de piatră și înălțarea lor pe pante pentru a putea fi ferite de șiroirea de pe versanți, foarte abundentă în anotimpurile de tranziție.

Cu secole, în urmă, în satele subcarpatice majoritatea gospodăriilor aveau casele orientate cu fața spre sud,

astfel ca prispa sau pridvorul să fie permanent însorite. Casele foarte vechi aveau însă încăperi și ferestre mici și nu erau prea călduroase (nu aveau sobe). Începând cu secolul al XIX-lea, casele nou construite devin mai spațioase, cu ferestre mai mari și cu geamuri duble, iar în interior apar cuptoare pentru încălzit și gătit. Treptat a avut loc o apropiere a gospodăriilor printr-o îndesire a construcțiilor și o orientare a fațadei caselor spre drumul principal. Acest proces a fost o urmare directă a ceea ce în literatura de specialitate este cunoscut sub denumirea de "scoatere la linie" a satelor românești, un proces forțat de "sistemizare" a așezărilor rurale românești, deci și de la exteriorul arcului carpatic, impus în perioada Regulamentului Organic din necesități administrative.

Deoarece gospodăriile s-au dezvoltat odată cu ocupațiile, cele specializate au necesitat construcții speciale, care au întregit componența curților tradiționale.

Astfel în Subcarpații de la Curbură, în funcție de specificul lor agro-economic și anumiți factori socio-culturali, s-au conturat două tipuri principale de gospodării: gospodăriile agro-pastorale și gospodăriile pomi-viticole.

1. Gospodăriile agro-pastorale sunt prezente în special pe dealurile înalte și în depresiunile de la contactul Subcarpaților de la Curbură cu muntele, în zone specifice creșterii mixte de animale, cu întinse suprafețe de pășune și fâneță. Aici casele au construcții anexe numeroase și mai spațioase decât în celelalte regiuni subcarpatice. Coșarele pentru vite, cotețele pentru porci și staulele pentru oi sunt solid construite. Materialul tradițional este lemnul, construcțiile sunt înălțate din bârne strâns încheiate ca să asigure o cât mai bună adăpostire contra frigului (fig.1). Acoperișurile caselor erau în trecut înalte, învelite cu șindrilă, încă o formă specifică de valorificare a resurselor locale în construcția locuințelor subcarpatice. Podurile caselor, înalte construite și încăpătoare, sunt folosite de localnici pentru păstrarea unor produse alimentare, în special pe timpul iernii.

În grupa Subcarpaților Prahovei aria de răspândire a gospodăriilor agro-pastorale corespunde zonei de maximă răspândire a pășunilor, cum sunt cele din depresiunea Bezdead, din lungul văii Prahova, de pe versanții dealurilor Talea și Câmpinița și din depresiunile Brebu și Slănic. Odată cu dezvoltarea timpurie a industriei (sec.XIX) în această parte a Subcarpaților de la Curbură și apariția unor noi construcții, vechea arhitectură cedează repede locul altor forme. Vechile construcții au fost, uneori, renovate într-o manieră modernă, iar, cel mai adesea, treptat au dispărut. Multe din elementele tradiționale, specifice regiunii, cu valoare de patrimoniu s-au pierdut prin neconservare.

Așezările din Subcarpații Buzăului, spre deosebire de cele din grupa Subcarpaților Prahovei, au fost mai puțin atrase în sfera noilor activități industriale. Deși puține la număr, se mai păstrează încă exemplare de gospodării vechi agro-pastorale în satele de pe valea Drașnei și de pe valea Bâsca Chiojdului. În prezent, aria cea mai extinsă a acestui tip economic de gospodării corespunde dealurilor și depresiunilor dintre Buzău și Slănicul Buzăului (la Brăești, Bozioru, Odăile, Căndești, Lopătari, Vintilă Vodă ș.a.).

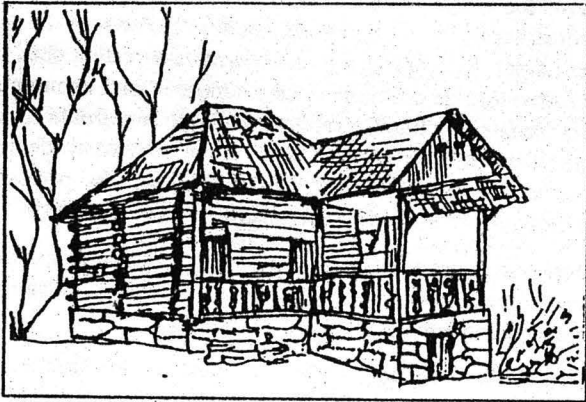

Fig. 1. Casă cu foișor, Năruja, județul Vrancea (după Atlas. România, 1979, planșa VII-4. Casa țărănească)
Maison à terrasse, Năruja, département Vrancea

În Subcarpații Vrancei pășunile și fânețele ocupă cele mai întinse suprafețe, fapt ce explică prezența a numeroase gospodării agro-pastorale. Aceste sate sunt situate la altitudini înalte, limita lor superioară depășind uneori 800 m. În general este vorba de contactul dealurilor și depresiunilor cu rama montană (Soveja, Vrancea, Neculele). Caracteristice pentru întreaga zonă a Vrancei, în secolul trecut, sunt casele de mici dimensiuni cu foișor. De obicei foișoarele erau situate pe latura opusă intrării în casă. Exemplare interesante se întâlnesc pe văile Putna, Zăbala, Năruja, în satele din interiorul depresiunii Vrancea (fig.1.).

2. Gospodăriile pomicele și viticole caracterizează peisajul rural din restul zonei subcarpatice, depresiunile intracolinare, dealurile de pe rama sudică-piemontană. Ele au evoluat sub influența cerințelor mari pentru produsele acestor importante ocupații. Dezvoltarea pomiculturii și viticulturii în Subcarpații de la Curbură a

imprimat dintotdeauna gospodăriilor individuale, ca și așezărilor în general, un grad mai ridicat de prosperitate materială. Casele sunt înălțate pe temelii din piatră în care sunt amenajate pivnițe pentru păstrarea fructelor și vinului. Alături de anexele obișnuite au fost construite și cele specifice ocupației. În gospodăriile pomicele sunt amenajate cuptoare pentru uscarea fructelor și pentru fermentatul și fiertul țuicii, iar în gospodăriile viticole sunt construite crame necesare pentru depozitarea vaselor folosite la culesul strugurilor, pentru adăpostirea teascurilor. În grupa Subcarpaților Prahovei casele cu etaj au apărut și s-au răspândit ceva mai târziu (la granița dintre secolele XVII-XIX) decât în regiunile vecine, Muscel și Buzău. Ele păstrează din punct de vedere arhitectural specificul rural al zonei (fig. 2,3,4).

Arta prelucrării lemnului s-a limitat la a exprima esența funcționalității construcțiilor și obiectelor specifice. Decorul în lemn este simplu și sobru, reprezentat doar prin creștături mărunte la balustrada prispelor și la stâlpii sculpați.

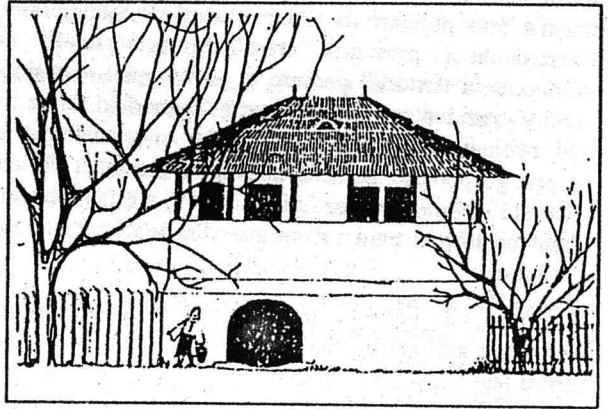

Fig. 2. Fațada unei case înalte, Bărbulețu, județul Dâmbovița (după Arta populară românească, 1969, desen arh. Maria Enăchescu

La façade d'une haute maison, Bărbulețu, département Dâmbovița

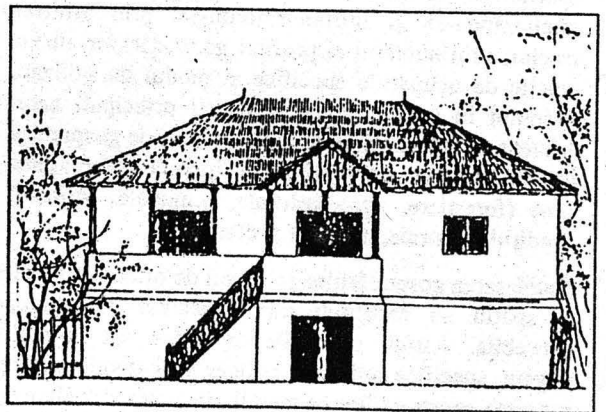

Fig. 3. Fațada unei case cu foișor în ax, Drașna, județul Prahova. (după Arta populară românească, 1969, desen arh. Mariana Enăchescu

La façade d'une maison à terrasse au milieu, Drașna, département Prahova

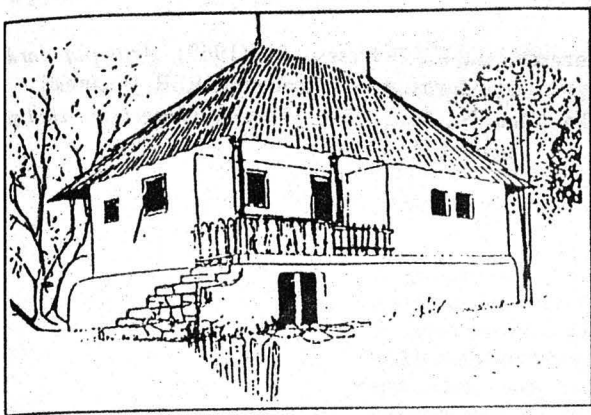

Fig. 4. Fațada unei case înalte cu prispă, Starchiojd, județul Prahova (după *Arta populară românească*, 1969, desen arh. Mariana Enăchescu

La façade d'une haute maison au véranda, Starchiojd, département Prahova

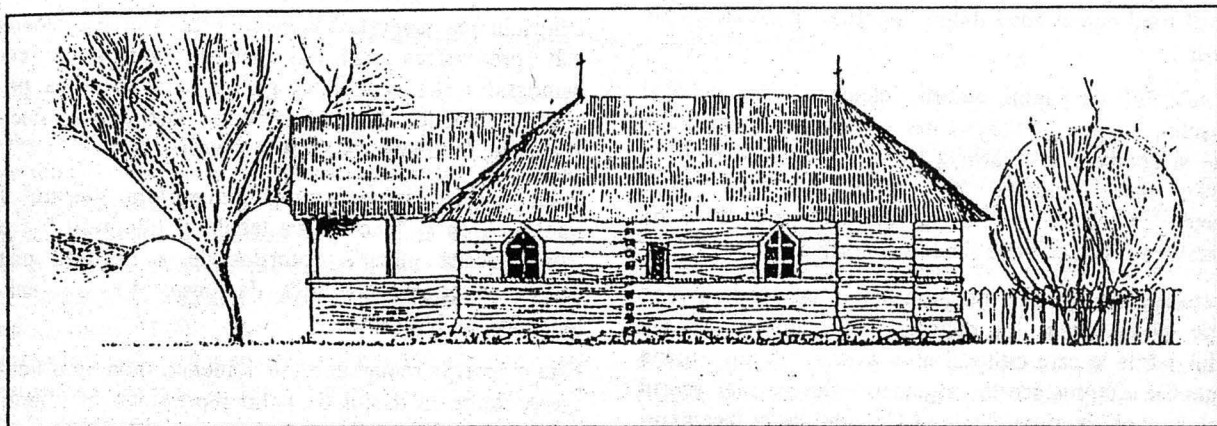

Fig. 5. Biserică construită din lemn. Subcarpații Buzăului (Starchiojd) (după *Arta populară românească*, 1969, desen arh. Maria Enăchescu)

L'église en bois. Subcarpates de la Courbure (Starchiojd)

În sudul acestei grupe subcarpatice, pe valea largă a Buzăului, construcțiile din lemn au fost înlocuite treptat cu cele din lut și nuiiele împletite (case de paiantă), iar mai recent, în secolul nostru, cu cele din cărămidă (case de zid). Interiorul caselor vechi era alcătuit de obicei din tindă și odaie sau din tinda centrală și două odăi laterale. Alături de casele cu etaj există în prezent și numeroase case joase, cu un singur nivel.

Răspândirea în teritoriu a gospodăriilor viticole formează o arie compactă la marginea exterioară, în estul Subcarpaților Vrancei. Sunt în general gospodării cu construcții noi, moderne, cu case solid construite, din cărămidă, acoperite cu tablă sau cu țiglă. Elementele decorative tradiționale sunt păstrate doar în partea din lemn a construcției, de obicei la fruntariul de sub streșină. Locul caselor văruiate în alb sau siniliu a fost luat în ultima jumătate a secolului al XX-lea de casele tencuite, decorate cu forme geometrice discrete și mai rar cu aplicații din tencuială.

Grupa Subcarpaților Buzăului este situată din punct de vedere etnografic în locul de întâlnire a influențelor celor trei provincii Moldova, Muntenia și Transilvania.

Între valea Bâsca Chiojdului, situată la extremitatea apuseană a Subcarpaților Buzăului și valea Slănicului, casele înalte, cu etaj, s-au dezvoltat de timpuriu și au adesea forme monumentale. Materialul de bază pentru vechile construcții țărănești a fost lemnul, atât pentru case cât și pentru biserici. El s-a menținut ca atare până în secolul al XX-lea.

Chiar și bisericile de lemn s-au păstrat aici în număr mai mare decât în alte părți ale Munteniei. La bisericile vechi de lemn se mai păstrează încă în ornamentarea fațadei brâul răsucit care înconjoară monumentul, capul de cal plasat sub streșină, rozetele sculptate pe ușa de la intrare și stâlpii sculptați (fig.5.).

Gospodăria rurală din regiunea subcarpatică de la curbura reflectă legătura intimă, statornică de-a lungul timpului, între ocupațiile omului, nevoile sale socio-culturale și spațiul lui de locuire. Locuința și celelalte componente ale gospodăriei au evoluat treptat în corelație cu exigențele nivelului de trai și cu posibilitățile de valorificare a resursele naturale locale, din care locuitorii și-au asigurat material de construcție, surse de energie și de hrană. Specificul arhitectural al locuințelor vechi (sec. al XIX-lea - prima parte a secolului XX) se remarcă prin diverse ornamentații, desene reprezentând motive geometrice sau stilizări de plante și animale, pictate pe zidurile caselor sau sculptate în partea lemnoasă a acestora, cât și pe stâlpii înalți ai porților. Aceste elemente cu valoare etnografică, deși se mai păstrează în interiorul regiunii într-un număr redus de exemplare, îmbogățesc fondul turistic, de altfel destul de variat al Subcarpaților de la Curbură.

Bibliografie

Băcănaru, I., Ioana Ștefănescu, (1963), *Contribuții la studiul clasificării funcționale a așezărilor rurale din România*, Probleme de geografie, X, București

Constantin Matei, Sorin Geacu, Alexandru Buleandră, Ion Barbu, *Monografia municipiului Urziceni*, Tipogr.Slobozia, 1996, 330 pag., 43 tabele, 17 hărți, 8 grafice, 79 fotografii.

În luna aprilie 1996, cu ocazia sărbătoririi a 400 de ani de atestare documentară, a apărut "*Monografia municipiului Urziceni*". Este un eveniment editorial în materie, ținută științifică și preocuparea de a exprima adevărul istorico-social fiind numai două dintre direcțiile de excelență ale cărții.

În cele 330 de pagini, autorii, intelectuali de marcă ai orașului, au pus în valoare un volum impresionant de date și documente de arhivă istorică (prohibite până în 1989), date statistice din toate domeniile vieții economico-sociale și nu în ultimul rând date de observare și de cercetare fizico-geografică.

Toate acestea au fost integrate conceptual într-un mod logic și de aceea au căpătat forța unor argumente indubitabile la care cititorul nu a avut acces direct până acum. Cu ajutorul acestor argumente devine clar sensul real de evoluție al municipiului Urziceni de la începuturi până astăzi.

Sergiu Tabuncic, *Șoldănești - localitate străveche din valea Ciornei*, Edit. Sarmis, Chișinău, 1994, 176 pag., 10 figuri.

În fapt, această monografie a orașelului Șoldănești, centru de raion din 1980 în partea de nord-est a Republicii Moldova, este o variantă îmbunătățită a tezei de licență prezentată de autor la Universitatea Pedagogică "Ion Creangă" din Chișinău.

Studiul, bazat pe ample cercetări de teren și o amplă bibliografie românească și rusească, prezintă, într-o

Florescu, B., F., Petrescu, P., (1969), *Arta populară românească*, Edit. Academiei RSR, București
Rădulescu, N., Al., (1937), *Vrancea. Geografie fizică și umană*, București

Remarcabile sun paginile care omagiază fiii orașului sau cele dedicate participării locuitorilor la Marea Unire sau la războaiele din anii 1877, 1916-1918 și din 1941-1945, ca și cele privind marii boieri ai zonei și faptele lor.

Pentru lumea geografică interesul este complex, deoarece atât prezentarea cadrului natural, cât și a celui demografic sau economico-geografic se bazează pe o mare abundență de date, fiecare idee emisă, fiecare afirmație, fiind intens susținută științific.

Felul în care este structurată monografia, glosarul din finalul ei, ca și "anexele cu tabele și fotografii", toate demonstrează intenția autorilor de a nu lăsa nimic neargumentat din evoluția de peste 400 de ani a municipiului Urziceni.

Este o apariție remarcabilă în domeniul monografiilor de orașe, domeniu destul de palid reprezentat în ultimii 8 ani, deși reabilitarea lui ar fi fost necesară după aproape 5 decenii de deformare a realităților de fapt.

Ecaterina Ion-Bordei

manieră devenită clasică, geneza și evoluția localității din preistorie și până în anul 1944.

Centru local al culturii și industrializării tutunului, Șoldănești, aflați la 120 km nord de Chișinău, își au pentru prima oară o monografie bine documentată, unde, în premieră, de asemenea, se află și o tratare obiectivă a perioadei 1918-1944.

Sorin Geacu

IMPLICAREA GEOGRAFIEI ÎN STUDII INTERDISCIPLINARE ASUPRA SISTEMULUI TERESTRU

Cristina Muică, Ion Zăvoianu, *Institutul de Geografie al Academiei Române, București*

Geography and interdisciplinary studies of the terrestrial system. In the beginning, Romanian geography focused on the close interdependence between the natural and the social factors in determining the structure and evolution of territorial units. There followed a period in which analytical research held pride of place. Today, geographers are again keen on complex approaches, taking over the new trends in modern scientific research, with highlight on the general systems theory and some ecological principles. The only efficient modality to address the magnitude and complexity of environmental global issues is an integrated interdisciplinary approach. Geography ought to become more deeply involved in this approach and put its methods and preoccupations in line with various national, European or worldwide programmes e.g. sustainable development, the International Geosphere - Biosphere Programme, nature protection and the network of protected areas. In order to assess landscape structures and the summated effects of human activities geography should cooperate with several other scientific disciplines engaged in studying the different components of environment.

Cuvinte cheie: sistemul terestru, studii interdisciplinare.

În decursul timpului s-au purtat îndelungi discuții și asupra obiectului și principiilor de bază ale geografiei, concepută ca știință explicativă, nu doar descriptivă, cum este în general cunoscută de publicul larg. În acest sens se poate face o paralelă cu unele probleme actuale ale ecologiei, care, lărgindu-și treptat sfera preocupărilor, a depășit de mult domeniul său clasic. Aria de contact dintre preocupările geografilor și cele ale biologilor s-a mărit progresiv, observându-se în prezent o pronunțată interferență între aceste domenii.

După cum specifica Vintilă Mihăilescu (1968), toți marii gânditori în acest domeniu, începând cu Al. von Humboldt, au precizat că geografia este știința complexelor sau a întregurilor spațiale terestre, de la nivel local până la nivel planetar. Această concepție a dominat și geografia românească în prima jumătate a acestui secol. Astfel, Simion Mehedinți (1931) a definit geografia ca "știință a raporturilor statice și dinamice dintre cele patru învelișuri ale planetei", zona de interferență a acestora fiind numită de diferiți specialiști "înveliș geografic" sau "geosferă". G.Vâlsan (1938) notează: "distingem în geosferă elemente cu diferite intensități de activitate, pe care le numim factori. O schimbare suferită de unul dintre ele are repercusiuni asupra tuturor celorlalte elemente și deci asupra formei și proceselor rezultate din interacțiunea lor. Evidențierea interdependențelor locale sau generale între diverșii factori geografici în neîntreruptă schimbare de proporții și intensități reprezintă esența geografiei". Ca expresie concretă a realității terestre, unitate de bază a cercetării geografice, a fost considerată fie "regiunea geografică", fie "landșaftul" sau "peisajul geografic", implicând tocmai ideea strânsei interdependențe a factorilor naturali și sociali în determinarea structurii și dinamicii unităților teritoriale.

După o perioadă în care a predominat cercetarea analitică de ramură - geomorfologică, hidrogeografică, topoclimatică, biogeografică, de geografie umană etc., interesul geografilor a fost din nou canalizat spre cercetări teritoriale complexe, ca urmare, pe de o parte, a influenței unor noi orientări în cercetarea științifică modernă și îndeosebi a aplicării teoriei generale a sistemelor - din domeniul fizicii - în diverse alte științe ale naturii și ca urmare a generalizării metodelor și principiilor cercetării ecologice. Aceste preocupări s-au îmbinat însă cu interese majore de ordin aplicativ, îndeosebi cu problemele legate de estimarea potențialului natural al mediului în vederea organizării teritoriului și cele ridicate de efectele negative, tot mai evidente, ale activității antropice asupra mediului - domenii în care din nou preocupările biologilor și cele ale geografilor sunt convergente, observându-se chiar suprapuneri sau "incursiuni" ale biologilor în domenii care constituiau tradițional preocupări ale geografilor, cum ar fi fenomenele de eroziune pe terenuri insuficient protejate de vegetație, ca să dăm numai un exemplu. De altfel unele științe aplicate - de exemplu, silvicultura, venind în contact direct cu realitatea imediată a complexelor teritoriale nedisociate, au abordat adesea în mod mai eficient și documentat aspecte ale interacțiunii factorilor de mediu.

Convergența preocupărilor este amplificată de faptul că atât în ecologie cât și geografie sânt utilizate din ce în ce mai mult noțiuni și principii legate de teoria sistemelor. Peisajul geografic, numit și geosistem sau geoeosistem, este conceput ca un sistem deschis în echilibru dinamic, în care se înregistrează în permanență fluxuri de materie și de energie. Totuși, datorită complexității acestor unități, a numărului foarte mare de factori implicați, studiile cantitative în domeniul geografiei sunt foarte dificile. Deocamdată nu se pot face studii complexe de bilanț la

nivelul unui geosistem, care ar implica un număr mare de date, unele dintre ele foarte greu de determinat. Pentru aprecierea calității mediului se folosesc o serie de indicatori sintetici care reliefează unele verigi ale schimbului de substanță și de energie, cărora li se adaugă indici de apreciere calitativă a unor componente (de exemplu se dă o expresie cifrică gradăției de la foarte bun la foarte slab). Se pune accentul pe studierea unor elemente de bază ale unităților naturale care exprimă sinteza unor influențe, permițând evidențierea structurii peisajului. Printre acestea **solul** este considerat un component cu caracter stabil, rezultat al unei îndelungate dezvoltări, esențial pentru funcțiile geoeologice. Semnificația majoră a schimburilor la acest nivel este marcată și de deosebita valoare a cercetărilor ecopedologice pentru evidențierea caracteristicilor de bază ale geosistemelor.

Regimul scurgerii pe versant reflectă complex raportul dintre relief, condițiile climatice, substrat și modul de utilizare a terenurilor. **Regimul apei în sol** indică de asemenea proprietăți funcționale importante ale geosistemului. În schimb **vegetația** este un component care reacționează rapid la modificările de structură, fiind considerată un indicator semnificativ al dinamicii peisajului (T. Mosimann, 1984).

Deși noțiunea de ecosistem este foarte apropiată de cea de geosistem de obicei "nivelul de percepție" și limitele diferă. În general obiectul cercetării geografice este mai vast, atât sub aspect teritorial (operind cu unități mai mari) cât și a numărului de componente implicate, ceea ce determină o abordare mai generală, comparativ cu studiile biologice, cu obiect mai precis definit și care implică analize mai amănunțite. Cercetarea geografică reflectă un nivel mai ridicat de integrare - fie cel al unităților fizico-geografice, fie cel și mai general, al complexelor teritoriale care includ și populația și activitățile economice. Desigur că pentru ca astfel de evaluări să aibă valoare științifică este necesară în prealabil analiza unor componente și verigi ale schimbului de materie și de energie, evidențiindu-se *elementele cheie* și *factorii limitanți*. Orice model geosistemic reprezintă o schematizare a imensei complexități reale (T. Mosimann, 1984). Elementele geosistemului, în raport de modul lor de funcționare, sunt concepute ca reglatori, acumulatori sau procese. Analiza complexă a peisajului pornește de la analiza diferențială a complexelor parțiale (stratul de aer din apropierea solului, vegetația, relieful, solul, substratul, apa) în repartiția lor spațială. Este o bază importantă pentru alegerea unor stațiuni reprezentative în vederea amplasării punctelor pentru analize staționare complexe și pentru extrapolarea datelor obținute prin măsurători în staționar. Principala etapă este însă analiza staționară complexă, care studiază, cu ajutorul unor ridicări de detaliu și al unor măsurători concentrate în puncte reprezentative, o grupă de elemente geoeologice importante și raporturile funcționale ale diferitelor geocomponente în funcție de condiționarea lor reciprocă, de diferitele influențe și de schimbul de materie, pentru a stabili modul și gradul de corelare a acestora.

Tendința de analiză sistemică, cantitativă, care se conturează în prezent în cercetarea geografică implică însă efectuarea unor observații detaliate pe unități mai mici, în

timp ce adesea cercetarea biologică tinde să-și lărgască sfera observațiilor, încât se ajunge ca dimensiunile unităților de studiu să fie apropiate. Totuși și în acest caz realitatea teritorială unică este abordată din perspectivă diferită, biologii accentuând asupra raporturilor dintre comunitățile vegetale și animale și mediul lor de viață, urmărind în mod deosebit "productivitatea primară" și relațiile trofice. Abordarea geografică are în vedere că diversele componente se subsumează ansamblului reprezentat de peisajul geografic, covorul vegetal fiind analizat în special prin prisma rolului său în redistribuirea fluxului de substanță și de energie, deci a rolului său în dinamica peisajului, de exemplu prin influența asupra ciclului hidrologic și a proceselor actuale de modelare a reliefului (prin interceptie, evapotranspirație etc. deci, prin modificarea raportului dintre infiltrație și scurgere, cu efecte asupra scurgerii lichide și solide, a resurselor de apă etc.).

Mediile naturale care asigură în principal transportul în geosistem sunt aerul, apa și organismele animale. Dintre acestea mai ușor de exprimat în valori cantitative este apa, care transportă materia pe verticală și pe orizontală în formă solidă, coloidală sau dizolvată. Bilanțul apei poate fi ușor măsurat pe bazine hidrografice - unități pentru care se pot stabili limite precise și în care se pot urmări intrările și ieșirile de materie și de energie, concretizate prin circuitul și bilanțul apei, materiei, substanțelor nutritive. Se au în vedere, în funcție de scop și de gradul de profunzime a studiului, fie sisteme simple de structură, alcătuite din componente și relații de interdependență, fie sisteme de proces - răspuns.

Componentele dinamice sunt radiația, temperatura, precipitațiile, evapotranspirația, intrările și ieșirile de energie. Componentele statice includ: poziția în relief, altitudinea, panta, porozitatea, capacitatea de absorbție, mineralele alterabile. Ca mărimi indicatoare se au în vedere bilanțul apei în sol, materia dizolvată, producția de biomasă, bilanțul apei infiltrate, descompunerea substanțelor organice. Se realizează determinări cantitative în eșantioane reprezentative, de la care se poate trece la generalizări teritoriale.

Ecologii folosesc ca element de bază pentru stabilirea potențialului unui ecosistem bioproductivitatea, îndeosebi productivitatea primară. În geoeologie accepțiunea de potențial natural este mai largă, reflectând capacitatea mediului de a realiza diverse "funcții" necesare dezvoltării socio-economice (E. Mazur, 1978; J. Drdos, 1983). Deci sunt incluse aspecte privind pretabilitatea sau bonitatea terenurilor, fără ca evaluarea să se limiteze numai la acestea.

După cum specifică unul dintre continuatorii lui C. Troll, H. Leser (1976), cu toată cuantificarea posibilă a desfășurării proceselor abiotice în ecosistem, rămâne în continuare importantă valoarea de indicatori ai calității mediului a geocomponentelor biotici, care exprimă în ansamblu suma proceselor individuale, care nu este măsurabilă dar se exprimă în compoziția floristică, vitalitatea sau sociabilitatea plantelor. Din interdependența dintre factorii abiotici (prin determinarea cantitativă a

volumului și a dinamicii lor) și vegetație se pot trage concluzii privind geosistemul în ansamblu.

În abordarea unei probleme foarte discutată în momentul de față, "dezvoltarea durabilă", *sustainable*, deci care să se bazeze pe o utilizare "suportabilă" a resurselor, care să nu diminueze posibilitățile ulterioare de utilizare, este necesar să se analizeze echilibrul dinamic al geosistemelor, respectiv capacitatea acestora de a prelua din exterior și de a ceda continuu substanță și energie, fără a-și altera individualitatea. Când pierderile nu sunt compensate, se produc fenomene de dezechilibru care duc la modificări ale caracteristicilor de bază ale geosistemului, până la un punct reversibile. Acest prag reflectă gradul de stabilitate a geosistemului în ansamblu ca și a diferitelor subsisteme din cadrul său. După depășirea lui însă, modificarea poate fi considerată ireversibilă (cel puțin la scara vieții omenești, deci a intereselor societății, nu la scara timpului geologic). Este deci foarte important de a se stabili valorile critice, limitele exploatabilității potențialului natural, așa-numita capacitate de suport (*carrying capacity*). Rezistența la presiunea antropică diferă de la un geosistem la altul, în corelație cu organizarea sa structurală. În general rezistența este mai mare în geosisteme cu o productivitate naturală ridicată și cu o cantitate mai mare de substanțe nutritive stocate în geosistem, pe când în cele cu condiții precare - medii aride, terenuri în pantă, cu sol superficial sau cu textură ușoară, terenuri cu o bioacumulare slabă și deficit termic - capacitatea de rezistență este mai scăzută.

Dacă sub aspect teoretic aceste noțiuni au fost frecvent discutate și sunt destul de clar definite, analiza concretă a lor în diverse tipuri de peisaj se află de-abia la începuturile sale, încercându-se stabilirea unor indici reprezentativi ca și a unor metode de evaluare corespunzătoare.

În concluzie, obiectul geografiei fizice - mai vast atât sub aspect teritorial, cât și al numărului de componente implicate - a determinat în trecut și o abordare mai generală comparativ cu diversele studii de ramură mai precis delimitate, în schimb s-a păstrat o privire de ansamblu a corelațiilor dintre componente. Pe măsură ce se trece de la studiile de tip clasic la problemele globale ale mediului înconjurător, care implică o continuă raportare la societatea umană care utilizează acest mediu, amploarea și complexitatea problemelor este atât de mare încât singura modalitate eficientă de abordare o constituie studiile interdisciplinare integrate. Este presantă nevoia ca geografia să se implice mai mult în acest gen de studii, să-și alinieze preocupările și metodele pentru a putea participa la diverse programe coordonate la nivel național, european sau mondial. De exemplu Programul Internațional Geosferă - Biosferă (IGBP) privind modificările globale ale mediului a declanșat un efort de cercetare de amploare mondială, cu o participare interdisciplinară corespunzătoare, pentru a urmări funcționarea sistemului terestru și pentru a înțelege felul cum se modifică acesta. Se urmărește corelarea abordării biogeochimice cu cea fizică și cu studiul modificărilor la nivel planetar din trecut, pentru a se putea stabili modele care să permită evaluarea unor modificări viitoare.

Acest program presupune o analiză foarte amănunțită la nivelul componentelor dar și o sinteză integratoare, care pune în evidență dinamica geosistemelor în ansamblu. Printre problemele care sunt mai strâns legate de preocupările geoecologiei se numără cele ale proiectului "Aspectele biosferice ale ciclului hidrologic", care prevede studierea raporturilor dinamice ale sistemului sol - atmosferă la scară mică și a efectelor lor integrate la macroscale. De exemplu, efectele densității și structurii coronamentului și literei asupra interceptiei, radiației nete și a precipitațiilor; controlul fluxului de apă din sol spre atmosferă prin transpirația frunzelor, rolul de feed-back al vegetației în cadrul modificărilor climatice la scară regională și globală. Deși acest program are o pronunțată orientare ecofiziolgică, el cuprinde și o serie de probleme geoecologice, deoarece modificările regimului hidrologic sunt legate atât de problemele de evapotranspirație și de interceptie, cât și de raportul dintre infiltrație și scurgere la nivelul solului, la rândul său condiționat de caracterele formelor de relief, ale solului și proceselor actuale de modelare - respectiv de stadiul de degradare a teritoriului (rețeaua de drumuri, de poteci, bătătorirea solului, îndepărtarea literei etc).

Sistemul de analiză, cercetare și formare de specialiști privind modificările globale cuprinde o rețea de centre de cercetare regionale cu posibilități de analiză și computerizare și numeroase puncte regionale de cercetare afiliate. În cadrul său se urmăresc probleme ca: în ce fel modificările modului de utilizare a terenului și activitatea industrială modifică ciclul hidrologic, chimismul atmosferei și dinamica ecosistemelor; în ce măsură modificările regionale afectează ciclurile biogeochimice globale și clima; în ce măsură modificările globale în ansamblu vor duce la alte modificări regionale în sistemul biosferic.

Programul "Modificările globale și ecosistemele terestre" încearcă să prognozeze efectele modificărilor climatice, ale compoziției atmosferei și ale utilizării terenurilor asupra ecosistemelor naturale și asupra agroecosistemelor.

Si mai strâns legată de preocupările geografice este tema: Land Use/Land Cover Change (Modificări ale utilizării terenurilor/invelișului terestru, care caută să coreleze preocupările din domeniul științelor naturii cu cele din domeniul științelor sociale. Studiarea raporturilor dintre modul de utilizare a terenurilor și starea de echilibru a peisajului prezintă un interes deosebit pentru prognozarea tendințelor de evoluție a mediului geografic și pentru stabilirea măsurilor de diminuare sau eliminare a efectelor unor fenomene negative. În acest domeniu s-au acumulat multe date concrete care însă sunt destul de disparate (sub aspectul problematicei abordate, al perioadei analizate, al unităților fizico-geografice luate în studiu); pentru corelarea cercetărilor românești cu cele care se desfășoară la nivel internațional este necesară adoptarea unei metodologii care să dea posibilitatea analizei comparative a rezultatelor.

În actuala abordare, noțiunea clasică de utilizare a

terenurilor a dobândit noi dimensiuni. Culturile agricole, pajiștile naturale, pădurile, terenul "neproductiv" ca și cel acoperit de construcții, nu mai sunt privite numai sub aspectul funcției lor economice; accentul se pune pe gradul de protecție (antierozională, de regularizare a scurgerii, de atenuare a oscilațiilor climatice etc.) pe care acestea îl oferă terenurilor pe care le ocupă. Termenul de "landcover", tradus cu destulă aproximație prin "înveliș terestru", se leagă strâns de utilizarea pe scară largă a teledetecției. Atât fotografiile, cât și imaginile satelitare redau în primul rând structura utilizării terenurilor, care acoperă ("învelește") formele de relief. Dinamica fenomenelor este dată cu ajutorul Sistemului Geografic Informațional (GIS), care permite realizarea unei game largi de analize spațiale la nivelul diverselor componente.

Dintre alte probleme de mare importanță în care este necesar să se implice cercetarea geografică, se desprind în prim plan cele referitoare la ocrotirea naturii. Pe lângă factorii biotici, foarte importanți pentru menținerea echilibrului în ariile protejate sunt și ceilalți componenți ai geosistemului. Dezechilibrele pot apare ca urmare a intensificării fenomenelor de eroziune, a adâncirii rețelei de drenaj și a ridicării sau coborârii nivelului pânzei freatice - fenomene care atunci când sunt în plină desfășurare sunt ușor de sesizat și de către nespecialiști,

dar în faza incipientă nu sunt remarcate decât de foarte buni cunoscători ai terenului.

Modificările actuale ale modului de utilizare a terenurilor, ca urmare a trecerii la economia de piață, pot avea consecințe imprevizibile asupra dinamicii peisajului, îndeosebi pe terenurile în pantă sau cu deficit de umiditate. Este necesară urmărirea atentă a acestor tendințe, care pot apărea atât prin trecerea de la o categorie de folosință la alta, cât și prin schimbarea modului de gospodărire a terenului în cadrul aceleiași categorii de folosință, cu efectele respective asupra compoziției și structurii vegetației naturale sau a agroecosistemelor, asupra calității solului, a regimului scurgerii pe versant și a proceselor actuale de modelare.

În lucrările de amenajare teritorială adesea a lipsit această concepție sistemică, s-au făcut lucrări pe diverse segmente pierzându-se din vedere ansamblul teritorial, ceea ce a dus la ineficiența lucrărilor sau chiar la efecte negative. Deci se conturează necesitatea evaluării integrate a structurii teritoriale și a efectelor însumate ale diferitelor activități antropice asupra dinamicii peisajului în ansamblul său, domeniu în care cercetarea geografică este chemată să colaboreze cu disciplinele științifice ce analizează diversele componente ale mediului geografic.

Bibliografie

- Bertrand G. (1968), *Paysage et géographie physique globale*, Revue de géographie des Pyrénées et du Sud-Ouest, 39, 3, Toulouse.
- Bertrand, G. (1978), *Le géosystème ou système territorial naturel*, Revue de géographie des Pyrenees et du Sud-Ouest, 49, 2, Toulouse.
- Chiriță, C. D. (1974), *Ecopedologie cu baze de pedologie generală*, Edit. Ceres, București.
- Drdos, J. (1983), *Landscape Synthesis - Geoecological Foundations of the Complex Landscape Management*, Edit. Veda, Bratislava.
- Haase, G. et al. (1991), *Naturraumerkundung und Landnutzung. Geochorologische Verfahren zur Analyse, Kartierung und Bewertung von Naturraumen*, Beiträge zur Geographie, 34, Akademie Verlag, Leipzig.
- Leser, H. (1976), *Landschaftsökologie*, Stuttgart.
- Mazur, E., Drdos, J. (1981), *Syntheses géoécologiques de l'environnement*, Trav. Inst. Geogr. Reims, 45-46.
- Mehedinți, S. (1931), *Terra*, Edit. Națională, București.
- Mihăilescu, V. (1968), *Geografia teoretică*, Edit. Academiei, București.
- Mosimann, T. (1984), *Landschaftsökologische Komplexanalyse*, Franz Steiner Verlag Wiesbaden, GmbH, Stuttgart.
- Muică Cristina, Zăvoianu Ion (1996), *The ecological consequences of privatisation in Romanian agriculture*, GeoJournal 38, 2, Kluwer Academic Publishers, Netherlands.
- Naveh, Z., Lieberman, A. (1984), *Landscape Ecology - Theory and Application*, Springer Verlag, New-York, Berlin, Tokio.
- Neef, E. (1967), *Theoretischen Grundlagen der Landschaftslehre*, H. Haack, Gotha-Leipzig.
- Preobrazhensky, V. S. (1983), *A system orientation of landscape research in geography and its present-day realization*, Landscape synthesis, Geoecological Foundations of the Complex Landscape Management, Edit. Veda, Bratislava.
- Roșu, Al. (1987), *Terra - geosistemul vieții*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București.
- Soceava, V. (1975), *Geosistemele: concept, căi de clasificare*, St.Cerc. Geol. Geofiz. Geografie XXII.
- Troll, C. (1970), *Landschaftsökologie (Geoecology) und biocoenologie, Eine terminologische Studie*, Rev. Roum. Geol. Geophys. Geographie, XIV, 1.
- Ungureanu, Irina (1983), *Abordarea problemei mediului în literatura geografică românească*, Geografia României, I, Geografia fizică, Edit. Academiei, București.
- Vilsan, G. (1938), *Sensul geografiei moderne*, Bul. Soc. Rom. Regale de Geogr. LVII.
- x x x (1990), *International Geosphere-Biosphere Programme: A Study of Global Change*, Report no.12, The Initial Core Projects, Stockholm, Sweden.
- x x x (1991), *Global Change System for Analysis, Research and Training (START)*, Report no.15, Report of a meeting at Bellagio 3-7 XII 1990, Boulder Colorado, USA.

CONSIDERAȚII ASUPRA IMPORTANȚEI TEORETICE ȘI PRACTICE A TEORIEI INSULARITĂȚII BIOGEOGRAFICE

Constantin Drugescu, *Institutul de Geografie al Academiei Române, București*

Some remarks on theoretical and practical importance of biogeographical insularity theory. Biogeographical insularity, or biogeographical balance is a theory put forward by Mac Arthur and Wilson in 1963. Not long after, its theoretical and practical value turned it into a biogeographical paradigm. Pros and cons of this theory are considered, and several equations applicable to various faunistic space aspects are developed.

Cuvinte cheie: insularitate biogeografică

Biogeografia este o știință în plină evoluție, unele principii generale care reprezentau până acum reguli acceptate de majoritatea cercetătorilor au fost înlocuite de altele mai noi sau chiar mai vechi, însă reactualizate pe baza unor date recente (cazul teoriei translației continentelor).

În decursul dezvoltării ei ca știință, zoogeografia a fost traversată de o serie de curenți biogeografice, mai importante fiind:

- I. curentul regionalist
- II. curentul istoric
- III. curentul genetic
- IV. curentul ecologic

Această împărțire este doar aparent foarte tranșantă, în realitate aceste curenți sunt complementare, întregindu-se reciproc.

Din punctul de vedere al scopului urmărit, primul curent este statistico-descriptiv (de expresie statică), celelalte trei sunt cauzal-explicative (de orientare dinamică).

În cadrul curenților amintite mai înainte s-au manifestat numeroase concepte și teorii (fiecare cu metode specifice), dintre care de reținut sunt:

- I. 1. Teoria regiunilor zoogeografice (1853)
- II. 2. Teoriile paleogeografice
 - a. teoria permanenței continentelor și oceanelor
 - b. teoria punților continentale sau a continentelor intermediare (1927)
 - c. teoria pendulației (1901)
 - d. teoria translației continentelor (1912)
- III. 3. Teoria hologenezei (1918)
4. Teoria vicarianței (1958)

5. Teoria centrelor de origine și de radieri adaptativă (1965)

IV 6. Teoria insularității biogeografice sau a echilibrului biogeografic (1963)

Deși poate părea surprinzător, fauna insulelor (continentale și oceanice) este destul de bine studiată, atât din punct de vedere taxonomic, cât și zoogeografic. Însuși Ch. Darwin (1809-1882) a efectuat o serie de observații asupra biologiei unor specii din insulele Pacificului, iar unele rezultate au stat la baza teoriei sale evoluționiste.

Din numeroasele cunoștințe acumulate de-a lungul timpului s-a constatat că faunele insulelor au următoarele proprietăți:

1. prezintă numeroase forme arhaice (relicte), ușor vulnerabile în fața unor specii continentale evolute. Ele s-au menținut însă datorită dimensiunilor și izolării insulelor care au blocat pătrunderea unor taxoni din alte regiuni, făcând posibilă "acumularea de relicte" de vârste diferite (Darlington, 1965). Un bun exemplu este cazul genului *Sphenodon* (*Hatteria*) din Noua Zeelandă, care este cel mai primitiv taxon dintre reptilele de azi, apoi cel al fossei (*Cryptoprocta ferox*) din Madagascar, unul dintre cele mai rudimentare mamifere carnivore;
2. sunt sărace în specii, ca urmare a unor condiții de mediu mai omogene și mai simple, mai ales pe insulele mai mici, unde o populație recent pătrunsă nu poate ajunge la o densitate suficientă care i-ar permite supraviețuirea, deriva genetică ducând la pieirea lor. De asemenea, izolarea insulei face dificilă pătrunderea unor animale migratoare care s-ar putea stabili pe aceste întinderi de pământ înconjurate de apă;

3. unele specii, care pe continent au efective reduse, prezintă în insule populații numeroase, aici găsim nișe libere (în special, datorită lipsei dușmanilor), care le permite înmulțirea mai bună ca în locurile de baștină;
4. nimalele mai mari au tendința de a-și reduce dimensiunile. Astfel, tigrul insular din arhipelagul malaez (*Felis tigris sindicus*) reprezintă cea mai mică formă din specia sa, la fel ca și renul (*Rangifer tarandus platyrhynchus*) din insulele Svalbard sau ca cerbul corsican (*Cervus elaphus corsicanus*), a căror mărime redusă se crede că ar fi rezultatul insuficienței hranei;
5. grad avansat de endemicitate în raport cu numărul total de specii și suprafața insulei. Într-adevăr, trebuie ținut seama și de faptul că în insule are loc și procesul speciației, că evoluția nu se oprește, deși este mai lentă din cauză că biocenozele sunt mai simple, cu conexiuni mai puține și specii insulare mai primitive, în care selecția naturală (având sensuri specifice fiecărei insule) duce la apariția endemitelor;
6. număr mare de specii slab zburătoare (insecte, păsări) din cauza suprafețelor mici ale insulelor și a vânturilor puternice.

Dar cel mai important rezultat al celor mai recente studii asupra faunei insulelor a fost elaborarea unei noi teorii biogeografice, care a revoluționat această știință în ultimele decenii. Este vorba de teoria echilibrului

biogeografic sau a insularității biogeografice, care a fost enunțată pentru prima dată de Mac Arthur și Wilson în 1963 și dezvoltată în 1967, însă având la bază observațiile lui Preston (1962) și Williams (1964).

De reținut faptul că echilibrul biogeografic este altceva decât echilibrul natural, decât echilibrul ecologic și decât echilibrul biologic.

Toate sunt echilibre ale naturii, sunt dinamice, dar se raportează la altceva. Astfel, echilibrul natural semnifică o stare aproximativ staționară de lungă durată pe plan local, dar mai ales global, între elementele de natură biologică și cele fizico-chimice (meteorologice, hidrologice, geologice). Prin echilibru biologic se înțelege starea de stabilitate fie a întregii biosfere, fie numai a unui subsistem al biosferei, de pildă a unei populații sau două populații în interacțiune: cazul stărilor de echilibru între pradă și prădător. Echilibrul ecologic definește îndeosebi stabilitatea unui ecosistem realizată printr-o multihomeostatare a interacțiunilor. Deci toate sunt echilibre ale naturii și în același timp sunt echilibre dinamice (Stugren, Borcea, 1985).

Teoria echilibrului biogeografic postulează că numărul de specii din care sunt compuse complexele faunistice de pe insule este direct proporțional cu mărimea insulei ("efect de arie") și invers proporțional cu distanța față de continent ("efect de distanță"). Cu alte cuvinte, numărul de specii de pe o suprafață este din ce în ce mai mare cu cât suprafața insulei este mai mare și cu cât insula este mai aproape de sursa de colonizare și invers.

De altfel, efectul de arie este ilustrat și de datele din următorul tabel alcătuit în urma unor observații total independente:

Tabelul 1. Numărul de specii de păsări care cuibăresc pe insule de mărimi diferite

Denumirea insulei	Suprafața (km ²)	Număr de specii care cuibăresc pe insulă
Noua Guinee	758.000	495
Sumatra	434.000	430
Jawa	125.000	337
Ceylon	65.000	251
Hainan	34.000	169
Flores	15.000	141
Azore	2.388	34
Bermude	965	13

În ceea ce privește nivelul calitativ (totalul taxonilor) prin care se manifestă echilibrul biogeografic, cotele pe care le atinge se realizează în urma emigrărilor și imigrărilor speciilor. Rata de imigrare este cu atât mai ridicată cu cât insula are o suprafață mai mare și este mai aproape de sursa de propagare și mai mică cu cât suprafața este mai mică și este mai departe de locul de unde vin speciile; rata de extincție este cu atât mai mică cu cât insula este mai mare și din ce în ce mai mare dacă insula este mai mică.

Cu privire la intensitatea cu care se produce echilibrul biogeografic, aceasta depinde de viteza cu care se

desfășoară reînnoirea speciilor. Ea este efectul a doi parametri populaționali: indicele de dispersie (împrăștiere) și indicele de densitate (abundență).

Analizând în detaliu acest fenomen, Mac Arthur și Wilson sesizează și faptul că numărul de specii din care sunt compuse complexele faunistice de pe fiecare insulă, ca și numărul de indivizi ai populațiilor rămâne mai mult sau mai puțin constant, el fiind rezultatul raportului dintre imigrări și emigrări. Aceasta înseamnă că o comunitate faunistică prezintă stări structurale și funcționale succesive foarte asemănătoare, dar nu identice și o stabilitate relativă, care reprezintă starea

normală a biocenozei în particular și a comunității în general. Cu alte cuvinte, comunitatea insulară se menține în aproximativ aceleași limite, dar speciile nu rămân aceleași, unele dispărând iar în locul lor apărând altele de pe continent. Această situație reprezintă tocmai echilibrul dinamic sau fluctuant.

Dacă nu intervin influențe externe perturbante, de genul calamităților climatice, al invaziilor de diferite organisme, al incendiilor, al îmbolnăvirilor în masă, al intervențiilor omului, un asemenea echilibru se poate păstra mult timp. El se poate modifica abia când prin evoluția internă a unei populații se produce derivă genetică, al cărui rezultat este dispariția sau înlocuirea acesteia cu altă populație sau specie și instalarea altui echilibru dinamic.

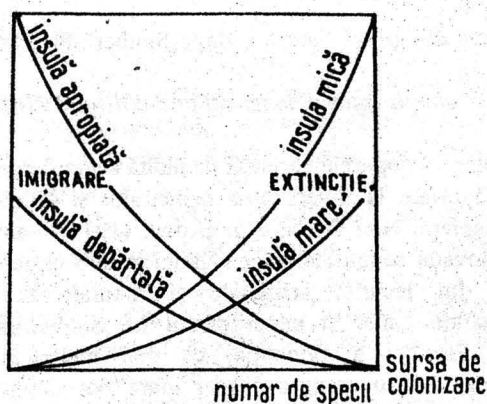

Fig. 1. Efectul distanței și suprafeței asupra imigrației și extincției.

Impact of distance and surface-area on immigration and extinction.

Asupra numărului de specii de pe o insulă și implicit și asupra populațiilor animalelor mai poate avea influență și poziția insulei față de drumurile de migrație, aceasta favorizând mai mult sau mai puțin pătrunderea mai multor taxoni, din care unii pot avea șansa supraviețuirii.

Totodată, numărul speciilor de pe o insulă mai depinde și de forma și înălțimea acesteia. Cu cât va fi mai lată și mai înaltă, cu atât și "unghiul de prindere" (Lindroth, 1960) va fi mai mare și, deci, posibilitatea ca o specie să ajungă pe o insulă să fie mai mare.

Un anumit rol în mărimea numărului de specii îl poate juca chiar și vechimea insulei. De regulă, insulele mai vechi sunt mai sărace în specii (care au un grad mai mare de primitivitate și o evoluție mai lentă), urmare a mediilor de viață oarecum uniforme și constante.

În fine, dar nu în ultimul rând, varietatea biotopilor conduce implicit și la un număr mai mare de specii de pe insule echivalente ca suprafață.

Teoria insularității biogeografice s-a bucurat de o deosebită apreciere și pentru faptul că ea folosește un aparat matematic. Astfel, efectul de arie, considerat ca regulă geografică bine stabilită, este exprimat prin ecuația:

$$S = cA^z, \text{ în care}$$

S = numărul speciilor care locuiesc pe o insulă;
 A = suprafața insulei;

c și z = constante

În ceea ce privește efectul de distanță, Darlington (1957) a subliniat încă din 1938 că șansele unei traversări reușite a unei întinderi de apă se diminuează în progresie geometrică. Astfel, dacă o barieră de apă este lată de M metri și probabilitatea de traversare (notată cu P) are valoarea X , atunci probabilitatea traversării unei fâșii de apă de M metri va fi determinată cu ecuația:

$$P_M = X^M$$

iar probabilitatea traversării unei fâșii de apă lată de N metri va fi:

$$P_N = X^{N/M}$$

De exemplu, între Mindanao (cea mai mare insulă din arhipelagul Filipinelor) și Basilian (o insulă mică din vecinătate), este o fâșie de apă de 18 kilometri lățime. Atribuind arbitrar probabilitatea de 1/1.000 ca un amfibian să traverseze zona menționată se obține ecuația:

$$P_{18} = 1/1.000$$

Pe o altă insulă, Negros, situată la 45 km de Mindanao, probabilitatea ca o broască să ajungă acolo este:

$$P_{45} = (1/1.000)^{45/18} = 1/31.000.000$$

Teoria insularității biogeografice a fost confirmată de numeroase fapte riguros stabilite. Astfel, pentru verificarea ei, unul dintre cei mai aprigi susținători (Simberloff, 1969, 1974) a îndepărtat dintr-o mangrovă din golful Floridei mai multe porțiuni cu diferite suprafețe. Acestea au fost mai întâi defaunate complet și apoi s-a urmărit modul de instalare a speciilor și de constituire a comunităților respective. Rezultatele au evidențiat, într-adevăr, că cu cât suprafața era mai mică și numărul speciilor era mai mic și invers, confirmând fără echivoc corelația dintre arie și numărul de specii.

Prin aceleași experimente, Wilson și Simberloff (1969) au mai evidențiat cum curba de recolonizare cu artropode a unor insule de mangrove așezate la distanțe diferite de sursa de recolonizare și având suprafețe diferite, se stabilizează în jurul unor valori după un anumit număr de zile, deci tinde către o anumită constantă (fig. 2).

Referitor la viteza cu care se desfășoară reinnoirea speciilor (sau rapiditatea cu care se realizează echilibrul biogeografic) se propune utilizarea indicelui de diversitate al lui Gleason:

$$d = (S-1)/\log_e N, \text{ în care}$$

S = numărul speciilor; N = numărul indivizilor

Așa după cum era de așteptat, teoria insularității biogeografice a generat aprinse discuții în jurul ei și a creat o largă emulație printre fauniști, mulți dintre ei folosind-o la analiza diferitelor grupe de animale și în diferite condiții fizico-geografice. În plus, ea a fost aplicată și la așa-zisele insule continentale (teritorii bine

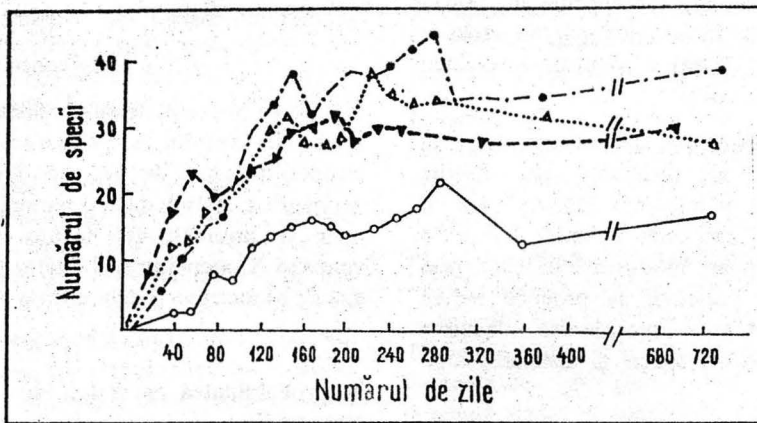

Fig. 2. Curba de recolonizare cu artropode a unor insule de mangrove din golful Floridei (după Simberloff și Wilson, 1970).

Arthropod recolonisation curve of some Florida Bay mangrove islands (after Simberloff and Wilson, 1970).

individualizate și izolate), reprezentate de biotopi izolați ca: vârfuri de munți, lacuri, pălcuri de pădure, peșteri și chiar de plante și animale gazdă (fig. 3).

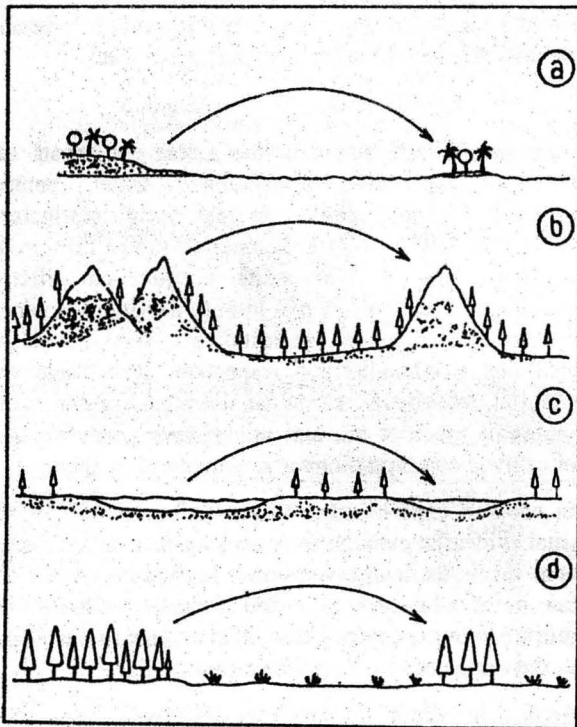

Fig. 3. Patru exemple de insularitate biogeografică: insulă oceanică (a); vârf de munte (b); lac (c); arboret izolat (d)

Four examples of biogeographical insularity: oceanic island (a); mountain top (b); lake (c); isolated undergrowth (d).

Din păcate, unele rezultate vin în contradicție cu canoanele prezentate și împotriva validării ei ca strategie generală de cercetare. Astfel, Johnson (1975) și Brown (1971), primul pentru păsările, al doilea pentru mamiferele de pe vârfurile izolate ale Munților Stâncoși, au constatat că nu suprafața contează în privința numărului

de specii, ci singurele corelații de înaltă semnificație sunt cele raportate la diversitatea habitatului și la distanța interinsulară. Nici Barbour și Brown (1974) n-au găsit vreo dovadă semnificativă a relației specie-suprafață la peștii din lacurile artificiale și naturale de mici dimensiuni. Chiar și experimentul lui Simberloff din golful Floridei a evidențiat că mai multe insule desprinsе dintr-o mangrovă mai mare pot deține mai multe specii decât insula mamă.

Aceste inadvertențe, ca și multe alte observații critice, au scos în evidență câteva puncte slabe ale teoriei discutate. În primul rând, această teorie nu ia în calcul decât numărul de indivizi și nu densitatea acestora. În al doilea rând, teoria insularității biogeografice pune toate speciile pe același picior de egalitate, indiferent de particularitățile lor ecologice (cum ar fi poziția lor trofică). În al treilea rând, nu ia în considerare evoluția mediului insular (care este, de foarte multe ori, deosebit de activă, rapidă și direcționată) și diversitatea internă a habitatelor.

Cu toate scăderile ei, teoria insularității biogeografice are meritul de a fi stimulat cercetări de valoare într-un domeniu considerat demodat, permițând corelări dintre cele mai precise. În fine, această teorie constituie un punct de sprijin esențial în acțiunile de conservare și de protecție a naturii, în special când se fixează mărimea suprafeței de protecție. Aprecierea acestora prin formula efectului de arie este mult mai bună decât atunci când se ia ca bază de calcul aria minimă de supraviețuire a unui individ dintr-o specie oarecare și care se poate obține prin ecuația:

$$A = aW^b, \text{ în care}$$

a și b = coeficienți de ajustare; W = greutatea medie a unui individ adult.

Superioritatea primului mod de evaluare decurge din faptul că ocrotirea nu poate urmări protejarea izolată a individului, ci a mai multor specii cu populațiile lor, aria protejată trebuind să asigure pe lângă posibilități multiple de obținere a energiei, șanse de găsire a unui

adăpost, de înmulțire, dar mai ales de manifestare deplină a comportamentului specific. În acest fel, se mențin într-o stare stabilă lanțurile și rețelele lor trofice, se păstrează neschimbate procesele dinamice și specifice de autoreglare ale comunităților vii (biocenozelor) și se evită efectele nefaste ale intervențiilor umane.

În legătură cu această problemă, Silov (1985), specialist în domeniul zoofiziologiei ecologice, relevă că generalizările bazate pe modele matematice privind relația dintre mărimea teritoriului și talia (greutatea) animalelor au o valoare relativă. Pe insule pot trăi și animale care să nu-și reducă habitusul, deoarece nivelul metabolismului depinde nu numai de mărimea corpului, ci este influențat și de calitatea (valoarea energetică) și

de cantitatea hranei, de accesibilitatea acesteia și deci de efortul depus pentru hrănire. Astfel, cu cât este mai pronunțată heterogenitatea structurală a teritoriului, cu atât este mai mică aria necesară tuturor formelor de activitate, iar efortul de supraviețuire minim, talia nemodificându-se esențial.

Concluzionând, se poate spune că insularitatea biogeografică constituie una dintre cele mai fecunde teorii ale biogeografiei, ea devenind o adevărată paradigmă pentru cercetătorii acestei discipline. La baza ei stă ideea că mărimea suprafeței de trai joacă un rol de factor limitativ fundamental asupra numărului de specii care pot coabita pe o anumită arie.

Bibliografie

- Bănărescu, P. (1970), *Principii și probleme de zoogeografie*, Edit. Academiei, București.
- Blondel, J. (1986), *Biogeographie evolutive*, Edit. Masson, Paris.
- Botnariuc, N. (1989), *Genofondul și problemele ocrotirii lui*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București.
- Darlington, Ph. (1957), *Zoogeography: the geographical distribution of animals*, John Wiley Inc., New York.
- Gilbert, S. F. (1980), *The equilibrium theory of island biogeography: fact or fiction?*, Journal of biogeography, 7.
- La Greca, M. (1987), *The insect biogeography of west mediteranean islands*, Atti dei convegni Lincei, 85.
- Mac Arthur, R. et al. (1973), *The efect of island area on population densities*, Ecology, 54.
- Motaș, C. (1944), *Evoluția și răspândirea geografică a ființelor*, în vol. *Materia și viața*, Imprimeria Națională, București.
- Sauer, D. J. (1969), *Oceanic islands and biogeographical theory: a review*, Geographical Review, 59, 4.
- Simberloff, D. (1970), *Taxonomic diversity of island biotas*, Evolution, 29, 1.
- Soran, V., Borcea, Margareta (1985), *Omul și biosfera*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București.
- Stoddart, R. D. (1981), *Biogeography: dispersal and drift*, Progress in Physical Geography, 5, 4.
- Udvardy, F. D. M. (1969), *Dynamic Zoogeography*, Van Nostrand Reinhold Co., New York.
- Vincent, P. (1981), *From theory into practice-a cautionary tale of island biogeography*, 13, 2.
- Vuilleumier, Fr. (1970), *Insular biogeography in continental regions. I. The Northern Andes of South America*, The American Naturalist, 104, 938.
- Vuilleumier, F. (1978), *Qu'est ce que la biogéographie?*, Compte Rendu de la Société de Biogéographie, 475.
- Wilson, E., Simberloff, D. (1969), *Experimental zoogeography of islands. Defaunation and monitoring techniques*, Ecology, 50, 2.

“SAT” ȘI “AȘEZARE RURALĂ”. CÂTEVA CONSIDERAȚII GEOISTORICE

Veselina Urucu, *Institutul de Geografie al Academiei Române, București*

“Sat” et “așezare rurală”. Quelques considérations géohistoriques. Le nom *sat* du village roumain correspond à une certaine phase dans l'évolution de celui-ci. Il remplace les mots précédents d'origine autochtones daciques (*catun*, *dave*) ou latins (*pagus*, *vicus*). La naturalisation du mot *sat* a eu lieu en même temps que le développement du réseau précoce des villages roumains (le premier millénaire du notre ère) par un processus lent, parallèlement, des deux mots latins : *fossatum*, en soulignant la fonction de défense et *satus*, en révélant la fonction de “champ labouré”, de glèbe. Même si à présent le mot *sat* s'utilise pour dénommer l'ensemble socio-territorial rural, c'est-à-dire, la localité rurale comme entité géographique, il reste, en même temps, le terme convenable pour exprimer soit le groupe social rural, soit le terroir qui lui correspond.

Cuvinte cheie: sat, așezare rurală, România

Apariția și utilizarea de-a lungul timpului, în paralel sau succesiv, a mai multor termeni pentru a denumi satul românesc se justifică, pe de o parte, prin evoluția social-istorică a acestuia, ceea ce a generat, în mod firesc, modificări în structura și fizionomia lui, iar, pe de altă parte, prin nevoia practicii, a administrației, sistematizării sau a cercetării de “a aduce la zi” unele aspecte din viața complexă a satului. Uneori, paralelismul termenilor se leagă și de o înțelegere oarecum specifică, dintr-un anume punct de vedere, atât la geografi, istorici, arhitecți, sociologi, cât și la specialiști din aceeași ramură de activitate între ei.

Unele precizări se impun încă de la început. Astfel, din punct de vedere al organizării administrative a teritoriului național avem de a face cu mai multe tipuri de localități, regrupate în două categorii fundamentale : localități urbane și localități rurale. Apelativul de localitate (de la termenul francez *localité*, derivat el însuși din latină : *locus - loci*) este introdus la noi relativ recent, probabil în cursul secolului trecut, o dată cu nevoia unei mai temeinice organizări teritoriale a țării.

Dezvoltarea științei și culturii românești în perioada interbelică, cât și practica socială, au dus la introducerea unui alt apelativ, termenul de **așezare** (așezare rurală, așezare urbană, așezare permanentă, așezare temporară etc.), ce vine de la verbul latin *assediare*, cu același înțeles ca și cel păstrat în termenul românesc actual. El exprimă, de o manieră mult mai sugestivă, mai cuprinzătoare, dar mult mai generală, esența procesului de locuire umană, cât și rezultatul acestuia, în timp. În acest caz avem de a face cu preluarea unui termen din vorbirea curentă și încetățenirea lui în limbajul științific, ajungându-se la o înlocuire treptată (până la un anumit punct) a altor apelative (*sat*, *cătun*, *sălaș*, *crâng* ș.a.), mult mai vechi și cu un conținut semantic deosebit de bogat. În fine, din punct de vedere al istoriei trăite, poporul român a găsit și a utilizat, de-a lungul secolelor, cuvinte specifice care să denumească tipul și formele de locuire ale unui anumit teritoriu. Între acestea, cele mai

semnificative, din punct de vedere geoistoric, le considerăm a fi **cătunul** și **satul** (fig. 1).

În perioada postbelică preferința pentru termenul de așezare rurală a creat o situație de oarecare imprecizie privind conținutul termenilor utilizați în geografie sau sistematizare, situație semnalată de însuși Vintilă Mihăilescu (1967).

Dacă termenul de localitate nu necesită o discuție aparte, sensul și rolul acestuia fiind precizat prin legislația în vigoare privind împărțirea administrativ-teritorială a țării (*localitate* = *așezare omenească formând o unitate administrativă*, DEX, 1996), termenul de așezare omenească solicită câteva precizări, pentru a se defini mai bine în raport cu alte apelative.

Așezarea omenească (umană) pare a fi conceptul cel mai potrivit pentru a denumi fenomenul de teritorializare a grupului social, indiferent de perioada istorică când acesta are loc pe teritoriul național, de forma și dimensiunile pe care le îmbracă.

Dicționarul limbii române moderne (DLRM) menționează patru sensuri pentru termenul “așezare” (termen de origină latină), fie referindu-se la acțiunea de a se așeza (stabili) sau de a se situa în spațiu (poziție geografică), fie la rezultatul procesului, evidențiat prin “locul unde s-a așezat sau s-a stabilit cineva” ori printr-un “grup de locuințe, construcții care alcătuiesc un mediu de viață umană”.

Înțelegem, ca geografi, prin “așezare” procesul de stabilire a populației într-un punct geografic, în general legat de unele ocupații permanente (agricultură, minerit, industrie, comerț, servicii), în mod frecvent folosindu-se și termenul de “populare” iar, mai recent, de “umanizare” a teritoriului. Cel mai adesea, termenul de “așezare” se referă, însă, la **rezultatul** procesului respectiv, sub formă de case, drumuri și toate cele necesare pentru ca o comunitate umană să-și desfășoare un mod de viață. Cu alte cuvinte, pentru geografi, **așezarea omenească** și

localitatea sunt termeni cu un conținut semantic și funcțional aproape identic.

Între așezările umane (omenești) se deosebesc, evident, așezările rurale, adică cele legate mai ales de agricultură și, de obicei, cu un număr nu prea mare de locuitori. În mare, termenul de sat este sinonim termenului de așezare rurală.

Termenul de așezare rurală, bine venit în cercetarea științifică, a fost introdus în geografia românească, de unde ulterior a fost preluat și de alți specialiști, în anul 1926 de către Vintilă Mihăilescu, ca un corespondent al noțiunii de *habitat rural*, propusă de geograful francez Démangeon.

În anul 1927, Vintilă Mihăilescu a publicat în Buletinul Societății Regale Române de Geografie "o hartă a principalelor tipuri de așezări rurale din România", hartă ce a devenit un material de referință în domeniu, contribuind la impunerea treptată între geografi a sintagmei respective.

În comentariul ce însoțește harta, după cum relatează însuși autorul mai târziu, "sunt folosite când cuvântul sat, când expresia așezare rurală. Nici unul din acești termeni nu este greșit, căci și sat, în sens restrâns, înseamnă tot așezare. Dar așezare rurală este, ca noțiune, mai largă și mai precisă în același timp, ea însemnând locul clădit fie sub forma unei vetre cuprinzătoare, în cazul aglomerărilor de gospodării, fie sub forma unor vetre restrânse, în cazul gospodăriilor împrăștiate ori a simplelor adăposturi izolate" (1969, p.12).

Pentru evitarea unor confuzii și din nevoia unui termen omologat și ca toți specialiștii să folosească un limbaj comun, Vintilă Mihăilescu propune noțiunea de complex rural. "Să lăsăm deci - conchide autorul - noțiunea de "așezare rurală" cu sensul sub care a intrat în literatura geografică românească (partea locuită a complexului rural sau a satului)". Vintilă Mihăilescu consideră ca termeni cuveniți: "pentru partea clădită a satului, așezarea rurală sau, după cazuri, *vatră*; pentru teritoriul rural direct productiv, *moșie*; pentru muncitorul rural, *populația rurală*; iar pentru întreg ansamblul, *satul*" (ibidem, p.13).

Într-adevăr, folosit la început mai mult pentru a desemna vatra satului, noțiunea de așezare rurală se îmbogățește, ajungând în perioada postbelică la înțelesul de complex teritorial-demografic rural. În ultimul sfert de secol, unii geografi (I. Șandru, V. Cucu) au manifestat o anumită preferință pentru expresia de *habitat uman* și de *habitat rural*, în loc de așezare umană (urbană sau rurală) și pe care au încercat să-l încetățenească în limbajul geografilor și al urbaniștilor. În acest sens, Vasile Cucu consideră că "în accepțiunea și experiența practică geografică românească, așezările umane (subl.ns.), într-un sens mai larg *habitatul* (subl.ns.), cuprind astfel totalitatea comunităților umane (orașe și sate, indiferent de mărimea și funcțiile ce le îndeplinesc), precum și complexitatea condițiilor natural-sociale necesare pentru locuință, muncă și echipare tehnică pentru alimentarea cu

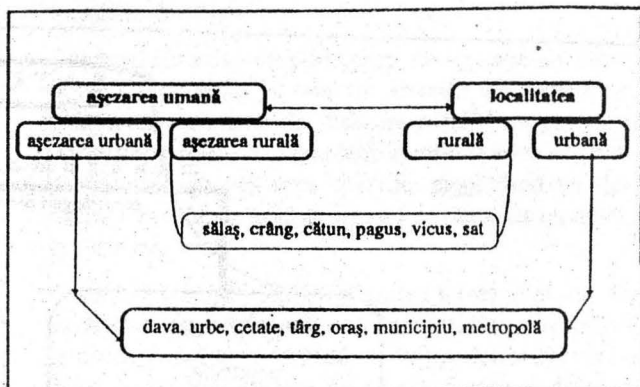

Fig. 1. Denominări ale așezării umane.

Dénominations des établissements humains.

energie, apă, dotarea cu transporturi, comunicații, salubritate, serviciile necesare pentru învățământ, cultură, serviciile sociale în general, odihnă și recreere. În afară de acestea, trebuie luate în considerare sistemele de administrație, sistemele juridice și de conducere economică (V. Cucu, 1984, p.120).

Incontestabil, așezările umane rurale sunt categorii create de om în peisajul umanizat, făcând parte din ansamblul geografic al țării, în cuprinsul căruia se disting atât ca forme de rezidență, cât și ca centre de producție (fig.2). Ele participă ca element component într-o rețea de localități (restrânsă sau regională), devenită în prezent sistem de localități, în cadrul căruia fiecare sat se individualizează și ierarhizează în raport cu trecutul, modul de a organiza spațiul și capacitatea de a asigura o dezvoltare durabilă.

Satul este un tip de localitate. Este, în același timp, expresia concretă a formei (tipului) de organizare a locuirii și un rezultat, la un moment dat, al procesului respectiv de locuire umană.

Ca tip de localitate, satul apare mai mult ca o consemnare oficial - administrativă a unor relații materiale concrete, bine definite teritorial și demografic, ca o unitate de bază în sistemul de localități al țării la o dată anume. De altfel, în Dicționarul explicativ al limbii române (DEX), localitatea este definită ca o așezare omenească formând o unitate administrativă. Definindu-l, însă, ca o *formă de locuire umană* subliniem, într-un fel, sensul dinamic al acțiunii de locuire al unui proces social. El este, astfel, o formă în continuă devenire, istorică, de așezare omenească.

Deseori satul (termen de origină latină) este văzut sub aspect static, specific ca formă de locuire umană epocii contemporane și nu ca un rezultat îndelungat al unui proces evolutiv neliniar. Ca realitate materială concretă, se exprimă printr-o grupare de locuințe și alte rezultate ale activității și presiunii unei colectivități omenești asupra unui teritoriu. Mult timp, satul românesc a fost văzut ca o comunitate umană relativ închisă, puternic tradiționalistă, mai omogenă însă profesional și social decât orașul.

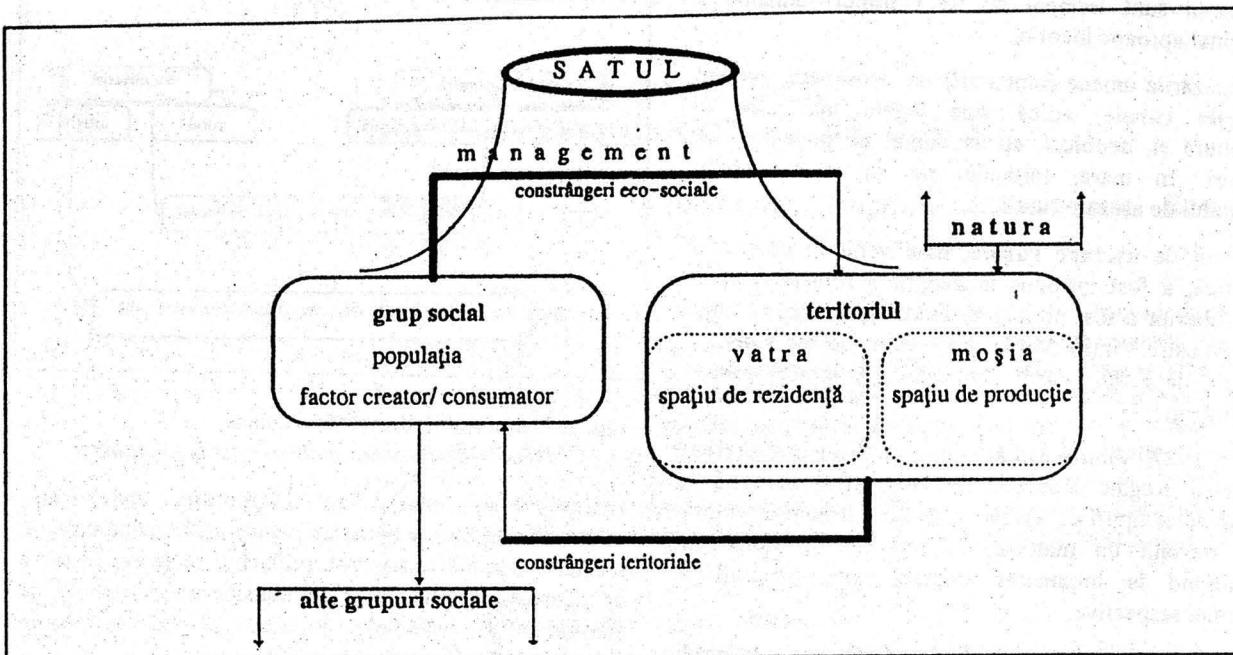

Fig. 2. Satul ca sistem socio-teritorial.

Le village comme système socio-territorial.

Considerându-l un complex teritorial rural, Vintilă Mihăilescu deosebea (1969, p.9) trei componente de bază ale acestuia și anume, *vatra*, *moșia* și *locuitorii* (populația).

Indiferent de aspectul sub care diverși cercetători definesc satul românesc, subliniind cu preponderență un aspect sau altul al lui, acesta este, incontestabil, o individualitate socio-demografică teritorializată și cu un specific propriu (rural) al activității economice. Este un sistem socio-teritorial cu un specific aparte (fig.2).

Denumirea lui a suportat, în timp, unele modificări de sens, paralel cu fireasca lui evoluție social-istorică și chiar o tendință, uneori, de substituire a unui termen prin altul. Astfel termenul de *sat*, sub forma lui actuală, pare să se încetățenească după formarea poporului român și a limbii române, derivând din termeni de origină latină sau chiar mai veche (*fossatum*, *fsat*, *satus*). El înlocuiește termenii de *vicus* (o aglomerație de case; aparținea de un oraș în a cărui administrație intra) și *pagus* (o circumscripție rurală, o localitate care constituia un centru, având personalitate juridică), care la rândul lor, exprimând o realitate specifică conviețuirii daco-romane, este posibil să fi înlocuit în parte sau, mai degrabă, să fi existat alături de un termen autohton mai vechi ce ni s-a păstrat până astăzi sub forma de *cătun* și poate numai într-o anumită măsură pe cel de *dave*, acesta, de altfel, cu un sens destul de bine precizat (așezare întărită, uneori cu caracteristici urbane). Deși în prezent, sistematizatorii ca și ultima lege a împărțirii administrativ-teritoriale sau modificările ulterioare aduse în repetate rânduri acesteia, ignoră existența cătunelor, deși foarte numeroase, considerăm cătunul, ca și satul, două forme diferite ca mărime ale așezării rurale românești. În Legea din 1904 acest lucru este exprimat cu precizie, satul fiind

subdiviziunea comunei rurale cu cel puțin 100 locuitori, iar cătunul, o aglomerație mai mică de populație, cu mai puțin de 100 locuitori (art.2).

Lingviștii și istoricii sunt unanimi în a considera, exhaustiv, originea cuvântului *sat* în latinescul *fossatum*, ce ar însemna loc "înconjurat cu șanț".

Această ipoteză (susținută și de către O. Densușianu anterior), s-a impus printr-o argumentare bogată și judicioasă făcută de V. Bogrea într-un articol publicat în 1921, considerând că "satul vechi românesc ar fi fost, de nevoie, ocolit cu șanț sau cu garduri pentru asigurarea pazei de oameni, de fiare" ("Dacoromania", I, p.253). Argumentele principale constau în faptul că și termenul *fusat* (macedoromân) sau *fshat* (albanez) ar veni tot de la *fossatum*, cât și faptul că forma *fsat* este încă utilizată în Psaltirea șcheeană, la 1515: "fie curtea lor pustinie și *fsatele* lor nu fie cire se vie" (apud. DLR, serie nouă, 1986).

Aceeași ipoteză este susținută și de C. Daicoviciu, care subliniază că denumirea de *fossatum* (ce evidențiază latura militară, de apărare) a putut trece la sensul românesc de "așezare pașnică de agricultori". După părerea acestui autor îmbinarea celor două sensuri a putut avea loc în secolele IV-VI și anume, în niște împrejurări și într-o societate de oameni unde, singur *fossatum* trăia și putea să primească totodată și sensul secundar (devenit apoi exclusiv) de "sat", "așezare" (C. Daicoviciu, *Fossatum-sat*, "Dacoromania", V, 1927-1928, p.478-479).

Ion Conea, argumentând ca geograf și istoric, nu aprobă această ipoteză, readucând în atenție o altă ipoteză, mai veche, a originii lui "sat" din latinescul "locus / satus" (lat. *serere* = a semăna, cu participiu *satus*, de unde și *sata*, "locuri semănate", semănături). Ion Conea este de

părere că aproape peste tot (a se vedea la germani *dorf* sau la slavi *derevnya*) "așezarea umană rurală a fost numită cu termenul ce denumea mai înainte *ogorul* de alăturare sau din apropiere" (1969, p.253).

Sub forma "sat" și cu înțelesul actual de așezare rurală ("spuseseră în cetate și în sate") apare menționat de diaconul Coresi la 1564-1581 (apud DRL, serie nouă, 1986, p.1162). Încă din 1963, preocupat a explica înțelesul termenului de "țară", Ion Conea scria că "nu de puține ori ne-am gândit, în fața acestei asocieri: *sat-semănături*, de care poporul român de la munte condiționează totdeauna înțelesul (pentru el, după el) al termenului "țară", nu de puține ori ne-am gândit, în fața numitei asocieri, că *sat*-ul românesc (cuvântul, termenul) s-ar putea să-și aibă originea mai degrabă în *satus* decât în *fossatum* șant". "Precis nu știu, dar, după câte se pare, ipoteza originii lui *sat* din *satus* (câmp sau ogor semănat) ar fi cea mai veche. De la nimeni n-am putut afla, însă până azi, cine i-ar fi autorul, atât de puțină atenție i s-a dat. Si vom vedea că, totuși, ea este: cea mai plauzibilă, ba, după noi, chiar *certă* (1967, p.251).

După Ion Conea grupul de locuințe adunate, ce s-au înfiripat cu vremea lângă locurile cu semănături "mărindu-se mereu și ajungând, astfel, din ce în ce mai mult, să fie *el* expresia de viață, de acolo, cea mai vie și mai concretă, nu e greu să înțelegem cum grupul acesta de locuințe *a atras* -ca să spunem așa- termenul de *satus* de pe moșia lucrată de lângă el, pentru a-l trece, pe încetul, mai mult asupra sa însuși, până ce l-a luat cu totul de pe "potes", pentru a se îmbrăca sau acoperi el, exclusiv, cu dânsul" (ibidem, p. 256).

În sprijinul argumentării lui Ion Conea se poate aduce însuși DLR, care menționează ca un sens învechit al termenului de *sat* pe cel de "câmp, ogor, țarină", citând, între altele, din Psaltirea șcheiană ("omul ca iarba, zilele lui ca florile *fsatelor*) sau din Coresi ("socotiți crinul *satelor* cum crește neustenindu-se").

Denumind la început locul cu semănătură (*loca sata*) și apoi transferându-se și asupra grupului de locuințe (vetrei) termenul de *sat* și-a mai adăugat în timp și sensul de "comunitate umană". El nu și-a pierdut nici unul din aceste înțelesuri, satul fiind astăzi atât populația, vatra construită, cât și moșia lucrată (ce-i aparține) sau o are în folosință. În documentele istorice deseori satele au fost menționate doar printr-un element din cele trei desemnate mai sus, temporar fiind posibilă chiar și o stare de anormalitate a acestei forme de așezare rurală (sate pustiite, seliști etc.).

Fără îndoială, conceptul istoric de *sat* a evoluat până la înțelesul actual. În documente istorice termenul de "sat" indică în sens global, atât vatra așezării, cu oamenii din ea, cât și zona economică a satului, pe care o numim astăzi moșie, sau, uneori, doar câte una din cele trei

ipostaze.

Cuvântul *sat* a dăinuit peste timp, de aproape sau chiar de peste un mileniu. El are tot dreptul să dăinue și în continuare, termenul de "așezare rurală" ne putând să-l înlocuiască printr-o completă identificare cu el, fiecare păstrând un anumit sens specific: *satul* fiind un tip de *așezare rurală* iar aceasta fiind o noțiune cu un conținut generic mai vast.

Considerăm logică împământenirea termenului *sat* odată cu dezvoltarea rețelei satelor românești timpurii (mileniul I) prin românizarea treptată și în paralel a doi termeni latini (și nu doar a unuia dintre ei): *fossatum*, subliniind în primul rând funcția de apărare a așezării și *satus*, apoi, având în vedere semnificația de loc cultivat, semănat. Devenirea termenului *sat* din *fossatum-satus* se încheie, incontestabil, cu mult mai devreme decât începe să fie consemnat acest lucru în documente scrise în românește, abia de la mijlocul secolului al XVI-lea, sub forma actuală de *sat*.

În prezent, atât termenul de "sat", cât și cel de "așezare rurală" se utilizează ca sinonime, considerându-se că exprimă același lucru, denumind același tip de localitate, indiferent de gradul de "adunare" (concentrare) a populației în vatră sau de risipirea acestora în crânguri sau cătune. De aceeași origină latină, cei doi termeni au o istorie diferită dar au ajuns să se definească unul pe altul și să circule în paralel. Astfel, Dicționarul limbii române moderne definește *satul* ca fiind *așezarea rurală*, cu case și gospodării locuite în majoritate de țărani sau în DEX găsim că *satul* este o *așezare rurală* a cărei populație se ocupă în cea mai mare parte cu agricultura.

Dacă *satul* se exprimă prin categoria *rurală* de *așezare*, la rândul ei *așezarea umană* este definită în dicționare ca fiind "un grup de locuințe, de construcții care alcătuiesc un mediu de viață umană".

Am putea deduce că *satul* este un termen mai precis, adresându-se unei categorii bine definite de localități (permanente, de o anumită mărime ca număr de locuitori), pe când *așezarea rurală* este o categorie mai amplă, ea putând include și forme mai mici de locuire permanentă, temporară sau chiar sezonieră (crânguri, cătune, sălașe etc). Aceasta ar explica, într-o anumită măsură, utilizarea ei largă în practica sistematizării teritoriului în perioada postbelică.

Nu putem considera că unul din cei doi termeni va înlocui treptat pe celălalt, fiecare justificându-se prin înțelesul propriu. Ar fi, însă, de dorit ca *satul* să-și recâștige locul cuvenit în limbajul curent, unde în perioada postbelică a fost marginalizat, ca o rudă săracă a celeilalte categorii de așezări umane, *orașul*, susținut preferențial ca element dinamic al dezvoltării României de după 1950.

Bibliografie

- Băcănaru, I. (1969), *Elementul geografic în viața satului românesc*, Lucr. simpoz. de Geografie a satului, București, sept. 1967, București
- Băcănaru, I. (1979), *Taxonomia sistematizării teritoriului în proiecție sociologică și geografică*, în vol. *Sociologie, dezvoltare și practică socială*, coord. Ioh Drăgan, Edit. Academiei, București
- Bogrea, V. (1921), *Originea românescului sat*, Dacoromania, I, 1921
- Conea, I. (1937), *Geografia satului românesc*, Sociologie Românească, II, 2-3, București
- Conea, I. (1963), *În ce condiții a apărut și ce a însemnat, la origine, numele "Țara Românească"*, Probleme de geografie, X, București
- Conea, I. (1969), *Originea și importanța documentară istorică a cuvântului nostru "sat"-în lumina geografiei istorice*, Lucr. simpozionului de Geografie a satului, București sept. 1967, București
- Cucu, V. (1984), *Așezările umane - categorii geografice fundamentale*, în *Geografia României*, II, *Geografia umană și economică*, Edit. Academiei, București
- Dalcoviciu, C. (1927, 1928), *Fossatum-sat*, Dacoromania, V, București
- Donat, I. (1969), *Caracterele geografice ale vechiului sat românesc*, Lucr. simpoz. de Geografie a satului, București sept. 1967, București
- Isbășoiu, C. (1984), *Despre noțiunile de habitat rural, așezare rurală și sat*, Terra, 4, București
- Mihăilescu, V. (1927), *O hartă a principalelor tipuri de așezări rurale din România*, BSRRG, XLVI, București
- Mihăilescu, V. (1969), *Noțiuni de bază în geografia satului*, Lucr. simpoz. de Geografie a satului, București, sept. 1967, București
- Mihăilescu, V., Băcănaru I. (1966), *Quelques considérations sur la géographie des villages*, Rev. Roum. Géol., Géophys. et Géogr., Série de Géographie, 10, 1
- Oroveanu, M. (1986), *Organizarea administrativă și sistematizarea teritoriului Republicii Socialiste România*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București
- Stahl, H.H. (1958, 1965), *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, I-III, Edit. Academiei, București
- Stefănescu, C. (1939), *Formarea satului românesc*, Enciclopedia României, I, București
- Toșa-Turdeanu, Ana (1969), *Contribuții la cunoașterea modului vechi de formare a satelor din Oltenia (sec. XVIII-XIX)*, Lucr. simpoz. de Geografie a satului, București, sept. 1967, București
- * * *, (1986), *Dicționarul Limbii Române (DLR)*, serie nouă, X, 1, Edit. Academiei RSR, București
- * * *, (1996), *DEX. Dicționarul explicativ al limbii române*, Edit. Univers enciclopedic, Academia Română, Institut. de Lingvistică "Iorgu Iordan", București

FACTORI DE LOCALIZARE A INVESTIȚIILOR STRĂINE

Liliana Nica-Guran, *Institutul de Geografie al Academiei Române, București*

Location factors for foreign investments. The paper presents the main factors that determine the location of the foreign direct investments. There are two distinct groups of factors. The first group presents an interest for the economists and geographers, these specialists trying to analyze them and explain their importance for the understanding of the evolution and behavior of these investments at the international and national level. The second group is tackled only by the geographers and it is indispensable for the understanding of the future evolution of all the social and economic elements in the region. The paper deals only with the theoretical aspect of the problem.

Cuvinte cheie: investiții străine directe, factori de localizare, factori geografici.

Dinamica geografică a evoluției investițiilor străine directe implică în mod necesar analiza motivațiilor sale de localizare. De aceea, cunoașterea și interpretarea factorilor ce determină luarea deciziei de amplasare a unei investiții apar ca fundamentale.

O investiție este viabilă atunci când localizarea ei se dovedește a fi bună. Termenul acesta generic poate fi abordat din două unghiuri. Pe de o parte putem vorbi de o localizare în cadrul activităților economice, ceea ce înseamnă amplasarea investiției într-un domeniu de activitate, într-o întreprindere anume, iar pe de altă parte este vorba și de o localizare în spațiu, ceea ce implică o abordare geografică.

Importanța geografiei ca știință constă, între altele, în evidențierea diferențelor existente între areale: unele sunt mai bogate în resurse sau posedă o putere mai mare de atracție față de altele, respectiv, pot fi favorabile unor activități economice specifice sau pot fi puncte de concentrare pentru comerț și comunicații. Aceste avantaje se datorează unor factori, care, în parte, sunt **factori geografici**, reprezentați fie de caracteristici abstracte ale spațiului (distanță, accesibilitate, mărime), fie de trăsături complexe ale suprafeței terestre.

Pe de altă parte, se poate vorbi și de factori ce nu sunt strict geografici și care determină o localizare avantajoasă. Aceștia includ determinanți economici, politici și culturali, ce sunt considerați **factori indirect geografici**, datorită imposibilității abordării lor în afara spațiului geografic.

Abordarea de față este necesară deoarece nici unul din factorii de localizare a activităților economice, implicat a investițiilor de orice fel, nu se poate sustrage elementului **spațiu**. La acesta se adaugă și faptul că geografia cercetează elementele în interdependență unele cu altele, căutând răspunsuri cu privire la cauzele ce determină evoluția lor.

În funcție de importanța sau forța cu care factorii de localizare geografici sau indirect geografici determină

amplasarea în spațiu a investițiilor, cu precădere a celor străine, poate fi stabilită următoarea clasificare:

- *factori generali*, ce afectează investițiile străine de orice fel la nivel internațional și regional, pe care îi abordează deopotrivă economiștii și geografii,
- *factori speciali*, ce determină amplasarea și evoluția investițiilor la nivel local, abordați în special de geografi.

Factori generali. Factori politici și economici

Unul dintre cei mai importanți factori generali de localizare a investițiilor străine directe este **riscul general de țară**, care determină procesul decizional în tranzacțiile cu investiții străine directe la nivel macroeconomic și politic.

Acesta se poate defini în sens larg ca reprezentând "*pierderile financiare potențiale datorate problemelor survenite în urma fenomenelor macroeconomice și politice dintr-o țară*".¹

Analiza riscului general de țară este legată de o multitudine de factori specifici fiecărui stat, ce pot afecta gradul de profitabilitate a firmei sau proiectul de investiție. În această situație cele mai importante riscuri sunt următoarele: deprecierea considerabilă a monedei țării respective, criza economică accentuată, modificări majore ale politicii economice (reducerea barierei comerciale, modificarea prețurilor energiei), tulburări sociale, atitudine negativă față de firmele străine.

Existența și volumul riscului de țară nu sunt determinate doar de posibile evenimente interne. Factorii care influențează vulnerabilitatea unei țări pot fi modificați și sub influența evenimentelor externe. Cele mai importante evenimente interne sunt frământările politice, care influențează în mod direct evoluția economică. Totuși,

¹ C. Muntean, C. Vâlsan, 1995.

modificarea percepțiilor riscului de țară depinde, inevitabil, și de conjunctura economică și politică internațională. Investitorul trebuie să ia în considerare atât evoluțiile interne caracteristice fiecărei țări, cât și efectele mutațiilor mondiale asupra acestora.

Caracteristicile riscului de țară variază în funcție de cele cinci tipuri de state existente în momentul actual pe plan mondial: țări industriale dezvoltate, țări nou

industrializate, țări exportatoare de produse primare, țări puternic îndatorate, țări ex-comuniste.

Cu toate acestea, factorii și indicatorii riscului de țară rămân aceiași în toate situațiile. Aceștia pot fi grupați în două categorii și anume, *factori macroeconomici* și *factori politici*, ce operează simultan și intercorelat la nivel internațional, regional și național (fig.1).

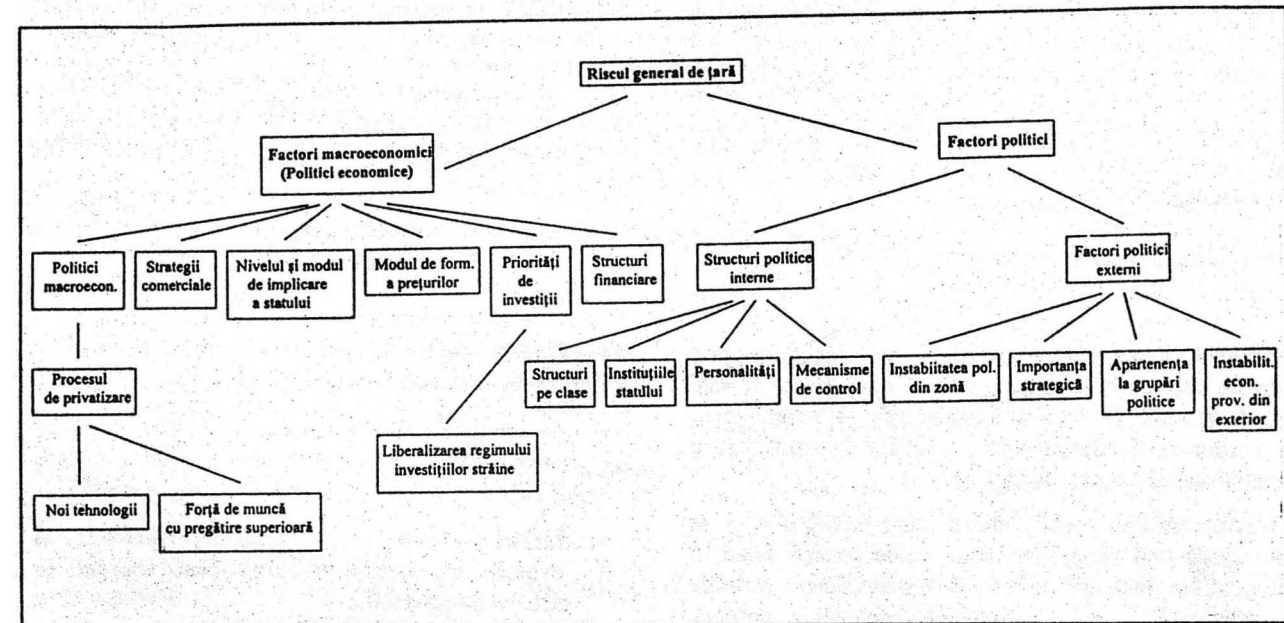

Fig. 1. Localizarea investițiilor străine. Factori generali.

- Location of the foreign investments. General factors

Dintre factorii ce se manifestă la nivel internațional trebuie amintit, în primul rând, rolul diferitelor *politici economice* (factori macroeconomici) pe care statele lumii le urmează. În cadrul acestora, pentru inestitorii străini sunt importante de cunoscut: politica macroeconomică, a cărei cheie este politica fiscală; strategia comercială; nivelul și modul de implicare a statului; modul de formare a prețurilor; prioritățile de investiții; structura financiară, însemnată pentru analiza pe termen lung.²

Un rol semnificativ are *procesul de privatizare*, care este foarte intens în unele țări aflate în plină tranziție din Europa Centrală și de Est. Importanța crescândă a sectorului particular reprezintă una din trăsăturile cele mai însemnate ale noii configurații a economiei mondiale, ce se afirmă de-a lungul anilor '90. De remarcat este faptul că, în această perioadă, ponderea sectorului particular a crescut puternic în multe dintre servicii, care, în mod tradițional, erau până acum rezervate, în majoritatea țărilor în curs de dezvoltare, sectorului de stat (telecomunicații, unități publice, transporturi). Ilustrativ, în acest sens, este faptul că, în perioada 1986-1988, investițiile particulare și-au mărit ponderea în PIB-ul unor țări în curs de dezvoltare de la 10% la 12%, în timp ce investițiile sectorului public s-au diminuat de la 8% la 7.5%. Procesul de privatizare ce se

desfășoară în prezent în Europa Centrală și de Est implică în mod necesar și investițiile străine, pe fondul insuficienței resurselor financiare interne, al unei slabe tehnologizări și al recunoașterii de către oficialitățile acestor țări a rolului de catalizator, pe care respectivele fluxuri pot să îl joace în procesul de tranziție.

Privatizarea implică, mai ales în țările în curs de dezvoltare și în cele aflate în prezent în perioada de tranziție, o *retecnologizare*. Aceasta contribuie nemijlocit la redefinirea modalităților în care țările lumii își asigură creșterea și dezvoltarea economică. În condițiile actuale producția însăși a devenit mai puțin intensivă în resurse materiale și mult mai intensivă în competență profesională, cunoaștere și tehnologie. Pe de altă parte, noile tehnologii comunicaționale reduc rapid distanțele dintre țări, ele putând fi privite ca fiind "*autostrăzile electronice ale erei informaționale, echivalente cu rolul jucat de către sistemele de căi ferate în procesul de industrializare*".³

Noile tehnologii și, în special, tehnologiile informaționale, determină modificarea fundamentală a modului în care bunurile se produc și serviciile se prestează, a modului de organizare a sistemului de producție în interiorul țărilor și a relațiilor dintre țări.

² C. Muntean, C. Vălsan, 1995.

³ M. Castells, J. Henderson, 1987.

Existența lor devine astfel imperios necesară oricărei țări pentru integrarea acesteia în economia mondială. Dar, natura și modul de organizare a activităților economice implică nu numai posibilitățile tehnologice ci și calitatea și valoarea forței de muncă, ce trebuie să evolueze odată cu tehnologia. Existența unei *forțe de muncă cu o pregătire superioară* în diferite domenii de activitate, cu posibilități de adaptare la noile condiții, reprezintă un factor determinant în atragerea și localizarea fluxurilor de investiții străine directe și, astfel, în stabilirea unor relații economice solide în economia mondială.

În aceste condiții a fost nevoie ca țări, care până acum au adoptat strategii de dezvoltare economică orientate spre interior, să adopte într-o măsură mult mai mare *politică orientate spre exterior*, prin liberalizarea schimburilor comerciale cu străinătatea, atragerea de investiții străine directe și flexibilizarea regimului de control valutar, ceea ce înseamnă acordarea unei mai mari importanțe participării intense la sistemul economic global.

Politicile economice orientate spre exterior implică integrarea statelor respective în relații economice internaționale. Deoarece actuala globalizare a economiei mondiale se materializează prin regionalizare, *relațiile economice* sunt la rândul lor *regionale*. Globalizarea nu a generat și nu va genera o lume în care națiunile interacționează în mod egal unele cu altele, indiferent de localizarea lor geografică, ci concentrează activități economice în trei regiuni: Asia, America de Nord și Europa Occidentală. Acestea sunt centrate, la rândul lor, în jurul a trei poli de putere economică, denumiți și membrii Triadei: *Japonia, Statele Unite și Uniunea Europeană*.

Aceste țări, „economii centrale din fiecare regiune menționată”, reprezintă principalele surse de tehnologie, capital și fluxuri de comerț pentru economiile țărilor în curs de dezvoltare din jurul fiecăreia dintre ele, ce formează „aglomerații” și sunt dominate de fluxurile investiționale provenite din polul Triadei aflat în regiunea respectivă. Este de menționat faptul că, în anii '90, o bună parte din statele în curs de dezvoltare își confirmă legăturile lor economice vitale cu țara-pol a Triadei din regiunea căreia îi aparțin. Cele care nu își vor întări aceste legături prin intermediul fluxurilor de investiții străine directe ar putea deveni marginalizate într-o măsură tot mai mare, iar perspectivele lor de creștere să devină astfel puternic restricționate.

Tendința de deschidere economică implică, deci, și *liberalizarea regimului investițiilor străine*. Tendința de liberalizare se reflectă cel mai bine în reglementările naționale privind dreptul de stabilire și sistemul de facilități investiționale. Retragera obstacolelor din calea investițiilor străine s-a manifestat în țările în curs de dezvoltare în contextul încercărilor de a integra capitalul străin în politicile de redresare și reformă economică, pe fondul lipsei de resurse financiare interne. Legislația vizând direct acest subiect în fostele țări socialiste s-a aliniat tendințelor manifestate pe plan internațional, fiind, sub anumite aspecte, mai deschisă decât în cazul celorlalte categorii de state. În afară de aderarea la

normele cvasistandardizate menționate anterior, unele țări est-europene admit necondiționat stabilirea de firme cu capital integral stăin.

Reconstituirea rolului investițiilor străine directe (ISD) în creșterea și dezvoltarea economică a condus la încorporarea în politicile specifice ale statelor a unei game largi și diverse de stimulente, vizând sporirea gradului de atractivitate a economiilor respective. Tipul de *stimulente investiționale* utilizat și modul de acordare a acestora diferă în funcție de nivelul de dezvoltare a statelor respective, de rolul acordat ISD în politicile economice, precum și de experiența însăși în utilizarea acestor instrumente.

Țările foste socialiste din Europa Centrală și de Est au adoptat, în general, sisteme de stimulente investiționale deosebit de generoase, având în centru stimulente de natură fiscală. Acestea constau în scutiri de la plata impozitului pe profit sau reduceri ale acestuia, scutiri de la plata taxelor vamale, ale aportului în natură al investitorului străin sau scutiri asupra importurilor pentru producție, toate acestea nefiind, în general, condiționate și având un caracter automat.

Al doilea tip de factori deosebit de importanți pentru analiza riscului de țară sunt *factorii politici* (stabilitatea politică), care se traduc în temenii riscului de țară în „risc politic”. Acesta nu poate fi cuantificat și rezultă din multitudinea de variabile politice ce interacționează în interiorul statului sau în relațiile lui cu lumea exterioară.

Riscul politic poate avea „o influență sistematică sau aleatoare” asupra activităților și relațiilor economice dintre state. Există anumite evenimente ce afectează în mai mare măsură țările mai puțin dezvoltate, și anume războaie civile, greve generale, manifestări de stradă, destabilizări politice și sociale. Pe de altă parte, în țările cu regim democratic există riscul apariției unor acțiuni de tip naționalizare masivă (Canada, 1980; Franța, 1981). Astfel de evenimente inhibă, în cel mai înalt grad, fluxurile de investiții internaționale.

Evoluția politică favorabilă sau nefavorabilă în raport cu investițiile străine depinde de *structurile politice interne* și de *factorii politici externi*.

În cadrul *structurilor politice* este necesar să se ia în considerare: structura pe clase (grupuri) sociale, instituțiile statului, personalități, mecanisme de control.

Factorii politici externi, ce pot afecta evoluția economică a unei țări și integrarea sa în sistemul economic internațional, sunt: instabilitatea politică din zonă, importanța strategică (geopolitică) din zonă, apartenența la grupări politice, instabilitatea economică provocată din exterior.

Factori speciali. Caracteristici spațiale ale localizării

Spațiul este un element necesar tuturor activităților economice, chiar dacă este privit prin prisma sa cea mai simplistă, ca distanță sau suprafață. Suprafețele necesare

oricărei activități umane (construcții, industrie, agricultură) reprezintă, în momentul actual, cea mai mare parte din suprafața terestră. Distanța sau separarea spațială izolează inevitabil indivizii, care doresc să comunice. *Spațiul*, ca teritoriu ce poate fi utilizat și organizat eficient, și *distanța*, ca barieră spațială ce trebuie depășită, sunt *factori geografici fundamentali* ce influențează localizarea și interacțiunea (fig.2).

Distanța. Deoarece activitățile umane au nevoie de o localizare specifică în spațiu, distanța joacă un rol

important în determinarea modelului de localizare ideală a acestora. Apoi, deoarece acestea necesită anumite suprafețe, se creează o structură anume în spațiul, care anterior era omogen: spațiul are astfel o structură compusă din areale, puncte și linii de interconexiuni.

Localizările pot fi, în acest fel, caracterizate prin relațiile lor cu întregul, de exemplu, în ceea ce privește accesibilitatea lor. Această relație tinde să determine potențialul viitor al fiecărei localizări în aceeași măsură ca și caracteristicile moștenite.

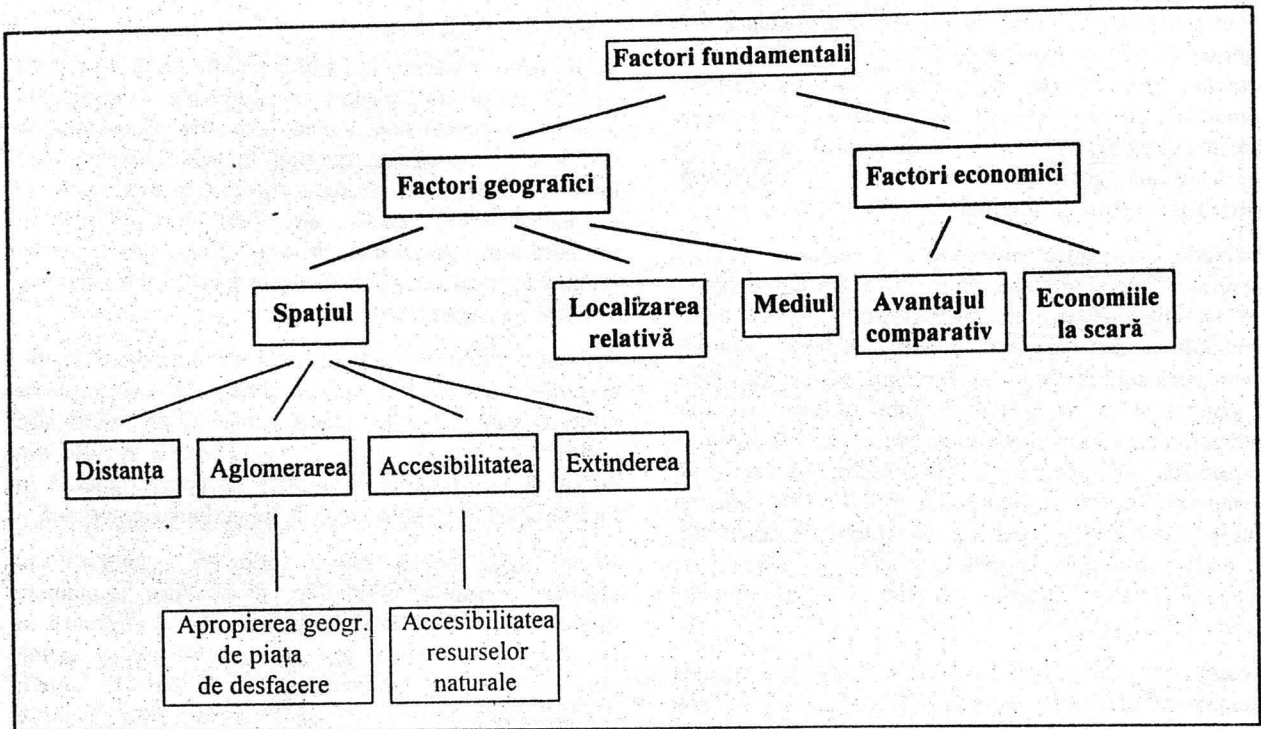

Fig. 2. Localizarea investițiilor străine. Factori fundamentali.

- Location of the foreign investments. Fundamental factors.

Distanța este dimensiunea spațială a separării, măsurată din punct de vedere fizic, temporal, al efortului și costului necesar depășirii ei. De-a lungul istoriei, distanța a limitat suprafața terestră pe care omul o putea utiliza. Incapacitatea de a depăși această barieră l-a determinat să utilizeze intensiv și în mod specializat teritoriul familiar lui.

Distanța a fost privită întotdeauna ca o *barieră* în calea comunicării, deplasării și schimburilor comerciale și a fost, deseori, măsurată prin *cost*. Costul deplasării pe aceeași distanță fizică poate fi foarte diferit: într-o direcție poate fi atât de ridicat, încât defavorizează deplasarea, în alta poate fi destul de scăzut pentru a determina interacțiuni intense. De aceea, distanța reprezintă, dintotdeauna, un element de control asupra concentrării puterii economice sau a producției.

Aglomerarea. În aceste condiții aglomerarea, *gruparea populației și activităților în scopul avantajului reciproc*,

ceea ce impune reducerea la minimum a distanțelor care le separă, poate fi considerată un mod de rezolvare a problemelor, pe care le ridică distanța. Deoarece *avantajele aglomerării* activităților sunt totodată *economice, geografice și psihologice*, ele reprezintă factori de localizare extrem de importanți. Aglomerarea populației într-un areal sporește interacțiunea socială și facilitează schimbul de informații.

Din punct de vedere economic eficiența producției este crescută prin asocierea industriilor înrudite, cum ar fi adunarea micilor „subcontractori” în jurul unor largi complexe industriale. *Eficiența distribuției* crește prin gruparea cumpărătorilor și vânzătorilor de bunuri și servicii. Aceasta se traduce în limbajul investitorilor, implicit al celor cu capital străin, prin *apropierea geografică de piața de desfacere*, element deosebit de important, luat în considerare în cazul localizării unei noi întreprinderi. Învecinarea respectivă stimulează firmele străine datorită posibilității unor schimburi intense de

informații cu clienții și a aprovizionării „la timp” a acestora, mărind astfel cifra de afaceri, consumul regional.

Aglomerarea nu numai că reduce distanța totală pe care oamenii trebuie să o parcurgă, satisfăcându-se astfel un scop geografic, ci le creează și posibilitatea de a-și satisface multe scopuri cu efort minim.

O alternativă a modului în care aglomerarea rezolvă problemele create de „bariera distanță” constă, în prezent, în *reducerea timpului de deplasare*.

În mod frecvent, timpul necesar acoperirii distanței este cel mai expresiv mod de a măsura separarea spațială. În cea mai mare parte istoria economică a urmărit, în mod gradat, suprimarea distanței prin îmbunătățirea transportului, în felul acesta reducându-se costul interacțiunilor spațiale. Dar, această schimbare este relativă: distanța continuă să coste. Totuși, nu mai este o barieră, deoarece se investește foarte mult pentru reducerea efectelor sale.

Accesibilitatea. Deoarece omul este un individ social și multe din activitățile sale urmăresc apropierea cu scopul schimburilor de bunuri și exercitării controlului, un areal, care este accesibil (central) consumatorilor și locuitorilor, are mari avantaje. Un areal poate fi central datorită poziției sale în cadrul unui bazin natural, dar, de cele mai multe ori, este central în raport cu distribuția populației sau a activităților, cu care se află în relație.

Conceptul „centralitate” le implică și pe cele opuse lui: „izolare” și „localizare periferică”. Localizarea la periferie a stânjenit dezvoltarea, a redus caracterul unitar și a descurajat interacțiunile. Areele „provinciale” sunt amplasate la distanțe mari unele de altele și dezavantajate din punct de vedere material și cultural.

În acest context, *accesibilitatea resurselor naturale* apare ca un element important în determinarea localizării investițiilor, mai ales în cazul industriilor puternic dependente de acestea, precum industria petrolului. De asemenea, costurile resurselor naturale pot influența decizia investițională în industria prelucrătoare orientată spre export.

Extinderea. Deși arealele mai mari conțin deseori o mare varietate de populații și interese, pot fi lipsite de unitate și cu disensiuni interne, fiind astfel dificil să se dezvolte rapid și să se comporte ca o unitate. Pe de altă parte, un areal mai mare poate conține diferite tipuri și cantități de resurse, ce pot fi complementare, permițând specializarea și eficiența mărită. Prezența unor piețe și a unor rezervoare de forță de muncă importante determină o largire a scării producției, reduce costurile pe unitate de producție, creând astfel un potențial economic mai mare pe suprafețe mai largi pentru același efort relativ. Dimensiunile mari ale arealelor fac, de asemenea, posibilă o specializare mai eficientă și crearea modelelor de localizare ideale, mai ales teoretic. **Preferința investitorilor străini pentru țări mari**, cu număr mare de locuitori își găsește astfel explicația.

Localizarea relativă. Localizarea de-a lungul căilor naturale, ca în cazul orașelor și implicit a amplasamentelor economice de pe fluvii, poate crea unui sit multe avantaje de comunicare. Amplasarea în puncte de trecere peste barierele naturale, cum ar fi pasurile montane sau pe malurile unor bazine lacustre ori marine, reprezintă un avantaj pentru dezvoltare. Localizarea în apropierea centrelor de dezvoltare deja existente favorizează, de asemenea, creșterea economică.

Mediul. Caracteristicile spațiale descrise anterior sunt doar o parte din factorii care influențează localizarea și interacțiunea oricărei activități economice și implicit a investițiilor străine directe. Un alt factor este mediul. Peisajul natural este atât de vizibil, de prezent, încât numai elementele sale ar putea fi considerate ca fiind responsabile de dezvoltarea economică. Într-adevăr, formele de relief, rețeaua hidrografică, clima, solurile, vegetația și, în special, resursele naturale au fost vitale pentru existența omului în întreaga lui istorie. Totuși, nu trebuie supraestimată importanța naturii; nu trebuie uitat faptul că tehnologia a creat posibilitatea dezvoltării activităților umane într-un mediu neospitalier, în timp ce tipuri de climă avantajoasă s-au dovedit a nu fi o garanție pentru dezvoltare. În acest sens, rolul mediului în ceea ce privește contribuția sa la avantajele și dezavantajele unei localizări este de o importanță mai scăzută, intervenția în cadrul procesului de dezvoltare economică fiind indirectă.

Mediul este evaluat în funcție de costul impus activităților economice. Efectele factorilor de mediu pot fi calculate, de exemplu, în funcție de costurile de transport caracteristice diferitelor activități (agricultură, comerț, industrie). Mediul *crează limite* sau controlează posibilitățile de dezvoltare economică, *guvernează costurile* de exploatare sau de transformare a condițiilor naturale și facilitează sau îngreunează interacțiunile din anumite areale. Totuși, factorii de mediu nu sunt singurii care creează diferențieri între țările dezvoltate și mai puțin dezvoltate, deoarece există multe zone cu condiții de mediu de foarte bună calitate, care sunt subdezvoltate și invers.

O rezolvare a problemelor ridicate de factorii anterior menționați o reprezintă factorii tehnologici și economici precum *tehnologiile avansate*, *infrastructura* bine dezvoltată și *forța de muncă* numeroasă sau cu pregătire superioară.

Intensitatea procesului de dezvoltare tehnologică pe care societatea umană îl cunoaște în prezent a determinat creșterea capacității de a depăși orice limite, bariere impuse de mediul natural și de spațiu prin elementele sale. Noile tehnologii permit industriei din arealele populate să producă bunurile necesare fără să se deplaseze în areale nepopulate dar superioare din punct de vedere natural, reprezentând, în felul acesta, principala alternativă pentru dezvoltarea determinată de mediu. Pe de altă parte, are loc și o intensificare a proceselor de producție, o reducere a costurilor acestora,

deci o creștere a productivității. Acestea reprezintă elemente importante de dezvoltare, cu atracție deosebită față de investiții.

Natura și modul de organizare a activităților sunt influențate, deci, de dezvoltarea tehnologică dar și de sursa, calitatea și prețul forței de muncă și disponibilitatea și valoarea capitalului. Posibilitatea de a înlocui forța de muncă cu capitalul, și invers, depinde de disponibilitatea lor relativă, de costul și calitatea lor. Dacă sursa de forță de muncă este abundentă sau ieftină, ca în cazul țărilor în curs de dezvoltare, este nevoie de mai puțin capital. În această situație se află firme care și-au ales amplasamentul în funcție de existența în zonă a unei forțe de muncă specializate. Nivelul de pregătire nu rămâne însă singurul element determinant, deși esențial, la ora actuală pentru a face față ritmului rapid de dezvoltare tehnologică. În alegerea unei localizări firmele investitoare iau în calcul și atitudinea forței de muncă față de introducerea noului, față de posibile investiții străine, ceea ce implică atitudinea față de muncă, față de schimbarea ocupației și de migrații, față de relațiile internaționale, implicit cunoașterea limbii și culturii diferitelor popoare.

Există cazuri în care se preferă localizarea la depărtare de zone industriale, dorindu-se angajarea unei forțe de muncă proaspete, neadaptate la relațiile industriale tradiționale, deși cheltuielile pentru pregătirea acesteia sau pentru dotarea cu echipament mecanizat sunt mai mari.

Și calitatea activității de transport determină în mod deosebit luarea deciziilor de localizare. Deoarece, pentru stabilirea localizării unor activități specializate este necesară existența unei rețele de transport bine dezvoltate, multe regiuni cu un potențial productiv ridicat, dar cu o rețea de transport redusă, rămân la un nivel de dezvoltare scăzut, în așteptarea îmbunătățirii accesului lor spre o economie dezvoltată.

Avantajul comparativ. Factorii spațiali și cei de mediu, cei tehnologici și economici fac unele localizări mai avantajoase decât altele pentru anumite activități. În cazul localizărilor favorabile, productivitatea netă sau beneficiul unei anumite activități este mai mare decât în alte locuri, cu alte cuvinte, anumite localizări au un "avantaj comparativ" față de altele. De exemplu, calități spațiale, cum sunt buna accesibilitate sau centralitate, dau unui oraș (piață) avantajul comparativ asupra arealelor periferice. Și factorii de mediu pot crea avantaj comparativ: un port natural are un avantaj comparativ față de unul artificial potențial, a cărui construcție ar costa foarte mult. De asemenea, avantajul poate rezulta din *deciziile antreprenbrilor* de a grupa activități în sisteme de beneficiu mutual, chiar dacă luate individual

nu par să fie profitabile.

Avantajul comparativ este relativ, nu absolut. De exemplu, deși o activitate poate avea un beneficiu absolut superior în arealul A față de B, nivelurile prețurilor și costurile terenurilor trebuie calculate luând în considerare și avantajul comparativ mai mare al unuia dintre areale. Un alt element important este faptul că *avantajul comparativ al unei zone nu este niciodată static*: apar mereu schimbări în ceea ce privește influența relativă a factorilor de mediu și a celor economici; de asemenea, cererile din partea societății se schimbă. Istoria este plină de exemple de localizări anterior profitabile, transformate în neprofitabile și de zone fără o importanță deosebită, revigorate de noi tehnologii.

Economiile la scară. Avantajul comparativ al unei regiuni este determinat și de existența pe teritoriul acesteia a economiilor la scară. Eficiența producției (costul unei unități) depinde în mare măsură de volumul bunurilor produse într-o întreprindere anume. O producție mai mare duce, în general, la un cost mai scăzut pe unitate de produs, deoarece costul total se raportează la un număr mai mare, de unități, costul unor cantități mai mari de materii prime, cât și cele ale transporturilor în cantități mari pe apă fiind mai scăzute. Atunci când economiile rezultă din producții la „scară” mai mare, întreprinderea poate să-și permită procese de producție mult mai eficiente sau o forță de muncă mai specializată și o scădere a fluctuației producției.

Astfel de avantaje, totuși, nu sunt într-o continuă creștere. Există posibilitatea apariției *dezeconomii*⁴; acestea pot rezulta din creșterea congestiei, a problemelor orizontale interne, sau din apariția limitelor în aprovizionare. De aceea, costul mai scăzut pe unitate de producție trebuie să echilibreze probabila creștere a ariei de distribuție și a costurilor totale, deoarece materiile prime trebuie aduse de la surse din ce în ce mai îndepărtate și produsele trebuie vândute pe piețe aflate la distanțe mai mari.

Costul și timpul de transport au fost, din punct de vedere istoric, primele obstacole ale creșterii „scării”. Dar, există posibilitatea ca, din avantajele principale ale îmbunătățirii transportului, să se realizeze economii la scară mai mare.

Economiile realizate prin producții la scară mare încurajează puternic specializarea regională, dar posibilitățile sunt limitate datorită costurilor rezultate din separarea spațială. Totuși, societatea s-a dezvoltat în direcția realizării unor astfel de economii, iar marile firme multinaționale, cele mai active în domeniul fluxurilor internaționale de capital, sunt un exemplu elocvent.

⁴ Creșterea pe termen lung a costurilor medii odată cu creșterea producției.

Bibliografie

- Castells, M., Henderson, J. (1987), *Global Restructuring and Territorial Development*, Beverly Hills, California, Sage Publishers;
- Chan, S. (1995), *Foreign Direct Investment in a Changing Global Political Economy*, M. MacMillan Press LTD, Great Britain;

- Labasse, J. (1974), *L'espace financier*, Armand Colin, Paris;
- Morrill, R., L. (1974), *The Spatial Organization of Society*, Duxbury Press, Belmont, California;
- Muntean, C., Vâlsan, C. (1995), *Investiții internaționale*, Oscar Print, București;
- Popa, I. (1992), *Tranzacții internaționale. Politici, tehnici, instrumente*, Ed. Recif, București.

Păun Ion Otiman, *Dezvoltarea rurală în România*, Edit. Agroprint, Timișoara, 1997, 421 p., schițe, tabele

Constituind o sinteză a cercetărilor întreprinse asupra ruralului, dar și o încercare de tratare a complexității problematicei legate de politicile de dezvoltare rurală echilibrată și durabilă în favoarea, în sprijinul omului, lucrarea *Dezvoltarea rurală în România*, are ca autor pe Prof. Ion Otiman Păun, de la Universitatea de Științe Agricole a Banatului, membru corespondent al Academiei Române.

În România spațiul rural cuprinde 93,7% din teritoriul național. În acest spațiu continuă să locuiască astăzi aproape jumătate din populația țării (45%). Ruralul, cu tot ce aparține acestei noțiuni (populație, sate, cultură, tradiții, istorie, viața economică și socială, peisaj geografic ș.a.) constituie cartea de vizită a țării, identitatea sa națională. Cu toate acestea, cu excepția cercetărilor sociologice și geografice rurale interbelice, dezvoltarea rurală nu a constituit o preocupare științifică majoră în ultima jumătate de secol.

Lucrarea cuprinde 5 capitole, fiecare cu o încărcătură informațională deosebit de bogată. În anexă, autorul dă și Carta europeană a spațiului rural, document de referință în elaborarea și derularea programelor de dezvoltare rurală în Europa zilelor noastre.

În primul capitol se definește *conceptul de spațiu rural* și se dau caracteristicile și structura acestuia, comparând în permanență realitatea din România cu restul Europei. Ultima formă a definiției spațiului rural în Carta europeană consideră că "spațiul rural este o zonă interioară sau de coastă care conține satele și orașele mici, în care majoritatea terenului este utilizată pentru agricultură, silvicultură, acvacultură și pescuit; activități economice și culturale ale locuitorilor acestor zone (artizanat, industrie, servicii etc.); amenajările de zone neurbane pentru timpul liber și distracții (sau rezervații naturale); alte folosințe (cu excepția celor de locuit)". În capitolul următor se face o amplă analiză (80 pagini),

bine documentată, a *stării de azi* a satului românesc, pornindu-se de la ideea că nu se poate concepe un program de dezvoltare rurală complexă și durabilă fără a evalua corect *starea fizică* a acestuia, caracterizată prin grad de echipare tehnică, structuri economice și instituționale, cât și starea de spirit a populației și comunităților.

Dezvoltarea rurală nu poate fi concepută, în România, fără țaran și fără dezvoltarea modernă a agriculturii. Ca urmare, un rol esențial îl au mecanismele ce pot acționa asupra dezvoltării agricole a spațiului rural, fără a se reduce doar la aceasta. Noua filozofie a dezvoltării spațiului rural (capitol 4) evidențiază mutațiile conceptuale în ceea ce privește funcțiile spațiului rural, dinamica acestuia, mediul înconjurător, cooperarea internațională, interregională, managementul exploatarei rurale ș.a. Ultimul capitol este consacrat dezvoltării rurale în România, analizându-se critic opțiunile pe termen mediu și lung, de fapt, exprimând însăși poziția autorului, rezumată și în concluzia lucrării.

Dezvoltarea rurală în România este dedicată de către autor tinerilor (studenți, cercetători, agricultori), care formează generația ce constituie administratorii - managerii - de mâine ai spațiului rural românesc. Ea a fost scrisă dintr-un imbold lăuntric, având în gând decidenții majori ai țării, care nu au timp suficient pentru a se documenta din surse disparate și ar putea găsi, aici, o sinteză reușită, idei, informații, fapte, neîmpliniri.

Însoțită de un bogat material statistic și o ilustrație grafică foarte sugestivă, lucrarea *Dezvoltarea rurală în România* reprezintă un material accesibil, de referință în domeniu, dar și un punct de vedere propriu al autorului, păreriile lui asupra unui domeniu vital al vieții economice și sociale a României.

Veselina Urucu

CONTRIBUȚIA PROFESORULUI ION CONEA LA AFIRMAREA GEOGRAFIEI ISTORICE ȘI TOPONIMIEI GEOGRAFICE ÎN ROMÂNIA

Dragoș Bugă, *Institutul de Geografie al Academiei Române*

Contribution du professeur Ion Conea à l'affirmation de la géographie historique et de la toponymie géographique en Roumanie. Le professeur Ion Conea fait partie de la génération des géographes de la première moitié du XX-ème siècle, qui a eu une contribution considérable au développement de la géographie roumaine et à sa reconnaissance au monde comme une vraie science. Formé à l'école géographique de S. Mehedinți (le fondateur de la géographie moderne en Roumanie), Ion Conea, qui a reçu au cours de ses études au lycée des profondes connaissances dans le domaine de la culture classique, a choisi déjà, au début de ses études à la faculté, les futurs domaines de ses activités: la géographie historique et la toponymie. Par ses études de géographie historique et de toponymie (à voir la bibliographie sélective à la fin de l'article) il a essayé, et il réussi plus que d'autres géographes, à apporter des contributions remarquables concernant la genèse, la constitution et la continuité du peuple roumain dans l'espace carpato-ponto-danubien de l'Europe. Le premier outil de travail - disait Ion Conea - dans la géographie historique et la toponymie, devrait être en dehors des documents historiques, la carte contemporaine de l'époque étudiée. La carte elle aussi, comme le document lui-même, doit être confrontée avec le terrain. Rien plus valable dans les recherches de ce type que l'étude sur place ou l'autopsie géographique, d'après Ion Conea lui-même. C'est la seule modalité pour Ion Conea de concevoir la recherche géographique dans les études de géographie historique et de toponymie. Seulement celui qui touche de son pied le terrain, et non celui qui le connaît par les livres, fait de la vraie science, découvre la vérité. Le terrain, est le laboratoire de l'homme de science dans les études de géographie historique et de toponymie. Les études de Ion Conea peuvent être groupées, au point de vue de leur contenu et de problématique, en trois catégories: 1. études qui ont pour but d'apporter de nouveaux preuves concernant l'origine, l'existence et la continuité du peuple roumain sur le territoire du pays; 2. études en vue de préciser et de situer du point de vue géographique quelques faits historiques ou, d'après Ion Conea, de faire corrections géographiques dans l'histoire des roumains; 3. études de toponymie géographique proprement-dite. Parmi les plus de 100 études publiées ressortent: Pays de Loviștea; géographie historique (Imprimerie Nationale, 1935); Toponymie - ses aspects géographiques (Monographie géographique, p. 62-92, București, 1960) et Vrancea. Géographie historique, toponymie et terminologie géographique (édité posthume, București, 1993). Elles sont des études de références, qui synthétisent, en général, l'entière activité de l'auteur dans le domaine de géographie historique et de toponymie et qu'ils le placent parmi les plus remarquables géographes roumains du XX-ème siècle.

Cuvinte cheie: Ion Conea, geografie istorică, toponimie.

La 15 ianuarie 1997 s-au împlinit 95 de ani de la nașterea profesorului Ion Conea. Cu această ocazie Institutul de Geografie al Academiei Române, unde Ion Conea a desfășurat o intensă și o laborioasă activitate științifică, de la înființarea institutului (în 1944) până la pensionare (în 1972), a organizat o ședință de comunicări în memoria profesorului Ion Conea, care a făcut parte din generația de geografi din prima jumătate a secolului XX și au avut o contribuție deosebită la dezvoltarea geografiei românești și recunoașterea ei ca știință, de sine stătătoare, pe plan mondial.

Părinții au vrut să-l facă învățător și îl înscriu la școala normală din Constanța. Nu a fost însă "de acord" geograful Constantin Brătescu, directorul școlii, care a

întrezărit în elevul Ion Conea omul cu calități intelectuale mult superioare celor din jur și îl trimite în Iași la Eminescu, să-și facă studiile la liceul "Internat". Numele elevului Conea a rămas înscris pentru totdeauna cu litere de aur pe placa de onoare a liceului ca un omagiu adus celui care i-a dat posibilitatea să urce treptele acestei instituții de cultură. La absolvirea liceului, neavând posibilități materiale să urmeze cursurile unei facultăți, a vrut să renunțe. Numai suportul moral și material al profesorului C. Brătescu l-au făcut să meargă mai departe. Așa a ajuns Ion Conea la facultatea de științe a Universității București, unde a fost numit de S. Mehedinți asistent, înainte de a-și lua licența, la numai 21 de ani.

*Comunicări susținute în ședința omagială din 20 martie 1997, la Institutul de Geografie, consacrate geografului Ion Conea la 95 de ani de la naștere.

Format la școala geografică a lui S. Mehedinți, cum a dorit C. Brătescu (și el elev a lui S. Mehedinți), Ion Conea, care își însușise o cultură clasică deosebită încă din timpul liceului, a început din primii ani ai studenției, să-și cristalizeze domeniile de studiu în geografie. Cu o pregătire geografică complexă, așa cum o cerea S. Mehedinți și pe care a impus-o tuturor elevilor săi și, posedând o cultură clasică rar întâlnită la geografii noștri, care i-a dat posibilitatea să pătrundă în cele mai diverse ramuri ale științei, Ion Conea se dedică tot mai mult geografiei istorice și toponimiei, dar abordează în egală măsură, atunci când este cazul, în decursul celor aproape 50 de ani de activitate științifică, probleme din toate laturile geografiei.

Lucrările de geografie istorică și toponimie, prin conținutul lor, stil și formă, l-au impus încă de timpuriu ca unul din cei mai de seamă oameni de știință și cultură ai geografiei românești. Cursul de geografie istorică și toponimie predat la facultatea de geografie a Universității București și activitatea științifică dusă în cadrul Institutului de Geografie stau mărturie în acest sens.

S-a deosebit prin preocupări, caracter, cultură și temperament de toți geografii de la noi. Fire independentă, cu o inteligență rar întâlnită și cu un talent nebănuit își leagă întreaga viață de cercetarea în natură (pe viu) a trecutului istoric al poporului român. Cel mai de preț document pentru Ion Conea, în studiile de geografie istorică și toponimie, era "terenul", adică cercetarea fenomenelor *la fața locului*. Geografia istorică și toponimia au fost științele cărora le-a consacrat, mai ales în ultimele decenii ale activității științifice, întreaga sa muncă.

Ion Conea a fost geograful care a avut cea mai importantă contribuție, prin tot ceea ce a scris, la dezvoltarea geografiei istorice din România și cel care a pus bazele toponimiei geografice, evidențiind rolul deosebit al cercetărilor de teren în acest domeniu și sarcinile ce revin geografilor în cercetarea toponimică. Geografii, spune Ion Conea, au obligația de a studia raporturile dintre societatea omenească și mediul geografic, mai ales că numele geografice, care acoperă la tot pasul teritoriul țării au apărut și apar în cadrul vieții sociale a oamenilor, din raporturile între această viață și natura înconjurătoare. Prin studiile sale de geografie istorică și toponimie a încercat și a reușit, mai mult decât oricare alt geograf, să aducă contribuții de seamă cu privire la apariția, formarea și continuitatea poporului român în spațiul carpato-ponto-danubian al Europei.

Din lucrarea "Prin geografia umană la o nouă concepție a geografiei istorice"¹ se desprinde clar concepția lui Ion Conea în studiile de geografie istorică: "Actualul aspect al unui peisaj umanizat nu este decât capătul unui proces în continuă devenire, o verigă într-un lanț care vine din urmă și se va desfășura și înainte. (...) înseamnă că pentru explicarea aspectului actual va

trebui să facem apel neapărat (...) și la verigile cele din trecut (...) să facem și un fel de geografie umană retrospectivă, care nu este altceva decât geografie istorică. Așa dar, între elementele constitutive ale unui peisaj umanizat, o parte vor veni întotdeauna din trecut. Și fără luarea în considerare și a lor, niciodată prezentul nu va putea fi complet explicat și înțeles" (pag. 204).

Toată activitatea omului care "rectifică" mereu liniile și formele peisagiului natural, care modifică întruna raporturile naturale, nu numai în lumea vegetală și animală, ci chiar în cea a formelor de relief uneori, - toate acestea, adică reconstituirea lor, a tuturor, pentru o epocă anumită, iată obiectul geografiei istorice - spune Ion Conea în noua concepție (pag. 210). Cea dintâi unealtă de lucru în geografia istorică va trebui să fie **harta contemporană** a epocii studiată. Între documentele de o deosebită valoare în studiile de geografie istorică sunt, în primul rând, chiar documentele istorice. Ele pot fi adevărate tezaure toponomastice. Atât harta, cât și documentul se cere însă să fie confruntate cu terenul. Numai prin cercetarea la teren poți face adevărata geografie istorică. Nimic nu va egala în cercetările de această natură, studiul la fața locului, sau cum numește Ion Conea astfel de cercetări "autopsia geografică". Acolo, în teren vei găsi documente nescrise, transmise prin grai viu, din generație în generație, de o mare importanță pentru geografia istorică și toponimie. Un astfel de document, spune Ion Conea, va fi de exemplu toponomastica vie, actuală, dar traducând trecutul.

Întotdeauna, în studiile de geografie istorică trebuie pornit însă de la geografia fizică; "*îți vei face, după aceea, un reazem solid din concluziile geografiei umane (...) pentru ca abia după aceea să calci pe domeniul geografiei istorice propriu zise. Înarmat, acum, cu tot acest bagaj de unelte, propriu lucrului la care pornești, împarți și munca aceasta în două; una în fața mesei de lucru - alta la fața locului, în fața recoltei de cules a naturii"*² Numai așa concepea Ion Conea cercetarea geografică în studiile de geografie istorică și toponimie.

Toponimia, ca și geografia și alte științe apropiate (istoria, etnografia etc.) spunea de multe ori Ion Conea, nu se fac (nu se studiază) în cabinet, ci pe teren. Terenul este laboratorul omului de știință din aceste domenii. Numai cine calcă cu piciorul terenul și nu cel care îl cunoaște din cărți face adevărata știință, descoperă adevărul. În teren găsești, dacă știi să-l cercetezi, adevărata istorie a poporului pe care o poți descifra îndeosebi (dar nu numai) prin toponimie.

"O geografie a patriei noastre - spune Ion Conea - nu este numai geografia pământului ei, ci și geografia poporului care trăiește pe acest pământ - mai exact - a raporturilor dintre acest popor și acest

¹ BSRG, LVII, 1938, pag. 200.

² op.cit. pag. 213.

pământ".¹ Raporturile om-mediului sunt exprimate de apelative, de aceea apelativele prezintă pentru geografi un înțeles și mai mare decât toponimicele propriu-zise, fiindcă acestea sunt termeni vii, plini de înțelesuri geografice. De aceea geograful trebuie să-și îndrepte studiul mai întâi spre apelative și numai după aceea spre toponimele propriu zise.

*"Numele geografice, care acoperă la tot pasul teritoriul țării au apărut și apar în cadrul vieții sociale a oamenilor, din raporturile între această viață și natura înconjurătoare. (...) geografii a căror una din principalele sarcini specifice este (...) de a studia raporturile dintre societatea omenească și mediul geografic - nu numai că nu pot fi indiferenți față de toponimie (toponimice și apelative), dar ei sunt chiar obligați să se ocupe cu studiul ei"*².

Studiile lui Ion Conea se pot grupa ca probleme și conținut în trei mari categorii: I. Studii care au ca scop să aducă noi dovezi în privința originii, existenței și continuității poporului român pe teritoriul țării; II. Studii de precizare și localizare a unor fapte istorice, sau cum le numește Ion Conea: "Corecturi geografice în istoria românilor"; și III. Studii de toponimie geografică.

I. Între primele, amintim "Țara Loviștei" geografie istorică³, în care, pe baza analizei și interpretării documentelor istorice în viziunea geografică și procedând la o cercetare amănunțită de teren, aduce argumente de necontestat în privința existenței unei populații permanente pe acest teritoriu, de la începutul istoriei și până astăzi, această Țară a Loviștei, reprezentând unul din cuiburile de formare a poporului român. Țara Loviștei rămâne prin conținutul ei, formă și stil, specifice de fapt felului de a scrie a lui Ion Conea, un model de lucrare geografică, cu caracter istoric, care încă n-a fost depășită de nimeni. G. Vâlsan, membru în comisia de doctorat, scria în referatul său: "Iată o lucrare de geografie căreia, în adevăr, nu i se poate reproșa nimic", iar N. Iorga, prezentând-o în Revista istorică scrie: "atât din punctul de vedere al fondului, cât și din acela al formei în care această lucrare se prezintă, ea face cea mai mare onoare autorului ei".

Tot din această categorie de lucrări face parte și volumul intitulat "Geografie și istorie românească" (1944) în care sunt cuprinse laolaltă, între altele, studii care au ca scop să aducă noi dovezi în privința originii, existenței și continuității poporului român pe teritoriul țării.⁴

În aceste lucrări, ca și în multe altele (vezi bibliografia selectivă) din cele peste o sută de studii, publicate de Ion

Conea în reviste de specialitate, susține, pe baza documentelor istorice, a cercetărilor de teren și a analizei studiilor realizate de istorici și geografi străini și români (Bawr, Sulzer, Eugène Pittard, Emm. de Martonne, Dimitrie Cantemir, N. Iorga, G. Vâlsan, C.C. Giurescu, I. Donat ș.a.), teza nașterii și continuității poporului român pe acest teritoriu, un rol principal avându-l, în acest sens, regiunile de munte și dealuri ale țării, cu depresiunile lor și codrii seculari din regiunile mai joase, unde populația, la nevoie, a găsit întotdeauna adăpost. Poporul român - spune Ion Conea - a curs ca și râurile acestui pământ din spre centrul carpatic spre șesurile lui. Fără acești Carpați, cei mai umblați și cei mai cunoscuți și cei mai plini de drumuri, aceleași azi ca și acum două sau trei mii de ani, poporul român greu s-ar fi putut menține pe acest pământ. Casa de adăpost și de continuitate și ea, în restrîștea evului mediu a fost și pădurea, element de frunte în componența spațiului nostru geografic. Numele atâtor codrii istorici stau mărturie în acest sens.⁵

Scriind "Destinul istoric al Carpaților"⁶, ca răspuns la "Ardealul istoric" apărut la Budapesta și prefătat de contele Teleki, Ion Conea, bazându-se pe argumente arheologice și istorice, demonstrează că lanțul munților Carpați a format întotdeauna, de la geto-daci și romani până astăzi, coloana vertebrală a pământului și poporului român în "văile cărora, cum spunea N. Iorga, s-a plămădit, mai ales, neamul românesc, cel legat de fiecare stâncă a lanțului Carpaților"⁷.

"Cu mult înainte de a fi vorba de unguri în Europa, Carpații au jucat rolul de adăpost de populații și au fost, mai ales, cu trei milenii înainte de era creștină, casa de adăpost a unei populații care se dovedește a fi, în chip aproape sigur, trunchiul primitiv al celor cari, mai spre noi cu trei milenii, aveau să fie Dacii"⁸. În Carpați se păstrează urme din vechi civilizații și acestea nu sunt altele decât ale înaintașilor poporului român, cum afirma în *Getica* și V. Pârvan, care urmărind expansiunea neamului getic din centrul carpatic ca țară de obârșie, adaugă "ne-am dat seama că centrul lor etnografic era pe platoul transilvan".⁹ Deci, încă de atunci, continuă Ion Conea, Carpații formau coloana vertebrală a neamului părinte al celui românesc. Cetățile dacice din munții Orăștie și Buridava de sub Cozia, ca și drumurile și castrele romane, care îi traversează sau îi înconjoară sunt martori de netăgăduit în acest sens, iar "țările" create de populația autohtonă în micile depresiuni sau în văile lor: a Loviștei, a Hațegului, a Bârsei, a Oltului, a Maramureșului, a Vrancei și altele, sunt un fel de uriașe cuiburi ale populației autohtone, locuri adăpostite, unde a început a se depăna firul istoriei românești. Din închegarea laolaltă a lor și a cnezatelor și voievodatelor de mai târziu, din Diploma Ioaniților (1247), din care unele încălecau pe ambii versanți ai munților s-au născut,

¹ *Toponimia - aspectele ei geografice, Monografia geografică a R.P. Române, vol. I, Geografia fizică, București, 1960, pag. 66.*

² *Idem, pag. 92.*

³ Teza de doctorat, Edit. Imprimeria Națională, București, 1935.

⁴ *Spațiul geografic românesc, pag. 7-25; Destinul istoric al Carpaților, pag. 83-111; Sarmizegetusei și Gergoviei, comună închinare, pag. 153-163; Plaiul și muntele în istoria Olteniei, pag. 197-227 etc.*

⁵ *Spațiul geografic românesc, în Geografie și istorie românească, Colecția lucașfăru, București, 1944, pag. 7-25.*

⁶ Studiul publicat în 1935 în revista Rânduiala și republicat în volumul *Geografie și istorie românească, București, 1944.*

⁷ Apud I. Conea, op. cit. pag. 85.

⁸ *Idem, pag. 92.*

⁹ Apud Ion Conea, op. cit. pag. 95.

spune Ion Conea, **Principatele Românești**, din care principate, apoi, s-a născut această **România**. Neamul românesc, continuă Ion Conea, a fost *"zămislit din necesitatea imperiului roman de a-și așeza o santinelă în Carpații sud-estici și coborâșurile lor împotriva semințiilor barbare de la miază-noapte și răsărit, care amenințau cultura romană creată prin geniul latin"*.¹ Ca și dacii lui Florus pe care de multe ori Ion Conea îl cita (Daci inhaerent montibus), ca și daco-romanii de mai târziu, așa și românii apar în istorie lipiți de Carpați. Nu numai pământul dacic de o parte și de alta a Carpaților este alcătuit, în cea mai mare parte, din material carpatic, ci și istoria românească tot din centru spre margini, din spatele și fața munților s-a născut.²

Asta nu înseamnă că regiunile de margine, de câmpie, au fost în trecutul îndepărtat, lipsite de populație. Poporul român, spune Ion Conea, a putut rezista în timpul invaziilor, în primul rând, datorită existenței numărului mare a acelor cetăți naturale care sunt depresiunile din zonele de munte și dealuri, dar și datorită "cetăților pădure" din zonele mai joase, în care au înmugurit și s-au dezvoltat pe încetul "romaniile" din viziunea lui N. Iorga.

II. În activitatea lui științifică Ion Conea a scormonit, cât i-a fost posibil, atât în documente, cât și în teren, pentru a preciza și localiza unele fapte istorice ce s-au petrecut în decursul timpului pe teritoriul țării. O parte din aceste studii sunt cuprinse în volumul **"Corecturi geografice în istoria Românilor"**³ dintre care cităm: 1. **Trecătoarea Boutae a lui Iordanes, din Munții Daciei**. După cum este cunoscut, spune Ion Conea, isotricul antic Iordanes în lucrarea sa "Getica" afirmă că două sunt pasurile de pătrundere în Dacia prin munții: per Tapas și per Boutas. Primul a fost identificat cu Poarta de fier transilvană, iar celălalt istoricii îl declaraseră neidentificabil. Ion Conea îl consideră ca fiind pasul Boița. 2. **Cel mai istoric pas din Carpații noștri - necunoscut de istorici**. Prin argumente bazate îndeosebi pe cercetări la fața locului și analiza configurației reliefului pe hărțile topografice susține că acest drum (pas) este drumul din Țara Loviștei, cunoscut sub numele de Perișani-Boișoara. 3. **Lupta din 1330. La Perișani-Pripoare, în Loviștea**. Este renumita luptă de la Posada, unde Carol Robert, regele Ungariei, este înfrânt de Basarab, domn al Munteniei. Desfășurarea acestei lupte a fost localizată, de cercetători în diferite puncte de la zona de contact a Carpaților Meridionali cu Subcarpații, începând din valea Cernei la apus și până în pasul Branului la răsărit. N. Iorga a presupus că această luptă s-a dat la Posada, deasupra podului Dâmboviței, de unde i-a rămas și numele "Lupta de la Posada". Ion Conea consideră că lupta a avut loc la Perișani-Pripoare, în Loviștea. Se pare că a avut dreptate, cum vom vedea în continuare. Argumentele pe care le aduce Ion Conea de ordin geografic și istoric în sprijinul acestor **"Corecturi geografice în istoria românilor"**, au convins pe mulți

dintre istorici, dar se pare că tot atât de mulți nu s-au lăsat convinși. Marele nostru istoric N. Iorga, care a recenzat acest volum, n-a acceptat niciuna din corecturile făcute, dar în încheierea recenziei scrie: *"Totuși o discuție așa de vie, cu un autor așa de inteligent nu poate decât folosi. E vorba în nevoia de a se cunoaște reciproc, dacă istorici vor învăța mai curând geografia, ori geografii istoria"*.⁴ C.C. Giurescu însă a acceptat "Posada Loviștei". Mai târziu alți istorici, printre care: Dumitru Tudor, C. Daicoviciu, Ștefan Pascu, Andrei Pandrea și Doru Moțoc susțin ipoteza lui Ion Conea: **lupta de la Posada din 1330 a fost în Țara Loviștei**. Nicolae Stoicescu și Tucă Florian, care au publicat în 1980 lucrarea intitulată "Posada 1330", în care iau în discuție toate cele 11 locuri în care s-a presupus că s-a dat lupta de la Posada, conchid în încheiere: *"În ceea ce ne privește, autorii acestei lucrări se raliază celor care au marcat locul înclșării de acum 650 de ani în Posada din Țara Loviștei"*. Primul care a localizat-o acolo, după cum ați văzut, a fost Ion Conea. Se confirmă astfel remarca lui N. Iorga *"O discuție așa de vie cu un autor așa de inteligent nu poate decât folosi"*.

III. Ion Conea a fost geograful care, pe lângă studiile de geografie istorică, a realizat, paralel, și cele mai numeroase studii de toponimie geografică. Multe din studiile sale abordează atât probleme de geografie istorică, cât și de toponimie geografică, aceste două științe compeltându-se reciproc. Nu poți face geografie istorică fără a apela la toponimie și invers. O mare parte însă dintre studiile lui Ion Conea au, îndeosebi, conținut toponimic. Printre acestea se numără studiile metodologice,⁵ din care desprinde locul toponimiei în sistemul științelor și rolul geografilor în cercetarea toponimică. În lucrarea **"Probleme și sarcini ale științei noastre toponimice"** (1965), în care după ce face o sinteză asupra ceea ce s-a scris în această privință în țara noastră, ajunge la concluzia că s-a făcut foarte puțin în acest sens. Ca urmare dă semnalul de alarmă și atrage atenția că se impune, cât încă nu este prea târziu, o strânsă colaborare între filologi, istorici, geografi, etnografi etc., pentru studiul tezaurului toponimic din țara noastră, care în parte este pe cale de dispariție, datorită transformărilor care s-au produs în ultimele decenii. De aceea, Ion Conea a dat o importanță deosebită pentru studiul toponimiei cercetărilor pe teren. A considerat deosebit de utilă explicarea unor fenomene istorice și fapte geografice pe baza toponimiei. A stabilit cu precizie categoriile toponimice, conținutul fizico și economico-geografic al toponimelor, originile și dezvoltarea istorică a toponimiei. A dezvoltat metodologia cercetării toponimice și a stabilit prima clasificare geografică detaliată în toponimia din

⁴ Apud, Ion Conea, *Prin geografie umană la o nouă concepție a geografiei istorice*, BSRRG, vol. LVII, 1938, pag. 218

⁵ *Toponimia, aspectele ei geografice*, în *Monografia geografică a R.P.R.*, Edit. Acad. București, 1960, pag. 63-93; *Probleme și sarcini ale științei noastre toponimice*, 1965 SCGGG, Geografie XII, 2 pag. 179-186; *Toponimia și cercetarea toponimică în cadrul geografiei*, în *Îndrumător de cercetări geografice*, 7, S.S.G. București 1969, p. 243-257 etc.

¹ Ibidem, pag. 96.

² Ibidem, pag. 104-105.

³ Monitorul oficial și imprimeriile statului, Imprimeria centrală - București 1938.

România. Studiile sale de toponimie reprezintă contribuții deosebite în domeniul descifrării trecutului poporului român, al autohtoniei și continuității

probleme foarte dificile referitoare la istoria poporului român, pe care le-a rezolvat cu competența omului de știință complex pregătit și bine documentat. Felul de a aborda problemele, complexitatea lor și pregătirea sa științifică a făcut din profesorul Ion Conea geograful care s-a ridicat deasupra multor geografi, din generația sa.

Iată, în acest sens, cum este caracterizată activitatea științifică a profesorului Ion Conea în *"Enciclopedia istoriografiei românești"* (București, 1978) *"Este dovada cea mai grăitoare a rezultatelor fericite și fecunde pe care le aduce stăpânirea perfectă a izvoarelor și cunoașterea exactă a terenului. Abordarea din unghiuri de vedere cartografic, etnografic, toponomastic și istoric a unei regiuni, sau corelarea permanentă a datelor furnizate de sursă cu realitățile din teren i-au permis lui Ion Conea să deschidă perspectiva de neabătut cercetării istorice (...). Ion Conea are meritul de a fi subliniat și demonstrat că geografia este unul din cei mai prețioși auxiliari ai istoriei"*.

Cu toate acestea, în anul 1949 profesorul Ion Conea a fost înlăturat de la catedră. A rămas să lucreze în cadrul Institutului de geografie, al cărui membru fondator a fost. Nici aici, însă, n-a fost lăsat să lucreze în liniște. În anul 1958 a fost trecut în rândul personalului științific neatestat, pe post de geograf. Numai intervenția "dură" a profesorului Virgil Ianovici, directorul Institutului de atunci, l-a repus în drepturile ce i se cuveneau și pe care le merita din plin.

Prin anii '60, când s-a reintrodus cursul de toponimie la facultatea de geografie (curs pe care l-a predat înainte de a fi înlăturat) a cerut, fără pretenții materiale, să țină

dacorumânilor în spațiul carpatic, danubian și pontic, în care trăim și în prezent. Ion Conea a abordat în lucrările sale de geografie istorică și toponimie geografică

primele prelegeri, dar conducerea facultății de atunci n-a fost de acord, fiindcă și-a dat seama că odată ținut cursul de Ion Conea, cel care venea după el nu mai avea nici o șansă să mai fie ascultat de studenți. Ion Conea, n-a spus nimic, dar l-a durut. Nu l-au dorit unii, fiindcă el, n-a acceptat niciodată compromisurile. A pus întotdeauna mai presus, de orice, adevărul științific.

Ion Conea n-a dat atât cât ar fi putut să dea în geografia românească. De vină n-a fost el, ci cei care s-au opus adevărului științific. Cu toate acestea Ion Conea trăiește printre geografi, istorici, toponimiști și etnografi prin tot ceea ce a scris. Prin lucrările sale, prin îndemnuri la muncă și prin exemplu personal a contribuit la dezvoltarea pasiunii pentru cercetarea științifică în rândul geografilor. Și-a consacrat întreaga viață cercetării științifice, lăsând studii de o deosebită importanță pentru descifrarea trecutului poporului român. A fost unul dintre fondatorii geografiei istorice din țara noastră și cel care a pus bazele toponimiei geografice din România. Opera sa ne-a rămas mărturie în acest sens. Cine n-a cunoscut-o este bine și necesar să o cunoască. Cei care au cunoscut-o sunt datori să o aprofundeze și să o facă cunoscut tuturor geografilor, istoricilor, toponimiștilor și etnografilor, lucrările lui fiind o sursă de inspirație pentru toți care lucrează în aceste domenii. Numai așa ne facem datoria față de cel ce a fost geograful istoric și toponomistul geograf Ion Conea, ne facem datoria față de geografia românească și față de noi, cei care trebuie să continuăm cercetările din domeniul geografiei istorice și toponimiei geografice ca un omagiu adus profesorului Ion Conea, cel care a depus o pasiune greu de egalat în cercetarea fenomenelor din aceste domenii.

Bibliografie*

Conea, Ion (1928), *Între toponimie și geografie*, BSRRG XLVII

- (1931), *Considerații geografice în jurul diferitelor nume ale Dobrogei*, Lucr. Inst. geogr. IV, Cluj

- (1932), *Două nume topice de origine străveche în munții Olteniei*, BSRRG, LI

- (1935), *Basarabia de Argeș - Despre originea lor etnică și teritorială*, BSRRG, LIV

- (1936), *Din geografia istorică și umană a Carpaților*, BSRRG, LV

- (1937), *Geografia satului românesc*, Sociologie românească, II, 2-3

- (1939), *Om și natură în Țara Hațegului*, Sociologie românească, IV

- (1939), *Pe urmele descălecatului din sud: I. sate de ungureni din Oltenia subcarpatică*, BSRR, LVIII

- (1941), *Transilvania, inima pământului și statului românesc*, Geopolitica și Geoistoria, I, 1

- (1943), *Plaiul și muntele în istoria Olteniei*, Oltenia, vol. jubiliar, Craiova.

- (1944), *Spațiul geografic românesc*, în Geografie și istorie românească, București

- (1950), *Principii călăuzitoare în studiul raporturilor dintre societățile omenești și mediul geografic*, Lucrările Institutului de cercetări geografice

- (1954), *Cu privire la toponimicul "Vlășia"*, Probleme de geografie, I

* Nu sunt cuprinse lucrările citate în text, care sunt nominalizate infrapagină

- Conea, Ion (1955), *Profile toponimice prin Carpați Meridionali*, Probleme de geografie, II
- (1957), *Din geografia istorică a Bălților Ialomiței și Brăilei*, Probleme de geografie IV
- (1960), *Interpretări geografice în istoria poporului român. O problemă veche încă nerezolvată - Originea numelui Muntenia*, Probleme de geografie, VII
- (1963), *Pentru o scriere justă a numelor de așezări omenești*, Natura, 6
- (1963), *Interpretări geografice din istoria poporului român. În ce condiții a apărut și ce a însemnat la origine numele "Țara Românească"*, Probleme de geografie, X
- (1965), *Probleme și sarcini ale științei noastre toponimice*, SCGGG, Geografie XII, 2

- (1967), *Interpretări geografice în istoria poporului român. Cu privire la "teritoriul nucleu" de formare a poporului român*, SCGGG, Geografie, XIV, 1
- (1968), *Contribuții la problema rolului jucat de valea Dunării în istoria poporului român*, Com. de geografie, VI
- (1969), *Originea și importanța documentară și istorică a cuvântului "sat", în lumina geografiei istorice*, Lucr. simpoz. de geogr. satului, Institutul de Geografie
- (1993), *Vrancea - geografie istorică, toponimie și terminologie geografică*, Editura Academiei, București.

Consfătuirea științifică "Spațiul geografic - investiție pentru secolul XXI", Sofia, 22 mai 1997

Organizată de Comitetul Național și de Institutul de Geografie al Academiei Bulgare de Științe (BAN), consfătuirea a fost onorată de prezența secretarului Academiei, Dimităr Sirakov, președinte al Secției de Științe ale Pământului.

Dintre participanți s-au remarcat personalități importante ale vieții politice bulgare: Vicepreședintele Consiliului Național pentru știință, sau cu funcții de conducere în Ministerul Transporturilor, Institutul de Economie Regională, de Urbanism, cadre didactice de la Universitățile din Sofia și Blagoevgrad, sociologi, reprezentanți ai unor organizații neguvernamentale. Au fost prezenți de asemenea, cercetători de la Institutul de Geografie al Academiei bulgare. Din partea Institutului de geografie al Academiei Române au participat dr. Ion Zăvoianu, director și Petre Deică, cercetător principal.

Programul conferinței a inclus 23 de comunicări grupate în două părți. În prima parte au fost abordate problemele ajore ale spațiului geografic din Bulgaria, ale modului de organizare actuală și de perspectivă. În cuvântul de deschidere prezentat de directorul Institutului de Geografie al Academiei bulgare de științe și președinte al Comitetului național de geografie, dr. Ghesho Gheshev, au fost enunțate principiile de organizare a spațiului geografic în concordanță cu cerințele secolului XXI. Comunicările din prima parte au evidențiat rolul infrastructurii, îndeosebi al căilor de transport în organizarea spațiului geografic, relevându-se importanța coridoarelor de transport la scara Bulgariei dar și în contextul internațional al Europei de Sud-Est. S-a subliniat, de asemenea, utilitatea colaborărilor bi- sau trilaterale în studierea zonelor transfrontaliere și în dezvoltarea legăturilor de transport.

În a doua grupă de comunicări au abordat rolul componentelor fizico-geografice în organizarea spațiului geografic, evidențiindu-se premisele naturale ale comunicațiilor în regiunile marginale și pe cursurile de apă transfrontaliere ale Bulgariei. Accentul s-a axat pe tematica regională și pe studiile de caz din Bulgaria.

Din partea Institutului de Geografie al Academiei Române s-au prezentat comunicările "*Ciclul apei, factor de control în organizarea naturală a spațiului geografic*" de dr. Ion Zăvoianu și "*Poziția geopolitică a României în contextul internațional actual*" de cerc. șt. P. Deică, ambele fiind primite cu interes, în raport cu tematica consfătuirii.

Participanții la consfătuire au adoptat hotărârea publicării comunicărilor într-un volum special precum și elaborarea unui memoriu ce va fi prezentat la guvern și la o serie de ministere interesate, cuprinzând propunerile concrete care decurg din comunicările susținute.

S-a remarcat un nivel științific ridicat, fiecare comunicare fiind bine argumentată cu material ilustrativ. Discuțiile au relevat cele mai acute probleme care vizează organizarea spațiului geografic bulgar în viziune sistemică.

Prin problematica abordată, prin modul de organizare și numărul mare de participanți, conferința poate constitui un bun exemplu, demn de urmat pentru angajarea geografilor în abordarea unor probleme importante ridicate de organizarea spațiului geografic, cunoscut fiind rolul disciplinei noastre în studiul integrat al mediului și în depistarea problemelor majore impuse de amenajarea spațiului geografic în viitor.

Ion Zăvoianu, Petre Deică

ION CONEA - CTITOR AL GEOPOLITICII ROMÂNEȘTI

Petre Deică, *Institutul de Geografie al Academiei Române, București*

Ion Conea - fondateur de la géopolitique roumaine. Il est le géographe qui s'est occupé dans la même mesure des problèmes théoriques et pratiques de la géopolitique, ayant le droit d'être considéré un des maîtres de l'école géopolitique de Roumanie. Ses études, effectuées entre 1937-1944, gardent encore presque toute leur actualité.

Cuvinte cheie: Ion Conea, geopolitică, România.

Realizarea României Mari în urma primului război mondial și noua ordine instituită de sistemul tratatelor de pace au consacrat o distribuție nouă a puterii pe continentul european, diferită de cea anterioară.

România a căutat, în noul context continental, să-și consolideze situația "prin valorificarea sistemului vecinătăților pozitive". Încă din 1920 ea a propus realizarea unei alianțe defensive între Cehoslovacia, România, Polonia, Iugoslavia și Grecia, deschisă aderării ulterioare a Ungariei și Bulgariei, foste aliate ale Puterilor Centrale. Ulterior au urmat alte alianțe, dar fără succes, din cauza priorităților geopolitice divergente derivate din apartenența anterioară la alianțe militare opuse.

Două mari probleme geopolitice au stat în fața României Mari în perioada interbelică: amenințarea potențială a vecinului de la răsărit, care nu se putea împăca cu pierderea Basarabiei și revizionismul maghiar care, de asemenea, nu putea concepe pierderea Transilvaniei. Ofensiva revizionismului maghiar s-a intensificat odată cu renașterea din anii '30 a revanșismului german cu sloganul său "Drang nach Osten". În aceste condiții a apărut școala geopolitică românească.

Privind retrospectiv în urmă, vom constata că școala geopolitică românească, la a cărei naștere au participat reprezentanți de frunte ai culturii și științei interbelice - geografi, istorici, sociologi, statisticieni, demografi - a suferit tratamentul cel mai crunt în perioada comunistă. Protagonistii ei au fost zvârliți în pușcării, au fost desființați fizic sau moral, iar pe lucrările lor s-a aplicat cuvântul fatidic *interzis*.

Atuul constitutiv al școlii românești s-a numit geopolitica națiunii, fapt ce o distinge pozitiv în ansamblul școlilor geopolitice ce au marcat această perioadă. Prima cărămidă la edificiul geopoliticii românești a fost pusă de S. Mehedinți prin lucrarea sa din 1914 *România în marginea continentului*. O problemă geopolitică românească și europeană, reluat mai târziu în 1941 cu studiul *Frunteria României spre Răsărit*.

Școala geopolitică românească s-a constituit sub influența a doi factori principali care amenințau recent fâuria României Mari: amenințarea seculară dinspre răsărit, ca și expansionismul revanșard al Germaniei

naziste, coroborat cu revizionismul maghiar. În acest context, geopolitica românească, spre deosebire de cea germană, maghiară și italiană a avut un caracter defensiv, de apărare a unității pământului și neamului românesc. Geografii formați la școala lui S. Mehedinți, ca V. Mihăilescu, C. Brătescu, N. Al. Rădulescu, V. Tufescu, M. David ș.a., au adus contribuții majore pe tărâmul acestei discipline. Între aceștia un loc aparte aparține lui Ion Conea, care, pe drept cuvânt, poate fi considerat ctitor al geopoliticii românești. Înzestrat cu o pregătire profundă și multilaterală, de la geografie istorică, la toponimie și terminologie geografică, el a parcurs toate etapele geopoliticii, de la teorie până la aplicabilitatea sa concretă.

Activitatea pe tărâmul geopoliticii a lui I. Conea, așa cum poate fi reconstituită din studiile rămase, cuprinde o perioadă relativ scurtă dar foarte intensă, suprapunându-se cu anii tragici ai amputărilor teritoriale și ai războiului mondial. Această activitate intensă s-a concretizat prin colaborarea fructuoasă cu școala sociologică a lui Dimitrie Gusti, ca și prin activitatea intensă la revista *Geopolitica și Geoistoria*, al cărei fondator a fost, alături de Gh. I. Brătianu, Anton Golopenția, Mircea Vulcănescu și Sabin Manuilă. La aceasta trebuie să mai amintim numeroasele expuneri la radio sau cursurile de la Școala Superioară de Război.

Ion Conea își începe activitatea în domeniul geopoliticii cu importantul studiu teoretic și metodologic *Geopolitica - o știință nouă*. Analiza multilaterală a diferitelor școli și tendințe în geopolitica epocii vădesc o temeinică cunoaștere, ceea ce i-a permis să formuleze o concepție proprie asupra obiectului noii științe. Deși această știință avea în spate un drum de peste o jumătate de veac, ea se caracteriza prin numeroase neclarități și divergențe, cea mai marcantă fiind acapararea ei de ideologia expansionistă nazistă.

Ion Conea, înainte de a formula punctul său de vedere asupra obiectului geopoliticii, oferă o perspectivă proprie asupra procesului de plămădire a acestei științe corelându-l cu ceea ce în zilele noastre, în mod curent, denumim *mondializare* sau *globalizare*. "Pământul devine cu fiecare zi mai mic și aproape că n-a rămas colț înghețat sau minusculă insulă de corali pierdută în larg de ocean și neocupate de om. S-a dus vremea în care [...] statele își permiteau să lase între ele, ca hotare,

adevărate zone largi nelocuite, rămânând destul pământ nelocuit în lăuntrul acestor cingători de "viduri de umanitate" cum li s-a spus. Pe încetul însă [...] «zonele viduri de umanitate», fostele «frontiere» s-au îngustat mereu până ce s-a ajuns ca astăzi frontierele să fie simple linii ideale, traversând uneori prin mijloc anumite localități, ba chiar și unele clădiri» (1937, 1944, p.49).

În concordanță cu acest principiu el realizează o analiză foarte detaliată a evoluției noii științe, de la premegătorul său Rudolf Kjellen până la noua patrie adoptivă, Germania lui Ratzel și Haushofer. În acest sens autorul face observația foarte pertinentă că geopolitica lui Kjellen s-a altoit pe solul german datorită, pe de o parte, ideilor anterioare ale lui Ratzel cum că "numai popoarele mari au simțul spațiului" iar, pe de altă parte, faptului că spre deosebire de celelalte mari puteri, Germania și-a realizat mai târziu unitatea națională și statală, când lumea era deja împărțită între puterile coloniale. Totodată, în condițiile înfrângerii după 1918, geopolitica s-a potrivit ca o mânășă pe ideile revanșarde ale celui de al III-lea Reich.

Cu un simț critic deosebit I. Conea subliniază că între ideile promovate de autorii germani și hitlerismul pangermanist expansionist există o strânsă legătură. *"Un stat totalitar, cum e Germania de azi, e totalitar și în sensul mobilizării tuturor conștiințelor în direcția intereselor (...) germane. Și nici o altă disciplină, prin originea și metodele ei, nu e așa de proprie pentru această mobilizare ca geopolitica. Ea servește spiritul de revanșă german și servește deopotrivă rasismul german"* (1937, 1994 pag.43). Exprimând această apreciere, I. Conea se declară întrutotul de acord cu ideile lui J. Ancel, adversarul cel mai virulent al geopoliticii germane, care pentru ideile sale va plăti cu viața, în 1942, într-un lagăr de concentrare nazist.

După ce înfățișează un tablou cât mai complet al principalelor școli geopolitice ale timpului, I. Conea ajunge la definirea obiectului real al geopoliticii, cât și a legitimității ei ca știință. Pornind de la constatarea că marile puteri sunt principalii actori pe scena internațională, denumite de el, metaforic "sori", iar cele mijlocii și mici sunt sateliții care se rotesc în câmpul de gravitație al acestor sori, I. Conea conchide că geopolitica nu va studia statele în parte, acesta fiind apanajul geografiei politice, ci jocul între state, ea fiind știința mediului politic planetar." Geopolitica, afirmă el, este viața politică planetară explicată prin geografie. În acest sens ea distinge regiuni geopolitice, strategice, economice, de mare convergență comercială. Ea este *geopolitica aplicată*. O serie de oameni de știință ar trebui s-o învețe, diplomații, oamenii de stat, regii. Ea e un produs și un imperativ al zilelor noastre de viață planetară unificată" (1937, 1994, p.64).

Subliniind caracterul de geografie aplicată al geopoliticii, I. Conea subliniază că rostul ei constă în prezentarea și explicarea hărții politice a planetei. Harta politică, spune el, evidențiază prezența punctelor și regiunilor de intensă viață politică, adică zonele de convergență a intereselor și disputelor. Printre numeroasele exemple oferite un

interes deosebit trezește caracterizarea făcută zonei Pacificului *"peste care [...] se împletește tot mai deasă, rețeaua de interese japoneze, americane, engleze, franceze, rusești"* (1937, 1994, p.59).

Cunoscător avizat al tezelor geopoliticii germane, în speță al conceptului "Mitteleuropa", care viza pătrunderea Germaniei în Europa Centrală și de Est, concept ce coincidea cu visul de renaștere a imperiului austro-ungar, I. Conea și-a făcut o datorie de onoare din apărarea autohtoniei poporului român. În acest scop, invocând argumente din domeniul istoriei, geografiei istorice, etnografiei, lingvisticii, toponimiei, domenii în care se mișca cu deosebită ușurință, va publica în numărul inaugural al revistei *Geopolitica și Geoistoria* studiul *Transilvania, inima pământului românesc*. Abordarea acestei teme n-a fost singulară, o făcuse și S. Mehedinți cu lucrarea *Qu-est-ce que la Transylvanie?* în 1940. Având în vedere că studiul lui I. Conea apărea în anul 1941, an de tragică amintire, este de reținut aprecierea categorică în sensul că *"Orice stat, spune Kjellen, urmărește să acopere o regiune geografică organică în întregul ei. Bazinul Dunării de Mijloc este o astfel de regiune, dar vecinii noștri unguri nu-l pot pretinde nici pe departe în întregime, pentru un stat unguresc: ei sunt doar o modestă mică insulă etnică ce se pierde în cadrul acestui mult prea larg pentru ei bazin [...]. Iar Transilvania [...] e sortită de la începutul lumii să fie sâmbure de țară, cum o vedem că e în România Mare - și nu piasă de margine, secundară, cum a fost - și ar fi într-o Ungarie Mare"* (1941, p.25).

Această temă, scumpă lui I. Conea, va fi reluată mai târziu în studiul *Cu privire la "teritoriul - nucleu" de formare a poporului român*. Elaborat cu aceeași minuțiozitate științifică, chiar dacă vocabularul geopolitic a fost părăsit, studiul pledează convingător în favorarea ipotezei conform căreia *"formarea poporului român a avut loc în spațiul de la nord de fluviu, având ca teritoriu - nucleu ținuturile de deal și munte ale Daciei"* (1967, p.11).

Tot în legătură cu această temă trebuie menționat și articolul polemic *"Tota Transilvania ad nos venit"* sau cât valorează teoria Iancso Benedek. Această teorie, lansată la finele secolului trecut și reluată iar și iar până în zilele noastre, afirma că preponderența românilor în Transilvania se explică prin imigrările masive din Principate în secolele XVII și mai ales XVIII. Cu ajutorul documentelor și a constatărilor proprii cu prilejul unei excursii pe sub munții Olteniei și ai Munteniei I. Conea demonstrează că *"în genere, în tot cursul istoriei românești, țara-stup, țara de roire etnică în jur, a fost Transilvania împreună cu centura ei de munți, dealuri, depresiuni. Așa a fost mereu din antichitate și până deunăzi, și cel mai mult a fost așa în Evul Mediu [...]. Tocmai în secolele XVII și XVIII, secolele în care Iancso Benedek își hazardează strania teorie cu imigrarea contrarie, tocmai în ele să constatăm un flux de populație ardeleană în Principate mai puternic decât în oricare din secolele anterioare"* (1942c, p. 15).

O altă temă atacată cu predilecție de I. Conea vizează critica pe care o face conceptului de "frontiere naturale" identificate sau consacrate drept "frontiere politice". Tema prezentă în numeroase studii va fi expusă prima dată în 1937 în articolul *Destinul istoric al Carpaților*. Motivația acestui studiu se datorează acelui slogan arhivăhiculat de propaganda cu Ungaria Mare și a Carpaților ca hotar natural. Acest slogan a fost concretizat printr-un volum. *Ardealul istoric*, apărut în 1941 la Budapesta, având drept motto următoarea afirmație "*Mutarea de pe Carpați a frontierei nu este numai un act de violență îndreptat împotriva națiunii maghiare, ci este mai mult: o adevărată înjurie adresată lui Dumnezeu*". O asemenea concepție de a considera un factor natural drept hotar politic venea în consonanță cu cea germană a bazinelor fluviale: Rhinul - fluviu german, dar nu frontieră germană. În mod similar, în 1929, geograful Cholnoky, citat de J. Ancel, afirma că: "*Teritoriul Ungariei este cel mai perfect bazin geografic. Bazinul ungar este separat de țările vecine printr-un lanț muntos împădurit total nelocuit. Nu se poate imagina o frontieră mai perfectă, cursurile de apă și rutele care converg spre centrul bazinului, legând laolaltă aceste teritorii. Ungaria formează cea mai frumoasă unitate geografică din toată Europa*". O asemenea afirmație era emisă după destrămarea imperiului austroungar.

Folosind pe larg izvoarele istorice și geografice, I. Conea demonstrează convingător, cu numeroase exemple, că munții ca și fluviile, nu separă, ci unesc oamenii și că în acest sens Carpații sunt coloana vertebrală a pământului românesc. Fie că e vorba de conceptul teoretic "frontierele" naturale ca frontiere politice, fie că este vorba de situația concretă invocată, I. Conea demontează teza maghiară, argumentele lui fiind valabile și astăzi, când se agită cu insistență conceptul "*Bazinul Carpatic*" matricea națiunii maghiare. Dealtfel I. Conea a abordat în numeroase rânduri această temă, fie că a fost vorba de Țara Loviștei, fie precum mai târziu s-a exprimat prin *Spațiul geografic românesc sau Carpații, hotar natural*.

Studiul se încheie cu o comparație elocventă care înfățișează, în stilul unic al lui I. Conea, tabloul istoriei românilor, centrat pe axa fundamentală, munții Carpați: "*Cei care au umblat prin Munții Apuseni știu ce este acela un izbuc: este un izvor care, ca un melc, aci apare și curge, aci se trage îndărăt, în culcușul lui întortochiat de sub munte și nu mai curge deloc timp de aproape o jumătate de ceas, după care iar apare și curge o jumătate pentru ca, iarăși, o altă jumătate să se tragă în munte și să dispară [...] și așa mereu. E imaginea, ni se pare, a neamului românesc în vreme, privită și raportată la imaginea pământului românesc: când se făcea vreme bună în poale - spre Tisa, spre Nistru, spre Dunăre - atunci, încet, ca o apă domoală, neamul românesc ieșea la soare și se risipea până la centura de ape lăsată de Dumnezeu - iar când viscolul barbar își începea suflarea din nou pe șesul cel din margini, din nou neamul se trăgea la munte, la adăpost, întocmai ca izbucul cel din Țara Moșilor și așa mereu, până în zarea zilelor noastre*

de izbăvire. Poporul păstorilor din Carpați a ajuns să aibă și să exprime, însuși sentimentul acestui adevăr istoric, trăit de el atâta vreme" (1937 p.126).

Dacă în 1937 își începea în mod magistral prestația geopolitică cu precizarea obiectului, în 1944 ciclul se va încheia cu importantul studiu privind poziția geopolitică a României în contextul internațional de atunci. Poziția geopolitică a României mai fusese abordată de S. Mehedinți în 1914, prin prisma hotarului dinspre est cu Rusia, ca și de N. Al. Rădulescu în 1938, din punctul de vedere al apartenenței la Europa Centrală sau de V. Tufescu (1943), din punctul de vedere al poziției economice a României între spațiul euroatlantic și euroasiatic. Ion Conea abordează problema din perspectiva centralității și a consecințelor acestui fapt. Subliniind că statele mici nu pot face abstracție, în orientarea lor pe tabla de șah a politicii, de ceea ce este și dincolo de vecinii lor imediați, I. Conea afirmă că "*România face parte dintr-o zonă de foarte sensibilă fricțiune politică, dintr-un vast teritoriu - tampon [...]. În literatura geopolitică acest teritoriu este cunoscut și definit ca o zonă de «cutremure politice» [...]. De o parte și de alta a acestui teritoriu - tampon stau cele două Europe, cum s-a spus: Europa germanică și romanică în vest, Europa slavă sau rusă în est*" (1944, p.65-66). În funcție de aceste coordonate I. Conea analizează efectele asupra României, ce decurg din interacțiunea celor doi vectori geopolitici principali. Întregul studiu se prezintă ca unul de geopolitică aplicată. Catalogând poziția geopolitică a României drept centrală prin excelență, I. Conea arată că o țară cu o asemenea poziție geografică este supusă unor forțe de presiune din toate direcțiile, așa cum a fost cazul României în perioada interbelică, dar și în prezent.

Este laconică, dar deosebit de precisă, definirea poziției geopolitice spre deosebire de cea geografică. "*Poziția geografică rămâne mereu aceeași, poziția geopolitică e tot mereu alta. Fața politică a pământului este ca o uriașă tablă de șah, pe care jucătorii mută mereu piesele, dând acestora, mereu, tot alte poziții și funcții*" (1944 b, p.98).

De asemenea, rămâne deosebit de actuală evidențierea caracterului sistemic al lumii: "*Planeta este astăzi o singură unitate economică. Și chiar politic, deși fața ei este diversă, putem spune - fiind seama că nimeni nu mai poate trăi izolat [...] trebuie să recunoaștem că planeta este una: nu în sensul de unitate politică, ci în acela că toată fața ei a devenit politică și că unitățile politice care o îmbracă nu mai pot face nici o clipă abstracție de ceea ce se petrece peste hotarele proprii*" (1944 b, p.99).

În același sens, I. Conea face niște afirmații frapante prin actualitatea lor, o adevărată mărturie de credință: "*Europa și lumea întreagă trăiesc astăzi prețuia unei noi ordini de lucruri. Forme de viață politică și economică noi se pregătesc, în care se va îmbrăca lumea de mâine. Cuvântul prim îl vor avea, când acele forme vor căpăta contur și putere de acțiune precise "Marile Puteri." Dar*

statele mici sunt nu mai puțin datorate să se pregătească pentru înțelegerea lor: vrând, nevrând, aceste state se vor integra cu rosturi și funcțiuni proprii, în starea de lucruri de mâine. Cel care va fi surprins nepregătit, acela se va pomeni stând de-o parte umilit, privind năuc la o lume în care totuși el va trebui să trăiască, dar fără o însărcinare și o răspundere demne de ceea ce el, totuși, ar fi putut să prezinte. Conducătorii politici și tineretul de carte, mai ales, trebuie să se pătrundă de acest duh nou care bate pentru ziua de mâine. Chiar mic să fii, dar dacă pregătirea ta pentru primirea acestui duh va fi întreagă, însărcinarea și satisfacerea pe care le vei avea s-ar putea să depășească pe ale acelora care - pe alte baze - se vor fi așteptat să însemne în această lume, care va fi venit mult mai mult decât tine. Iar noi, prin locul cel deșinăm pe hartă din hotărârea Marelui Geograf, suntem între cei dintâi datori să ne botezăm pentru înțelegerea lumii care vine: spre cea mai mare a noastră

proprie slujire, dar și - în cazul contrar - spre cea mai mare a noastră primejdie.

Iată, așadar, caracterul de țară de răspântie, caracterul de stat de necesitate europeană al României, cum spunea Nicolae Iorga. Stăpână pe cetatea carpatică și pe gurile Dunării, România își va îndeplini această misiune" (1944 b, p.86 - 87).

Recitind lucrările geopolitice ale lui I. Conea putem constata perenitatea adevărilor exprimate în urmă cu cinci sau șase decenii, exprimate de un mare patriot și observator lucid al situației timpului său. Unul dintre aceste adevăruri de necontestat este că ființa geopolitică a unui stat se definește în raport cu vecinii, nu numai cu cei direcți, ci și cu acele puteri omniprezente în politica mondială, acelea care formează un fel de aristocrație în lumea statelor, al căror comportament nu s-a modificat în toată această perioadă. Italia, Malta, Helsinki sunt mărturii evidente ale acestui adevăr.

Bibliografie geopolitică a lui I. Conea

- (1937), *Geopolitica - o știință nouă*, în *Sociologia Românească*, an II nr. 9-10, republicat în vol. *Geopolitica*, Iași, 1994.
- (1937), *Destinul istoric al Carpaților. Rânduiala*, republicat în vol. *Geopolitica*, Iași, 1994.
- (1937), *Cel dintâi hotar politic pe creasta Munților Olteniei*. (1520), Soveja, X XI.
- (1938), *Actualele frontiere românești, biruința Geografiei asupra istoriei*, BSRRG, LVII.
- (1940), *Unita geopolitica della Stato Romena*, București
- (1941), *Transilvania, inima pământului și statului românesc*, *Geopolitica și Geoistoria*, I, nr.1.
- (1942, a), *Carpații, hotar natural*, *Geopolitica și Geoistoria*, II, nr.2.,

- (1942, b), *La United geopolitica del Estado Rumano*, *Rev. Univ. Saragoza*.
- (1942, c), *"Tota Transilvania ad nos venit" sau cât valorează teoria Iancso Benedek*, *Geopolitica și Geoistoria*, II, nr.2.
- (1944, a), *Spațiul geografic românesc. Geografie și istorie românească*.
- (1944, b), *O poziție geopolitică*, *Geopolitica și Geoistoria*, III, nr.1.
- (1944, c), *Toponimia în harta țării*, *Geopolitica și Geoistoria*, III, nr.1.
- (1967), *Cu privire la "teritoriul-nucleu" de formare a poporului românesc*, SCGG-Geografie, XIV, nr.1.

METODA DE INVESTIGARE ȘI DESCRIEREA GEOGRAFICĂ LA PROFESORUL ION CONEA

Lucian Badea, *Institutul de Geografie al Academiei Române, București*

Professor Ion Conea's method of investigation and geographical description. Ion Conea did not abide by some preconceived precepts, he was the perfect practitioner of the pedagogy of investigating human geographical phenomena, geographical history and toponymy, in particular. Even when following the physical-geographical reality, geographical research cannot aim solely at the elaboration of scientific reports, however accurate they might be. Its task is to order and explain the phenomena in permanent connection with man's life. It is meant to be art or correct and plastic expression of content.

Cuvinte cheie: metoda cercetării geografice, descrierea geografică

Pentru oricine l-a cunoscut în manifestările sale dezinvolve, de abordare și de intervenții uneori surprinzătoare (dar numai aparent contradictorii), mereu cu aplombul exprimării superioare, cultivare, încercarea de a da un răspuns la întrebarea dacă profesorul Ion Conea a fost un slujitor al pedagogiei duce la început chiar la un moment de cumpănă.

Ne-am propune inutil să descoperim materializată undeva în opera sa o anume exprimare a necesității de conformare (a sa ori mai ales a altora) la reguli didactice și canoane pedagogice, de a da sfaturi celorlalți pentru înscrierea în anumite reguli, precepte, dogme apriori formulate, de a elabora (teoretic) o anume metodă care trebuie aplicată, după aceea, într-un anume "flux metodologic". Spiritul său pătrunzător cu greu putea fi legat de anumite norme; verva sa în investigare, de abordare și de exprimare nu se putea circumscrie unor căi prealabil (și mai ales de alții) fixate. Nu s-a putut conforma normelor practicate de la catedră care stabilesc o anumită distanță (sau deferență) între cel care știe și cel care trebuie învățat și educat. Dar aceasta nu exclude ideea că el însuși nu a avut și nu a urmat anumite modele.

Într-un anumit fel l-am putea judeca drept refractar la ceea ce numim teorie a instruirii și educării, la norme și exigențe pedagogice. Iar aceasta cu atât mai mult cu cât cineva ar putea lua în serios o părere exprimată în intimitate (dar și cu doza de ironie corespunzătoare) prin care subscrisa la o anume definiție a pedagogiei și dacă ne aducem bine aminte o astfel de apreciere pornea chiar de la cel pe care l-a stimat și i-a fost magistru, marele și sobrul pedagog Simion Mehedinți.

Totuși, profesorul Ion Conea nu se putea situa în afara unor precepte și norme ale pedagogiei de îndată ce slujea domenii ale geografiei care avea nevoie mai mult decât altele de o cale cât mai curată a investigării, de un permanent echilibru în confruntarea ipotezelor, de coerență desăvârșită a argumentării și punerii în evidență a conținutului geografic al faptelor istorice, lingvistice, economice, sociale, într-o impecabilă exprimare. Nu putea fi altcumva de îndată ce formarea sa a fost

călăuzită și direct influențată de distinșii magiștri ai geografiei moderne românești, fără a uita pe marii reprezentanți ai școlii de istorie cu care a fost în permanent contact. În opera sa regăsim ceva din diversitatea cuprinzătoare perfect ordonată a lui S. Mehedinți, din claritatea explicației lui G. Vâlsan, dar și din rigurozitatea lui C. Brătescu și mai ales ceva din siguranța urmăririi fenomenului propriu lui Emm. de Martonne.

Ion Conea nu a folosit un anumit stil pedagogic (sau un didacticism notoriu) de catedră cu norme învățate sau propriu formulate pentru a-i învăța pe alții și pentru a fi învățate acestea de alții, dar a fost un desăvârșit practician al unei pedagogii a cercetării (proprie geografiei umane), al investigării adâncite în noianul de aspecte și în complexitatea legăturilor (tentante pentru varii interpretări) călăuzit de ideea desprinderii clare, a definirii și explicării fenomenului urmărit în forma cea mai adecvată. O pedagogie proprie care cuprinde cu necesitate și pe aceea a transiterii (prin scris) a cunoștiințelor noi.

Cuvintele profesorului David Turnock (cel care nu a pregetat să scrie și pentru Ion Conea o scurtă biografie), rostite într-o seară de toamnă blândă, luminată de lună plină, pe o prispă cu viță ruginită din marginea de miază noapte a Loviștei, le-am reținut ca de-a dreptul impresionante: "*Am cunoscut opera multor geografi, pentru unii foarte bine, dar la nici unul nu am găsit un mod de gândire, de cercetare, de pătrundere și de exprimare atât de original ca la Ion Conea. Este fascinant*". (Trebuie să recunoaștem, foarte mult spus pentru acest englez destul de scump la vorbă). Iar în continuare, profesorul Turnock, cu o nuanță de reproș, în fapt pe deplin justificat, a mai spus: "*Lucrările sale și metoda ar trebui continuate și valorificate. Cunoașteți multe lucruri și nu trebuie să rămână unde le-a lăsat profesorul Conea*".

În adevăr, Ion Conea și-a format o metodă proprie de cercetare, de căutare a subiectului și de obținere pe loc a

concluziilor, adesea redade chiar cu cuvintele celui anchetat. Pentru o anumită categorie de lucrări preocupate de cunoașterea satului românesc (înțelegând prin sat nu atât adunarea de gospodării într-un anume spațiu limitat, cât viața din acestea, legată, dependentă de hinterlandul aparținător) se resimte influența școlii sociologice a lui Dimitrie Gusti, adaptarea la necesitățile colaborării cu alți specialiști, pentru înțelegerea în deplină complexitate a fenomenului rural.

Atât de mult a impresionat modul său de lucru în ancheta de teren -- acel adevăr-teren al confruntării directe, indispensabil celor mai sofisticate și ultramoderne tehnici de cercetare a Terrei--, atât de interesant a părut cercetătorilor negeografi încât distinsul sociolog H. H. Stahl ne-a lăsat în "Amintiri și gânduri" (Edit. Minerva, București, 1981, p. 158-159) următoarele aprecieri: "*pe Ion Conea l-am surprins odată, când se afla în plină acțiune de interogare a unui țaran, amândoi așezați pe un dâmb la umbră. Am stat și eu alături de ei, curios să văd cum procedează și "ce știe" Ion Conea. Căci "întrebările" pe care le pune un anchetator sunt uneori mai relevante decât răspunsurile pe care le primește. Mare mi-a fost surpriza să văd cu cât tact, cu câtă răbdare proceda Conea, extrem de sistematic. Tema era cea a nomenclaturii (terminologiei, n.n.) geografice populare și Conea ajunsese la faza pe care noi o numeam a "tirbușonului". Adică la o interogare sistematică, constând în a pune o serie de întrebări standardizate, în speță termenii geografici populari, pentru a vedea dacă informatorul le știe și dacă da, ce anume înțelegea prin ei. Termenii pe care îi cunoștea Conea dovedeau o îndelungată experiență și o adevărată erudiție de limbă populară. Luând la rând formele de relief, apele, clima, Conea se dovedea un adevărat dicționar viu, înfățișat însă nu alfabetic, ci logic, într-o conversație care părea firească, termenii fiind legați între ei prin povestiri și comentarii, făcute de data asta și pentru mine, ca într-o adevărată prelegere despre problemă, fermecătoare prin savoarea excepțională a graiului popular și comentariile subtile ale acestui om de știință, care se dovedea atât de stăpân pe ce știe și pe ce caută".*

În ambianța de lucru sprijinită pe colaborarea cu istoricii, sociologii, lingviștii, etnografii de marcă (și nu numai cu aceștia) și-a format o adevărată dexteritate metodologică de a aborda, descoperi și explica simultan fenomene geoistorice, toponimice, sociale. De aceea cercetarea lui Ion Conea nu a fost vreodată unilaterală, iar pentru multe din lucrările sale - și nu dintre cele mai puțin importante - este greu de spus dacă sunt de geografie istorică, de toponimie, de geografie socială, de geografia așezărilor.

De fiecare dată a întreprins un fel de simultan al investigației științifice, sub raporturi geoistorice, toponimice, ale relațiilor trecute și actuale dintre omul locului și condițiile locului. Se pare că a avut un crez slujit fără amendări de circumstanță: "*Purtăm cu noi, fără să ne dăm seama, o anume comoară a trecutului, o anume sacră povară. Cugetul și sufletul nostru, oricât de puțin, se scaldă continuu în ele... Cu cât cadrul geografic și istoric al locului poartă în ele temeiuri*

pentru o îndreptățită mândrie și încredere în forțele proprii, cu atât trebuie ele mai vârtos amintite și temeinic cercetate; psihologia omului de acolo, omul de azi, este imposibil să nu fie influențată de ele într-un anumit sens și toată ființa acestuia trebuie să poarte pecetea trecutului istoric, după cum o poartă pe aceea a cadrului geografic" (Clopotiva - un sat din Tara Hațegului, I, 1940).

A avut un crez de la care, cu toate vicisitudinile din ultima parte a vieții și declarațiile altora de inoportunitate a preocupărilor, cu toate manifestările ostile ale "oficialilor", mediocrități în ascensiune politică (de fapt incapabili de a înțelege sensurile unei profesii de credință), n-a abandonat și față de care nu a făcut concesii. Un crez căruia i-a închinat o neîntreruptă și neînduplecată stăruință.

În ciuda aparențelor, Ion Conea - cum poate ar judeca unii - nu a fost un inspirat dezinvolt și un facil realizator. A beneficiat de o intuiție pătrunzătoare (de aceea C. Daicoviciu l-a și numit în glumă șeful tam-tamului, adică cel care făcea prima sesizare asupra unor fapte, posibilități, ipoteze de importanță deosebită stărnind atenția și curiozitatea celorlalți), dar înainte de orice a fost un constructor. Un constructor sânguinos de idei și ipoteze care a muncit mult pentru a pătrunde ferm prin hățușul multor răspunsuri posibile, spre a acumula argumentele cele mai sigure, evitând ambiguitățile, pentru a prezenta concluziile în forma cea mai clară și adecvată, într-un tot concordanță intenției finale. Și în acest scop a cultivat descrierea geografică (ca real discipol și continuator al lui George Vâlsan) într-un mod care l-a făcut de neegalat. Pe cât de viu, colorat, expresiv și convingător îi era cuvântul, pe atât de mult depunea muncă migăloasă de perfecționare a exprimării, de cizelare a fiecărei fraze înainte de a ceda textul tiparului. Nu de puține ori și-a retras paginile, nemulțumit de construcția unor fraze. Uneori se necăjea aproape copilărește refăcând de nenumărate ori pasajele unei comunicări care se încăpățâneau să iasă așa cum dorea. Am mai spus undeva că a fost omul care a cedat deliberat și cu insistență cantitatea în favoarea calității, a calității conținutului și de exprimare în producția științifică. Avea convingerea fermă că știința geografică pentru a se regăsi pe sine și a fi ea însăși trebuie să fie în permanență subjugată artei ordonării fenomenelor și a exprimării corecte și plastice a conținutului. Toate fenomenele trebuie înțelese și ordonate în spiritul principiului atât de clar formulat de Simion Mehedinți al integrării progresive a sferelor geografice. Fără o astfel de ordonare și fără exprimarea corespunzătoare geografia riscă să rămână o știință anostă, a rapoartelor tehnice, și să-și piardă cea de-a treia identitate: formarea, educarea și înălțarea omului trăitor în ambianța spațiului carpato-dunărean.

Geografia nu este numai cunoașterea explicativă a realității terestre. Este așa ceva dar și vorbă de duh. Cei ce n-au învățat să-și exprime constatările veridice într-o formă plastică nu prea au ce căuta printre slujitori. Spiritualitatea unei științe nu se poate clădi pe rapoarte numite chiar științifice. Câteva vorbe de duh nu pot fi

înlocuite de pagini întregi de fraze îndoielnice care de obicei sunt uitate încă înainte de a se fi uscat cerneala care le-a materializat.

Foarte probabil că și acest mod al său de a gândi și de a fi, exigența mănătită spre perfecțiune, a determinat monstruoasa înțelegere a imposturii de a-l coborî pe ultima treaptă a umilinței, încadrându-l la un moment dat, aici în Institutul de Geografie, pe o funcție de personal auxiliar cercetării. Pe el, Ion Conea, cel socotit între primii gânditori ai geografiei românești și căruia, după aceea și după dispariția prea timpurie, i s-au refuzat, în continuare, deliberat, cunoașterea și recunoașterea meritelor cu care a contribuit la edificarea gândirii geografice românești.

Ion Trif Pleșa, *Istoria satului Pleșa*, Edit. Porto-Franco, Galați, 1997, 276 pag.

Este o veritabilă monografie făcută celui mai nordic sat al județului Galați, la limita cu județul Vaslui, satul Pleșa, aparținător comunei Berești-Meria.

Lecturarea volumului impresionează prin bogăția informațiilor, a datelor referitoare la acest sat, care, la ultimul recensământ (cel din 1992), avea numai 771 locuitori.

Prezentării fizico-geografice pe componenți (așezare, relief, climă, soluri, floră, faună) i se adaugă și numeroase aspecte inedite, de exemplu capitolul de faună îi sunt "atașate" și o serie de date referitoare la vânat, vânătoare și accidente de vânătoare. Semnalăm de asemenea, un bogat paragraf consacrat toponimiei din zonă, ce cuprinde aproape 100 de toponime, un altul dedicat fântânilor din Pleșa sau capitolul intitulat "Nume de familie și de persoane". Autorul nu scapă din vedere

Atât în timpul vieții, cât și după aceea, a fost un nedreptățit, nedreptățile revenindu-i în virtutea acelei legi prin care impostura capătă totdeauna ascendent asupra competenței oneste. Am nutrit speranța că prin stăruința noastră și înțelegerea Editurii Academiei să se reușească tipărirea lucrării "**Vrancea - geografie istorică, toponimie și terminologie geografică**". Și speranța s-a împlinit, manuscrisul, rămas întâmplător în exemplar unic (după nenorocirea produsă de seismul din martie 1977, când odată cu D-na Ana Conea a pierit tot ce a rămas de la profesor) a văzut, după 18 ani, lumina tiparului. Nutrim aceeași speranță că Academia Română va ști să aprecieze că numele de Ion Conea este al unuia dintre marii gânditori din știința geografică românească și un mare iubitor al neamului și pământului românesc.

nici faptul că satul Pleșa a fost un important sat răzăsesc, chiar și comună între anii 1925-1929 și 1934-1939, în cadrul fostului județ Tutova. Se referă apoi, pe larg, și la istoria bisericii (1824) și a școlii (1908), la contribuția pleșenilor la războaiele de apărare a țării, ca la situația agriculturii și a comerțului din sat. Informații foarte interesante sunt și cele referitoare la zona vecină Tălășmani, mai ales asupra pădurii și tunelului de acolo.

Ultimele 80 de pagini ale cărții se pot grupa sub titlul "Din cronica satului și alte însemnări", unde sunt reținute cele mai diverse informații despre satul Pleșa și locuitorii lui de azi, dar și din trecut.

Lucrarea este deosebit de interesantă și din lectura ei ne dăm seama nu numai de prețuirea acordată de autor satului natal, ci și de perseverența lui Ion Trif Pleșa, care ne-a demonstrat că și pentru un sat cu câteva sute de locuitori se poate scrie o carte de câteva sute de pagini!

Sorin Geacu

"MUNTELE" LA ION CONEA

Sorina Vlad, *Institutul de Geografie al Academiei Române, București*

The "mountain" in Ion Conea's work. We commemorate 95 years from the birth of Ion Conea, the father of geographical toponymy in Romania, and a devotee of historical geographical studies. Looking at his work, one is impressed by the fascination the mountain had on him. Having a very good knowledge of the mountain realm, roaming on every summit and in every valley, he realised its importance in the life of this people. Ion Conea viewed the Carpathians as the axis of Romanian history, a true homeland of the Romanians - their summits playing host to the shepherds' economic and social life, - emphasizing men's adaptation to their environment. He had a very good understanding of the mountain concept with the Romanians, not merely as a physical (geographical) entity, but as an economic one as well: the alpine meadow. Conea says that the Romanians have a cult for the mountains, which used to play an undenyng historical role in all times.

Cuvinte cheie: munte, nedeie, plai

În timpul din urmă, când absența cenzurii a dezlegat multe condeie, personalități de valoare, oameni ai momentului, s-au grăbit a-și ilustra trecutul, apelând la modelul de viață și conduită pe care l-au folosit sau la care au recurs.

Așa stând lucrurile mi-am pus și eu problema întrebându-mă, după exemplele ce le-am găsit la tot pasul, dacă Ion Conea a fost sau nu un model pentru mine?

Am apelat, pentru a-mi lămuri mai bine gândurile la puținele amintiri - puține în raport cu cele ale unor colegi din institut, mai vârstnici - despre această personalitate a geografiei românești, amintiri adesea confuze, adesea tranșante, directe, multe din ele însă mijlocite.

Cea mai pregnantă, este legată de comemorarea ctitorului geografiei românești, în Soveja natală, când toată suflarea geografică a avut prilejul să-l omagieze oficial, cu îngăduința și chiar sprijinul oficialităților de atunci, pe marele geograf Simion Mehedinți. Atunci l-am cunoscut pe Ion Conea, am stat de vorbă, i-am făcut o fotografie, un diapozitiv având drept fundal Mănăstirea Soveja.

Nu bănuiam însă, că în anii care vor urma aveam să mă apropii de opera acestui mare geograf, pe care eu îl vedeam atunci ca un "omuleț", cu mers ușor nesigur, urma evidentă a unei boli care avea să-l răpună câțiva ani mai târziu.

Mi-a fost dat însă să-l cunosc prin mijlocirea soției sale Ana, distinsă geografă, devenită unul dintre cei mai de seamă pedologi ai țării, dispărută în chip tragic în cutremurul din 1977. Fiind împreună cu Ana Conea pe teren, pentru racordarea unor foi pedologice în zona Subcarpaților de la curbură, am poposit într-una din localitățile unde se fac vinuri bune și unde am locuit mai bine de o lună. Aici, în bezna luminată de flăcările focului din vatră aprins de gazdă, ca un privilegiu pentru oaspeții geografi pe care-i avea, am depănat multe și am aflat lucruri pe care nu le știam și care m-au ajutat să-mi creionez o imagine asupra omului și geografului Ion Conea.

A venit, curând după aceea contactul direct, din păcate pentru o scurtă perioadă - doar doi ani - cuprinsă între venirea mea la Institutul de Geografie (prin concurs, iar în comisie, între alții am avut bucuria de a-l avea pe Ion Conea) și plecarea profesorului în urma pensionării. Acest foarte scurt răstimp, perioadă în care însă m-am bucurat de atenția magistrului (deși mărturisesc că mi-a fost adesea teamă să nu mă privească ca pe o amintire vie a uneia dintre nerealizările sale profesionale, de care eu însă nu eram cu nimic vinovată) a reprezentat pentru mine o etapă definitorie în formarea mea ca geograf.

Venea adesea, către sfârșitul programului, în camera de la etajul I al imobilului din str. Doctor Burghel nr. 1, unde se aflau cercetătorii colectivelor de geografia industriei și agriculturii, întrebându-mă invariabil: "Unde-i Nentu?", adică șeful meu de atunci, Christache Stan. Și, pentru că, de multe ori eram singură, se așeza în fața biroului meu pe scaun, lăsându-se ușor pe spate într-o poziție ce-i era mai comodă, și începea să depene, cu simțire și o căldură ce te învăluia, amintiri, snoave, strecurând - abia mai târziu am realizat acest lucru - crâmpie ale problematicei geografice legate de trecutul istoric al neamului nostru și de toponimie.

L-am cunoscut puțin ca om, dar mai apoi când împrejurările mi-au îndreptat pașii și preocupările spre domeniile geografiei istorice și toponimiei, domenii cărora Ion Conea s-a dedicat, fiind un neobosit și valoros cercetător, când i-am cunoscut și utilizat lucrările, am început să am o altă imagine despre el, mult mai cuprinzătoare, mult mai bogată.

Cunoscându-i viața, cunoscându-i opera, judecându-l cu obiectivitate și fără părtinire, pot spune că Ion Conea rămâne pentru fiecare dintre noi o personalitate vie, mereu prezentă, o certitudine pentru disciplina căreia i s-a dedicat și care în final l-a consacrat.

Scrierile sale, metodologia cu care le-a abordat, preocupările legate de toponimie, acea descriere condensată, acea hrană care îmbracă fidel trupul unui

peisagiu, deși risipite, rămân texte veridice, valabile în cea mai mare parte, și ne aduc, poate mai mult ca la oricine, acea tehnică a citărilor de texte autentice, contribuind la ridicarea valorii și înțelegerii studiilor sale profund analitice.

Sunt doar câteva gânduri, creionate necomplet și neperfect, așa cum am păstrat eu imaginea lui Ion Conea ca om, ca întemeietor al studiului toponimiei geografice, ca un continuator și cel care a dezvoltat studiul geografiei istorice în țara noastră.

Modesta încercare a Colectivului de Geografie istorică și Toponimie din Institutul de Geografie de a-i continua activitatea, de a materializa unele din proiectele sale sunt dovezi ale faptului că Ion Conea rămâne un model pe care avem obligația să-l urmărim consecvent și creator.

Ceea ce a rămas de la Ion Conea, studiile sale sunt concentrate, cu precădere în două mari arii de străveche locuire - una carpatică, întinsă din Munții Banatului până în ținutul Vrancei, cealaltă în lungul Văii Dunării - reprezentând a doua coordonată geografică, după cea carpatică, a pământului românesc.

Munții însă l-au atras ca o vrajă, mai ales cei în care se întâlnesc trei dintre provinciile istorice ale pământului românesc - Oltenia, Transilvania și Banatul. I-a parcurs culme după culme, vale după vale, scotocindu-i fără încetare, investigând izvoarele istorice, unele necunoscute până la el, cercetând tradițiile, culegând și consemnând informații neprețuite de la bătrânii satelor, de la intelectualii legați de glie, informații având astăzi valoare de document. A studiat vechimea drumurilor de peste munți, densitatea și gradul de folosire al acestora pentru a reface tabloul vieții economice care a pulsă din cele mai vechi timpuri și pentru a dovedi existența legăturilor multiple la fel de vechi dintre populația de dincoace și de dincolo de Carpați.

Extrem de inspirată ni se pare ideea celor doi îngrijitori ai ediției 1984 a "Plaiurilor Carpatice", Lucian Badea și Nicolae Stoicescu, de a reuni o parte a lucrărilor, conferințelor, descrierilor închinatelor muntelui și mai ales a le grupa într-o manieră geografică desăvârșită: "*Locuri și drumuri în munți*", "*Sub margine de munte*" și în fine "*Pe munții dintre Dunăre și mare*", având astfel sub ochi, prin această grupare, amfiteatrul treptelor de relief, din munte până la Dunăre într-o firească și perfectă armonie.

Nu avem intenția de a face o analiză a lucrărilor care au ca obiect muntele; aceasta ar însemna mai mult de jumătate din ceea ce a scris Ion Conea. Vrem doar să punctăm câteva dintre cele mai interesante idei, multe novatoare în acest domeniu.

Ion Conea a încercat să precizeze pentru cititorii săi - ce înseamnă și de când datează "cultul muntelui", plecând de la două lucrări de rezonanță la acea vreme: "*La Conquête de la montagne*" de R.L. Irving și "*Technique et poésie de la montagne*" de Philippe Amiguel, ambele publicate în anul 1936.

El precizează schimbarea care a avut loc în modul europenilor de a privi muntele: "*În Evul Mediu ca și în*

antichitate, munții în genere și Alpii mai cu seamă erau un subiect de groază (...). Omul fugea de munte".¹ Mult mai târziu gustul pentru munte va căpăta noi valențe, el devenind un izvor de sănătate trupească și sufletească, un izvor de iubire de patrie și de conștiință națională, referindu-ne evident la munții noștri.

Cu un alt prilej, prezentând "funcțiunea istorică a munților", analizează și descrie domeniul opus acestora "marea", considerând-o (așa cum scria Ratzel), "un izvor de putere".²

Marea a jucat în trecut rolul de vehicul al ideilor - al culturilor și civilizațiilor umane ea fiind de fapt un drum, un drum sau, și mai bine, o răspântie de drumuri în care popoarele și civilizațiile și-au dat întâlnire.

Spre deosebire de mări, munții au jucat un rol de *diferențiere* în umanitate. În timp ce mările au amestecat și au nivelat totdeauna popoarele și civilizațiile, munții au desfășurat omenirea în fragmente, pe care apoi cu gelozie le-au păstrat în văile lor, pe fiecare cu ființa lui deosebită, cu însușirile și defectele proprii. Mai ales în trecut au jucat munții acest rol de păstrători de populații, când viața se trăia în primejdie zilnică. Munții noștri, spune Jules Blache, reflectă trecutul nostru, iar Vidal de la Blache îi consideră evocatori și conservatori de vechi populații.

Munții noștri, în accepțiunea lui I. Conea, au avut o rezonanță istorică din cele mai vechi timpuri, fiind cuibul și țara celui mai războinic și mai puternic dintre triburile dace - acela care a purces la unificarea tuturor celorlalte, pe tot cuprinsul dintre Tisa și mare și dincolo de ea. Și tot munții, în Evul Mediu, ei și pădurile, au păstrat neamul românesc la adăpost de năvăliri, care altfel l-ar fi luat și l-ar fi dus aiurea, pierzându-l în vraștea barbară. - Iar azi, unde e neamul românesc cel mai curat? Unde-i limba, unde portul, unde obiceiurile? - dacă nu sub Trașina Carpaților. Să ne gândim la primele noastre capitale, să ne gândim la vechile cronici care arată muntele ca fiind tocmai *casa de adăpost a neamului* - și vom înțelege ușor ce rol mare și nobil au jucat Carpații în istoria românească. Ion Conea dedică Daciei și Galiei, locuitorilor acestor străvechi țări, care deși aflate la extremitățile de apus și de răsărit ale continentului, prezintă multe similitudini. Între dacica Sarmizegetusa, capitala lui Decebal și galica Gergovia, unde Vercingetorix a rezistat, în 52 î. Chr. atacului condus de Cezar, I. Conea evidențiază asemănări care și-au pus amprenta pe o întregă istorie.

Vorbind despre destinul istoric al Carpaților, concluzionează patetic: "*Muntele e adevărata patrie românească*"; "*Axa istoriei românești este în Munții Carpați*"; "*Statul românesc este un stat carpatic*".

¹ *Om și natură, geografie pentru toți: Cultul muntelui*, pag. 108, Edit. Scoalelor, 1937;

² *Om și natură, geografie pentru toți: Cultul muntelui. Funcțiunea istorică a munților*, pag. 185, Edit. Scoalelor, 1937;

Elaborarea studiului despre "*Țara Loviștei*" a însemnat nu numai trecerea cu succes a doctoratului dar și realizarea și cristalizarea unei concepții, precum și prima încercare de abordare a unui spațiu carpatic mai larg, cuprinzând munți și depresiuni în care sunt incluși cei mai plini de viață, de urme ale trecutului, dintre munții noștri.

El a înțeles și a sintetizat în mod magistral conceptul despre munte, sau altfel zis, ce înțelege poporul român prin munte - a) deci pentru poporul român *muntele* este numai o suprafață și anume, numai suprafața alpină (superioară) a Carpaților; b) conceptul de munte nu este un concept fizic (geografic), ci un concept sau o noțiune economică: pășunea alpină" (*Monografia Geografică*, 1960, vol I, pag. 76-77).

Între termenii carpațici prin excelență pe care Conea i-a urmărit și analizat în toată aria montană se remarcă apelativul "plai": Cuvântul plai, unul dintre cele mai interesante și mai vechi ale limbii române își găsește o amplă tratare în lucrarea "*Plaiul și muntele în Istoria Olteniei*", precum și într-o serie de lucrări ale colaboratorilor și urmașilor săi (Dragoș Bugă, Sorina Vlad, Valeria Alexandrescu).

Referindu-se la teritoriul-nucleu de formare al poporului român, I. Conea, prin argumente de geografie istorică, plasează teza potrivit căreia formarea a avut loc în spațiul de la nord de fluviul Dunărea, având ca teritoriu-nucleu ținuturile de deal și de munte ale Daciei.

Ion Conea a fost interesat și de toponimia munților, lucrările sale căutând să prezinte nume topice de origine străveche în Munții Olteniei, "*Profile toponimice prin M-ții Carpații Meridionali*", "*Toponimie străveche doveditoare a continuității daco-romane în Carpații Meridionali la vest de Olț*", "*Tara Hațegului - toponime și istorie*", ca să nu cităm decât câteva dintre acestea.

Iată spre exemplu opinia lui Ion Conea despre toponimia Munților Clopotivei: "*În legătură cu toponimia Munților Clopotivei, aceasta e de o bogăție și de o originalitate pe care noi nu le-am întâlnit nicăieri în Carpați. Aproape că orice accident de teren își are numele; iar apelativele - adică numele care designează anumite categorii de forme de relief - sunt vechi și multe, numai aici cunoscute și folosite. Concluzia... «o străveche adaptare*

a omului hațegan la mediu de munte»" (Plaiuri Carpatice, 1984, pag. 104).

Conea a studiat muntele cu întreaga activitate ce se desfășoară în cuprinsul lui, a remarcat strânsa legătură dintre munte și zonele de subt strașina lui, din șesurile ce se întind la poalele acestuia; a remarcat legătura dintre om și munte. Iată câteva cuvinte ilustrând această idee: "În toate fibrele ființei lui, omul din Clopotiva se simte legat de muntele de alături. E o colaborare - ca să spunem așa - foarte veche, aceasta de aici - dintre om și munte. O trădează toponimia, o trădează viața pastorală de aici, o trădează acei atâția munți cu numele de Nedeia (*Plaiuri carpatice*, pag. 104). Din noianul de aspecte legat de Munții Carpați, pe care I. Conea le-a studiat, remarcăm și pe acela al nedeilor ilustratoare ale tumultului vieții pastorale carpatice.

Iată așadar o scurtă incursiune în lumea muntelui așa cum a văzut-o și a descris-o Ion Conea. Muntele, am văzut deja, păstrează tot ce e propriu, evocă totdeauna trecutul, e mai lângă sufletul nostru. În munte e variație nu numai de peisagiu, de forme, de culoare și lumină, ci e - deopotrivă - și una de peisagiu etnic, omenesc. Muntele e, încă, supt toate raporturile o mină bogată de frumuseți și comori. El este - cât va mai fi - păstrătorul sacru al acestor bogății. "Cât va mai fi?", ne punem și noi întrebarea. Aceasta depinde de noi, de fiecare în parte, de societate în general.

Din lucrările lui Ion Conea având ca tematică zona montană:

- (1928), *În Munții Lotrului*, BSRRG, XLVII, p. 406-413;
- (1936), *Din geografia istorică și umană a Carpaților*, BSRRG, LV, p. 42-118;
- (1937), *Un drum la cetățile dacice din Munții Orăștiei*, idem, p. 63-75;
- (1937), *Cultul muntelui - ce înseamnă și de când datează*, idem, p. 107-123;
- (1937), *Destinul istoric al Carpaților*, Rânduiala, II, 18 p.;
- (1937), *Cel dintâiu hotar politic pe creasta Munților Olteniei (1520)*, Soveja, X-XI, 17 p.;

TRANSILVANIA ÎN CADRUL PĂMÂNTULUI ȘI AL ISTORIEI POPORULUI ROMÂN*

Ion Conea

Transylvania in the history of the Romanian land and its people. Explaining the formation and continuity of the Romanian people calls for a correct appraisal of the geographical particularities of the Romanian Carpathian space, the hardcore of which is Transylvania and the mountains surrounding it. The orographic structure, morphological features, accessibility, step-like distribution of forests and meadows, high dwelling possibilities, have all contributed to creating the conditions required by the autochthonous population to resist and continue to inhabit their space.

Cuvinte cheie: spațiu carpatic, spațiu geopolitic, continuitate daco-romană.

"Ce poate fi mai simetric decât alcătuirea pământului (și a statului românesc actual - I.C.) cu *marele podiș transilvan* așezat tocmai în mijlocul țării, ocultat de toate părțile de un lanț de munți, apoi de o zonă de coline, de o zonă de câmpii și de o zonă de lunci (...) ? Simetrie perfectă, formă rotundă, hotare minime față de întinderea teritorială.¹

Și totuși, Transilvania românească a stat mai mult decât un mileniu sub stăpânire străină, vegetând ca o piesă economico-geografică periferică în cadrul unui stat cu alt destin istoric decât al ei, dar și așteptând mereu, în tot acest timp, "revanșa geografiei asupra istoriei", care nu a venit decât în 1918.

*

În ziua de 1 decembrie 1918, poporul român din Transilvania hotăra și aclama, prin reprezentanții săi aleși și întruniți în istorica Adunare populară de la Alba Iulia, unirea pentru totdeauna a acestei provincii românești cu "Țara", adică cu România extracarpatică de atunci, stat independent din punct de vedere politic și format din cele două provincii istorice, Muntenia și Moldova. La acea adunare, istoricul și luptătorul politic Vasile Goldiș a rostit un memorabil discurs, intitulat: *Îndreptățirea istorică a Unirii* și în care, între altele, spunea: (Poporul român) "s-a zămislit din necesitatea imperiului roman de a-și așeza o sentinelă în Carpații sud-estici ... împotriva semințiilor barbare de la miazănoapte și răsărit, care amenințau cultura umană creată prin geniul latin".

Așadar - afirma Vasile Goldiș - "*din necesitatea Imperiului Roman de a-și așeza o sentinelă în Carpații sud-estici*" s-a născut, între hotarele Daciei, poporul român.

Dar avea, oare, dreptate Vasile Goldiș, când făcea această afirmație - că, adică, încă o dată, prin acea sentinelă romană așezată în Carpații sud-estici trebuie să

ne explicăm - sau că în ea trebuie să vedem originea poporului român ?

Pentru a da răspunsul la această întrebare, va fi suficient să ducem mai departe afirmația lui Vasile Goldiș și să o întregim în felul următor: Dacă, în adevăr, pământul Daciei n-ar fi fost construit ca o cetate și dacă el n-ar fi avut poziția unui bastion de pază parcă anume pus în fața stepei eurasiatice, romanii ar mai fi trecut, ei, Dunărea și un popor român s-ar mai fi născut în Dacia? Deci, trecând romanii Dunărea și cucerind ei Dacia, și colonizând-o pe aceasta "cu o infinită mulțime de oameni din toate părțile imperiului", pe care i-au plantat alături de băștinașii cucerțiți, iată date (create) condițiile nașterii, în această țară, a viitorului popor român. Așadar, configurația și poziția geografică a pământului Daciei, ele au constituit - sau în ele trebuie căutată - cauza nașterii în Dacia a actualului popor român. Cu alte cuvinte, face și pământul istorie, numai că nu direct, ci indirect, adică *prin oameni*, cărora el le dă numai sugestii (sau indicații) asupra modului cum pot să folosească posibilitățile pe care tot el, adică pământul sau mediul geografic, li se pune la dispoziție.

Iată, deci, cum începând cu chiar originea poporului român, rolul factorului geografic în istoria acestui popor se dovedește a fi avut o importanță maximă. Și, încă n-am epuizat evocarea factorului geografic, adică prezentarea lui drept cauză în geneza poporului român, sub toate aspectele. Pentru că iată, în adevăr, ce spune de pildă Camille Jullian, marele istoric francez admirator al istoriei dacice, cu privire la cucerirea acestei țări (și, deci, cu privire și la viitoarea apariție între hotarele ei a unui popor european nou): "Si Traian a détruit les royautes daces (...), qui furent une des fortes créations de l'Antiquité, c'est en partie pour posséder leurs mines d'or et leurs terres à blé², adică: "Dacă Traian a distrus puterea dacilor, cucerindu-le țara și supunând-o, faptul se explică, în parte, și prin dorința romanilor de a pune

* Comunicare susținută la Institutul de Geografie în 1963.

¹ G. Vâlsan, *Transilvania în cadrul unitar al pământului și statului român* (în vol. *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul - 1918-1928*, I, Buc., 1929, p.149).

² Camille Jullian, *L'Histoire de la Gaule*, II, p. 61. Pentru expunerea mai pe larg a acestui punct de vedere, a se vedea S. Mehedinți, *Ce este Transilvania*, București, 1940, p. 33 și J. Carcopino, *Les richesses des Daces et le redressment de l'Empire*, în "Dacia", I, p. 23.

mâna pe minele de aur ale Daciei și pe terenurile ei fertile." Iată, așadar, încă un factor geografic, sau dacă vreți, încă o cauză geografică ce trebuie luată în considerare când e vorba să ne explicăm pentru ce au trecut romanii la nord de Dunăre, în Dacia, creând ansamblul de condiții favorabile apariției unui viitor popor nou în această parte a Europei.

Dar să mergem mai departe.

Dacă pământul țării noastre n-ar fi fost constituit ca o cetate, atunci, dată fiind așezarea lui în calea invaziilor, care au durat peste un mileniu, cum ar mai fi existat azi un popor român în Europa? Iar dacă acest popor există totuși, înseamnă că această existență el o datorează, s-o spunem iar, tocmai aceleiași făpturi de cetate a pământului lui, care i-a determinat nașterea.

Dar să nu uităm nici rolul unui alt factor, tot geografic, rolul lui, adică, în aceeași proces istoric de etnogeneză și etnosupraviețuire (ca să spunem așa), care acest alt factor geografic nu este altul decât **pădurea dacică**. Să evocăm această pădure, aici, prin cuvintele istoricului roman Florus, când acesta, vrând să arate pentru ce Caius Scribonius Curic, în fruntea armatei sale, a renunțat să mai treacă Dunărea în Dacia, scrie: "Dacia tenus venit, sed tenebras saltuum expavit" - "până la Dacia (adică până la malul drept al Dunării) a venit (a ajuns), dar n-a mai trecut în Dacia (cum îi fusese planul), pentru că s-a înspăimântat de întunecimea pădurilor (ei)".

Numai că - și ținem să apăsăm pe acest lucru - nici pădurile nu trebuie considerate **singure**, după cum nici relieful nu trebuie astfel considerat când e vorba să analizăm rolul lor în istorie. Să spunem, deci, că nici pădurile Daciei, ele singure și nici relieful dacic singur n-ar fi putut da populației autohtone din Dacia întreagă sprijinul necesar pentru ca ea să poată supraviețui năvălirilor, ci aceasta (adică să dea acest sprijin necesar) au putut-o face numai relieful și pădurile împreună. Separate (cu alte cuvinte, dacă ar fi fost fie numai relieful, fie numai pădurile) e sigur că sprijinul n-ar fi fost suficient pentru a asigura supraviețuirea (a populației daco-romane în primele opt secole ale mileniului I e.n., a poporului român în ultimele două secole ale aceluiași mileniu și primele două sau trei ale celui următor cât au durat, în totul, invaziile). Căzul, extraordinar de interesant, la care mereu mă gândesc, când e vorba de rolul istoric al pădurii dacice, cazul Codrului Tigheciului vreau să spun, căruia voi încerca - să sper că nu peste mult timp - să-i dau o explicație, ne va putea, poate pune pe urmele explicației integrale, miraculoase, a contribuției pădurii la salvarea populației autohtone daco-romane în perioada migrațiilor, marea pădure dacică prinsă între stepa eurasiatică la răsărit (nu migratorii ei, câți au fost) și stepa panonică la apus (iarăși cu migratorii ei).

*

E timpul, însă, să ne oprim un moment și să observăm că ambele mari evenimente, sau mari capitole din istoria poporului român, de care ne ocupăm, adică: 1) acela, al însăși genezei acestui popor - și 2) acela al "miracolului"

supraviețuirii, sunt de atribuit, în fond, sau în primul rând, cetății centrale propriu-zise, adică Transilvaniei și munților ei înconjurători, a căror imagine împreună a redat-o N. Bălcescu: "Un brâu de munti ocolește, precum zidul o cetate, toată țara Ardealului. Iată, în adevăr, unde trebuie căutată, propriu-zis, cauza, iată cui îi datorăm, în ultimă analiză explicația - și iată ce înseamnă și ce trebuie să înțelegem prin: "Transilvania în cadrul pământului și în cadrul istoriei poporului român".

Și mai interesantă, însă mai plină de conținut istoric, vom vedea că este caracterizarea, identică cu a lui Nicolae Bălcescu, care ne-a rămas de la Iordanes, făcută tot Transilvaniei de acest istoric got (sec. VI e.n.). Iată-o "**Dacia ... corona montium cingitur**. Auzind-o, simultan ați făcut desigur observația că cele două caracterizări sunt, în adevăr, identice (parcă fiecare din ele ar fi traducerea exactă a celeilalte), numai că ... țările sau pământurile la care ele se referă sunt altele, adică deosebite (să vedem, însă, dacă va fi vorba de "țări sau pământuri deosebite"). În adevăr ai zice, în timp ce la Bălcescu se încinge cu un brâu de munți **Ardealul**, la Iordanes se încinge cu același brâu **Dacia**. Oare, de ce e vorba?, ce poate să fie la mijloc?

Iată ce este, după părerea mea, iată ce altceva nu poate fi.

Mai întâi să plecăm - cum am zis - de la adevărul că amândouă aceste caracterizări - și a lui Bălcescu și a lui Iordanes - nu se potrivește decât Transilvaniei, deci inimii Daciei, și nu Daciei întregi însăși. Atunci? Greșit-a Iordanes?

Iordanes nu putea greși, ca unul care trăia în Moesia, pe dreapta Dunării noastre, și cunoștea, astfel, de visu realitatea. Iar Dacia în dreptul lui, nu avea hotar de munți, ci hotarul ei înspre Moesia era un fluviu. Așa fiind, înseamnă - sigur că Iordanes s-a gândit, și a știut ce spune, atunci când a scris în istoria lui: **Dacia corona montium cingitur**. Reiese astfel - repetăm - că este vorba, și la Iordanes, de același pământ ca și la Bălcescu, adică numai de Transilvania. De altfel, încă o dovadă că și Iordanes tot la Ardeal s-a gândit, când a făcut această caracterizare, îl constituie faptul că el își completează caracterizarea sa cu cingătoarea de munți astfel: (Dacia ... **corona montium cingitur**) **duos tantum aditus habens: unum, per Tapas et alterum per Boutas** adică: "Dacia se încinge cu munți, având în acești munți numai două trecători, prin care se poate intra în ea, în "Dacia". Deci e sigur vorba, încăodată, și la Iordanes, tot de Transilvania. Dar, fiind sigur vorba de Transilvania, aceasta înseamnă un lucru care nu se poate interpreta decât astfel pe plan etno-politic în acea vreme: Dacia, atunci, adică pe vremea lui Iordanes (sec. VI d.Chr.) la atâtea se reducea, propriu-zis, numai la Transilvania. De ce?

Explicația nu poate fi decât aceasta: ne aflăm, în vremea lui Iordanes, într-una din fazele de repliere în cetate a băștinașilor, faze (spunem faze, pentru că au fost mai multe, cum susținea și Dimitrie Cantemir), în care populația autohtonă a Daciei, adică majoritatea ei, se retrăgea ca un izbuc în culcușul lui, la fiecare năvălire barbară mai violentă. Și ne gândim, aici, la năvălirile hunilor, petrecute în secolul precedent și despre care iată

ce putem citi nu mai departe decât în vol. I al Tratatului de Istorie a României (Edit. Academiei, 1960) pag. 701: "Cumplita învâlmășire a populației produsă de primele izbitori hune în Europa de la răsărit de Dunărea mijlocie...". Or, la răsărit de Dunărea mijlocie nu se afla, oare, tocmai Dacia noastră? Ar însemna deci, în această interpretare, că Dacia se va fi redus atunci, adică pe vremea lui Iordanes, aproape numai la Transilvania, în sensul că majoritatea populației daco-romane se va fi retras atunci, din fața hunilor, în lăuntrul zidurilor cetății...

Și ar mai fi oare nevoie, pentru ca să vedem ce a însemnat Transilvania, cu făptura ei de cetate și cu poziția ei în mijlocul masei etnice românești în istoria poporului român -, încă și de alte dovezi, de alte argumente.

*

Poziția de întreită răscruce fizico-geografică a teritoriului țării noastre a făcut ca poporul român să se găsească, pe o anumită durată de vreme, la o identică răspântie și sub raportul politico-geografic, adică să se găsească la răscrucea de întâlnire a imperiilor habsburgic, țarist și otoman. Prăbușirea acestora în 1918 a contribuit și ea la eliberarea națională și la organizarea într-un stat național unic a întregului popor român.

Și totuși (cu toată poziția lui geografică centrală și cu

toată făptura lui de cetate în mijlocul masei etnice românești, **nu din Ardeal**, adică nu prin el a început întemeierea politică a României moderne (dovadă că nu geografia face totdeauna istorie, ci o fac în primul rând oamenii), ci a început, această întemeiere, prin unirea din 1859 dintre Muntenia și Moldova, la puțini ani după ce, prin revoluția din 1848, aspirațiile spre unire ale poporului român au fost simultan și puternic exprimate în toate cele trei țări românești.

Războiul din 1914-1918 a determinat un puternic val al luptei popoarelor pentru eliberare socială și națională, sfârșitul lui însemnând, pentru poporul român, unirea Transilvaniei cu vechea Românie est- și sud-carpatică, unire care a încununat aspirațiile de veacuri ale poporului nostru pentru libertate națională și a reprezentat o adevărată piatră de hotar în dezvoltarea României moderne. Deși a stat peste un mileniu sub stăpânire străină, Transilvania - a cărei alipire la cealaltă parte a teritoriului național al poporului român la 1 decembrie 1918 am sărbătorit-o deunăzi (1958)-, rămâne, totuși, și așa, piesa geografică nr. 1 a istoriei românești, prin marile, inegalabilele ei servicii aduse acestei istorii. Iar poporul român ar trebui să-și recunoască greșala de a nu fi impus conducătorilor lui politici de după unirea din 1918, mutarea capitalei României de la București la Brașov. Imense ar fi fost, chiar numai și până azi, serviciile aduse - prin această mutare - cauzei naționale românești.

Gheorghe Arion, *O veche așezare de răzeși, Vinderei*, Edit. Mondograp, Constanța, 1994, 102 pag., 8 fotografii.

Satul Vinderei, reședința comunei omonime, se află la marginea de sud a județului Vaslui, la limita acestuia cu județul Galați. Acestui "eșantion de existență românească", cum își intitulează prefața Al. Ștefănescu, redactor șef al revistei România literară, îi este dedicat acest volum, care cuprinde nu numai date geografice și istorice, ci și aspecte de etnografie și folclor.

Venerabilul autor al lucrării (născut în 1913) a adunat cu deosebită perseverență, date din arhivele din București, biblioteca Academiei Române, atât despre satul Vinderei, cât și despre celelate sate, care alcătuiesc această comună: Brădești, Docani, Docăneasa, Valea Lungă, Obârșeni, Gara Docăneasa și Gara Tălășmani.

Din lucrare aflăm inedite informații referitoare la instituțiile de cultură (școala, căminul cultural, biblioteca, biserica), dar și aplicarea reformelor agrare din anii 1864, 1921 și 1945, ca și consecințele pe acest

teritoriu ale aplicării legii nr. 18/1991. Cel mai extins capitol este cel consacrat aspectului folcloric, capitol numit: "Credințe, obiceiuri, datini". Nu sunt uitați nici intelectualii ridicați din satul Vinderei.

Având în vedere însă că această comună a aparținut județului Tutova (până în 1950), apoi regiunii Galați (1950-1968), iar din 1968 județului Vaslui, ar fi fost util să fie consultate și arhivele create de instituțiile din satele comunei (satele Docani și Brădești au fost și ele, în trecut comune de sine stătătoare), arhive depozitate la Vaslui și Galați, care, prin documentele pe care le conțin, ar fi dat un spor evident de informație lucrării.

Chiar și în lipsa consultării acestora, prof. Gh. Arion ne-a oferit o frumoasă lucrare, consacrată unui sat moldovenesc.

Sorin Geacu

TOPONIMIE VECHIE, DOVEDITOARE A CONTINUITĂȚII DACO-ROMANE, ÎN CARPAȚII MERIDIONALI DE LA VEST DE OLT*

Ion Conea, Lucian Badea, Dimitrie Oancea, *Institutul de Geografie al Academiei Române, București*

Toponymie ancienne, témoignant de la continuité daco-romaine dans les Carpates Méridionales de l'ouest de l'Olt. La citadelle de montagnes et de dépressions intra- et extracarpatiques de Sud-Ouest de la Transylvanie, dans la construction de laquelle participent aussi les parties limitrophes de l'Olténie et du Banat, a été le territoire des meilleures conditions géographiques pour une continuité daco-romaine au nord du Danube. Si une telle continuité a pu exister (et l'analyse scientifique du problème, sous tous ses aspects, nous oblige de l'admettre) - elle n'a pu nulle part être plus certaine, plus réelle que dans la citadelle montagneuse du Sud-Ouest de la Transylvanie; donc, s'il existe quelque part une toponymie de continuité daco-romaine, il est à supposer qu'elle se trouve, en premier lieu, sur ce territoire de *triplex confinium*. Mais, transformés en ce qui concerne leur aspect extérieur, camouflés, pourrait-on dire, par le processus linguistique des étymologies populaires, nous prenons les toponymes respectifs pour ce qu'ils ne le sont pas. - D'autre part, le manque de documents historiques qui puissent attester les éléments de toponymie ancienne dans cette partie du pays ne doit pas signifier, pour le chercheur, que cette toponymie même n'existe pas, étant donné que «le manque des textes n'est pas une preuve décisive». - Dans la cité montagneuse du Sud-Ouest de la Transylvanie il y a deux catégories de toponymes tout à fait prédominantes: la catégorie des toponymes ayant leur origine dans le fonds latin de la langue roumaine et la catégorie de ceux qui proviennent de son fonds slave. - Or, s'il est possible de prouver (les auteurs des pages qui suivent ont essayé de le faire, à l'aide d'une méthode géographique inédite) qu'une partie au moins des toponymes de la première catégorie sont plus anciens que ceux de la seconde, une conclusion très importante s'en détacherait: ces toponymes constitueraient autant de documents de continuité daco-romaine au nord du Danube.

Cuvinte cheie: spațiu oicumenic, continuitate daco-romană, oronime, hidronime

1. Premisele geografice și premisele istorice ale problemei

Citadela de munți și de depresiuni intra- și subcarpatice din sud-vestul Transilvaniei, în alcătuirea căreia participă părțile limitrofe ale Olteniei și Banatului, reprezintă teritoriul cu cele mai favorabile condiții geografice pentru continuitatea daco-romană de la nord de Dunăre. Dacă o astfel de continuitate a putut să existe (și analiza științifică a problemei, sub toate aspectele ne obligă a o admite), ea nu a putut fi atât de reală și de sigură în nici o altă parte ca în citadela muntoasă din sud-vestul Transilvaniei. Așadar, dacă există undeva o toponimie doveditoare a continuității daco-romane, este de presupus că aceasta se găsește, în primul rând, în acest ținut de *triplex confinium*. Dar, transformate în privința aspectului lor exterior, ascunse, am putea spune, prin procesul lingvistic al etimologiilor populare, luăm numele respective drept ceea ce, în fond, nu sunt.

Lipsa documentelor istorice, care ar putea să ateste elementele de toponimie veche în această parte a țării, nu trebuie să însemne, pentru cercetător, că o astfel de

toponimie nu există, dat fiind că, în principiu, "lipsa textelor nu este o dovadă decisivă". În cetatea muntoasă din sud-vestul Transilvaniei sunt două categorii de toponime întru totul dominante: categoria toponimelor cu originea în fondul latin al limbi române și categoria toponimelor provenite din fondul slav. Or, dacă este posibil de dovedit (ceea ce am încercat folosind o metodă geografică inedită) că cel puțin o parte a toponimelor din prima categorie sunt mai vechi decât cele din a doua, se desprinde o concluzie foarte importantă: aceste toponime vor constitui documente sigure ale continuității daco-romane la nord de Dunăre.

O caracteristică geomorfologică generală a Carpaților Meridionali - cu reflexe deosebit de importante în geografia umană și cea istorică, cum vom vedea - este aceea că ei se termină, în partea lor superioară, în cea mai mare parte prin suprafețe netede - adevărate platouri ușor ondulate, suspendate la înălțimi până mai sus de 2200 m - și numai excepțional prin creste și vărfuri greu abordabile. În adevăr, încă de acum aproape 6 decenii Emm. de Martonne a arătat că, în întregimea lor,

* Studiul a fost elaborat în 1960 și publicat (în limba franceză) în lucrările celui de al VIII-lea Congres Internațional de Științe Onomastice, Firenze-Pisa, 1961 (VII Congresso Internaz. di Scienze Onomastiche, Firenze-Pisa, 4-8 aprilie 1961), p. 327-362.

adică de la o extremitate la alta, Carpații Meridionali sunt alcătuiți din culmi accentuat netezite care permit reconstituirea a trei platforme de eroziune, care uneori păstrează o orizontalitate surprinzătoare și că urcușul pe ei este greu numai la început, după aceea el devenind o adevărată plimbare¹. Și nicăieri nu sunt, în Carpații Meridionali, atât de întinse, de tipice, acele suprafețe netede înalte, cum sunt în sectorul lor dintre Olt și Culoarul Timiș-Cerna. Așa se explică, de altfel, de ce numele proprii ale respectivelor trei platforme de eroziune (atribuite de Emm. de Martonne): Borăscu, Râu Șes și Gornovița, generalizate pentru toți Carpații Meridionali, sunt nume de munți sau de localități din cuprinsul acestui sector (fig.1).

O altă caracteristică a Carpaților Meridionali, cu dezvoltarea ei cea mai mare în cuprinsul aceluiași sector dintre Olt și Timiș-Cerna, o formează întinsele pășuni alpine, care acoperă platformele superioare (și care, împreună cu mantia pădurilor ce se desfășoară începând de la ele în jos, formează cea mai bogată și mai frumoasă haină de vegetație din câte îmbracă munții Europei). În adevăr, Carpații Meridionali se opresc cu înălțimea lor tocmai acolo de unde ar începe mai în sus, și s-ar dezvolta, dacă ei ar fi numai cu câteva sute de metri mai înalți decât sunt, zăpezile veșnice și ghețarii, zăpezi și ghețari pe care, în condițiile de climă mai aspră ale unui trecut geologic nu prea îndepărtat, Carpații Meridionali le-au avut, dar pe care, azi nu le mai au.

Dar Carpații Meridionali mai prezintă încă o caracteristică interesând viața oamenilor legați de ei, deosebit de importantă: sunt flancați pe ambii versanți de câte un șir aproape neîntrerupt de depresiuni subcarpatice, sculptate sub streășina munților ca niste cuiburi de păsări sub streășina unui acoperiș de casă. Și de asemenea, nici un alt sector din Carpații Meridionali nu are, atât de accentuată această caracteristică, cum o are sectorul dintre Olt și Timiș, care nu numai că este flancat aproape permanent, pe sub ambii versanți, de către un lanț de depresiuni, dar are câte o depresiune (intracarpatică, acestea) chiar și la cele două extremități: Culoarul Timișului și Cernei în vest și Depresiunea Titești-Brezoi (Loviște) la est, de o parte și alta a Oltului, în munți.

Date fiind aceste excepționale condiții naturale "cu intenție umană" mai accentuate decât oriunde în ei în sectorul cercetat, nu este de mirare că în ținuturile joase de la poalele lor am avut în trecut, din cauza continuilor migrații de popoare, în partea șesului, cele mai mari densități de populație din toată România subcarpatică, iar pe pășunile de pe platformele lor superioare, cel mai dezvoltat păstorit de munte din Europa.

Iată, în adevăr (ca să ne mărginim numai la păstorit), ce scria Emm. de Martonne (cărui-a-i datorăm până azi cele mai valoroase studii de geografie asupra Carpaților Meridionali, în legătură cu viața pastorală care se

desfășura vara în masivul Parângului - care se află în centrul sectorului montan dintre Olt și Timiș-Cerna - acum aproape 6 decenii, în cunoscutul său studiu²: *La vie pastorale et la transhumance dans les Carpates Méridionales*: "Pour étudier l'organisation de la vie pastorale (dans les Carpates Méridionales - n.n.) il n'est pas de meilleur champ d'observation que le massif du Parâng. Là se trouve la population pastorale la plus dense; les stâne y sont de véritables centres sociaux, des familles entières y vivent - hommes, femmes et enfants. On y naît, on y meurt, on s'y marie" ...³. Și în altă parte, același geograf, în legătură cu păstoritul din aceiași Carpați Meridionali de la vest de Olt: "... De grands troupeaux de moutons se dispersent dans les pâturages. Hommes, femmes et enfants, chacun a son rôle à la stâne. Les familles y sont nombreuses, elles se forment et s'accroissent. J'ai plus d'une fois entendu parler de naissances dans les stâne et j'ai assisté, à 1600 m d'altitude, à un mariage, célébré avec tous les rites des temps anciens⁴. Nulle part les vieux usages ne sont mieux conservés qu'à la montagne"⁵.

Să aruncăm acum, o privire asupra schiței noastre de hartă pe care este arătată repartitia teritorială (localizarea și densitatea), în Carpații Meridionali, a acelor munți din România, pe care știm că s-a ținut în trecut (pe unii se mai țin încă și azi) și, anume, numai pe unii munți din Carpații Meridionali de la vest de Olt, așa-numitele nedei (fig. 2), acele sărbători ale păstorilor și care, ținându-se în fiecare vară la aceleași date și pe aceiași munți, erau nu numai zile de petrecere cu jocuri și cântece ale păstorilor (uneori la peste 2200 m altitudine), ci, totodată și zile de târg, la care participa, pe lângă păstori și păstoritele de la stâne, și o numeroasă populație din satele (și chiar din unele târguri) de sub ambii versanți ai munților. Harta ne arată un lucru foarte important: că nedeile din Carpații Meridionali de la vest de Olt erau mai numeroase decât toate nedeile din întreg restul Carpaților României, dovadă clară că pe respectivii munți păstoritul era de departe cel mai intens din toți Carpații Românești⁶.

² Apărut în volumul *Zu Friedrich Ratzels Gedächtnis...*, Leipzig, 1904.

³ Vol. cit., pag. 229.

⁴ Până acum trei decenii a existat chiar și o mică biserică, datând de nu se știe când (figurează pe o hartă din 1730), la 40 km în adâncul munților Parângului, unde se celebrau căsătoriile cu preoți veniți special din satele de jos.

⁵ Id., *La Roumanie*, conférence faite à la Société de géographie de Lille, Extrait du Bulletin de la Société de géographie de Lille, 1920, p.8.

⁶ Vezi pentru problema nedeilor din Carpații românești: Ion Conea, *Vechile târguri - nedei de pe culmile Carpaților*, în "Buletinul științific al Secției de geologie și geografie a Academiei R.P. Române", 1, tomul II, 1957, pp. 107-118, de unde împrumutăm și schița de hartă cu nedeile carpatice (fig.1).

¹ Quiconque a quelque peu ascensionné dans les Alpes de Transylvanie soait que la montée la plus dure est toujours au début. Une fois parvenu sur les crêtes, ce n'est plus qu'une promenade (Emm. de Martonne, 1907, pag. 146).

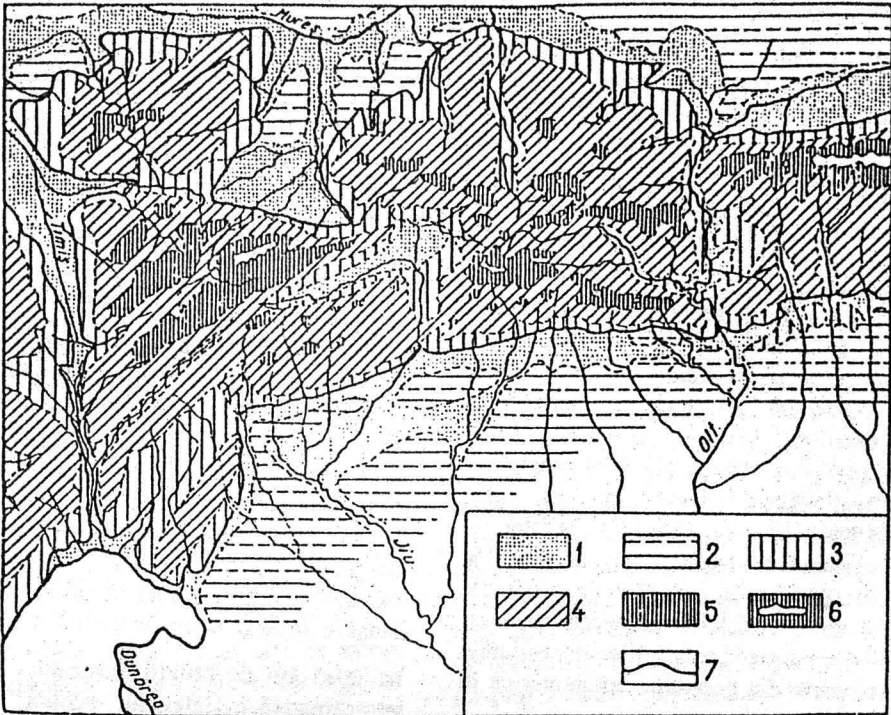

Fig. 1. Întinderea celor trei complexe de nivelare din munții dintre Olt și Culoarul Timiș-Cerna. 1, Depresiuni (intracarpatic și marginale); 2, dealuri (subcarpatice, piemontane și de podiș); 3, complexul de nivelare Gornovița (600 - 1000 m); 4, complexul de nivelare Râu Șes (1200 - 1600 m); 5, complexul de nivelare Borăscu (1800 - 2200 m); 6, insule de creste și vârfuri alpine de peste 2200 m; 7, limita spațiului muntos.

L'extension des trois complexes d'érosion (plateformes) des Carpates Méridionales entre l'Olt et le Couloir Timiș-Cerna. 1, Dépressions (intracarpatiques et marginales); 2, collines (subcarpatiques, piémontanes et de plateau); 3, complexe d'aplanissement Gornovița (600-1000 m); 4, complexe d'aplanissement Râu Șes (1200-1600); 5, complexe d'aplanissement Borăscu (1800-2200 m); 6, îlots de crêtes et pics alpins à plus de 2200 m; 7, limite de la zone montagneuse.

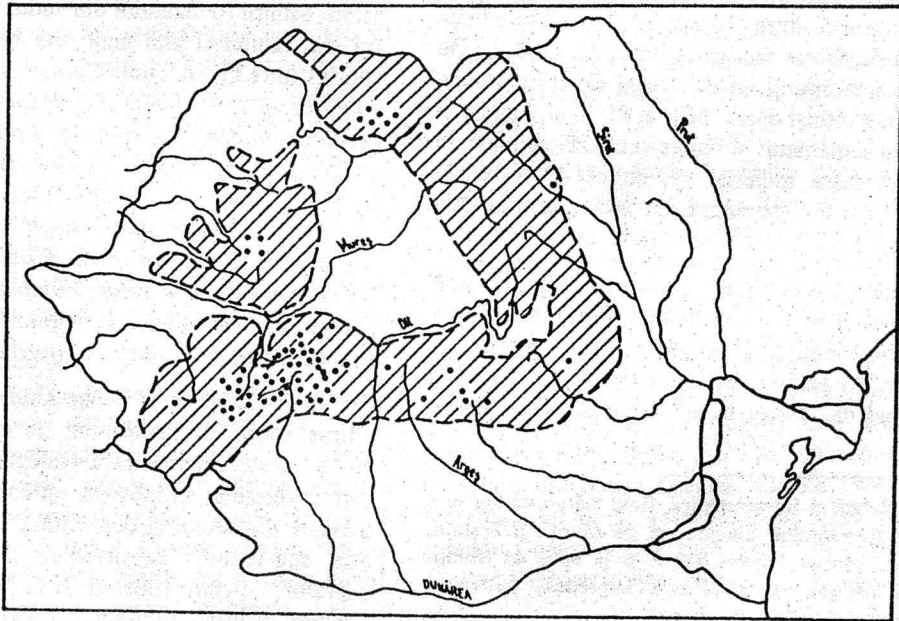

Fig.2. În Carpații dintre Olt și Culoarul Timiș-Cerna, nedeile de altădată erau mult mai numeroase decât în toate celelalte părți ale Carpaților Românești.

Dans les Carpates Méridionales entre l'Olt et le Couloir Timiș-Cerna, les fameuses nedei d'antan étaient beaucoup plus nombreuses que toutes celles du reste des Carpates roumaines.

Oricine a abordat problema păstoritului carpatic a constatat că dezvoltarea lui cea mai mare a fost în Carpații Meridionali de la vest de Olt, și din ei, mai ales în Munții Parângului, în Munții Șureanului, în Munții Sibiului și Munții Retezatului.

Dar, tot astfel, oricine a abordat problema originilor statului feudal al Țării Românești a trebuit să constate că aceste origini se leagă - așa cum reiese și din cunoscuta diplomă a Ioaniților (1247) - de același sector de la vest de Olt al Carpaților Meridionali, și, anume, de munții din partea lui centrală și de depresiunile care flanchează acești munți, pe sub ambii lor versanți, depresiunea subcarpatică a Olteniei de sub versantul sudic, depresiunea intracarpatică a Hațegului⁷, continuată într-un fel, cu Culoarul Orăștiei legat, spre est, prin Depresiunea Apoldului cu depresiunile Săliștei și Sibiului de sub versantul lor nordic. Aici a avut loc cristalizarea mai de timpuriu a relațiilor de producție feudale, în condițiile unei densități de populație mai mari decât în restul țării (în perioada migrațiilor depresiunile au adăpostit o mare parte din populația autohtonă ca în niște cetăți).

În adevăr, ceea ce mai caracterizează Carpații Meridionali dintre Olt și Culoarul Timiș-Cerna este faptul că unele unități ale lor, cum sunt în special munții din nord-vestul Olteniei (pe versantul sudic) și munții Sibiului și ai Sebeșului (pe cel nordic) este calitatea lor oicumenică, adică de a putea fi permanent locuiți pe partea lor dinspre poale, începând din margine și până la 15-20 km spre interiorul lor. Aceasta este adevărat și azi - și lucrul se poate vedea, de pildă, în Munții Cindrelului, în care harta topografică ne arată peste 3200 sălașe, colibe și grajduri, risipindu-se pe o fâșie marginală a cărei lățime variază între 10 și 20 km. Altitudinea maximă atinsă de aceste construcții este de 1400 m. De altfel, despre acești munți un document din 1720 spune că "sunt mai mult întinși decât înalți și că, în ei, locuitorii au locuri pentru semănături și fânețe și clădiri comode de locuit"⁸ și sunt toate indiciile că, cu cât e vorba de perioada istorică mai îndepărtată, cu atât munții aceștia erau mai locuiți⁹.

Dar și mai locuiți decât munții din arealul Sibiului sunt astăzi și au fost și în trecut Munții Șureanului, vecinii dinspre vest ai Munților Cindrelului, adică munții cu cetățile dacice. În adevăr, referindu-se la trecut, acești munți nu numai că "aveau în ei" capitala Daciei libere

anteromane - faimoasa Sarmizegetusa - împreună cu alte aproape 100 de cetăți, cetățui, turnuri și puncte fortificate dacice (un fel de unicum în Europa), care aveau menirea să "acopere" dinspre nord cetatea și capitala cea mare, dar erau locuiți, în așezări permanente, și de o populație de păstori daci, poate mai densă decât aceea de păstori români, care i-a locuit și încă îi locuiește în zilele noastre. Spune aceasta eruditul arheolog C. Daicoviciu, sub a cărui conducere s-au efectuat timp de mulți ani săpăturile arheologice din acești munți: "*nu ne îndoiim că așezările (omenești permanente, ale unei populații rurale, crescătoare de vite - n.n.) au abundat aici și în epoca dacică cel puțin în măsura în care se află răsfirate în poieni actualele case și colibe ale localnicilor*"¹⁰. Dar, astfel fiind, este de la sine înțeles că, în perioada migrațiilor - care începe încă înainte de părăsirea Daciei de către administrația romană - populația stabilă din fâșia marginală a acestor munți (ca și a tuturor Carpaților Românești în general) trebuie să fi fost și mai densă: mai densă și decât în perioada dacică, și decât astăzi.

Iar la răsărit de Munții Șureanului se află depresiunea intracarpatică a Hațegului, ocolită, cum am arătat, din toate părțile de munți. În colțul ei de sud-vest au construit romanii Ulpia Traiana, după ce au trecut prin foc și sabie, dărâmand-o, capitala dacică - Sarmizegetusa - din munții care mărginesc această depresiune dinspre est.

Despre această depresiune - căreia poporul îi spune "țară" în sensul local-regional al franțuzescului *pays* și al italianului *paese* și care a fost bucata de pământ a Daciei de sigur cea mai dens locuită în timpul stăpânirii romane - lingvistul Ovid Densusșianu, originar dintr-un sat de pe munții din marginea ei nordică, se exprima într-o lucrare astfel: Munții Retezatului din sudul Țării Hațegului (deși, cei mai falnici și mai înalți din întreg sectorul carpatic cuprins între Olt și Timiș-Cerna - n.n.)... "*cu crestele lor conturate în linii blânde și ridicându-se încet, încet unele deasupra altora ... priviți de departe, nu au nimic din romantismul fantastic și prea sălbatic al Elveției ori Norvegiei; sunt munți ce par tovarăși mai prietenoși de viață ... și desigur că acei ostași romani ce au trecut pe aici acum 2000 de ani își vor fi adus aminte de pământul Italiei când li s-a deschis înaintea ochilor această vale ("Țara sau Depresiunea Hațegului) ce avea să fie înălțul leagăn al neamului nostru la nord de Carpați*"¹¹.

Convingerile lui Ovid Densusșianu exprimate în cuvintele ultime, subliniate, corespund, desigur, adevărului istoric, numai că nu singură Țara Hațegului a fost "sălașul" de care vorbește el, ci întreg acest colț de țară - construit ca o cetate din munți și depresiuni, cu multe încăperi, care este sud-vestul Transilvaniei "*la întâlnirea lui cea comună*" - cum spusese B.P. Hasdeu - "*cu nordul Olteniei și estul Banatului*" și care, împreună cu aceste părți, a fost nu numai primul ci, totodată, și cel mai

⁷ Trebuie considerată ca intracarpatică, fiind mărginită din spre sud de Munții Retezatului, dinspre est de Munții Sebeșului, dinspre nord de Munții Poiana Ruscă și la apus de Munții Retezatului și Munții Poiana Ruscă împreună, pe care-i desparte pasul Poarta de Fier transilvană.

⁸ Ion Moga, *Din trecutul economic al comunei Săliștea*, Sibiu, 1924, p. 21.

⁹ Așa cum constata, pentru versantul sudic al Carpaților Meridionali, pe la 1770, generalul rus Bauer, care avea să scrie în celebrele sale *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie*, Bonn et Leipzig, 1778, p.10: "*J'ai trouvé les montagnes plus peuplées que les plaines*".

¹⁰ C. Daicoviciu și Al. Ferenczi, *Așezările dacice din Munții Orăștiei*, Editura Academiei R.P.R., 1951, pag. 48.

¹¹ Ovid Densusșianu, *Graiul din Țara Hațegului*, București, 1915, p. 3.

important "loc de naștere" a poporului român la nord de Dunăre.

Dar tot astfel este de presupus, pe de altă parte, că același colț de țară - cu construcția de relief pe care am văzut că o are, cu locuibilitatea sau locuirea în mare parte a munților și depresiunilor lui¹² totdeauna și cu poziția sa geografică în extremitatea sud-vestică (aproape de Dunăre) a teritoriului țării - trebuie considerat a fi fost și teritoriul de cea mai sigură continuitate daco-romană la nordul Dunării. În adevăr că trebuie să spunem: dacă n-a fost aici, apoi n-a fost nicăieri, dar a fost totuși - pentru că chiar dacă am presupune prin absurd că întreaga populație civilă a Daciei a fost adunată și "mănată" din urină, în 271, spre sud-vestul Daciei, în direcția Dunării, cu intenția expresă de a fi trecută dincolo, o parte din ea tot a trebuit să se înfunde prin văile și munții acestui colț de țară, să se răzlețească și să rămână acolo, cum de fapt a trăit în permanență.

Dar, în aceste condiții se pune problema: este oare cu putință să nu se găsească pe cuprinsul acestei construcții de cetate a naturii din sud-vestul Transilvaniei (adică munții dintre Olt și Timiș Cerna și mai ales în inima acesteia - Țara Hațegului și munții care o înconjoară) dacă nu atâtea toponime doveditoare ale continuității la câte ar fi logic să ne așteptăm, măcar câteva care să o confirme în mod peremptoriu? - pentru că, dacă nu s-ar găsi de loc, ar însemna să nu mai pricepem în ce a constat această continuitate, pe care orice om de știință imparțial nu poate, totuși, să o nu admită?

Ca să răspundem la această întrebare, e necesar să pornim de la unele principii generale, care trebuie să stea la baza cercetărilor de toponimie, în general, și a rezolvării problemelor de toponimie obscură și controversată, așa cum este problema toponimiei din Dacia preslavă, în special.

Așa cum pe drept s-a spus că etimologiile populare au jucat un rol important în evoluția graiurilor omenești (în cazurile de contact sau de amestec ale unor graiuri cu altele), tot astfel trebuie admis că etimologiile populare (substituirile sau înlocuirile unor nume prin altele, cu fonetism similar) au jucat un rol important și în istoria toponimiei. Iar aceasta înseamnă să admitem că sub multe din actualele toponime - din regiunea de care noi ne ocupăm, de pildă-, stau mascate alte toponime, vechi, pe care nu le cunoaștem.

Un alt principiu, pe care noi l-am numi **principiul valorii umane a formelor sau fenomenelor geografice**, este cel care ne dictează ca, ori de câte ori pășim la studiul toponimiei de pe un teritoriu oarecare, trebuie să pornim de la ideea că, în general, un toponim este cu atât mai vechi cu cât valoarea umană a fenomenului geografic prin el desemnat este mai mare. Cu alte cuvinte, dacă o formă geografică oarecare (un munte, un izvor în munți, un râu sau chiar o regiune naturală sau o individualitate geografică) prezintă o importanță sau o

valoare economică mai mare (muntele, pentru că oferă turmelor o pășune mai bună decât toți ceilalți din juru-i, izvorul, pentru că oferă oamenilor apă de băut mai multă, mai limpede și mai gustoasă decât toate izvoarele din aretul respectiv, iar regiunea naturală pentru că are o climă mai blândă, un sol mai fertil și o vegetație mai variată) - atunci este de presupus că acel munte, acel izvor sau râu și acea depresiune au fost denumite mai de mult de oameni, că au, adică, nume mai vechi decât ceilalți munți, celelalte izvoare și râuri și celelalte regiuni naturale din împrejurimi. Aceasta, însă, este numai latura economică - utilitară, să-i zicem - a valorii umane a fenomenului geografic desemnat prin toponimul sau toponimele respective.

Dar mai există și o altă latură, un alt aspect al valorii umane a fenomenelor sau formelor geografice: este **valoarea de impresie** a acestora - ca să spunem așa - asupra oamenilor. Astfel, muntele cel mai înalt dintr-o regiune oarecare produce altă impresie mai puternică asupra oamenilor din împrejurimi și de aceea, e firesc ca muntele acela să poarte cel mai bătrân nume din tot aretul respectiv, ceea ce nu numai că este firesc, dar e chiar obligatoriu. După cum un munte poate domina pe cei din jur prin valoarea economică a pășunilor lui sau printr-un zăcământ mineral, el poate "domina" deopotrivă și poziția, prin însușirile și prin formația lui. El poate domina printr-o poziție centrală de unde ochiul să poată cuprinde panorama cea mai cuprinzătoare, unde să se adune toate drumurile (potecile) care străbat munții din jur, unde să cadă ploile cele mai mari și mai dese, să bată cel mai des grindina, să "cadă" cele mai multe trăsnete etc.

Aceleași lucruri se pot spune despre valoarea umană, relativă, a tuturor categoriilor de forme geografice: toate formele au impresionat în grad deosebit pe oameni după calitățile pe care le-au avut și, aceasta, nu numai în trecutul istoric îndepărtat, când omul vedea întrupări de forțe supranaturale aproape în toate fenomenele din jur, ci și în vremuri foarte apropiate de noi și chiar în vremea noastră.

După această punere în temă geografică, istorică și psihologică să pornim la drum și să facem un ocol toponimic în jurul întregului sector al Carpaților Meridionali dintre Olt și Culoarul Timiș-Cerna¹³.

2. Pe versantul sudic, de la Cerna spre Olt

Hidronimul Cerna - unul din cazurile clasice de substituție a unui toponimic de o origine (dacică) printr-unul din altă origine (slavă) este acela rezultat din întâlnirea între Dierna și Cerna - și aceasta, tocmai într-o regiune din Banat. Dierna, Tierna, sunt atestate și sub forma Zierna s. Tsierna, prin apropiere cu adj. slav tsárn "negru", din care slavii au făcut tsârna "apa neagră", foarte răspândită în hidronimia din Bulgaria,

¹² Masivul Poiana Ruscă din nord-vestul depresiunii Hațegului este locuit nu numai pe margini, ci pe toată suprafața lui, de o populație românească cunoscută sub numele de "pădureni".

¹³ Pornind din capătul vestic al versantului sudic, spre cel estic, vom intra pe Defileul Oltului, din care ieșim în extremitatea lui nordică, vom călători mai departe, în lungul versantului nordic al acelorași munți, până la Poarta de Fier transilvană.

Macedonia¹⁴. Așadar, găsind slavii, la venirea lor, pe dacicul **Dierna, Tierna**, i-au substituit prin etimologie populară pe Cerna.

Hidronimul Motru. De la Cerna mai spre est, izvorând din aceiași munți cu Cerna, dar apucând în altă direcție, curge râul **Motru**, al cărui nume nu este altul decât anticul **Amutrium**, care, pentru a ajunge la forma română de azi, nu este indiferent să știm dacă a trebuit să treacă sau nu prin filieră slavă, pentru că el, fie că a trecut, fie că nu, tot constituie un argument sigur de continuitate daco-romană (fig.3).

Două ape mai mici, care se varsă în Motru în apropiere de Baia de Aramă, se cheamă - una, **Apa Neagră** (care, în condițiile istorico-geografice din regiune, e mai degrabă veche sau foarte veche, decât foarte nouă și alta, **Bulba** - toponim pe care nu l-am mai întâlnit nicăieri în țară și care, de asemenea, pare a fi foarte vechi.

Din locul unde se varsă aceste două ape în Motru se vede, departe spre nord-nord-est, muntele Oslea, înalt de aproape 2000 de m, de sub care pleacă în trei direcții, trei râuri importante: Cerna (despre al cărei nume am vorbit), Motru (idem) și Jiul de est, al cărui nume Hasdeu (și alții) îl consideră a fi tot autohton-dacic.

Parâng, Oslea, Soarbele. Muntele Oslea apare menționat pentru prima oară într-un document din 1470, iulie 28, împreună cu alții trei: "munții Parângul și Oslea și Sorbele și Bou"¹⁵. Parângul, azi nu mai există, în acest loc; ca oronim, poate fi, însă, identificat muntele care se chema astfel în 1470¹⁶. Numele celorlalți trei munți: Oslea, Bou și Soarbele (în doc. Sorbele) sunt, primul probabil de origine slavă, cum cred unii, dar cu originea într-un nume de persoană cumanică¹⁷, cum am fi noi înclinați să credem, iar Bou și Soarbele, cu originea în fondul latin al limbii române¹⁸.

¹⁴ Th. Capidan, *Numele geografice din România și Dicționarul toponimic român* (comunicare făcută în ședința publică a Academiei Române din 18 ianuarie 1946), București 1946, pag. 29.

Din pasajul reprodus de noi, Th Capidan are următoarea notă infrapagină: "*Șt. Românski, în studiul său Slavjani na Dunava* (I, 1920, p.80 urm.) *arată că Tsierna, Dierna, Zerna nu pot veni din limba slavă. Slavii au ajuns la Dunăre abia în 453. Vezi și N.Jokl, în Indogerm, Jahrb, XV, p. 199*". Adică trebuie judecat așa: Dacă n-am fi știut că în acest loc ar fi existat sigur toponimicul dacic Dierna sau Zierna, atunci am fi crezut că actualul Cerna din același loc nu este altceva decât un toponimic slav. Dar preexistând, în acest loc, Dierna, suntem și obligați să admitem că actualul Cerna este un toponim care-l "continuă" prin substituție pe vechiul Dierna. Iar aceasta - înseamnă, oricum, că slavii, când au venit aici - ori la 452, când spune Românski că au apărut la Dunăre, ori în sec. V sau VI, au găsit în această regiune populație daco-romană.

¹⁵ *Documente privind Istoria României* - veacul XIII, XIV și XV, B. *Țara Românească* (1247-1500), p.145.

¹⁶ Despre celălalt Parâng, Parângul cel mare, care se află puțin mai la est, în aceeași munți, va fi vorba mai jos.

¹⁷ Oslu.

¹⁸ Bou - ca oronim (se întâlnește de mai multe ori în Carpați și în afara lor) - se admite că este formă (un fel de etimologie populară) pentru Bourul, iar Soarbele, fie că provine din

Cei care au studiat oamenii și natura din nord-vestul Olteniei ani întregi știu ce înseamnă cei trei munți (și cu Parângul cel dispărut ca nume) din extremitatea nord-vestică, de aci, a Olteniei, în viața oamenilor de sub rădăcina lor (satele Cloșani, Tismana ș.a.), aceia nu văd cum aceste nume ar putea fi altfel, decât foarte vechi. Chiar și dispărutul Parâng, cum vom vedea, poate fi considerat ca un indiciu în acest sens. Să notăm, pentru a încheia, ale două nume de munți care pornesc din Oslea: **Gruul Negru și Frumosu**, oronime a căror origine este, deasemenea în fondul latin al limbii române.

Parângul Mare și Parângul Mic. Venim la Parângul cel Mare, din dreptul Târgu Jiului, care păzește defileul Bumbesti-Livezeni, prin care Jiul străpunge munții.

Ca orice munte înalt - și Parângul este al treilea munte ca înălțime din toți Carpații României: are 2518 m - așa și acesta: el domină, de la înălțimea lui, toată Oltenia până la Dunăre și este văzut totdeauna în Parâng ceea ce el și este: intruparea geografică cea mai impunătoare din toată Oltenia de nord, care anunță ploile, vara, și primele zăpezi, toamna târziu; în el citesc oamenii timpul ca într-un buletin meteorologic și la el se uită țăranii din satele de la poalele lui dimineața, când pleacă la muncă, și seara, înainte de a intra în casă pentru culcare: **să vadă ce vreme anunță Parângul.**

Astfel, Parângul este dintre acei munți care, prin poziția lui geografică și prin înălțimea lui dominatoare asupra împrejurimilor, a fost considerat de omul primitiv ca o expresie a unei puteri supranaturale, așa că el trebuie considerat, între munții României, ca unul din cei care au primit, cei dintâi, nume; nume care, odată ce regiunea pe care muntele respectiv o domină n-a rămas niciodată nelocuită, în timpurile istorice, e de presupus că n-a fost înlocuit niciodată cu altul, ci a rămas el, același, de când a fost dat și până acum.

Prin această prizmă privind lucrurile, este mai mult decât probabil că numele de Parâng trebuie considerat ca vechi, sau foarte vechi.

Romanistul G. Giuglea l-a derivat¹⁹ din v. gr. **farānx - farāngos**²⁰, urmat fiind și de istoricul C. Diclescu²¹, termenul grec din care ambii îl derivă având semnificația "eine eingeschnittene Anhöhe; zerklüfteter Berg oder Fels; eine Berg- oder Felsenschlucht"²². Anume, cei doi

numele arborelui sorb, fie din termenul popular românesc **sorb** cu însemnarea, între altele, de **aven** (mult mai probabilă ipoteza a doua), rămâne - în oricare din cazuri - cu originea în fondul latin al limbii (indiferent dacă Bou este pentru Bouru sau nu).

¹⁹ Dacoromania, III, p. 1090.

²⁰ Pronunția românească veche (în graiul bătrânilor) a numelui Parâng este cu accentul pe prima silabă: Párâng.

²¹ Dacoromania, IV, 1, p.495.

²² În Bul. S.R.R. de Geogr., tomul LI (1932), s-a arătat (pp. 88-97) cât de mult corespunde, configurației masivului Parâng, etimologia farānx-gos, arătându-se, totodată, și un alt lucru, deosebit de important: în cadrul masivului Parâng însuși, și în imediata lui apropiere, abundă oronime cu înțeles identic sau similar: Groapa, Gropile, Căldarea, Găuri, Zănoaga, ceea ce vine să întărească plauzibilitatea ipotezei.

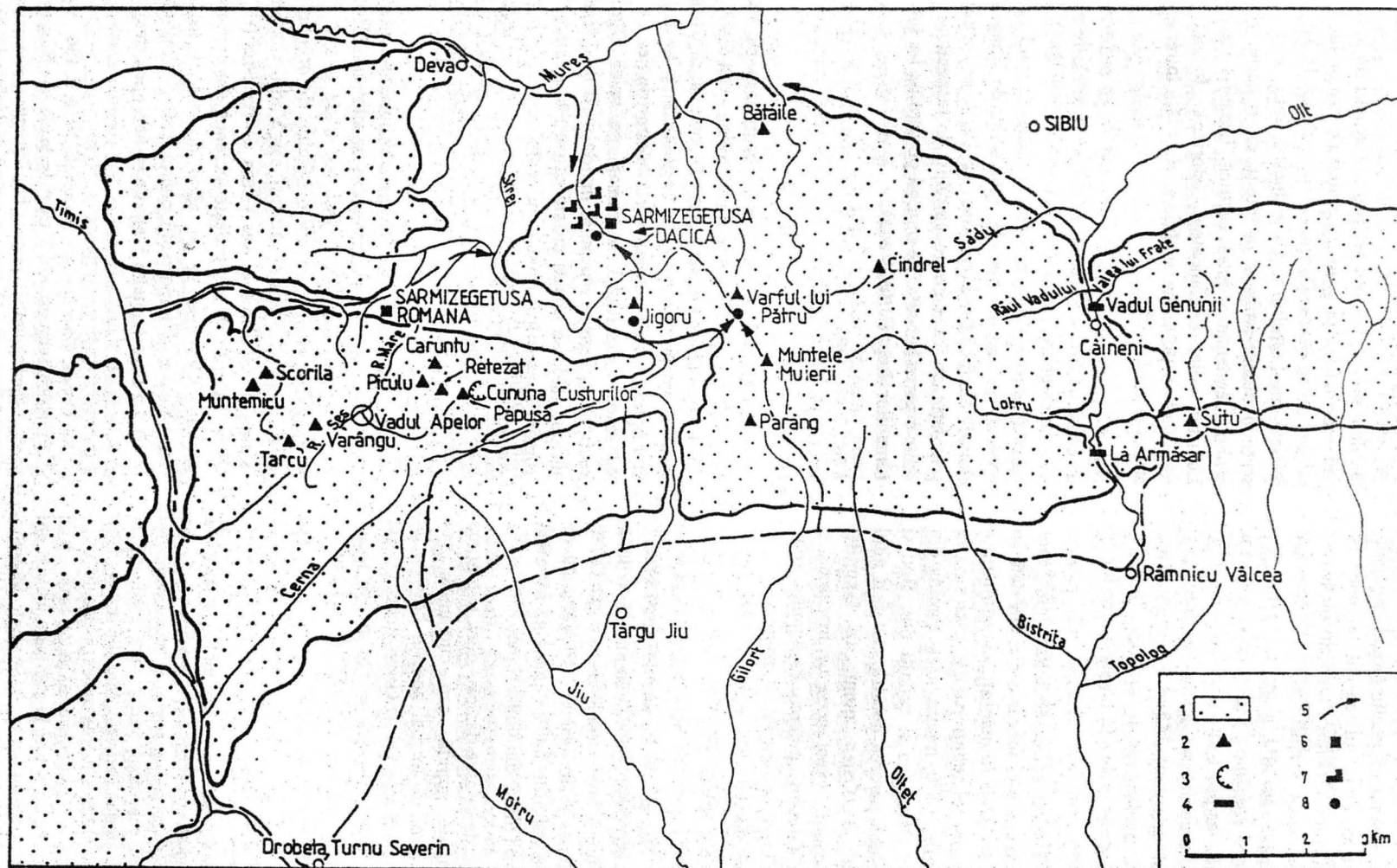

Fig. 3. Gruparea toponimelor principale din munții dintre Olt și Timiș-Cerna în trei arii reprezentative. 1, Regiunea muntoasă; 2, vârfuri de importanță deosebită; 3, creastă, costură; 4, locuri cu nume importante în Defileul Oltului; 5, căi de pătrundere a armatei romane spre Sarmizegetusa; 6, ruinele celor două Sarmizegetuse - dacică și romană; 7, cetăți dacice; 8, castru roman.

Groupe ment des principaux toponymes des montagnes entre l'Olt et le Couloir Timiș-Cerna en trois aires représentatives. 1, Zone de montagnes; 2, pics d'importance particulière; 3, crêtes aiguës et déchiquetées; 4, points à dénomination importante au long du défilé de l'Olt; 5, voies de pénétration des romains vers Sarmizegetusa; 6, les ruines des deux Sarmizegetusa; 7, ruines de forteresses daciques; 8, castrum romain.

învățați presupun că este vorba, la origine, de un termen din limba greacă veche a Italiei sudice, trecut în latina populară și adus, prin coloniști, din Italia în Dacia, unde el s-a fixat și ca nume al unui bloc muntos²³, a cărui fizionomie este surprinzător de conformă cu semnificația lui fărânx-gos. Or, a accepta această etimologie înseamnă a citi aproape cert, în ea, continuitatea daco-romană în această parte a țării. Pentru vechimea numelui pledează, ca totdeauna în asemenea cazuri, și ambianța lui toponimică: în apropiere se află munți cu nume ca **Argeaua** (argea, termen românesc vechi, de origine tot paleogreacă după unii, iar după alții autohtonă-dacică), **Gruiu** (nume, la baza căruia stă apelativul românesc grui, cu originea în lat. grunium), **Mândra** (oronim, care nu poate fi despărțit, credem, de it. mandra, "turmă", "stână" și care, în acest caz, poate fi, de asemenea foarte vechi).

Mai trebuie dată lămurirea că aceste două Parânguri, care curios, nu apar menționate nici măcar o singură dată în documentele interne ale Țării Românești, nu au nimic a face cu muntele Parâng cel menționat (v. mai sus) în documentul din 28 iulie, 1470, munte, acest Parâng din urmă, care era lângă Oslea (ca și ceilalți doi: Bou și Soarbele)²⁴ și care, după părerea noastră, n-a fost altul decât muntele "lipit" de Oslea, numit azi **Gropile**: "Gropile", doar, înseamnă exact ceea ce înseamnă și Parâng. Probabil că faima și puterea Parângului celui mare au făcut ca Parângul de dincolo să dispară și să fie înlocuit cu sinonimul său Gropile, aceasta, deci, într-o vreme când poporul mai cunoștea semnificația numelui Parâng.

Hidronimul Gilort. Din coasta Parângului (mai precis, de sub muntele Mohoru) izvorăște râul cu numele Gilort, unul din cele mai stranii, mai străine de spiritul limbii române și, totuși, nume foarte ușor și clar pronunțat de către locuitorii de pe malurile lui. Ce poate să fie acest nume, care nu aduce cu nimic din limba română?

Hasdeu l-a considerat de origine dacică - deci, autohtonă - iar alții de origină gepidă, sau cumanică, sau longobardă etc. Credem că tocmai această bogăție de etimologii propuse pentru el, arată că Gilort trebuie să fie un hidronim foarte vechi. În nici un caz nu se poate bănuî, ca stând la originea lui, un nume de persoană - cum crede N. Drăganu²⁵.

²³ La început trebuie să fi primit acest nume tot blocul muntos a cărui caracteristică, mai ales pe versantul lui nordic, o formează zecile de circuri (căldări, scoabe) glaciare, azi nemainmînduse, însă, Parâng decât cele două vârfuri care străjuiesc la extremitățile blocului: vârful Parângul Mic din extremitatea nordică și vârful Parângul Mare din cea sudică, a blocului.

²⁴ Mănăstirea Tismana n-a stăpânit niciodată munți la răsărit de Jiu (se știe precis acest lucru) și nici în altă parte nicăieri alți munți, decât cei patru, aflați la un loc la izvoarele Motrului, exact în dreptul ei, spre miazănoapte: Bou, Soarbele, Oslea și Parângul de aici.

²⁵ În lucrarea sa *România în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și a onomastice*, București 1933, unde la p.275, în notă, sunt expuse pe rând, și amănunțit, toate etimologiile propuse până la el.

Faptul că Gilortul izvorăște de sub Parâng poate constitui un indiciu foarte important despre vechimea lui: poate, adică, fi ori de aceeași origine ca și Parâng, ori - mai degrabă - de origine dacică-autohtonă.

3. Pe Defileul Oltului

Defileul prin care Oltul străpunge Carpații de la nord la sud este defileul propriu-zis numai pe primii lui 17 km nordici (între Boița și Căineni) și pe ultimii 16 km sudici (între gura Lotrului și Călimănești), între acest două secțiuni deschizându-se în munți, de o parte și alta a râului, depresiunea intracarpatică Brezoi-Titești (Țara Loviștei, din documentele istorice), locuită sigur începând cel puțin din neolitic și, deci fără întrerupere de atunci și până azi²⁶.

Romanii, când au construit șoseaua de pe acest defileu, au construit în același timp, în lungul ei, și castele militare de supraveghere. Iar castrului construit de ei lângă Olt, în capătul nordic al Depresiunii Loviștei, la nord de satul Căineni, ei i-au dat numele, interesant, de **Pons Vetus**: dovadă clară că Loviștea fusese găsită, de ei, locuită de o populație dacică, care trecea Oltul, în respectivul punct, dintr-o parte într-alta, pe un pod pe care ea l-a prezentat romanilor drept **Podul Vechi**.

Este, acest Pons Vetus, cel dintâi toponim înregistrat de istoric pe latura răsăriteană a sectorului carpatic dintre Olt și Timiș. El, însă, nu ni s-a păstrat.

În 1716-1717 când austriecii construiesc pe Defileul Oltului faimoasa lor șosea Via Carolina - cea dintâi, după 16 secole câte trecuseră de la cea romană, distrusă între timp aproape complet, - Friedrich Schwanz von Springfels, care a condus lucrările construcției, ne spune că șoseaua construită de romani pe valea Oltului, în munți trecea peste râu puțin mai la nord de Căineni, pe un pod unde se afla și un zid construit în antichitate de romani și ale cărui ruine erau acum numite de populația românească locală, "Poarta Romanilor"²⁷. Nici toponimul acesta azi nu mai există. Dar și în prezent cei mai vârstnici locuitori din Căinenii de Vâlcea numesc locul "La Turnulețe".

Avem, însă, înregistrat în unele documente interne ale Țării Românești, ca existent în secolul al XV-lea, un toponim aproape din același loc unde a fost "Poarta Romanilor" și pe care noi îl bănuim de origine veche: este așa numitul **Vadul Oltului**, sau **Vadul Genunii**, sau **Vama de la Genune**, sau **Vama dintre Munți**²⁸, nume dintre care azi nu mai trăiește niciunul, dar care trăind în secolul XV, este ca și când ar trăi și astăzi (ca semnificație și importanță pentru cele ce discutăm noi aici). La baza numelui **Genune** se află apelativul genune

²⁶ Ion Conea, *Țara Loviștei*, București, 1935, p. 139.

²⁷ Friedrich Schwanz von Springfels, în ale sale *Fragmente aus des Oberleutnants Friedrich Schwanz von Springfels Beschreibung der Oesterreichischen Walachey*, în vol. III, al publicației *Ungarisches Magazin*. Pressburg, 1783, pp.179-201.

²⁸ *Documente privind Istoria României* - B. Țara Românească, veacurile XIII-XVI, *Indicele numelor de locuri*, București, 1956, p.27. Documentele respective sunt în limba slavă, dar ele spun totuși, de pildă, "Vama ot Genune".

(care nu există, de asemenea, în limba populației locale) și a cărui origine este fie latină (*gyronem*), fie traco-dacică - v.I.I. Russu, op.cit., p.130. Și trebuie să ne reamintim că termenul (și toponimul) românesc *Vad* este, de asemenea, de origine latină: *vadum*.

Toponimele acestea au dispărut și ele. Au rămas, în schimb, două hidronime *Râul Vadului*, numele a două ape care coborând unul de pe munții din dreapta și altul de pe munții din stânga Oltului, se varsă în acesta, în același loc, unde a fost *Vadul Oltului* sau *Vadul Genunii*. Iar aproape paralel cu *Râul Vadului* cel de pe stânga Oltului curge apa *Valea lu Frate*²⁹, al cărei nume sub această formă ni se pare de asemenea vechi. În unele documente interne, în limba slavă, numele *Valea lu Frate* este dat sub forma *Fratova*, slavizată, formă care însă a fost învinsă în cele din urmă de forma originală românească (așa cum toponimicul *Dolgopol* a fost învins de toponimicul *Câmpulung*).

Nu trebuie, însă trecut cu vederea nici toponimul, de pe valea Oltului, *La Armăsaru* din avale de vărsarea Lotrului în Olt, prin care este denumit un prag al Oltului, un loc de cădere a apei râului, care face ca apa, mai ales la viituri, să se tălăzuiască, adică să producă valuri ce se răstoarnă unele după altele, paralele între ele, în curmezișul râului. N-am știut ce poate însemna acest nume, n-am putut înțelege legătura lui cu termenul românesc *armăsar* "cal mascul necastrat" (lat. *admissarius*) până în vara anului 1960, când unul din noi a notat în Depresiunea Vrancei de la un localnic: "când plouă mult sus la munte, atunci vine valea cu armăsari", adică "vine apa mare, făcând talazuri de cele curmezișe, care sar ca niște armăsari din râu în sus". Pe Defileul Oltului, în Depresiunea Loviștei, cuvântul *armăsar* cu acest înțeles nu se mai cunoaște, după cum nu se mai cunoaște nici vorba genune. Bănuim că și toponimicul *La Armăsaru* este de origine veche (fig.3).

Nu trebuie, după aceea, trecut cu vederea nici toponimicul *Cârlige*, care denumește un meandru (împreună cu colții de munte strânși între brațele lui) al Oltului, aproape de *Armăsaru*³⁰. Și nu trebuie, pentru că termenul *cârlig* din limba română de azi, care e de presupus că stă la baza toponimului *Cârlige*, este considerat a fi de origine daco-tracică³¹.

E bine, în sfârșit, să amintim și de faptul că în terminologia geografică a populației din regiune (*Loviștea*), sunt foarte frecvenți azi termenii *grui*³² - cu

care sunt denumiți toți umerii de terasă sau micile polițe locale de pe versanți ușor alungite și treptat îngustate - și *plai*, termen care denumește fie "poala muntelui", fie culmile care urcă de jos spre munții cei mari, termeni care sunt, amândoi, de origine latină: *grunium* și respectiv, *plagium* (*plagius*), acesta din urmă trecut în latină din vechea greacă.

4. În Munții Cindrelului (Sibiului) și Munții Șureanului (Sebeșului).

Trecem acum tocmai în marginea vestică a Munților Sibiului, către munții cu cetățile dace, ai *Sebeșului* și ai *Streiului*. Sunt, însă, și în Munții Sibiului, unele elemente de toponimie - ca, de pildă, numele de *Sortăle*³³ (munte al satului *Jina*), la baza căruia stă un termen de origine latină (*sortem*) și care trebuie să dateze din vremea de după părăsirea Daciei, când obștile de țărani liberi daco-romani din regiune acordau, prin tragere la sorți, membrilor lor, unele părți din moșiile stăpânite, totuși, în devălmășie.

Hidronimul Frumoasa și oronimul Bătăile. Hotăr între Munții Cindrelului și Munții Șureanului este râul care s-a numit cândva pe întreg cursul lui *Frumoasa*, dar care azi se numește *Sebeș* în partea lui dinspre vărsare și *Frumoasa* numai cât curge prin munții cei mari, unde și muntele din care izvorăște se numește *Frumoasa*. Toți cercetătorii sunt de acord că numele vechi, și exclusiv, al râului a fost acesta din urmă³⁴. Și nu ne-am gândi, poate la o vechime prea mare a numelui *Frumoasa* (la baza lui stă cuvântul românesc de origine latină *formosa*), dar ne gândim, totuși, că s-ar putea să fie așa, pentru un motiv care ni se pare vrednic de luat în seamă: pe stânga râului *Frumoasa*, în munți, nu departe de locul unde el iese din aceștia, se află ruinele dezgropate în parte sub conducerea arheologului C. Daicoviciu, ale unei cetăți dacice, care făcea parte din sistemul de cetăți și cetățui, care aveau întreaga bordură nordică a Munților Șureanului, servind de acoperire, împotriva unor atacuri dinspre nord, cetății celei mari, *Sarmizegetusa* dacică. Lucru, extrem de important: unul din micii munți care domină vatra vechii cetăți dacice din acest loc (lângă satul *Căpâlna*) se chiamă azi *Bătăile* (rom. *bătaie*, lat. *battualia*), ceea ce înseamnă pe graiul locului "luptele". Oare, ce ne împiedică să legăm acest nume de luptele care s-au dat

secundară, pe versantul sud-estic al înălțimii *Cărbunaru* (Ou, 1004 m).

³³ v. D. Șandru și F. Brânzeu, *Printre ciobanii din Jina*, "Grai și suflet", V și VI, București, 1934, p.29.

³⁴ Și scriitorul Mihail Sadoveanu, care a petrecut multe veri din viața sa în munții dinspre izvoarele acestui râu, spune într-una din paginile în care scrie despre păstrăvii din apele lui: "... se află undeva, în Țara Ardealului, între ținuturile *Indoarei* și *Albei*, o apă viforoasă. Oamenii dinspre câmpie îi spun *Sebeș*: cei vechi de pe înălțimi îi zic însă *Frumoasa*". Numele de *Sebeș*, al râului, este socotit de G. Giuglea, în studiul său *Cheie pentru înțelegerea continuității noastre în Dacia pe bază de toponimie și limbă*, București, 1944, p.30, de origine turanică (pecenegă sau cumană), la baza lui stând - crede G. Giuglea - tema *seb* (rudă cu ung. *Szép* -, comparativ *szebb* înseamnă "frumos").

²⁹ Nume care, din neînțelegere, a fost schimbat, în calitate de nume al haltei C.F.R. de la vărsarea în Olt a respectivului pârâu în *Valea Fratelui*. Pentru respectarea formei vechi, care nu s-a făcut pledează existența încă o dată, în munții *Vâlcănușului* de la vest de *Jiu*, a aceluiasi vechi nume cu formă interesantă: *Valea lu Frate*.

³⁰ Toponimicul *La Armăsaru* sau *La Armăsari* se întâlnesc și în alte părți: de pildă, pe valea râului *Olăneștilor* și pe defileul *Jiului*, deznând la fel: și meandru de jos, al râului, și colții de munte, stâncosi, prinși între brațele lui.

³¹ I.I. Rusu, *Limba traco-dacilor*, București, 1959, p. 130.

³² În Depresiunea *Loviștei* există satul *Gruiu Lupului* aparținător de comuna *Boișoara*, situat, în adevăr, pe o culme

aci între romani și daci, pe aceste înălțimi în jurul zidurilor cetății, în 1067.

Grădiștea de Munte și "Cetatea" din Munții Șureanului³⁵. Aproape fiecare din toponimele pe care le discutăm prezintă un caz aparte în ceea ce privește împrejurările în care s-a născut, care trebuie abordat și tratat astfel. Oronimul **Parâng** a avut o motivare a lui, ca să-l considerăm vechi. Hidronimul **Gilort** a fost considerat ca atare pentru alte motive. Tot astfel, complexul de toponime din Defileul Oltului, iar oronimul **Bătăile** a constituit un caz deosebit de toate celelalte.

Acum, dubletul **Grădiștea - Cetatea** ne oferă un caz cu totul sui-generis, a cărui interpretare, după părerea noastră, ajunge la concluzii foarte interesante.

Grădiștea (de Munte, sau a Muncelului) este numele satului ascuns în Munții Șureanului, pe valea numită, după el, "a Grădiștei", (sau, pentru motivul că apa ei se varsă în Mureș aproape de orașul Orăștie), "a Orașului". Iar la 8-9 km mai în adâncul muntelui, la circa 700 m mai sus decât satul (adică la 1200-1250 m alt., satul găsindu-se jos, în vale, la altitudinea de circa 500 m), se află vatra cetății dacice Sarmizegetusa, care vatră a fost totdeauna numită de populația română localnică **Cetate** (Csetate, pe hărțile maghiare și austriace, între altele și pe aceea a lui Friedrich Schwanz von Springfels), nume pe care toponimicul Grădiștea n-a făcut altceva decât să-l traducă, după cum vom vedea (fig.3).

În această parte a Carpaților Meridionali, ca și în întregul lor, stau față în față, pe primul plan, două toponimii deosebit de bogate fiecare: una, românească - latină și una, românească - slavă³⁶. În concluziile asupra toponimiei din Țara Hațegului, Ovid Densusianu spunea (p. 72, op. cit.: "*Din cercetarea toponimiei reiese, prin urmare, că alături de români au trăit în Țara Hațegului numeroși slavi, că și unii și alții au fost elementul precumpănitor în acest colț al Transilvaniei*").

Dar ce ne spune Ovid Densusianu azi nu ne mai satisface în întregime, pentru că nu este totul ce am vrea să știm în legătură cu toponimiile română și slavă din Țara Hațegului (și din munții care o înconjoară, unde situația este similară ca și jos în țară). Azi am vrea, de pildă, să

știm și care din toponimiile de cele două origini e mai veche sau, de pildă, dacă dintre toponimele cu originea în fondul latin al limbii, din Țara Hațegului și din munții ei înconjurători, există măcar unele care să fie mai vechi decât toponimia cu originea în fondul slav. *Aceasta pentru motivul că dacă la ultima întrebare s-ar putea răspunde afirmativ, ar însemna să avem, în acest răspuns, un document doveditor al continuității daco-romane în nordul Dunării.*

A pune întrebarea în general: care dintre cele două toponimii este mai veche, înseamnă a nu rezolva nimic, fiindcă la ea, pusă astfel, nu se poate răspunde; dar a pune întrebarea altfel și anume de la caz la caz, ca de pildă în cazul, singur, în fața căruia ne aflăm: care dintre cele două toponime - identice ca sens și atât de apropiate în spațiu unul de altul - e mai vechi: **Cetate** sau **Grădiștea**? - înseamnă, credem, să ne situăm pe o poziție de pe care am putea răspunde la întrebare.

Și, anume, astfel: dacă daco-romanii ar fi plecat toți din Dacia în 271 și ar fi revenit la nord de Dunăre (ca români), după multe secole, așa cum susțin adversarii teoriei continuității că s-a întâmplat, atunci ar însemna ca ei să fi găsit dincoace, peste tot, pe slavii veniți în secolul al VI-lea (sau mai înainte) și să fi împrumutat de la aceștia toată toponimia majoră, iar în cazul special al românilor care, veniți de peste Dunăre, ar fi pătruns în munți, dinspre Orăștie înspre Grădiștea de Munte, lucrurile ar fi trebuit să se petreacă astfel: românii aceștia ar fi împrumutat de la slavii găsiți aci numele de Grădiștea nu numai pentru satul din vale, ci și pentru vatra, cu ruinele îngropate, a fostei Sarmizegetusa de pe muntele din apropierea satului, ceea ce vedem, însă, că nu s-a întâmplat. Desigur, numele de Grădiștea a fost dat satului de slavii veniți aici, după "Cetatea" de deasupra lui, dar foarte curios e că Cetatea însăși a rămas **Cetate**. Faptul ne obligă să admitem că a existat aici înainte de slavi o populație românească, căreia slavii nu i-au putut impune numele de Grădiștea și pentru Cetatea de pe munte, care cetate trăia, încă, în conștiința și înțelegerea populației românești, cu sensul termenului **civitas** din latina populară, care se știe că a însemnat "oraș" (C. Daicoviciu ne pune că ruinele Sarmizegetusei dacice trădează clar existența acolo a unui adevărat oraș dacic, capitală politică, militară și religioasă a Daciei libere, preromane). Ar fi, deci și în acest element, un motiv în plus să credem că nu niște români reveniți aci de peste Dunăre i-au găsit în aceste locuri pe slavi, ci niște slavi - veniți în secolul al VI-lea sau mai înainte - i-au găsit aici pe români, cărora în simbioza și bilingvismul cu ei, le-au putut impune termenul de Grădiștea numai, cum spuneam, ca nume pentru sat, dar nu și pentru vatra "Cetății".

Pentru a încheia cu Grădiștea-Cetate, semnalăm existența, în apropiere, a câtorva alte toponime, cu înfățișare oarecum curioasă și care nu se mai întâlnesc sau apar foarte rar în Carpații Românești: **Ciata**, o înălțime în apropiere de Cetate pe al cărei vârf zac ruinele unei alte cetăți dacice; **Hafia**, o poiană; **(H)utura**, o înălțime (pentru care Hașdeu a propus o

³⁵ Termenii comuni din care provin toponimlele **Grădiștea** (de Munte) și **Cetatea** înseamnă amândouă, același lucru: loc (sau punct) unde se găsesc (dezgropate sau nu) ruine sau resturi ale unei fortărețe, întărituri sau a unei așezări altădată fortificată. Dar în timp ce grădiștea este de origine slavă, cetatea este de origine latină (Grădiștea - sl. **gradište** și Cetatea - **civitem**). Trebuie, deci, reținut că aceste două nume - Grădiștea (de Munte) și Cetatea sunt sinonime. (Pentru istorie și pentru tot ceea ce este Grădiștea în toponimia românească v. Iorgu Iordan, *Sprachegeographisches aus dem Gebiete der rumänischen Toponomastik*, în "*Contributions onomastiques*" publicat cu ocazia celui de-al VI-lea Congres Internațional de Științe onomastice de la München, 24-28, august, București, 1958, pp.13-15).

³⁶ Cuprindem în expresia "toponimie românească - latină" toate toponimele cu originea în fondul latin al limbii române, iar în expresia "toponimie românească-slavă" toate toponimele cu originea în fondul slav al limbii române.

origine traco-dacică); Jerosu, un munte; Gungurezu, un munte; Știolvârtezu, un loc numit astfel etc.

Munții Jigoru și Jugu. Între munții de la sud-vest de Grădiștea de Munte (ea însăși, în munți) Jigoru este muntele cel mai frumos și cu cea mai centrală poziție între masivele Retezat, Parâng și Vârful-Pătru, poziție care a făcut ca el să fie unul din munții pe care se mai țin încă și astăzi nedei (de două ori pe an: la 29 iunie și la 20 iulie), vestite din Petroșani până la Orăștie, Alba Iulia și Sibiu și, bineînțeles, în lumea tuturor turiștilor din țara noastră. Jigoru este, de fapt, o construcție orografică complexă, poliedrică, principalele lui fețe (tot atâtia munți, în concepția poporului) purtând numele: **Jigoru, Jigorelu, Sâpa, Sturzoanea, Bobâlnele.** Jigoru este nu numai numele unuia dintre cei cinci munți ci și, totodată, al complexului întreg. Foarte important este, de asemenea, faptul că pe partea cea mai înaltă a Jigorului (de unde cu privirea prinzi toți munții din jur până la mari depărtări și în primul rând, foarte clar, pe cei mai mulți din cei cu cetățile dacice) se află un castru roman, cel mai bine conservat dintre toate castrulele romane care se găsesc în munții cu cetăți dacice.

Or, date fiind toate acestea, și dat fiind însuși numele de Jigoru, neîntâlnit în documentele noastre istorice și prezent o singură dată astăzi ca nume de sat la sud de Carpați, nu e deloc probabil ca în el să avem de-a face cu un toponim vechi - și e de văzut, prin urmare, care poate fi etimologia lui și cât poate fi el de vechi³⁷. Iar în apropiere de Jigoru, peste apa Streiului, se află muntele Jugu în legătură cu care Ovid Densusianu (op. cit. p.67) spune: "Jugu, ca nume de munte, lasă să presupunem că și în daco-rom. jug a avut înțelesul de "munte", "șir de munți", ca și arom. gug și lat. jugum, așa că și Jigoru și Jugu ca nume de munți în raza cetăților dacice ne par a fi toponime de origine veche.

Muntele Muierii. Un nume care ar părea nou, dar e mai probabil contrariu. Azi i se spune Poiana Muierii, dar un document din anul 1470 ni-l dă sub numele de "Muntele Muierii"³⁸ (e, sigur, vorba de unul și același munte).

Prin anii 1720-1721, Friedrich Schwanz von Springfels ne dă despre acest munte informația extrem de prețioasă: "alle Fusssteige die von dem Altflusse bis zu dem Syl, aus der Walachey nach Siebenbürgen und Hazegg, und aus dem Hazegger Thale nach Hermannstadt gehen, darauf und nahe dabey zusammenkommen"...³⁹ adică exact ce am auzit noi spunând, pe un păstor transilvănean, la fața locului: "în muntele nostru vin toate

drumurile, din toți munții, el are a mai centrală poziție". Iată, adăugăm noi, explicația de ce pe acest munte situat cel mai în centru, aproape de izvoarele Lotrului și de nodul orografic al Parângului, acolo de unde se desprinde spre nord culmea principală Vârful Pătru-Șureanu, se ține - cum se exprima același păstor - "a mai faină nedeie, de două ori pe an la 29 iunie și 20 iulie" (ca și pe Jigoru din apropiere - n.n.).

Și să observăm, în concluzie, că oronimul **Muntele Muierii** - care a trebuit să aibă dintotdeauna nume, adică de când există păstorit în Carpați (nume înlocuit, însă, după cum se vede) - are amândoi termenii din care este format, de origine latină: **Monte(m)** și **Muliere(m)**. Este, astfel, cu toată fizionomia lui de produs "pe teren românesc", un nume pe care noi îl socotim, totuși, mai vechi decât s-ar părea. Ceea ce este încă foarte important cu acest oronim constă în aceea că cele mai vechi drumuri de transumanță din Carpații Meridionali, pornind din acești munți către sud, trec prin **Muntele Muierii** spre a ajunge, menținând aceeași culme până în depresiunea subcarpatică a Olteniei, la Baia de Fier, trecând pe lângă vestita **Peșteră a Muierii** (același nume cu al Muntelui Muierii). Iar mai departe drumul se continuă pe spinarea unui deal lung de aproape 100 km, până aproape de Craiova, care este numit, de asemenea, **Dealul Muierii**. Totul se leagă având de a face cu același toponim foarte vechi.

În Munții Retezatului

Facem ultimul nostru popas din Carpații Meridionali de la vest de Olt, în Munții Retezatului al căror vârf principal - Retezat 2485 m - a dat numele grupului de munți dintre Râul Mare și Jiul de Vest până în pasul Merisor, Masivul Retezat domină - bloc înalt - nu numai întreaga depresiune a Hațegului, așa cum Parângul domină întreaga depresiune subcarpatică a Olteniei, ci și toți munții înconjurători, până la foarte mari depărtări spre est, vest, nord, sud.

Retezat. Este muntele care a dat numele masivului respectiv și, deși nu el este cel mai înalt vârf din cuprinsul masivului (e mai înaltă Peleaga - 2508 m - , cu numai 27 m), apare totuși el mai impunător decât toți ceilalți munți ai masivului, din jurul lui, prin configurația lui masivă, prin desprinderea lui din rest ca o puternică individualitate orografică aparte și forma lui atât de caracteristică, cu vârful retezat. S-ar părea că originea acestui nume nu pune nici o problemă. Totuși, dat fiind faptul că acest munte face parte din cei despre care am spus că au trebuit să poarte totdeauna nume, și că - spre deosebire de ceea ce mai mulți dintre noi credem -, originea verbului a reteza din limba noastră este încă nelămurită (unii îl socot de origine latină, alții de origine autohtonă⁴⁰), înseamnă că numele trebuie să fie dintre cele mai vechi.

³⁷ Jigora se numește, deasemenea, un munte din masivul Retezat și Jiguru un sat situat nu departe de orașul Câmpulung.
³⁸ *Documente privind Istoria României* - B. Țara Românească, veacurile XIII-XVI, *Indicele numelor de locuri*, București, 1956, p.1 "...(dăm) munții anume Părăginoși și cu Blăcicoi și jumătate din Muntele Muierii..." (Alexandru Ștefulescu, istoricul gorjan, cunoscând bine munții de care-i vorba, le traduce numele, pe ale primilor doi, corect, nu greșit, ca în lucrarea citată mai sus: Părăginoșul și Pleșcoia, iar pe ultimul, tot prin Muntele Muierii - v. ale sale *Documente slavo-române relative la Gorj* -1406-1665 - Tg. Jiu, 1908, p.25).

³⁹ Ungarisches Magazin, III, p.138.

⁴⁰ Cât privește originea verbului a reteza, care se află la baza toponimului Retezat, opiniile sunt foarte diferite: Sextil Pușcariu vedea originea sa într-un lat. *recaedio*, von einem *recaedium* zu lat. *caedo* "haue" (Tiktin, *Rumanisch - deutsches Wörterbuch*, s.v.); I.A. Candrea îl considera derivat dintr-un

Caruntu. Un munte frumos, la nord de Retezat, sub acesta, cu o stâncă pe el, este și acela astfel numit: **Caruntu** (cu a, nu cu ă). Nu mai există nici un alt munte cu asemenea nume în toți Carpații Românești. Și nu prea am vedea prin ce asociație de idei sau de sensuri cu adj. rom. **cărunt** (lat. **canutus**) ar fi putut fi numit așa, cu înțelesul acestuia, acest munte. De aceea ne întrebăm: nu avem oare, și în Caruntu, un toponim autohton camuflat?

Cema. Este cunoscut numai ca oronim. Cema este numele unei culmi, ca un contrafort puternic care pornește din blocul Retezatului și se termină deasupra satului Râu de Mori (cu forma populară Râ di Moare). Ce-ar putea fi acest nume Cema? Se leagă el de latinul **cuma** și originea lui merge atât de mult în urmă? Dar și numele satului Râ di Moare poate, de asemenea, să aibă o origine foarte veche.

Picuiu. Cine a privit acest munte de pe lunca Râului Mare dintre satele Clopotiva și Râu de Mori din Țara Hațegului, va trebui să recunoască împreună cu noi că și el face parte din categoria acelor munți care poartă nume vechi. Ovid Densușianu explică astfel numele **Picuiu** (op.cit.p.54): "**Picui**" "pisc" (e viu, încă, în regiune și ca apelativ - n.n.) presupune o formă latină **picculeus-um** din tema **PICC** - ce apare în domeniul romanic cu înțelesul de "vârf de munte". **Picuiu** este, în adevăr, muntele cu vârful cel mai ascuțit din țara noastră, iar numele lui poate fi tot așa de bine nou (am spus că termenul care-i stă la bază - **picui** - e viu și azi ca apelativ în graiul din Țara Hațegului), dar mult mai de grabă, totuși, de origine veche, preslavă.

Dar, în legătură cu aceste toponime: **Retezat, Caruntu, Picuiu**, e interesant de amintit ce scria G. Giuglea (op.cit., p.5): "*Multe din formele toponomastice noastre sunt... cuvinte vii ale limbii. Și cum graiul nostru n-a suferit schimbări* (fonetice, morfologice) *prea mari de la origini încoace, așa cum s-a întâmplat de exemplu în limba franceză, multe din numirile topice, ca Detunata, Muntele, Muncelu, Retezat, Râu, Valea ș.a. au astăzi aceeași înfățișare formală ca și acum 1800 de ani. Nedevenind fosile, ele pot fi socotite și vechi de aproape două milenii, dar pot fi și cu mult mai noi*".

Sturu, Varâng, Văcarea. Tot în Masivul Retezatului se află ca nume de munți și acestea trei. Cu privire la oronimul **Stur(u)**, la originea căruia stă, desigur, lat. **stylus** (v. gr. **stylos**), care trebuie să fi dat și în română un apelativ **stur** (azi inexistent) Ovid Densușianu observă: "*cu privire la Sturu, e de observat că introducerea lui în toponimie a plecat de la înțelesul de "stâlp", pe care l-a avut stur; numele acesta s-a dat unui stâlp, unui munte ce se înălța ca un stâlp*" (op.cit., .67). **Văcarea.** Tot Ovid Densușianu spune în legătură cu acest oronimic că forma lui presupune un **vaccaria** și că, adăugăm noi, oronimul **Văcarea** (care se mai întâlnește și în Munții Făgărașului) trebuie să fie de vârstă veche, preslavă. Iar pe **Varâng** - nume și al unei uriașe câldări glaciare în același masiv - G. Giuglea îl trece (op.cit.,p.11), în categoria "**Numiri**

preslave în Carpații Meridionali: Cindrel, Parâng, Varâng"⁴¹, deci - așa cum tot G.Giuglea adaugă între oronimele carpatice care trebuie considerate ca documente ale continuității daco-romane. Un alt lingvist - G. Ivănescu - ne-a mărturisit convingerea sa că în **Varâng** e foarte probabil să avem un element toponimic preindoeuropean.

Muntemicu. Țarcu. Și cei doi munți astfel numiți se află în același mare nod orografic - triplex confinium - din sud-vestul Transilvaniei. Nici numele lor, mai ales **Țarcu**, nu pot fi noi. Dacă **Muntemicu** este o formă populară românească locală, pentru Muntele Mic, probabil veche, **Țarcu** este de-a dreptul enigmatic în ceea ce privește originea și vârsta lui. Avem în adevăr, în limba română, termenul de **țarc**, cu semnificația "loc îngrădit", "îngrăditură în jurul unei clăi de fân" la munte, numai că fân pe Muntele Țarcu nu s-a făcut și nu s-a cosit niciodată: pe Țarcu, la cei 2000-2200 m ai lui, nu există decât, vara, pășuni alpine. În același timp, chiar pentru termenul comun **țarc** din limba română *Dicționarul limbii române moderne* al Academiei (1958), în loc să ne dea originea lui, termină cu: "**comp.albanezul tharc**" (fără să spună însă ce înseamnă acesta, în albaneză). Dar, fapt foarte important I.I. Rusu, în lucrarea sa mai înainte citată (*Limba traco-dacilor*, p.130) îl consideră de origine autohtonă traco-dacică. Așadar, și oronimul Țarcu, cu toată aparența lui de simplu, rămâne o enigmă complexă, atât sub raportul originii lui lingvistice, cât și sub cel al vârstei ca toponim.

Muntele Scorila. La sud de muntele Țarcu, nu departe, se află Muntele Scorila (propriu-zis, **Piatra Scorilei**).

Se știe că singura inscripție în limba dacică, descoperită până astăzi între ruinele dezgropate la Grădiștea Muncelului are următorul conținut: **Decebalus per Scorilo**, a cărui traducere unanim admisă este: Decebal, fiul lui Scorilo. Înseamnă că, așa cum nimic și nimeni nu ne poate asigura că numele de astăzi al Muntelui Scorila este numele, trecut în toponimie și păstrat până azi, al unui dac de acum 2000 de ani, tot astfel nimic și nimeni nu ne poate convinge nici de contrariu: că, adică, acest lucru nu ar fi adevărat. Iar dacă am admite că numele de astăzi al muntelui Scorila vine tocmai din vremea dacilor,

⁴¹ Ne vine greu să credem, totuși, într-o vârstă preslavă a oronimicului **Cindrel** (deși muntele așa numit este din categoria celor despre care noi spunem că ar trebui să aibă nume de când au apărut oameni cu grai articulat prin apropierea lor), pentru faptul că la Rășinari (satul din apropierea Sibiului, care a stăpânit cândva acest munte, avem o **Valea lui Cindrel** și un **Pârâul lui Cindrel**. Îl socotim, deci, pe **Cindrel**, ca o excepție la regula generală pe care am enunțat-o și vedem în el, la origine, un onomastic: numele unui stăpân de cândva al acestui munte, care a înlocuit pe altul mai vechi iar despre forma **Cindrel**, credem că e un diminutiv - ca porumbel din porumb - de la onomasticul **Ciandra**, probabil maghiar, pe care-l întâlnim în onomastica istorică a Transilvaniei (v. Toth Zoltan, *Mișcările țăranesti din Munții Apuseni până la 1848*, București, 1955, p.255; traducere din limba maghiară).

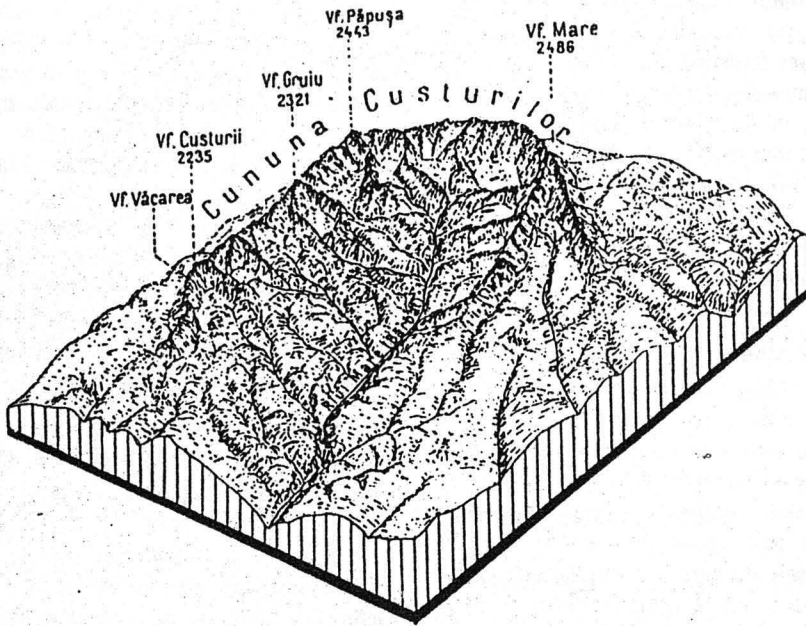

Fig. 5 Bloc-diagrama Cununii Custurilor de sub care își trage apele cel mai important râu din Munții Retezatului și din Țara Hațegului.

Le bloc-diagramme de Cununa Custurilor: ici, l'une des trois plus grandes rivières des montagnes du Retezat et de Țara Hațegului.

5. Concluzii

Nu mai departe decât acum șase ani (în 1954), un cunoscut profesor de la Sorbona, geograf, într-o voluminoasă lucrare asupra Europei centrale, făcând o incursiune în istoria poporului român și consacrand câteva pagini și problemei despre care oricine, ocupându-se de poporul român, se crede obligat să vorbească, teoria "continuității", spunea: "La théorie de la continuité est aujourd'hui abandonnée" (subînțelegând: atât de mult s-a dovedit ea cu neputință de susținut).

În primul volum al *Tratatului de Istoria României*, recent apărut⁴³⁾, se acordă atenția cuvenită și continuității, tocmai pentru că se știe că ea încă preocupă, în scopuri neștiințifice, chiar reacționare, pe unii oameni de știință de peste hotare, pentru care - după cât se vede - poporul român încă este "o enigmă și un miracol al istoriei". În capitolul ultim al tratatului de Istoria României: *Formarea limbii și poporului român*, după ce se arată în ce constă "teoria imigraționistă și netemeinicia ei" (între argumentele acestei teorii figurează și "absența toponimicelor moștenite direct din limba dacă sau latină în regiunile nord - dunărene" - p.777) se arată convingător - cu argumente arheologice, lingvistice și toponimice - că teoria părăsirii Daciei traiane, în 271, de către majoritatea populației civile, sărace, este o erezie și că, dimpotrivă, romanitatea de la nordul Dunării se dovedește a fi continuată cu intensitate și după acest an. În capitolul citat a fost examinată critic

și toponimia și s-a dovedit că studiul "numelor de locuri" poate și el, în adevăr, furniza argumente temeinice, în favoarea tezei continuității, teză care se sprijină azi în primul rând pe rezultatele săpăturilor arheologice de o amploare extraordinară, desfășurată pe întreg teritoriul României.

Autorii prezentelor pagini, toți trei geografi, au acordat, în cadrul unor îndelungate cercetări întreprinse în munții de la vest de Olt și cu deosebire a celor care se grupează în jurul Depresiunii Hațegului, o atenție deosebită și toponimiei. Aceasta nu numai datorită naturii specialității lor (o știință în care - cum a spus un lingvist - numele de locuri sunt "unelte de lucru"), dar și antrenării lor în acest domeniu de preocupări datorită școlii românești de toponimie, care trezește interes prin activitățile și problemele urmărite în cercuri din ce în ce mai largi.

În prezenta lucrare, autorii au pornit de la următoarea idee: sectorul Carpaților din sud - vestul Transilvaniei este constituit ca o cetate muntoasă cu multe încăperi: depresiuni intracarpate și marginale (cuprinse între munți și dealuri, dinspre exterior), ele prezentându-se cu adevărat ca "un tissu de cellules" în cadrul general al Carpaților Românești - "munții cu cele mai multe depresiuni din Europa". Or, o asemenea cetate muntoasă, în care nu numai că depresiunile ei au fost totdeauna dens locuite pe tot cuprinsul lor, dar au fost locuite chiar și munții din jurul acestora până la o apreciabilă adâncime spre interior (unii din ei, Munții Poiana Ruscă din nord-vestul Depresiunii Hațegului fiind locuiți în totalitatea lor), o cetate naturală care a adăpostit în ea (sau pe

⁴³⁾ *Istoria României*, I, Edit. Academiei, București, 1960.

munții din juru-i) atât capitala Daciei libere, preromane, cât și capitala Daciei romane. Aceasta presupune o foarte densă populație (menținută și ulterior, în Evul Mediu, ca și astăzi) pe șesurile și munții din jur, care nu putea fi deplasată în totalitate dincolo de Dunăre, fără urme (la "evacuarea" din 271). Fără îndoială că populația daco-romană a rămas - în marea ei majoritate - pe loc, în cotloanele ei și pe culmile joase ale munților, fiindcă un mediu natural cu capacitate oicumenică deosebită nu avea cum să rămână, la comandă, la o decizie administrativă, un gol uman.

Dar, în asemenea situații, este oare de conceput să nu se găsească astăzi, în acest mare nod carpatic al României, și unele "toponime moștenite direct din limba dacă și cea latină" ?

Ca să răspundem la această întrebare am folosit o metodă de dialectică geografică suis-generis, dar foarte simplă, totuși. Am plecat, anume, de la ideea că numele geografice dintr-o regiune cu construcția geografică și cu trecutul istoric ca al celei studiate (ca, de altfel, în general, orice regiune) nu a primit extraordinar de bogată ei toponimie dintr-o dată, de la o singură populație. Dar că, locuită din paleolitic, această regiune, o adevărată "țesătură de celule oicumenice" a primit, de-a lungul veacurilor, de la populații diverse, o serie de straturi toponimice, care s-au suprapus la fel ca stratele geologice. Totuși, numai două sunt straturile toponimice care le depășesc de departe pe toate celelalte: toponimia regiunii cercetate este formată în imensa ei majoritate din elemente cu originea în lexicul de origine latină și în cel de origine slavă ale limbii române. Am reprodus cuvintele lui Ovid Deșușianu, în această privință, tocmai despre toponimia din Tara Hațegului și munții înconjurători. În adevăr, toponimia de origine slavă nu e bogată, pe teritoriul României, numai în părțile lui de șes, joase, ci și, dimpotrivă, în Carpați. Într-o lucrare apărută

în 1933, un ofițer topograf al armatei române, scria că l-au "impresionat... în acești munți"⁴⁴ - numirile auzite (de el) în toponimia slavă de la sud de Sofia"⁴⁵.

Iar slavii au venit pe teritoriul poporului român în secolul V, după unii (v. mai sus, unde a fost vorba de Cerna - Dierna), în secolul VI, după alții.

În această situație, am raționat astfel: dacă se poate dovedi că, măcar unele elemente din extraordinar de bogata toponimie a regiunii de munți și depresiuni studiate sunt *preslave*, aceasta ar constitui un argument peremptoriu în sprijinul tezei continuității. Este ceea ce a format, propriu-zis, obiectul studiului.

Plecând de la principiul - stabilit de noi - că într-o regiune muntoasă despre care se știe că a fost locuită din vremuri vechi, toponimele care denumesc formele sau fenomenele geografice cele mai importante trebuie să fie cele mai vechi, și axându-ne cercetările de toponimie în sud-vestul Transilvaniei (în special) pe acest principiu, am ajuns la constatarea, foarte importantă, că marea majoritate a munților celor mai înalți și a celor care, prin situația lor geografică, dețin pozițiile sau punctele cheie (în ele, adunându-se, de pildă, toate drumurile importante) în cadrul ansamblului orografic general, ca și unele complexe orografice sau hidrografice care cumulează elementele cele mai importante din punct de vedere economic sau care sunt de natură să impresioneze cel mai mult pe oameni, poartă nume care își au originea în fondul latin al limbii române, iar unele din ele, probabil, chiar în cel traco-dacic.

Or, aceasta confirmă tocmai ceea ce autorii și-au propus: să arate că slavii, venind în Dacia, au găsit aci o populație autohtonă, daco-romană, dovadă, mai departe, că la 271, la evacuarea Daciei, marea majoritate a populației autohtone trudnice, sărace, n-a urmat dincolo de Dunăre pe romani, ci a rămas pe loc.

⁴⁴ "Acești munți" erau Munții Lotrului, adică primii munți (centrali, cei mai înalți) de la vest de Olt, făcând parte, așadar, din chiar sectorul Carpaților Meridionali dintre Olt și Timiș

⁴⁵ Colonel Sc. Panaitescu, *Chestiuni de toponimie*, Buc., Tipografia românească, 1933, p. 13.

CONSTANTIN BRĂTESCU (1882-1945)*

UN CONSTRUCTOR AL ȘCOLII GEOGRAFICE ROMÂNEȘTI: CONSTANTIN BRĂTESCU

Lucian Badea, *Institutul de Geografie al Academiei Române, București*

A master of the Romanian geographical school: Constantin Brătescu. Of general classical training, in the spirit of the geographical school promoted by Simion Mehedinți (whom he succeeded at the head of the Chair), C. Brătescu's interest covered a wide range of topics, from physical geography to toponymy and ethnography. His works of geomorphology and Quaternary paleogeography won him a well-deserved recognition. His regional concerns focused on Dobrogea, the eastern Romanian Plain, the Danube Delta and the Black Sea. Brătescu's scientific and teaching activity went hand in hand, some of his lectures being based largely on his own scientific results obtained by in-depth comparative analyses. All his didactic and scientific production, dating from the last period of his life (when he was a professor at the Bucharest University), reflect theoretically and methodologically his keen insight and capacity for synthesising. He was a great organiser of scientific activities, developing and applying the method of geographical correlations and comparisons.

Cuvinte cheie: geografie comparată, paleogeomorfologia cuaternarului

Nu este o simplă aparență că opera lui C. Brătescu, acum la o jumătate de veac de la trecerea sa în neînțință, se află într-o anumită stare de izolare și într-un stadiu de neîndestulătoare cunoaștere și insuficientă folosire pentru dezvoltarea cercetărilor și adâncirea cunoașterii, în egală măsură ca problematică de cercetare și ca arie de studiu. Dispariția prematură și în plină activitate creatoare a profesorului într-un moment de dificultate și de declin general, imediat postbelic, al științei și culturii românești și trecerea apoi a cel puțin un deceniu și jumătate până la începutul redresării - în anii '60 - a cercetării geografice (sub o altă determinare social-politică și mai ales ideologică decât cea anterioară) ar putea fi o explicație. Ar fi aceasta, în adevăr, o explicație, mai mult de natură istorică, dar nu poate fi singura.

Pe de o parte, trebuie să ținem seama că după 1948 s-a manifestat din ce în ce mai evident o tendință de diminuare a importanței realizărilor geografiei românești și chiar de infirmare a unei școli naționale bazate pe un sistem de gândire propriu, spre a se face loc unui alt sistem de gândire (de import sovietic) considerat ca unic valabil și atotcuprinzător. Pe de altă parte, s-a diminuat până la abandonare ideea de cultivare în procesul de pregătire universitară a valorilor școlii geografice românești, paralel cu "abordările critice" exacerbate sub impulsuri ideologice oficial formulate. Iar aceasta în ciuda faptului că opera lui Constantin Brătescu este nu numai foarte variată prin conținut, dar și de o profunzime aparte. Preocupările sale au urmărit câteva direcții precis conturate: geografie fizică, geografie istorică, geografia populației și toponimie, etnografie, ilustrate prin lucrări

rămase, unele ca realizări de importanță, dar s-a afirmat, totuși, în domeniul geomorfologiei și paleogeografiei cuaternarului prin contribuții de viziune largă și cercetare adâncită, dedicate mai ales ținuturilor Dunării de Jos și Mării Negre. De aceea, aceste lucrări, prin obiective și prin esența lor, pe lângă că au oferit mai puține motive pentru critică ("în spiritul nou") decât lucrările altor geografi de prestigiu preocupați cu precădere de laturile fundamentale, umane și istorice ale geografiei, au fost mai greu accesibile celor introduși în geografia românească (pentru asigurarea liniei cerute), insuficient formați pentru o astfel de misiune. Cu toate acestea, nici Constantin Brătescu nu a făcut excepție și în opiniile critice emise în anii de după 1950 el aparținea tot "școlii vechi" (a lui Simion Mehedinți) prin a cărei "concepție se confundau legile obiective de dezvoltare ale naturii cu cele ale societății" (*Monografia geografică a R. P. Române*, p. 27). În plus, după părerea criticilor, și el s-a integrat grupului de geografi care "lansând diferite teorii pseudoștiințifice, s-au pronunțat pentru expansiunea teritorială a statului român burghez, spre sud până dincolo de Dunăre, spre vest până la Tisa și spre est dincolo de Prut" (op. cit., p. 37).

Fără îndoială că prin cele menționate se făcea aluzie la lucrările lui Brătescu privitoare la realitățile geoistorice și etnografice din teritorii românești care, prin rapt, fuseseră scoase din granițele statului român și reprezentau chiar o referire directă la contribuția sa la demonstrația impecabilă asupra funcțiilor și unității pământului românesc (Brătescu și al., 1943).

*Comunicări susținute în ședința omagială din a Secției de științe geonomice a Academiei Române, din 1 martie 1996, consacrată vieții și operei geografului Constantin Brătescu.

Comunicarea academicianului Vladimir Trebici "Constantin Brătescu, profesor la Universitatea din Cernăuți" a fost publicată în *Analele Bucovinei*, III, 1, p. 13-16, București, 1996.

Astfel de considerații nu pot fi privite decât ca o deviere episodică și conjuncturală în evoluția firească în mod necesar determinată, a dezvoltării școlii geografice naționale, o deviere pe care nici cei ce au slujit-o n-au fost în măsură să aprecieze probabilele implicații și consecințe asupra formării generației următoare de geografi. Încă de la început astfel de emiteri au fost evaluate ca inutilități care nu vor putea marca o epocă, nici chiar un episod al încercărilor de înstrăinare. Iar opera lui Constantin Brătescu a rămas cu valoarea și integritatea pe deplin recunoscute care obligă la reevaluări.

Prin conținut și prin modul de constituire în timp, opera profesorului Brătescu reflectă, mai mult decât opera altor slujitori ai geografiei, poziția științei geografice în ansamblul disciplinelor universitare, evoluția gândirii și schimbările de conținut și de metodologie a procesului de cunoaștere a realității românești.

Într-un articol comemorativ și biografic publicat în *Revista Geografică* (III, fasc. I - III, 1946, p. 12 - 27), N.A.I. Rădulescu (care a fost unul din apropiații lui C. Brătescu) menționa schițarea în activitatea și opera profesorului a trei etape bine conturate prin conținutul preocupărilor și prin rezultate:

- O primă etapă, așa-numită dobrogeană (cât a funcționat ca profesor la Constanța), în care preocupările multiple (geografice, cu precădere geomorfologice, istorice, etnografice, cultural-literare) au fost dedicate aproape în exclusivitate ținutului dobrogean și s-au împletit fericit în spiritul concepției lui Simion Mehedinți de apropiere și chiar de integrare a geografiei în rândul științelor umaniste (etnografie, sociologie). Este, în fapt și o etapă a acumulărilor, de pregătire și de adoptare a unei căi de dezvoltare pe care începea să se întrezărească opțiunea sa pentru cunoașterea geomorfologică și paleogeografică.

- În cea de-a doua etapă, după numirea ca profesor la Universitatea din Cernăuți (1924), definită ca bucovineană, prin lărgirea ariei și problematicei abordate, paralel cu concentrarea asupra cursurilor universitare, s-a afirmat ca cercetător al reliefului, utilizând metode încă nefolosite în geografia românească, adoptate și personal dezvoltate, privitor la studiul depozitelor cuaternare și al teraselor ("Profile cuaternare în falezile Mării Negre", 1934; "Criterii pentru determinarea vârstei teraselor cuaternare", 1937; "Asimetria văilor", 1937; "Morfologia Cadrilaterului", 1938).

Poate fi considerată o etapă de specializare și de afirmare ca atare, dar fără a renunța la preocupările de geografia populației și de toponimie.

- În fine, după preluarea catedrei de geografie generală și antropogeografie de la Universitatea din București (1939, prin retragerea lui Simion Mehedinți), a urmat o etapă (pe care am numit-o bucareșteană) de exprimare deplină a forței sale științifice prin lucrări cu profund conținut teoretic și metodologic, indiferent dacă este vorba de cursuri speciale (ca cel referitor la Câmpia Română de

est ținut în anul universitar 1944 - 1945) sau de studii de mare cuprindere, cum este sinteza "**Oscilațiile de nivel ale apelor și bazinului Mării Negre în cuaternar**" (Bul.Soc.Reg.Rom.Geogr., LIII, 1943). De fapt, acesta este ultimul studiu publicat de Constantin Brătescu și constituie o încununare a stăruințelor sale depuse de-a lungul a mulți ani de cercetare și studiu.

Aceste ultime două lucrări amintite -- un curs și un studiu -- trebuie unanim considerate ca fiind de referință nu numai pentru opera profesorului, ci pentru școala geografică românească și arată clar că opera științifică nu poate fi despărțită de cea didactică, pentru că unele cursuri conțin și se bazează în cea mai mare parte pe rezultatele (inedite) ale propriilor cercetări. Explorările bibliografice ample sunt trecute printr-o viziune proprie, iar metodele de investigare analitică sunt adaptate la condițiile fenomenului cercetat și la aceeași viziune personală de ansamblu.

Din păcate, câteva din acestea (și categoric foarte importante, poate cele mai importante) n-au ajuns să intre în circuitul bibliografic general și sunt iremediabil pierdute, așa cum este cazul cursurilor "**Note cu privire la studiul Cuaternarului**" (ținut în anul școlar 1941 - 1942 - 1943) și mai ales ultimul curs asupra evoluției cuaternare a Câmpiei Române de est (mai înainte amintit). Ele au fost pierdute (din diferite motive și nu mai puțin din vina celor care l-au urmat), astfel că rezultatele, ideile, ipotezele pe care le conțin nu mai pot constitui suportul necesar pentru continuarea cercetărilor și dezvoltarea punctelor de vedere exprimate atât de riguros de Constantin Brătescu, sau a altor puncte de vedere.

Pentru cercetarea geografică și, în egală măsură, pentru învățământ, metoda comparației este de neîndoie și de aceea s-a ajuns chiar la conturarea unui domeniu al geografiei comparate (sau comparative). Și nu exagerăm afirmând că, mai mult decât oricare dintre marii geografi înaintași, Constantin Brătescu a utilizat clar și eficient această cale, atât în lucrările științifice, de cercetare, cât și în cursuri. Între acestea din urmă un exemplu pe deplin edificator este reprezentat de cursul (într-o măsură mai puțin obișnuit) ținut în 1942 - 1943 și litografiat sub titlul "**Relieful lunare și terestre comparate**". Un curs în cea mai mare parte de selenografie (în esență de morfologie comparată), căruia însuși autorul i-a subliniat importanța. O importanță deosebită ca urmare a implicațiilor "studiului lunii și în cercetările de geografie comparată" și care ar da posibilitatea pentru o mai bună înțelegere genetică a fenomenelor terestre" (op.cit.p. 4).

Un astfel de studiu este, așadar, o necesitate metodologică, un exercițiu didactic dar și unul de studiu fundamental pentru că luna este un izvor de energie (producător de maree, inclusiv de maree ale scoarței terestre), oferă alte condiții de manifestare a proceselor prin existența numai a învelișului litosferic, și acesta sărac, fără roci sedimentare și scoarță de alterare, numai cu forme tectonice și roci vulcanice supuse proceselor mecanice de sfărâmare și bombardament al meteoritilor.

Ideea lui Constantin Brătescu de a se ajunge până la studii de planetologie este tradusă azi în fapt (bine înțeles de alții și în altă parte), în urma marilor cuceriri din ultimele decenii și și-a verificat pe deplin valabilitatea. El rămâne ca un vizionar și ca un precursor, iar îndemnul lui n-ar fi trebuit uitat, spre binele și întru progresul geografiei.

Ultima lucrare de cercetare (publicată în 1943), preocupată de evoluția cuaternară a bazinului Mării Negre, se sprijină pe același sistem de paralelizare, sincronizare și comparare a fenomenelor pe spațiul de la Dardanele și Marea Marmara până la Marea Caspică prin valea (depresiunea) Manici, spre a ajunge la un tablou sinoptic al oscilațiilor de nivel cuaternare. Comparatia i-a oferit demonstrații și concluzii aproape "de precizie matematică" (după cuvintele folosite de N. Al. Rădulescu, 1946) pentru corelarea fenomenelor pe o arie de nivel continental.

Toate lucrările din ultima perioadă se însumează ca argument verificat pentru stadiul la care se afla cu 50 - 60 de ani în urmă cercetarea și gândirea geografică românească, văzută cu precădere prin prisma cunoașterii reliefului. Dar, mai mult decât atât, opera lui Constantin Brătescu reflectă (poate mai mult și mai clar decât a altor geografi, chiar prin acele etape relativ separate, mai înainte menționate) evoluția gândirii geografice și deplasarea treptată, dar sigură, spre științele pozitive până la desprinderea geografiei dintre disciplinele grupate în Facultatea de litere (în organizarea antebelică a Universității) și integrarea în Facultatea de științe. Faptul este marcat și de venirea sa la catedra din

București ca succesor al lui Simion Mehedinți, ceea ce consemna afirmarea procesului de consolidare a geografiei ca ansamblu de discipline din ce în ce mai precis delimitate cu scop explicativ și cu tendințe prospective și aplicative, bazate pe metode și tehnici de investigare dintre cele mai moderne. Aceasta nu înseamnă nici ruperea de științele umaniste (istorie, sociologie, etnografie etc.) nici abandonarea observării directe, măsurătorile și comparațiile analitice folosite la obținerea cunoștințelor geografice încă din antichitate. Nu numai că n-au fost abandonate dar au fost și trebuie dezvoltate și ridicate pe culmi metodologice încă neatinse de cercetarea geografică, nu ca scop în sine, ci ca mijloc indispensabil de verificare și de ordonare a informațiilor ajunse la un volum de necuprins.

Partea principală a operei lui Constantin Brătescu, destinată cunoașterii reliefului, este dominant orientată spre paleogeografie și determinări cauzale și dovedește o consecvență a cercetărilor - ca problematică și ca arie de investigare - încă neobservată la alt cercetător. Poate că tocmai acest fapt trebuie luat ca exemplu stimulator, demn de urmat. Și de aceea se impune necesitatea reevaluării celor mai importante lucrări prin utilizarea (eventual critică) în procesul de învățământ geografic și de specializare în domeniu, mai ales că oferă o informație de bază indispensabilă continuării și dezvoltării cercetărilor. Totodată ar fi de neîndoieală utilitate reconsiderarea metodei comparației (care impune determinări cuantificate) și folosirea la nivelul exigențelor actuale ale investigației adâncite și prelucrării automate a informațiilor.

Bibliografie

- Brătescu, C. (1921), *Mișcări epirogenetice și caractere morfologice în bazinul Dunării de Jos*, Bul. Soc. Reg. Rom. Geogr., XXXIX, 1920, și *Analele Dobrogei*, I, 4.
- Brătescu, C. (1923), *Delta Dunării. Geneza și evoluția sa morfologică și cronologică*, Bul. Soc. Reg. Rom. Geogr., XLI, 1922.
- Brătescu, C. (1926), *Istoria, obiectul și metodele geografiei*, *Analele Dobrogei*, V-VI, 1925.
- Brătescu, C. (1928), *Pământul Dobrogei, Clima Dobrogei, Fitogeografia și solurile Dobrogei, Populația Dobrogei*, *Analele Dobrogei*, IX.
- Brătescu, C. (1934), *Profile cuaternare în falezile Mării Negre*, Bul. Soc. Reg. Rom. Geogr., LII, 1933.
- Brătescu, C. (1938), *Morfologia Cadrilaterului*, *Analele Dobrogei*, XIX, 1937.

- Brătescu, C. (1939), *Geograful Simion Mehedinți*, Rev. geogr. rom., II, fasc. 2-3.
- Brătescu, C. (1943), *Oscilațiile de nivel ale apelor și bazinului Mării Negre*, Bul. Soc. Reg. Rom. Geogr., LXI, 1942.
- Brătescu, C. (1967), *Opere alese*, Edit. Științifică, București.
- Brătescu, C., Mihăilescu, V., Rădulescu, N. Al., Tufescu, V., (1943), *Unitatea și funcțiunile pământului și poporului românesc*, Bibl. inform., SRRG, București.
- Rădulescu, N. Al., (1946), *Viața și opera profesorului C. Brătescu*, Revista Geografică, III, fasc. I, II, III.
- * * * (1960), *Monografia Republicii Populare Române*, I, Edit. Academiei R.P.R., București.

CONTRIBUȚIA LUI Constantin BRĂTESCU LA CUNOAȘTEREA RELIEFULUI

Gheorghe Niculescu, *Institutul de Geografie al Academiei Române, București*

La contribution de Constantin Brătescu à la connaissance du relief. Professeur universitaire et chercheur, C. Brătescu a apporté une importante contribution au développement de la géographie roumaine par son activité multilatérale. Sa vocation pour l'étude du relief explique son apport substantiel dans le domaine de la géomorphologie en ce qui concerne la méthodologie d'étude et les résultats acquis. Les principaux problèmes poursuivis se réfèrent aux mouvements épirogéniques et à la genèse des limans fluviaux et maritimes, à la genèse et l'évolution du delta du Danube, à l'étude du littoral roumain, aux terrasses du Danube sur la façade ouest dobroudjéenne et du Dniestr. La succession du loess et des sols fossiles dans les falaises de la Mer Noire et dans les terrasses est pour Brătescu la preuve des oscillations climatiques du Quaternaire et, en s'appuyant sur des données concrètes du terrain, établit la chronologie et l'évolution des formes de relief. Son oeuvre capitale se rapporte aux oscillations de niveau des eaux et du bassin de la Mer Noire pendant le Quaternaire, aux des larges implications paléogéographiques sur le territoire afférent. En dépit du fait qu'il fut considéré comme un géographe de la Dobroudja, son oeuvre géomorphologique comprend une vaste aire d'étude et relève une vision complexe d'une grande anvergure. Par sa conception intégraliste et par ses idées s'appuyant sur des faits concrets, C. Brătescu s'impose comme une figure illustre dans le développement de la pensée géomorphologique et dans le développement de la géographie roumaine.

Cuvinte cheie: mișcări epirogenetice și eustatice, oscilații climatice, cronologia cuaternarului, Delta Dunării, Marea Neagră.

Făcând parte din pleiada geografilor ce a funcționat la catedră în perioada interbelică, dar a avut și remarcabile preocupări de cercetare, C. Brătescu o adus o importantă contribuție la dezvoltarea geografiei românești, îmbrățișând un larg domeniu: geografie fizică, geografia populației și geografie istorică.

Fără a subestima rezultatele preocupărilor sale în celelalte discipline geografice, aportul său în geomorfologie pare să fie cel mai important, prin cuprinzătoarea sa problematică și prin deschiderea largă spre cercetările următoare. Acest fapt ilustrează vocația sa pentru studiul reliefului, descoperită și conturată după ce urmasa cursurile de etnografie și antropologie la Universitatea din Leipzig, în cadrul studiilor de specializare. La aceasta a contribuit, desigur, și peisajul dobrogean, pe care îl cunoștea îndeaproape și care, pentru a-i descoperi tainele, l-a îndemnat să audieze la Universitatea din Berlin, cursul de geomorfologie, predat de Albrecht Penck.

Cercetările geomorfologice ale lui Brătescu sunt legate de desfășurarea activității sale didactice în mai multe localități, dar și de dorința rezolvării unor probleme fundamentale, conturate din ce în ce mai clar de-a lungul studiului, acoperind un teritoriu foarte întins.

Prima sa lucrare cu subiect geomorfologic apare în 1911, când era asistentul profesorului Simion Mehedinți la București, intitulată *Forme de relief din Muscel*, în care remarcă natura tectonică a depresiunii subcarpatice, valea suspendată a Argeșului, modificarea recentă a rețelei hidrografice și modelarea reliefului prin torenți. Anii de

funcționare la Universitatea din Cernăuți i-au prilejuit cercetarea regiunii de contact dintre Carpații Orientali și Podișul Moldovenesc. În articolul *Câteva captări cuaternare și iminente în Bucovina și Pocuția*, publicat în 1925 și republicat în 1928 în limba germană, studiază terasele râurilor principale și, urmărind repartiția lor, reconstituie vechea rețea hidrografică. Siretul, care în concepția sa izvoră de la obârșia Râbniței, a fost decapitat în cuaternar de afluenții Prutului în cursul său superior, după cum și astăzi este amenințat de aceștia în aval. Într-un alt articol (1934) explică îngustarea văii Prutului, pe care o numește *Poarta de la Cernăuți*, prin fenomenul de antecedentă.

Dacă aceste lucrări ilustrează cercetările lui C. Brătescu în regiuni din preajma munților, cea mai mare parte a activității lui științifice s-a îndreptat asupra Dobrogei și teritoriilor învecinate, care l-au atras prin multitudinea și subtilitatea problemelor de evoluție a reliefului. De aici a provenit interesul deosebit pentru mișcările epirogenetice (analizate în articolul *Mișcări epirogenetice și caracterele morfologice din bazinul Dunării de Jos - 1920*), pentru mișcările eustatice în raport de schimbările climatice din cuaternar, pentru formarea limanelor dobrogene și a Deltei Dunării, pentru terasele fluviale și depozitele care le acoperă, pentru platformele de eroziune din Dobrogea și pentru formarea Câmpiei Române. Aceste preocupări au contribuit la rezolvarea unor probleme majore, în care s-au implicat numeroși oameni de știință, dintre care amintim pe G. M. Murgoci, I. Popescu-Voitești, G. Macovei, Gr. Antipa, Dumitrescu Aldem și G. Vâlsan.

După studiul *Lacul Mangalia* (1915), în care precizează modul de formare a limanelor (prin invadarea văilor fluviatile de către mare și prin înnisipare la gură) - - fapt care se aplică și la alte lacuri de pe laturile Dobrogei, și de pe latura sudică a Basarabiei - - C. Brătescu își îndreaptă atenția asupra Deltei Dunării.

Precedată de două lucrări, în 1912 și 1921, teza sa de doctorat, intitulată *Delta Dunării. Geneza și evoluția sa morfologică și cronologică*, apare în 1922.

Folosind datele Comisiunii Europene Dunărene, hărțile topografice din acea vreme și studiile personale de teren, C. Brătescu consideră că Delta Dunării s-a format prin contribuția fluviului și a mării, înscrisă în relief de direcția diferită a grindurilor fluviatile și a cordoanelor litorale. De aici, și separarea a două subunități morfogenetice: Delta fluviatilă și Delta maritimă.

El explică procesul de aluvionare a terenului la gurile Dunării prin preluarea nisipului și mărului de către curenții litorali și depunerea spre sud, sub formă de bancuri submerse, insule și perisipuri și arată cum Delta a avansat inegal, pe etape și cu ritmuri diferite, pe măsura înaintării celor trei brațe.

În evoluția Deltei distinge câteva faze, în funcție de transgresiunile și regresivunile Mării Negre, cauzate de mișcări epirogenetice locale, și de schimbările climatice.

Coroborând documentele istorice (din care ar reieși că Delta s-a acumulat în numai 2 400 ani) cu rezultatele cercetării sale, C. Brătescu apreciază că Delta Dunării s-a format într-un interval cu mult mai mare.

O preocupare aparte a constituit-o cercetarea țărmului înalt al Mării Negre, ale cărei rezultate au fost expuse în trei articole: *Profile cuaternare în falezile Mării Negre* (1933), *Falezile Mării Negre între Carmen Sylva și Costinești* (1935) și *Contribuții la cunoașterea Coastei de Argint și a Văii fără Iarnă (Batova)* (1937).

Pretutindeni, remarcă în bază o faleză stâncoasă, "sarmațiană", iar deasupra, una superioară, "cuaternară", tăiată în depozite eoliene, pe seama cărora se produc alunecări.

În faleza superioară el remarcă 4, pe alocuri 5 orizonturi de loess, separate de soluri fosile, foarte asemănătoare cu cele descrise de N. Florov la Budachi (Basarabia) și de V. I. Krocov la Migaievo (Ucraina).

Considerând, ca și Soergel, că loessul s-a depus într-un climat rece și uscat, și provine din spulberarea sandrelor de la marginea calotelor de gheață, iar solurile, în perioadele mai calde și umede, interglaciare, C. Brătescu atribuie celor 5 orizonturi de loess vârstele Günz, Mindel, Riss, Würm I și Würm II, care concordă cu calculele astronomice ale lui Milankovic.

Faptul că numărul orizonturilor de loess scade pe treptele morfologice mai noi, situate deasupra râurilor principale, îl îndreptățește să desprindă o regulă pe care o expune în articolul *Criterii pentru determinarea vârstei teraselor cuaternare* (1937).

Alături de criteriul geografic al altitudinii și de cel paleogeografic, el adaugă pe cel al numărului de loessuri și soluri fosile care acoperă aluviunile teraselor : cu cât acest număr este mai mare, cu atât terasa este mai veche, înregistrând mai multe oscilații climatice și invers.

Această metodă a aplicat-o la stabilirea vârstei teraselor Dunării și Nistrului (1938, 1941) și a fost aplicată ulterior și de alți geografi, ca N. Al. Rădulescu în regiunea Vrancei, (1937), P. Coteț în Câmpia Olteniei (1957) și Ana Conea (1970) în studiul pedologic al Dobrogei.¹

Geneza și evoluția reliefului au constituit o permanență în activitatea științifică a lui C. Brătescu, fapt care transpare din toate lucrările sale: rezultatele cercetărilor lui privitoare la teritoriul dobrogean au fost sintetizate în lucrările *Pământul Dobrogei* (1928) și *Morfologia Cadrilaterului* (1938). Aici relevă aspectul general de peninsulă - - prelungire spre nord a Podișului Prebalcanic - - datorat dislocărilor tectonice, și caracterele diferite ale reliefului în legătură cu unitățile structurale pe care se dezvoltă. Ca mărturie a îndelungatelor faze de modelare, distinge trei platforme de eroziune sculptate în intervalul sarmațian - levantin și deformate în cuaternar de mișcări epirogenetice. Valea Carasu constituie o axă de inflexiune și de schimbare de sens a mișcărilor. Pe latura dunăreană a Deliormanului, remarcă în plus o terasă lacustră, levantină, ce domină terasele de pe stânga fluviului. Aici, la vărsarea Argeșului în Dunăre, C. Brătescu descrie 5 terase cuaternare, pe care le datează cu ajutorul orizonturilor de loess și care constituie un important punct de sprijin pentru descrierea evoluției Câmpiei Române. Urmărirea evoluției reliefului se constată și în lucrarea *Contribuții la cunoașterea Văii Nistrului* (1941), în care arată că, dacă în sarmațian și meotian râul își depunea aluviunile sub formă de deltă în bazinul Bugului, la sfârșitul pliocenului modelează podișul moldo-podolic, înălțat epirogenetic, lungindu-și sau scurtându-și cursul în funcție de variația nivelului Mării Negre. În această etapă, Nistrul se adâncește, formându-și canioane și tăindu-și cele 5 terase, atât de bine dezvoltate în buclele meandrelor de la Soroca, Tighina și Cetatea Albă, pe care C. Brătescu le-a analizat și le-a sincronizat cu terasele Dunării, după numărul orizonturilor de loess.

Evoluția morfologică asemănătoare a văilor Dunării și Nistrului se datorează unor cauze comune, pe care Brătescu le expune într-o lucrare fundamentală: *Oscilațiile de nivel ale apelor și bazinului Mării Negre în Cuaternar*, publicată în 1942. Această lucrare încununează întreaga sa activitate și sintetizează cunoștințele dobândite timp de o viață din studii de teren și dintr-o foarte largă documentare, raportată la un vast teritoriu, de la Marea Caspică la Marea Mediterană.

¹N. Al. Rădulescu (1937), *Vrancea. Geografie fizică și umană*, Stud. și Cercet. Geografie, I, Soc. Reg. Rom. Geogr., București. P. Coteț (1957), *Câmpia Olteniei. Studiu geomorfologic*, Edit. Științifică, București.

Ana Conea (1970), *Formațiuni cuaternare în Dobrogea (Loessuri și paleosoluri)*, Edit. Academiei, București.

Principiul de bază după care s-a condus în studiul său a fost relația dintre schimbările climatice din cuaternar și variația nivelului oceanului planetar în perioadele glaciare, când o mare parte din apa planetei era imobilizată în calote glaciare, avea loc o scădere a nivelului oceanic, iar în cele interglaciare, prin topirea ghețarilor, o creștere a acestuia.

Dar, în urma unor minuțioase analize, constată că, dacă acest principiu se verifică în regiunea Atlanticului și Mediteranei de Vest prin seria teraselor litorale studiate de Ch. Dépéret și Dubois, el nu poate fi aplicat în cazul mărilor închise, continentale, unde perioadele glaciare erau înlocuite cu perioade pluviale, iar cele interglaciare, cu perioade uscate. În consecință, aici, sensul oscilațiilor de nivel se inversează.

Marea Neagră și Marea Caspică, reminiscențe ale Mării Sarmatice, au evoluat separat în cuaternar, deși între ele a existat un braț de legătură ce a funcționat temporar, iar strâmtoarea Bosforului s-a deschis la mijlocul cuaternarului (interglaciularul mindel-riss). Ținând seama de caracterul sedimentelor, al faunei, de terasele râurilor principale (unele submerse), de văile submarine și de mișcările epirogenetice, C. Brătescu reconstituie istoria Mării Negre și sensul scurgerii apelor dinspre Caspica spre Mediterana și invers în diferite faze.

Cunoașterea oscilațiilor nivelului Mării Negre, în care au fost interesate platforma continentală și o parte a Câmpiei Dunării, deschidea noi perspective în stabilirea evoluției Câmpiei Române. Însuși C. Brătescu a abordat această temă și a expus-o studenților săi în anul universitar 1944 - 1945, dar care, nefiind redactată decât în parte, nu a putut vedea lumina tiparului.

Moartea sa prematură și perturbările intervenite în dezvoltarea științei după război, expresie a intereselor politice și ideologice, au făcut ca generațiile următoare de tineri geografi să piardă legătura directă cu realizările de până atunci ale geografiei românești, iar opera lui Brătescu să intre, pentru moment, în penumbră. Dar jalonarea problemelor majore, concepția și metodele de cercetare și-au găsit totuși ecou în lucrări și studii elaborate ulterior, referitoare la Câmpia Română, Delta Dunării și Dobrogea, ca și în descoperirea relativ recentă a urmelor unei transgresiuni din cuaternarul mediu pe valea Nișcovului, datorată unui colectiv din Institutul de Geografie.¹

Contribuția lui Constantin Brătescu la studiul reliefului, expusă rezumativ în prezentarea noastră, întregeste imaginea unei mari personalități a geografiei românești, iar opera sa constituie și azi, deopotrivă, o deschidere și o temeinică bază de referință pentru cercetările viitoare.

¹N. M. Popp (1947), *Formarea Câmpiei Române - o ipoteză de lucru*, București.

I. Gh. Petrescu (1957), *Delta Dunării, Geneză și evoluție*, Edit. Științifică, București.

Ana Conea (1970), op. cit.

P. Coteț (1960), *Evoluția morfohidrografică a Deltei Dunării (O sinteză a studiilor existente și o nouă interpretare)*, Probl. de Geografie, vol. VII.

P. Coteț (1976), *Câmpia Română - Studiu de geomorfologie integrată*, Edit. CERES, București.

L. Badea, D. Bălțeanu, Maria Sandu (1980), *Urmele unei transgresiuni din cuaternarul mediu în Subcarpații dintre Buzău și Cricov*, Stud. Cercet. de Geol., Geofiz., Geogr., - Geografie, t. XXVII, nr. 1.

N. Panin (1989), *Danube Delta, Genesis, evolution and sedimentology*, Rev. Roum. Géol., Geophys., Géographie, t. 33.

GEOGRAFIA UMANĂ ȘI ISTORICĂ ÎN OPERA LUI CONSTANTIN BRĂTESCU

Dragoș Bugă, *Institutul de Geografie al Academiei Române,
București*

Human and Historical Geography in the Work of Constantin Brătescu. Constantin Brătescu belongs to the early 20th-century generation of geographers, the fathers of modern geography in Romania. His human geography studies are of overriding importance for their insights into the historical past of the Romanian people. The vast majority of his surveys (historical geography, population, settlements, ethnography and toponymy) concern Dobrogea, the author's native province. All his works are aimed at shedding light on Dobrogea's historical past with the help of archaeological vestiges, analyses of works by ancient writers, and of historical documents. Brătescu reaches the conclusion that the province has been permanently inhabited by a native population, ever since the Geto-Dacians, and the Romans, up to the present day. Here are some titles of his works: Dobrogea in Ovid's time (1911); Dobrogea in 1444 - the battle of Varna (1920); Ancient names for Dobrogea: Asan's Wlachia, White Wlachia, 1186-14th cent. (1920); Dacia and Moesia after Ptolemy, 2nd cent. AD (1923); The population of Dobrogea (1928) etc. The reader is offered pertinent arguments in support of the author's thesis, a fact confirmed also by foreign chroniclers and writers (11th-13th cc). Brătescu says that the settlement of Greeks, Scythians, Celts, Sarmatians and of other populations represented mere episodes in the population of the province, but these peoples did stamp their mark on it. Not so much as to change its character, because 11th-13th century works continue to refer to that territory by the name of Wlachia, designating its inhabitants by the appellation of Wlachi. This comes to prove that, in the course of history, there was permanently a local population in that land. By its population, traditions, customs and culture, Dobrogea is no doubt a Romanian land. Its present socio-economic and cultural spiritual life stands proof to the fact that the majority of its population are the descendants of the Geto-Romans, and this historical province of Romania is rich in their vestiges.

Cuvinte cheie: Dobrogea, geografie istorică, populație, așezări umane, toponimie, etnografie.

Profesorul Constantin Brătescu este cunoscut în comunitatea geografilor mai mult prin activitatea sa în domeniul geografiei fizice și mai ales în cel al geomorfologiei, unde a lăsat lucrări de o deosebită valoare științifică. Activitatea din domeniul geografiei umane a fost mai puțin pusă în evidență de cei care ar fi trebuit să o facă cunoscută nu numai în rândul geografilor, ci și al istoricilor, demografilor și etnografilor, lucrările lui din aceste două domenii având o deosebită importanță pentru cunoașterea trecutului poporului român.

Dacă puțini cunosc, astăzi, realizările prof. Constantin Brătescu din domeniile geografiei populației, geografiei istorice, etnografiei și toponimiei, mai puțini sunt, încă, aceia care știu că Constantin Brătescu n-a fost numai geograf, ci și profesor de *limba română*, materie pe care a predat-o, în învățământul secundar, paralel cu geografia, cât timp a funcționat la Constanța (1915 - 1924).

Contribuția deosebită a lui Constantin Brătescu în geografia umană și etnografie a fost foarte bine scoasă în evidență de S. Mehedinți, care l-a avut student, asistent și urmaș la catedra de geografie a Universității din București, când S. Mehedinți s-a retras din activitate. Iată

ce a spus S. Mehedinți, printre altele, după deschiderea *cursului de geografie generală și antropogeografie* de către C. Brătescu la Universitatea din București, în data de 27 oct. 1939: "*Cel dintâi noroc al celui dintâi profesor legat de catedra Universitară din București a fost să aibă ca auditori câțiva oameni de lângă țărână, care s-au simțit deplin solidari, în pietatea lor față de pământul și neamul românesc (...) unul chiar din Dacia pontică. Acel tânăr a devenit apoi un geograf, un fel de preot al culturii strămoșilor săi de lângă mare și a închinat ținutului dintre Dunăre și Marea Neagră o grijă mai plină de pietate decât a oricărui alt geograf fie român, fie străin. Putem afirma - continuă S. Mehedinți - fără teamă de eroare că de la Herodot, părintele istoriei, geografiei și etnografiei, nimeni n-a privit cu mai mult interes și cu mai multă înțelegere ținuturile Dunării de Jos, decât geograful și etnograful Constantin Brătescu"* (Extras din Revista Geografică Română an. II fasc. II-III, 1939, pag. 15).

Până în 1924, când este numit profesor la Cernăuți, Brătescu își dedică o mare parte din activitatea științifică descifrării trecutului istoric al Dobrogei. El împletește armonios munca la catedră cu cercetarea științifică și cu cea de misionar al culturii în satele dobrogene. Editează

și conduce, împreună cu numismatul Constantin Moisiu, revista "Arhiva Dobrogei", pe care o susține material.

Ține conferințe din domeniul geografiei și etnografiei la Societatea pentru Cultură și îndeamnă tineretul, de câte ori are prilejul, să facă cercetări ca să cunoască obiceiurile, portul și arhitectura tradițională a poporului român. Încă din primii ani după ce își ia licența în geografie se dedică studiilor asupra pământului, istoriei, obiceiurilor și culturii poporului român, exemplu fiindu-i profesorii ale căror cursuri le-a audiat la Universitatea din București: S. Mehedinți, T. Maiorescu, D. Onciul, N. Iorga, P. Eliade și alții.

Pasiunea pentru geografie umană și îndeosebi pentru etnografie (mai ales în prima parte a activității sale științifice) se datorește și specializării pe care a făcut-o, ca bursier (1910), în Germania, la Universitatea din Leipzig, unde a urmat, aproape doi ani, cursurile de etnografie și antropologie ale lui Ferdinand von Luschan și Karl Weule. Aici, într-o ședință de seminar, susține prima lucrare cu conținut etnografic, bazată pe cercetări în Dobrogea, intitulată *Instrumentarul agricol din Dobrogea* care atrage atenția auditoriului prin felul cum a fost tratat subiectul și noutatea lui.

Este atras însă și de geografia fizică și îndeosebi de geomorfologie. Ca urmare, după ce își petrece vacanța în țară, se înscrie la Universitatea din Berlin, la cursurile de geomorfologie ale lui Albrecht Penck. Geografiei fizice (geomorfologiei) îi consacră, aproape în totalitate, a doua parte a activității sale științifice.

Revenit în țară, după câteva căutări, se retrage în Dobrogea natală, la Constanța, unde este numit, în 1915, profesor la școala normală. Pe lângă munca de dascăl, la catedră, se consacră cercetării geografice complexe a întregului teritoriu dobrogean.

Datorită pregătirii profunde în domeniul istoriei, a cunoștințelor în filosofie și însușirii foarte bine a limbilor greacă și latină, lui C. Brătescu nu i-a venit greu să pătrundă în miezul lucrărilor unor autori din antichitate și evul mediu, lucrări care au fost principalele izvoare în realizarea multor studii de geografie umană și istorică. El a urmărit și a cunoscut foarte bine evoluția gândirii geografice de-a lungul timpului. În studiile lui (chiar de geografie fizică) s-a bazat și pe date de geografie istorică, pentru a stabili evoluția în timp a reliefului (exemplu Delta Dunării).

"Pentru a caracteriza o regiune - spune C. Brătescu - geograful trebuie să aibă o privire de ansamblu asupra ei; cu agerimea ochiului el trebuie să distingă formele și cu agerimea minții să citească în ele trecutul. Geograful, pentru a ajunge la rezultate bune, trebuie să folosească, între altele, și rezultatele istoriei, ale etnografiei și, în același timp, trebuie să fie familiarizat și cu o oarecare cultură filosofică, deoarece studiază formele nu numai în toată întinderea lor în spațiu, ci și în evoluția lor în timp, iar spiritul lui de cercetător, trebuie să cunoască și istoria cugetării umane".¹ Aceste afirmații - susține C. Brătescu - sunt valabile și în studii de geografie fizică. În multe cazuri, mărturiile istorice aduc o contribuție

prețioasă la descifrarea evoluției peisajului geografic în timp, dar ele trebuie folosite selectiv. Nu întotdeauna trebuie să ne bazăm numai pe ele. Când avem posibilitate, se impune să le comparăm și cu informații din alte surse.

Studiile lui C. Brătescu din domeniul geografiei umane se pot grupa în: studii de geografie istorică², de geografia populației³, de etnografie și toponimie⁴.

Este imposibil ca în câteva pagini să analizăm întreaga operă a lui C. Brătescu din domeniul geografiei umane. Ne vom limita la prezentarea celor mai semnificative lucrări, mai ales că majoritatea se referă la același teritoriu - Dobrogea - și abordează probleme care au același scop: descifrarea trecutului istoric al Dobrogei și susținerea pe baza vestigiilor arheologice, a analizei lucrărilor scriitorilor antici și a documentelor istorice că, deși în Dobrogea s-au perindat o serie de popoare, aici a existat permanent o populație băștinașă, începând cu geto-romanii și până în timpurile noastre.

Lucrarea *Dobrogea lui Ovidiu* (1911) este un studiu realizat pe baza a tot ceea ce a scris (în latinește) Ovidiu despre Dobrogea, în perioada cât a fost exilat la Tomis (Constanța) între anii 9 și 17 d.Chr. În elegiile lui Ovidiu există date deosebit de importante referitoare - după cum afirmă C. Brătescu - la relieful Dobrogei, ape, climă, vegetație, populație, așezări și starea social-economică din acea vreme. Pe baza acestor date se poate reconstitui - spune C. Brătescu - o geografie a Dobrogei de la începutul primului secol al erei noastre. Deosebit de importante sunt informațiile lui Ovidiu referitoare la populația locală, etnografie, toponimie și viața geților și sarmaților, principalele popoare care trăiau în vremea aceea în Dobrogea.

Peste Dunăre, care îngheța, treceau barbarii, ce distrugau totul în calea lor. Marea Neagră și Dobrogea purtau numele popoarelor care au trăit aici (ex: Pontus Scythicus și Mare Sarmaticum), pentru aceleași motive - spune C. Brătescu - pentru care mai târziu s-a numit lac rusesc, lac moldovenesc, și lac mongol. Dobrogea s-a numit Scytia, dar și pământ getic, pământ sarmatic, pământ scitic, ceea ce înseamnă - afirmă C. Brătescu - că, încă de atunci, pe pământul Dobrogei de astăzi era o populație împestritată; încă din primele timpuri ale istoriei sale, soarta etnografică a Dobrogei era hotărâtă.

Viața social-economică din Dobrogea la începutul primului secol al erei noastre era deosebit de frământată, după cum reiese din scrierile lui Ovidiu⁵.

Ovidiu consemnează în lucrările lui și obiceiurile locale, printre care lui C. Brătescu îi atrage atenția relatările referitoare la purtarea pe cap, de către femei, a vaselor cu apă. Femeile gete - spune Ovidiu - nu știu să țese lână. Ele se ocupă cu măcinatul cerealelor și poartă pe cap vasele cu apă. C. Brătescu afirmă că Ovidiu este singurul scriitor al antichității care ne dă acest amănunt, deosebit de important sub aspect etnografic. Obiceiul, spune C. Brătescu, se întâlnește și astăzi (era în 1911) aproape în toată Oltenia și o parte a Munteniei (Argeș, Olt, Muscel, Vlașca, Teleorman). În Transilvania vasele se duc în

mână, iar în ținuturile dinspre Dunăre și Nistru apa se duce cu cobilița slavă. Această informație a lui Ovidiu, conchide C. Brătescu, nu face să credem că purtatul pe cap al vaselor cu apă este obicei getic, nu dacic, ilir, nici tracic în general. El s-a practicat, se pare, în toate locurile unde au trăit geții și unde influența lor a fost mai puternică.

Ovidiu, sigur, nu s-a gândit niciodată, că peste mii de ani lucrările lui vor fi surse importante de informații pentru cei care doresc să cunoască viața social-economică din Dobrogea la începutul primului secol al erei noastre. C. Brătescu a fost primul dintre geografilor noștri, fiind pasionat cercetător al Dobrogei și în același timp, un bun cunoscător al limbii latine.

În lucrarea Dacia și Moesia după Ptolemeu, sec. II d.Chr., C. Brătescu analizează critic opera lui Claudius Ptolemeus, matematician și astronom, care trece drept un înaintaș printre geografilor antichității prin hărțile pe care le-a realizat. Opera lui Ptolemeu, spune C. Brătescu, a fost cel mai însemnat și cel mai răspândit izvor de informații pentru geografia veche din sec. II d.Chr., până în epoca renașterii științelor în secolul XVI. Totuși, din cauză că Ptolemeu a folosit pentru realizarea acestei opere numai însemnările de drum ale mai multor călători, fără să le verifice, multe din datele puse pe hartă sunt greșit localizate: poziția localităților, granițele unor țări, izvoarele și gurile unor râuri, golfuri, etc. Confundă, de exemplu, Siretul cu Prutul, numele Tisei cu al Timișului (Tibiscus) din Banat. Dă un număr mare de așezări (numai în Dacia 44), dar cele mai multe dintre ele sunt localizate greșit, cu toate că informații precise putea avea, fiindcă suntem în perioada Daciei romane.

Geografia lui Ptolemeu este o geografie pe baza căreia se poate construi o hartă. După ce ai construit harta și ai pus pe ea toate informațiile lui Ptolemeu (ape, munți, insule, lacuri, orașe, etc.), numai rămâne nimic, dar nimic din opera acestui geograf. Nu explică fenomenele, nici cauzele care le-au determinat; nu descrie nimic din ceea ce este caracteristic, lucruri care dau farmec la lectura operei unui Herodot, Strabo sau Plinius. Numai nume de locuri și cifre de coordonate, toponime și matematică. Rare ori - spune C. Brătescu - se poate întâlni în literatura geografică o operă mai seacă ca aceasta (p. 6). Cu toate defectele, adaugă C. Brătescu, hărțile lui Ptolemeu au rămas cele mai bune hărți din antichitate pentru unele regiuni. O critică a acestui izvor, încheie C. Brătescu, era necesară mai ales pentru lucrurile de amănunt și precizie. Opera lui Ptolemeu trebuie folosită comparativ cu altele, cu erudiție, cu critică și cu bun simț.

C. Brătescu adoptă metoda comparației și în alte studii de geografie istorică, pe care o recomandă a fi folosită ori de câte ori există această posibilitate, pentru a obține cele mai bune rezultate în cercetarea geografică. În studiul *Dobrogea în sec. XII, Bergean, Paristrion - pagini de geografie medievală* (1920), analizează capitolele referitoare la Dobrogea din opera geografului arab Erdrisis care este confuză, cu numeroase contradicții, cu o toponimie, în majoritate, desfigurată,

din cauză că s-a bazat, în realizarea ei, ca și Ptolemeu, numai pe informații primite de la diferiți călători și negustori (multe din ele deformate). Erdrisis nu pomeneste nimic despre situația social-economică, din acea vreme, în părțile Dunării și Dobrogei, pe când Ana Comnena (care scrie cam în același timp), vorbește de existența unor voievozite, de navigația pe Dunăre și pe lacul Razelm, despre orașe înfloritoare, cu nume grecești etc.

Este cunoscut că numai în lucrarea lui Erdrisis, Dobrogea poartă numele de Bergean. Înseamnă, spune Brătescu, că acest nume era folosit numai de arabi. Mai târziu, în secolele XII și XIII, Dobrogea era numită Vlahia lui Asan, Vlahia Albă sau simplu Vlahia, după cum apare în descrierea călătoriei lui Wilhem Rubruquis, pe care acest călugăr o întreprinde în 1253 la tătarii din stepele Ucrainei. El, constată C. Brătescu, numește țara de la sud de gurile Dunării, *Vlahia, care este țara lui Asan*. O informație asemănătoare o găsește C. Brătescu la cronicarul bizantin Nicetos Coniates care numește locuitorii de aici Vlahi, precizând și faptul că aceștia au avut un rol deosebit în războaiele asupra stăpânirii bizantine.

Acestea sunt numai câteva din informațiile pe care s-a bazat C. Brătescu în realizarea lucrării *Nume vechi ale Dobrogei (1186 - secolul XIII) - Vlahia lui Asan, Vlahia Albă*, tipărit în 1920 în "Arhiva Dobrogei", nume care confirmă că Vlarii (românii de astăzi) au locuit, din cele mai vechi timpuri, pământul Dobrogei. Numărul mare și permanența lor în această provincie "a obligat" pe cronicarii și călătorii străini să o numească Vlahia.

În studiile care au ca subiect populația, ca și aproape în toate cele de geografie istorică, C. Brătescu aduce argumente de necontestat din lucrările unor scriitori ai antichității și evului mediu și din analiza unor documente istorice și cartografice, că în Dobrogea a existat permanent o populație băștinașă care se trage din Geți și Romani, peste care s-au perindat, în decursul istoriei, o serie de popoare, care au ocupat vremelnice Dobrogea. Nume ca Vlahia lui Asan, Vlahia Albă sau simplu Vlahia pentru Dobrogea, consemnate în lucrări din secolele XI-XIII, ca și ale unor locuitori numiți vlahi, dovedesc că firul populației locale nu s-a rupt în decursul istoriei, după cum foarte bine argumentează C. Brătescu și în lucrarea *Populația Dobrogei în "Dobrogea. Cincizeci de ani de viață românească (1878 - 1928)"*, București, 1928, pag. 201 - 258. Este primul studiu care tratează, la nivelul întregii Dobrogei, evoluția populației și structura ei în decursul istoriei. În alte studii (*Câteva noțiuni despre grecii din Alibeichioi și Populația Cadrilaterului între 1878 - 1938*) analizează evoluția populației raportată la specificul local și structura ei etnică.

Documentele din antichitate confirmă, spune Brătescu, că populația predominantă a Dobrogei a fost cea a geților. Așezarea aici a elenilor, sciților, celților și sarmaților a însemnat numai anumite momente în popularea Dobrogei, care au lăsat însă urme. Fluxul cel mai important - adaugă Brătescu - a fost din stânga Dunării. Ce distrugeau războaiele și molimele se

completa repede cu elemente carpto-danubiene venite de pe văile Siretului, Buzăului, Ialomiței, Argeșului etc. Un important rol l-a avut și transhumanța. Aici, în Dobrogea - afirmă C. Brătescu - există o succesiune de culturi suprapuse și de schimbări politice, în care forța cuceritoare a venit când de la nord, când de la sud. Toate acestea se datoresc faptului că Dobrogea s-a găsit la o mare răspântie de drumuri, fiind o poartă de trecere între nord și sud, între Carpați și Mare și poate, un loc de repaus, un timp, pentru toți care au ajuns pe litoralul mării. Așa se face, afirmă C. Brătescu, că populația Dobrogei este un adevărat mozaic de rase și de neamuri, un muzeu etnografic viu: "*Două popoare venite din spre sud au avut o influență hotărâtoare asupra destinului politice și etnografice ale Dobrogei: romanii și turcii. Romanii au adus cu ei, odată cu stăpânirea politică, nu numai ordinea și pacea, ci și o sistematică colonizare oficială, alături de tradițiile unei înalte culturi ajunse la apogeu. Turcii, sosiți din stepele înalte ale Turanului și Anatoliei, n-au adus decât duhul pustiirii și împrăștierea, până aproape de dispariție, a străvechii populații traco-romane, nevoite, în mare parte, să se refugieze peste Dunăre*" (pag. 204). Turcii - continuă C. Brătescu - sosiți în sec. XIV, distrug aproape toată frumoasa moștenire antică. Colonizează provincia cu elemente dinspre Anatolia și apoi cu tătari din stepele Mării Negre și îi schimbă aproape în totalitate toponimia.

La 1878, când reintră după aproape 5 secole în posesia României, Dobrogea era aproape complet schimbată sub aspect etnografic și toponimic. Totuși, Dobrogea a rămas prin populație, tradiție, obiceiuri și cultură, românească; viața social-economică și cultural-spirituală de astăzi confirmă că majoritatea locuitorilor ei sunt urmașii geto-romanilor, care au lăsat cele mai numeroase vestigii pe pământul acestei provincii istorice a României.

Cercetările etnografice au reprezentat o preocupare permanentă a prof. C. Brătescu. În lucrările lui de geografie istorică, geografia populației și chiar de geografie fizică, există referiri și la elemente de etnografie, care, după cum afirmă el, ne arată și gradul de cultură și civilizație.

Una din lucrările importante din domeniul etnografiei, publicată în Buletinul Societății Regale Române de Geografie din 1913 și, în continuare, în cel din 1914, se intitulează *Metoda geografică în cercetările etnografice*. Studiind lucrările apărute în acest domeniu pe plan mondial, C. Brătescu face o trecere în revistă a istoriei dezvoltării etnografiei din antichitate până la începutul secolului XX. Ajunge la concluzia că etnografia ca știință de sine stătătoare începe a se diferenția și a se preciza abia în secolul al XVIII-lea, odată cu epoca marilor expediții științifice, ai căror membri descriu popoare, triburi și obiceiurile lor. Studii mai profunde se realizează în secolul al XIX-lea. C. Brătescu urmărește drumul parcurs de etnografie pentru definitivarea ei ca știință, prin crearea condițiilor de prelucrare a materialelor, apariția de muzee etnografice în marile orașe ale lumii (Londra, Roma, Oxford, Paris, Viena, Berlin, Hamburg etc.) și definitivarea obiectului de studiu și a metodelor de lucru.

Nici până astăzi - susține C. Brătescu - etnografii nu sunt uniți în ceea ce privește metodele de lucru și obiectul ei (să nu uităm că eram la începutul secolului XX n.n.). Unii considerau etnografia ca ramură a istoriei, alții nu vor să audă de așa ceva. Alții îi dau ca obiect istoria culturii omenirii întregi.

Există dispute în ceea ce privește metodele de lucru între direcția psihologică a lui Bastian, întemeietorul muzeului etnografic de la Berlin (1868-1905) și cea geografică, a lui Ratzel.

C. Brătescu consideră că metoda geografică în cercetările etnografice este cea mai clară, cea mai sigură și cea mai rodnică în rezultate. În ce constă această metodă? În a urmări un fenomen în toată întinderea sa și apoi a-l cartografia, adică a-i duce granița până unde se întinde, printr-o linie care unește toate localitățile unde s-a înregistrat fenomenul respectiv, cum s-a procedat în climatologie cu izotermele (metodă folosită pentru prima dată de Al. von Humboldt), în presiunea atmosferei cu izobarele, în adâncimea apelor cu izobatele. Astfel, pe baze etnografice, pot fi stabilite locurile de origine ale unor popoare, dezvoltarea lor culturală, extinderea pe glob, transformările apărute în timp și modul lor de viață. Apariția anumitor unelte în diferite locuri atestă nu numai răspândirea popoarelor în unele regiuni ale globului, ci și mișcarea lor în teritoriu.

În final, C. Brătescu adaugă: criterii obiective sigure, cărora să se supună toate cazurile, nu există. Fiecare caz trebuie urmărit aparte, fără prejudecăți. Pentru acest lucru trebuie atât finețe, cât și știință. Este o concluzie la care va trebui să reflectăm și noi, fiecare în parte, când începem o cercetare geografică, nu numai din domeniul geografiei umane, ci și al geografiei fizice.

C. Brătescu, pe lângă aceste lucrări de geografie istorică, populație și etnografie, de o deosebită importanță pentru descifrarea trecutului poporului român, ca și altele pe care le-am amintit, fără a ne opri asupra lor, a tradus o serie de texte ale unor scriitori din Antichitate și Evul Mediu, care se refereau la țara noastră, și le-a inserat, sub formă de note, în revistele "Arhiva Dobrogei" și "Analele Dobrogei". Sunt note cu caracter statistic, economic, etnografic și toponimic, de o deosebită valoare pentru cei care doresc să continue opera lui C. Brătescu în aceste domenii.

C. Brătescu a fost nu numai profesor și om de știință, ci și un mare patriot. A susținut prin presa vremii împotriva înfrumusețării țării și schimbarea toponimiei turcești cu una românească, izvorâtă din graiul localnicilor. Poate puțin știu că majoritatea numelor de așezări din Dobrogea de astăzi se datoresc lui C. Brătescu. A întâmpinat multă rezistență, în acest sens, din partea celor care nu erau de acord cu schimbările propuse. Având alături cea mai mare parte a populației, face ca această problemă să fie cunoscută în cercuri din ce în ce mai largi, care au susținut-o în presa vremii.⁶ Profesorul C. Brătescu, geograf al Dobrogei, a făcut tot ce i-a stat în putință pentru ca istoria și geografia pământului său natal să fie cunoscute de generațiile viitoare. A scormonit ce s-a scris despre Dobrogea din

antichitate și până în ultimii ani ai vieții, analizând evenimentele în viziunea geografului erudit.

C. Brătescu a lăsat în geografia românească cele mai multe lucrări despre Dobrogea, pământul său natal, de care s-a despărțit foarte greu, când a fost chemat să-și ducă activitatea în învățământul superior la Cernăuți și apoi la București, el fiind socotit de toți, așa cum a spus S. Mehedinți, "*prin factura sa sufletească și prin multipla și lungă sa activitate științifică, deplin dezinteresată (...) ca cel mai firesc reprezentant al acestei catedre*"¹ (catedra rămasă liberă după retragerea din activitate a fostului său profesor S. Mehedinți).

C. Brătescu a realizat lucrări de o deosebită importanță științifică, atât în domeniul geografiei fizice, cât și umane, lucrări de referință în geografia românească.

Profesorul C. Brătescu n-a fost numai geograf, ci și OM în adevăratul înțeles al cuvântului. A avut o grijă deosebită pentru elevi și studenți, de care s-a apropiat mult pentru a le cunoaște greutățile și posibilitățile intelectuale. Pe cei înzestrați cu calități deosebite îi îndrumă să meargă în direcții în care era sigur că vor reuși în viață. Îi urmărea continuu și, în același timp, îi ajuta și material, fiindu-le permanent un sfătuitor, ca un părinte spiritual. Un exemplu, în acest sens, îl avem în geografia românească; cariera strălucită a profesorului Ion Conea în domeniul geografiei istorice și toponimiei geografice i se datorește sprijinului moral și material al lui C. Brătescu. Dacă n-ar fi fost C. Brătescu, Ion Conea ar fi rămas un simplu învățător la țară.

Principala preocupare a profesorului C. Brătescu a fost dezvoltarea științei geografice, formarea de cadre didactice bine pregătite, care să ducă cultura în cele mai îndepărtate colțuri ale țării și ridicarea nivelului de instruire a tineretului, prin înființarea de școli și societăți

culturale. Nu și-a dorit avere, cu toate că putea să și-o facă. Singura avere a lui a fost o bibliotecă cu mai multe mii de volume. Statul îl împroprietărise cu o parcelă de pământ la malul mării; el a dăruit-o unui cetățean cu care nu avea nici o legătură, dar pe care îl cunoștea "om de omenie" și lipsit de mijloace materiale (C. Brătescu, *Opere alese*, București, 1967, pag. 71).

Profesorul C. Brătescu, reprezentant de seamă al geografiei românești, cu calități intelectuale deosebite, bun organizator și patriot, este învinuit, alături de S. Mehedinți, V. Mihăilescu, I. Conea, N. Al. Rădulescu, L. Someșan, de cei care au dorit și au reușit, pe criterii preponderent politice, să devină cadre universitare, că au lansat teoria spațiului etnic românesc și că au militat pentru crearea României mari, care trebuia să devină un stat puternic la gurile Dunării în cadrul "cordonului sanitar", creat de imperialismul mondial la granițele de vest ale Uniunii Sovietice. "*Prin activitatea desfășurată în această direcție, acești geografi au contribuit la învrăjbirea cu vecinii noștri, la continuarea exploatarea maselor de către burghezo-moșierimea românească și de fasciștii germani, la sărăcirea țării, la deslănțuirea și ducerea războiului nejust împotriva Uniunii Sovietice*" (!!!) (*Monografia geografică a R.P.R.*, vol. I, Edit. Academiei R.P.R., București, 1960, cap. *Istoria dezvoltării geografiei în România*, pag. 35-37). Așa s-a scris istoria geografiei românești în perioada anilor '60. Nu s-a ținut seama că generația geografilor de până la al doilea război mondial, care a cuprins oameni de cultură și cu o pregătire profesională deosebită, a fost aceea care a pus bazele geografiei moderne românești și și-a îndeplinit datoria, nu numai de geografi și oameni de știință, ci și ca adevărați români. Sperăm că istoria îi va aprecia, pe fiecare, la adevărata lor valoare și îi va așeza la locul pe care îl merită în geografia românească.

¹ *Istoria, obiectul și metodele geografiei*, cuvântare inaugurală a cursului de geografie la Universitatea din Cernăuți, în ziua de 24 decembrie 1924, Cernăuți 1925.

² *Dobrogea lui Ovidius*, Anuar de geografie și antropogeografie, București 1911, an. II, pag. 3-22; *Dobrogea în sec. XII*, Bergean, Paristrion - pagini de geografie medievală, Analele Dobrogei, Constanța, 1920, an. I, nr. 1, pg. 3-38; *Dobrogea la 1444 - lupta de la Varna*, Arhiva Dobrogei, Buc. 1920, vol. II (1919) pg. 96 - 115; *Ibn Batutah, un călător arab prin Dobrogea în sec. XIV*, Analele Dobrogei, Constanța, 1923, an IV, nr. 2, pg. 138-156; *Dacia și Moesia după Ptolemeus, sec. II d. Chr.*, Bul.Soc.Reg.Rom.Geogr. Buc. 1923, vol. XXXII, pg. 5-22; *Sarcofagul cu simboluri din Constanța*, Analele Dobrogei, 1923, an XII, pg. 210-244.

³ *Populația Dobrogei*, Analele Dobrogei, IX, volum festiv *Dobrogea Cincizeci de ani de viață românească (1878-1928)*, București, 1928, pg. 201-258; *Câteva notițe despre Grecii din satul Alibeichioi din jud. Tulcea*, Analele Dobrogei, Cernăuți, 1928, an. X pg. 269-272; *Populația Cadrilaterului între 1878-1938*, Analele Dobrogei, an. XIX, vol. II, Constanța, 1938, pg. 3-16.

⁴ *Metoda geografică în cercetările etnografice*, Bul.Soc.Reg.Rom.Geogr., Buc., 1913 și 1914, vol. XXXIV fasc. 2, pg. 145-194 și vol. XXXV pg. 101-116; *Câteva considerații etnografice asupra Dobrogei*, Arhiva Dobrogei, București 1916, vol I; *Nume vechi ale Dobrogei: Vlahia lui Asan, Vlahia Albă (1186 - sec. XIII)*, Arhiva Dobrogei, București, 1920, vol.II (1919), pg. 18-31; *Noile numiri de sate din Dobrogea Veche*, Analele Dobrogei, Constanța, 1924, an.V și VI, pg. 193-202.

⁵ "Era o mișcare continuă de populație dintr-o parte în alta a Dunării, pe care numai fluviul o oprea vara, când nu era înghețat. În schimb iarna trec pe gheață cete mari de oameni, pe cai iuți și apar ca haitele de lupi în jurul orașelor, fără să le pese de Roma și de militarul roman. Țăranii fug, nici unul nu-și apără ogorul. Averele nepăzite sunt răpite. Parte din oamenii sunt prinși, legați cot la cot și duși ca robi. Alții sunt uciși de săgețile otrăvite. Ceea ce nu poate lua cu sine "barbarul" distruge și arde. De aceea rar mai îndrăznește cineva să-și mai cultive ogorul și cel care o face, cu o mână apasă plugul, iar cu cealaltă ține armele de vânătoare. Geții și sarmații (care predomină ca popoare în Dobrogea) călătoresc pe toate drumurile. Nu este niciunul dintre ei care să nu aibă arc, săgeți otrăvite și alte arme".

⁶ C. Brătescu a întocmit un memoriu (bine documentat) la care a atașat lista cu noile denumiri românești propuse pentru satele din Dobrogea, care au fost trimise la parlament. Propunerea a fost respinsă din cauză că proiectul conținea mari greșeli (se pare intenționat făcute de cei care nu doreau schimbarea). În cele din urmă C. Brătescu a recurs la un subterfugiu; când Ministerul de Interne a cerut prefectilor lista comunelor și satelor, în vederea unei împărțiri administrative, prefectul județului Constanța, la îndemnul și insistențele lui C. Brătescu, a trimis lista cu noile denumiri propuse de el. Aceasta a fost publicată mai târziu în Monitorul Oficial. În acest fel autoritățile s-au văzut puse în fața unui fapt împlinit, pe care în cele din urmă, l-au acceptat.

⁷ C. Brătescu, *Geograful S. Mehedinți*, cuvântare inaugurală cu prilejul deschiderii cursului de geografie regională și antropogeografie la Universitatea din București, 27 oct. 1939 și răspunsul lui S. Mehedinți.

*
* *Analele Dobrogei*, serie nouă, an I, nr.1, 1995, Edit. Muntenia, Constanța, 288 pag., 45 fotografii, o hartă.

Este un număr aniversar, editat cu prilejul împlinirii a 75 de ani de la apariția primului număr al *Analelor Dobrogei*.

Seria veche a *Analelor Dobrogei* a apărut între 1920-1938, la Constanța și apoi la Cernăuți. Acest volum se deschide cu o prezentare a legăturii indisolubile dintre vechea serie a *Analelor Dobrogei* și geograful Constantin Brătescu, ca și un mesaj pentru seria nouă din partea octogenarului I. Micu, pe care C. Brătescu l-a solicitat, între 1934-1938 să colaboreze la această publicație.

În acest prim număr sunt și materiale cu caracter istoric (Vestigii arheologice pe malul de vest al lacului Siutghiol, Morminte pictate din Dacia pontică, Dobrogea în conștiința dreptului istoric, Stampe euxine în relatări de călătorie), apoi câteva medalioane referitoare la Petru

Vulcan, M. Ionescu-Dobrogianu, A. Saligny, dar și articole referitoare la centenarul Serviciului Maritim Român, Muzeului Marinei Române, Liceului "Mircea cel Bătrân" din Constanța, muzeului "Ion Jalea" din Constanța, rezervației naturale "Pădurea Dumbrăveni" (județul Constanța), ca și două articole ce interesează Pontul Euxin: "Probleme critice privind starea condițiilor de mediu și a ecosistemelor din Marea Neagră" și "Modificări în ecosistemele Mării Negre produse sub presiunea intensificării eutrofizării și poluării".

Volumul care se încheie cu o serie de recenzii, cuprinde și multe poezii ale autorilor locali.

Înalta ținută științifică a vechii serii se continuă și în primul volum al seriei noi, lucru pe care îl dorim și celor viitoare.

Sorin Geacu

*
* *Analele Dobrogei*, serie nouă, an II, nr.1, Constanța, 1996, 246 pag., 18 fotografii, 6 schițe.

În cadrul secțiunii "Dobrogea și locuitorii ei", sunt grupate o serie de materiale de interes pentru geografia umană, de exemplu *Etnii trăitoare alături de români în Dobrogea*, unde autorul Constantin Cioroiu arată că: "alături de românii pontici au viețuit aici, de-a lungul secolelor turci, tătari, bulgari, ruși, cazaci, lipoveni, greci, armeni, germani, evrei, italieni, găgăuzi, cerchezi, irabi" (pag.26), apoi materialul bine documentat și mai ales ilustrat al Steluței Pârâu, cu titlul: "Policromia etnică în Dobrogea", bazat pe ample observații etnografice de teren referitoare la arhitectura rurală tradițională, elementele decorative ale locuințelor la români, ucrainieni, bulgari, turci, lipoveni, italieni.

Secțiunea Geo-istorie cuprinde articolul semnat de Ioan

Micu, închinat memoriei ilustrului geograf și fondator al seriei vechi a "Analelor Dobrogei", prof. Constantin Brătescu, cu titlul: *Geoistorie și geopolitică în trecutul Dobrogei*, apoi cel referitor la tradiția genovezilor la Constanța. Tot aici este cuprins și un interesant documentar referitor la "Portul Constanța. O sută de ani de la inaugurarea lucrărilor de construcții", rezultat în urma numeroaselor cercetări făcute de autorul Petre Covacef în arhivele din București și Constanța, textul fiind întregit de numeroase schițe.

Alături de celelalte materiale, volumul constituie o importantă sursă de informare privind spațiul românesc dintre Dunăre și Mare. Remarcăm, de asemenea, editarea în condiții grafice deosebite a acestui volum.

Sorin Geacu

CONSTANTIN BRĂTESCU - GEOGRAFUL DOBROGEI

Grigore Posea, *Facultatea de Geografie, Universitatea București*

Constantin Brătescu - The geographer of Dobrogea; Dobrogea - his guide and laboratory. A classic of Romanian Geography, surnamed also the geographer of Dobrogea, Constantin Brătescu was born there in 1907. First, a high-school teacher, then a university professor in Cernăuți and Bucharest, he devoted in-depth studies to his native district. In 1920, he founded the "Analele Dobrogei" journal, which he directed for nearly two decades. Having spent his youthful days and research training in Dobrogea, he missed a circle of geographers with whom to discuss topics of interest to him. Therefore, he grew into a lovely researcher, turning Dobrogea (a highly varied natural and human province) into a personal laboratory. He based his studies on substantial field work. Subsequently, his interest would focus on the surrounding zones - the Romanian Plain and the Black Sea, devoting as much thought to them. A last study on these areas was published in a big volume titled "Quaternary level oscillations of the Black Sea basin and its waters" (1943).

Cuvinte cheie: C. Brătescu, Dobrogea, Dunărea de Jos, Marea Neagră

Recunoscut ca unul din cei patru clasici ai geografiei românești, C. Brătescu este supranumit și geograful Dobrogei. Acest titlu de onoare i-a fost oficializat de către S. Mehedinți, întemeietorul geografiei românești, cu ocazia instalării dobrogeanului pe chiar catedra magistrului, ce o păstorise aproape 40 de ani "... Putem afirma, fără teamă de eroare - spunea Mehedinți - că de la Herodot, părintele istoriei, geografiei și etnografiei, nimeni n-a privit cu mai mult interes și cu mai multă înțelegere ținuturile Dunării de Jos, decât geograful și etnograful Constantin Brătescu.

El este geograful Dobrogei prin naștere, dar mai ales prin intensă și îndelungată sa activitate de cercetător și dascăl, de om de cultură, de publicist care a pus în evidență ca nimeni altul specificul acestei provincii românești.

Majoritatea lucrărilor sale se referă la Dobrogea sau au fost inspirate de fenomene din această regiune. Datorită lui, Dobrogea a pătruns de timpuriu în bibliografia geografică, sub toate laturile sale și mult mai înaintea altor provincii și unități românești. În 1920 Brătescu fondează revista științifică *Analele Dobrogei*, care ființează aproape 20 de ani. Prin intermediul acestei reviste, în 1928 când se împlineau 50 de ani de la realipirea provinciei la România, el îi dăruiește cel mai frumos cadou, un volum de circa 800 de pagini (*Analele Dobrogei*, vol.IX), din care peste 150 erau scrise de el. Puțini mai știu azi, că tot Brătescu a contribuit determinant la schimbarea toponimiei turcești cu cea românească, pe care localnicii o utilizau deja. Între 1915-1926, tot aici s-au scris primele lucrări de geografie aplicată românească. Este vorba de analiza lacului Mangalia și propunerea de a deveni "adăpost pentru flota de război", de tăiere a unui canal de compensare între apa lacurilor Siutghiol și Tașaul, de măsuri de oprire a alunecărilor și de amenajare a falezei din estul Constanței. Multe alte întâietăți în geografia

românească au fost încrustate de Brătescu pe fruntea Dobrogei. Cităm numai câteva : fazele de formare a limanelor, analiza profilelor de loess și soluri fosile, descrierea unor peisaje vechi bazată pe documente istorice, formarea și evoluția Deltei, oscilațiile de nivel ale Mării Negre în cuaternar etc., etc.

Dar Brătescu a fost nu numai geograful Dobrogei, ci și un mare teoretician român, demn urmaș al lui S. Mehedinți. El s-a ridicat însă, la înălțimea clasicului întemeietor de școală, într-un mod cu totul specific.

A crescut în concepția lui S. Mehedinți și a fost, în parte, influențat de cursurile de geomorfologie ale lui A. Penck, pe care le audiase la Berlin prin 1912. În perioada lui de formare ca cercetător și de conturare profundă a concepției și metodei de lucru, el nu se afla totuși într-un colectiv de inițiați, cu care să discute și să se confrunte în mod imediat și direct.

"Îndrumătorul" său din acest timp a fost Dobrogea și complexitatea ei geografică. Brătescu a înțeles acest lucru și a folosit-o ca laborator de studiu, ca pilon sigur de care își ancora corabia științei și de la care pleca mereu în altă parte, aproape singur, pentru a reveni cu noi date și idei.

Încă de la primele cercetări asupra unor fenomene locale a observat un principiu esențial al abordării geografiei regionale: mai întâi să vizionezi regiunea geografică de bază sau unitatea mare care se conturează în teritoriu de la sine. Pentru el aceasta a fost Dobrogea, o peninsulă originală, înconjurată de Dunăre și Mare. A sesizat apoi că, în a doua etapă a cercetării, trebuie să te îndrepti către alte două direcții. Una te dirijează la studiul factorilor de mediu, dar și al subunităților teritoriale; ambele sunt obligatorii, căci numai așa poți rămâne în domeniul geografiei sau al întregului nedisociat și poți evidenția corelațiile și interdependențele. A doua direcție

te orientează către studiul general al regiunilor vecine cu care, Dobrogea în cazul nostru, a evoluat împreună. Regiunile vecine joacă rol de mediu înconjurător pentru regiunea de bază și în cadrul lor găsești adesea explicații și cauze pentru fenomene din propria-ți regiune.

Aceasta a fost concepția și metoda cu care Brătescu a pornit la studiul exhaustiv al Dobrogei și care l-a dirijat apoi spre Deltă, Marea Neagră, Bosfor sau Câmpia Română.

Dar, ce i-a oferit Dobrogea, ca laborator și sursă de idei? Mai întâi, această unitate deține la noi câteva recorduri: este cel mai complex podiș al României; se situează la interferența domeniului cu cel balcanic; se extinde între Dunăre și mare, la interferențe climatice; a fost și la interferențe de popoare, de religii, de drumuri venite din toate direcțiile.

Pe de altă parte, în acest pământ s-au înregistrat variate oscilații eustatice -- de tip caspic, mediteranean, atlantic și euxinic -- mișcări epirogenetice diferite de la un loc la altul, oscilații climatice specifice periferiei calotelor glaciare ș.a.m.d. Brătescu s-a angajat, rând pe rând sau concomitent, să le descifreze evoluția în timp, corelațiile, rezultatul și urmele în peisajele de azi. A făcut-o metodic, cu mîgălă și discernămint, căutând mereu reguli și legi. Și-a corelat rezultatele cu cele obținute de Ch. Déperet în jurul Mediteranei, cu glaciațiunile lui A. Penck din Alpi, cu calculele astronomice ale lui Milankovic, cu multele studii rusești din arealul Mării Negre etc.

Așa s-au născut, din studiile regionale, valoroasele sale **generalizări teoretice și metodice**. Cităm câteva: metode și criterii pentru determinarea vârstei teraselor, reguli de apreciere a mișcărilor epirogenetice, modul de oscilare a nivelului unei mări situate la marginea calotei glaciare și fără legătură cu oceanul, cauzele posibile ale asimetriei văilor etc. Toate acestea dovedesc înaltul nivel științific la care ajunsese Brătescu pe plan general geografic, pornind tocmai de la laboratorul său, Dobrogea. De aceea, S. Mehedinți arăta, în 1938, cu rigoarea-i caracteristică, de ce tocmai el este cel ce-i urmează la catedră: *"Când catedra aceasta a rămas liberă, consensul unanim al geografilor din toată țara a desemnat pentru continuarea profesurii de geografie generală și antropogeografie tocmai pe acela care .. prin multipla și lungă sa activitate științifică, deplin dezinteresată, a fost socotit de toți ca cel mai firesc reprezentant al acestei catedre"* (C. Brătescu, Opere Alese, 1967, pg.17).

Și Mehedinți nu se înșela. Proaspătul profesor al Universității din București se angajează imediat la redactarea a două mari opere: Marea Neagră și Câmpia Română, ambele vecine cu Dobrogea și abordate pornind de la conceptele pe care și le făurise aici. Câmpia Română a rămas nepublicată, dar Marea Neagră a apărut în 1943, în ultimul volum al Buletinului Societății de Geografie, sub titlul *Oscilațiile de nivel ale apelor și*

bazinului Mării Negre în cuaternar. Este o operă de titan, ce poate fi asemuită cu marele Dictionar al lui B.P. Hașdeu. Este enormă prin documentare și prin idei. Să-l cităm însă tot pe S. Mehedinți, care l-a apreciat și l-a înțeles, se pare, ca nimeni altul, deoarece se și asemănau, în tenacitate, logică, rigoare științifică și sistematizare, dar poate se asemănau și în ce privește caracterul de om dărz și corect, uneori singuratic și profund meditativ. *"Este cea mai mare și mai frumoasă sinteză, scria Mehedinți, asupra unei probleme de geografie fizică, din câte s-au scris până azi în românește. Acum 40 de ani abia pornisem la drum, azi, orice problemă de geografie poate fi tratată de români, din care unii n-au trecut nici măcar o zi hotarele țării"* (Ibidem, pg.18).

Dar S. Mehedinți evidențiază, în ultima parte a citatului de mai sus, și un alt fapt esențial pentru potențialul geografiei românești de atunci și de mai târziu, pentru posibilitățile de pregătire a geografilor noștri, în chiar incinta țării. Este vorba de fantastica varietate de probleme pe care le pune în fața cercetătorului geografia României, devenind -- pentru cel ce vrea să lucreze -- laboratorul de bază al formării sale, cu condiția să înveți a-l folosi în modul cel mai complex. Așa ceva a fost Dobrogea pentru Brătescu, deși el trecuse și hotarele țării.

De altfel, după metodologia de studiu asupra muntelui prin intermediul suprafețelor de eroziune, aplicată pentru prima dată de către Emm. de Martonne în Carpați, pe locul doi a venit metodologia lui Brătescu, din Dobrogea, ce indica metoda de studiu pentru regiunile joase; este vorba de descifrarea îmbinării între eustatism, epirogeneză și climă, suprapuse pe diferite tipuri de roci și structuri.

Au trecut 50 de ani de la trecerea în neființă a lui Brătescu și, în mod normal, cercetătorii ce i-au urmat au adus multe noutăți. În Dobrogea s-au descoperit pedimente, peșteri extrem de valoroase științific, s-au făcut noi precizări asupra oscilațiilor de nivel ale Mării Negre, au fost studiate mai amănunțit loessurile, iar în Câmpia Română s-au impus noi datări și racordări ale teraselor etc. Metodele conturate de Brătescu și rezultatele principale obținute de el au rămas însă neclintite. Aceasta se datorează faptului că el a căutat în permanență argumente sigure, a formulat reguli și legi, a construit scheme structurate logic și bazate pe fapte. În acest demers, Brătescu a urcat treaptă cu treaptă, ajungând spre sfârșitul vieții un titan al sintezei și al geografiei teoretice. Ne stau mărturie cursul de geografie generală sau cel de selenografie, dar mai presus de orice cităm din nou imensa sinteză asupra Mării Negre. În această lucrare se vede enorma erudiție, probitatea științifică, logica și conciziunea de savant. Opera respectivă nu a putut fi învinsă decât parțial și neesențial, abia recent, printr-o tehnică modernă ultrasofisticată, pusă la dispoziția cercetătorilor de către două mari puteri ce au luat în studiu și Marea Neagră.

CONSTANTIN BRĂTESCU - MĂRTURII EPISTOLARE

Sorina Vlad, *Institutul de Geografie al Academiei Române, București*

Constantin Brătescu - private correspondence. One of the outstanding personalities of Romanian geography, Constantin Brătescu passed unexpectedly away at the age of full creative power. On various occasions, many researchers have tried to outline the life and work of the man nicknamed "Dobrogea's geographer". Persuing the rich correspondence between Brătescu and N. Al. Rădulescu, one of his close assistants, we discover other facets of his remarkable personality, as well as a relevant type of relationships between scholar and disciple, worth following.

Cuvinte cheie: C. Brătescu, memorialistică, Vrancea

A vorbi acum despre Constantin Brătescu este o sarcină angajantă dar, credem noi, extrem de onorantă. Pentru că au făcut-o de-a lungul timpului cu meșteșug, competență și afecțiune, personalități de marcă ale geografiei românești și nu numai. Încercând să contabilizăm preocupările de redare a vieții și operei lui Constantin Brătescu vom vedea că asemenea evocări sunt destul de numeroase, comparativ cu alți mari geografi din generația de cititori. Să amintim cel dintâi *remember* apărut la puțină vreme de la dispariția profesorului Constantin Brătescu, în Revista Geografică din anul 1946, evocare realizată de unul din colaboratorii săi apropiați, N.Al.Rădulescu. Iată cum își justifică acesta demersul încă de la început: "*pentru a putea înțelege mai bine opera profesorului Const. Brătescu socotim că este necesar să scoatem în relief personalitatea acestui om de știință, căci la puțini ca la el opera și omul se împletesc și se explică reciproc. Considerăm necesar acest lucru, mai ales pentru cei care l-au cunoscut abia în ultima vreme, ros de boală și de greutate materiale, izolat și irascibil, factori care nu trebuie să umbrească adevărata personalitate a unui om înzestrat cu însușiri nu numai de creator pe tărâmul științei, ci și cu acelea ale exemplarului uman de elită*". Au urmat apoi alte evocări făcute de N.Al.Rădulescu în 1968, apoi în 1970, și tot lui Brătescu i-a închinat o amplă prezentare făcută prin 1982 în fața profesorilor de geografie din orașul București, la sala Dalles, care avea să fie și ultima apariție în public înainte de dispariția sa. Viața și activitatea lui Constantin Brătescu au constituit obiectul volumului apărut în 1967 în Editura Științifică, cuprinzând un cuvânt înainte și un studiu introductiv amplu semnat de G. Nimigeanu, alt colaborator apropiat al marelui înaintaș al geografiei românești. Marcarea unor momente din viața și activitatea lui Brătescu a prilejuit și alte evocări dintre cele mai relevante, cităm în acest sens pe cele ale lui Vintilă Mihailescu (1970, 1972), Ion Ilie și alții. Doresc să aduc în fața dumneavoastră imaginea lui Constantin Brătescu așa cum s-a conturat din lectura unei bogate corespondențe pe care a purtat-o cu tatăl meu, N. Al. Rădulescu, aflat în perioada de început a activității sale de cercetare și mai cu seamă în timpul când s-a născut Vrancea - geografie fizică și umană, ca teză de doctorat aflată sub îndrumarea profesorului Brătescu.

Parcurgând scrisorile, descifrându-i slovele așternute pe hârtie cu un scris ordonat, aproape caligrafic, am descoperit un alt om decât cel ce-mi fusese descris de unul din profesorii mei ieșeni. Un om cald, echilibrat, apropiat și extrem de direct: "*Răspund cam târziu scrisorii d-tale; însă numeroasele mele treburi urgente din ultimul timp nu mi-au dat răgaz să aștern pe hârtie câteva rânduri aceluia pe care începusem să-l apreciez și să-i stimez seriozitatea și devotamentul*". Sunt cuvinte de încurajare pentru cel care încercase pentru o foarte scurtă perioadă de timp să lucreze ca asistent al profesorului Brătescu și care s-a văzut nevoit să părăsească această activitate din motive administrative. În repetate rânduri Brătescu își va exprima regretul pentru această nedorită despărțire: "*Regret mult că împrejurările au fost așa nefavorabile pentru d-ta. Mă gândesc ce greu va fi să te înlocuiesc și deocamdată nu văd modalitatea. Lucrările d-tale începute se păstrează într-o mapă specială și așteaptă continuarea lor*".

Una dintre activitățile desfășurate de N.Al.Rădulescu i-a trezit în mod deosebit interesul: este vorba de înființarea unei noi reviste de specialitate, Revista Geografică Română, care a apărut între anii 1938-1943. Într-o scrisoare din 15 oct 1937, Brătescu, având o experiență redacțională deosebită, dobândită prin scoaterea Analelor Dobrogei își sfătuiește elevul, netezindu-i astfel calea spre reușită: "*Programul dv. și motivarea lui sunt excelente și desigur nu se va găsi nimeni să vă dezaprobe. Partea grea e să țineți revista la nivelul științei moderne și să aveți material de publicat. Era chiar necesară o asemenea revistă într-o țară cât România. Dar să rămâie numai a generației nouă. Fără articol de blagoslovenie din partea nimănui, cei vechi cel mult pot colabora*". Și continuă Brătescu, "*dacă abonați toți profesorii de geografie și o parte din studenți (aici nu prea e sigur), poate că veți ieși la liman cu cheltuielile. Două numere pe an sunt suficiente. Mai multe numere e greu sub toate raporturile. Umplutură nu trebuie să publicați. Recenziilor cred că trebuie să le dați un loc de frunte: dar făcute așa cum le facem în Anale, așa încât cititorul să nu mai aibă nevoie de original; deci rezumate credincioase și la urmă judecata. În fine să fie într-un ceas bun*".

Veți fi de acord că ne aflăm în fața unui adevărat și competent instructaj editorial venit din partea unui specialist în domeniu și oferit cu generozitate și grijă în același timp mai tânărului său coleg. Prezența sa s-a remarcat în paginile revistei nou create, dar mult mai puțin decât ar fi dorit-o redactorul, multiplele activități împiedicându-l pe Brătescu să susțină această publicație mai mult: "Aștept cu mare plăcere revista geografică. De la al doilea număr încolo mă înscriu colaborator regulat. Îți voi da articole din istoria geografiei, foarte... savante, pe care la urmă le voi aduna într-o carte".

Într-o altă scrisoare notează parcă cu o undă de tristețe: "am primit revista dumitale [...] Voi trimite și eu ceva, dar mai îngăduie, căci sunt covârșit de lucru. Acum redactez ceva pentru volumul festiv al Cadrilaterului".

Păstrând în suflet mereu vie dorința de a-l avea colaborator la catedra din Cernăuți, Brătescu nu pregetă să se bucure din-tot sufletul atunci când află de reușita la concursul desfășurat pentru o conferință la Universitatea din București: "Iată un succes frumos! Te bucuri d-ta, se bucură soția d-tale, și rudele celelalte, dar mă bucur și eu foarte mult. Dacă am o părere de rău e că nu se poate să lucrezi cu mine alături, ci la București. E alt mediu acolo. Aici e mult de făcut în domeniul dumitale, e terra incognita, pământ virgin, mai ales dacă pe lângă antropogeografie faci și etnografie. De ani de zile mă străduiesc pentru o conferință de antropogeografie și etnografie. Ni s-a răspuns și de data asta că bugetul ...etc. Dar chiar de acolo, poți veni la noi, căci vei fi mai liber acum și ne vom bucura mult să ne fii și nouă aici, câteva prelegeri. Bucovina te așteaptă cu drag să o cercetezi și noi îți punem la îndemână tot ce avem pentru deplina reușită a dumitale".

Un mod de colaborare rodnic între profesorul Brătescu, elevii și doctoranzii săi erau excursiile de studii. La o astfel de activitate, ce urma să se desfășoare în zona Panciu - Mărășești - Focșani, este invitat să participe și tatăl meu: "Dacă te interesează și poți participa scrie-mi. Mergem direct la punctele ce ne interesează, spre a lua fotografii, a face măsurători și observări și a controla unele greșeli și a umple unele lacune din alte lucrări. Excursia noastră, prin obiectul ei, are legătură și cu Vrancea Dumitale. Cred că nu ți-ar strica". Și pentru că am amintit de Vrancea, iată ce scria Brătescu după ce citise lucrarea într-o primă formă: "Ți-am primit cartea și am citit-o încă odată într-o întinsoare. Mi-a plăcut mult claritatea de gândire din ea și dacă n-ar fi fost vreo 2 - 3 scăpări din vedere (de altfel neînsemnate) ar fi fost o lucrare și mai splendidă și fără nici o pată. Te felicit pentru ea."

În continuare, câteva din observațiile făcute textului trimis spre avizare, care dovedesc minuțiozitatea și seriozitatea cu care Brătescu se apleca asupra lucrărilor de doctorat ce-i erau încredințate, obiectivitatea și etica înaltă a unui cercetător corect, cinstit și de o modestie fără margini. Deci, iată ce scria: "nu merge cuvântul permis în fraza "pentru faptul că mi-a permis etc." Mă

pune într-o lumină urâtă. La Institutul meu "permisiunile" de lucru nu se cer și nu se obțin cu greutate ca în altă parte; aci punem totul la dispoziția cui vine să lucreze la noi și dăm tot concursul, cu drag, pe cât ne ajută modestele noastre puteri și ne bucurăm dacă cineva realizează ceva și cu micul nostru concurs. Poate că e mai bine m-a îndemnat sau așa ceva".

C. Brătescu rămâne în literatura noastră geografică ca cel care a introdus metoda determinării vârstei teraselor cu ajutorul orizonturilor de loess și soluri fosile, metodă experimentată pentru prima oară în țara noastră la studiul teraselor râurilor din Vrancea de către N.A.I. Rădulescu (1937).

Cu modestia ce caracterizează pe cei din elita spiritualității noastre, Brătescu merge până-ntracolo încât îi recomandă doctorandului său să utilizeze termenul de "criteriu" și nu "metodă", atunci când se referă la determinarea vârstei teraselor. "Din păcate, spune Brătescu, am ajuns la acest criteriu de determinare a vârstei teraselor prin aplicarea concluziilor lui Soergel asupra loessurilor, la terasele noastre înainte de a cunoaște pe Krokos, - arătând în continuare că a ajuns la acest criteriu după Krokos, căruia îi recunoaște înțelțetea descoperirii; continuă însă cu aceeași modestie: "Da în țară la noi cred că numai eu, și poate și Florov am dat însemnătatea cuvenită orizonturilor de loess pentru cronologia cuaternarului. Deci poți redacta așa, de vrei, încât să se vadă că îndemnându-te a aplica criteriul numărului orizonturilor de loess în cronologia teraselor din Vrancea ai ajuns la rezultate satisfăcătoare. Dar în loc de metodă pune criteriul".

În prelegerea inaugurală la cursul de Geografie Generală și Antropogeografie ținut la Universitatea din București, curs inițiat și prezentat de Simion Mehedinți și apoi de Constantin Brătescu, N.A.I. Rădulescu evocă contribuțiile aduse de înaintașii săi care "cu focul sufletului lor au încălzit sufletele atâtor generații de studenți și munca lor neostenită a netezit cărările științei noastre, pregătindu-ne drumul larg pe care putem porni fără piedicile înlăturate prin strădania lor".

Era atunci un moment prin care se înnodea un fir, începea o etapă de muncă ce se dorea o continuare trainică a muncii înaintașilor, a lanțului tradiției create de dânsii.

Și încă un fapt deslușit din referatul de recomandare făcut de Simion Mehedinți pentru alegerea ca membru corespondent al Academiei Române - Secția istorică a profesorului N. A.I. Rădulescu. Și aici ca și la Universitatea din București "urmaș al eminentului geograf C. Brătescu" a fost același colaborator al său, N.A.I. Rădulescu.

În concluzie aș vrea să subliniez faptul că această prezentare se dorește a fi o modestă contribuție la întregirea portretului omului și profesorului C. Brătescu, alături de ilustrarea unui mod de colaborare între magistrul și ucenic, care poate fi considerată un model demn de urmat.

ȘTEFAN HEPITES (1851-1922)

ȘTEFAN C. HEPITES. "PORTRET" GEOGRAFIC

Octavia Bogdan, *Institutul de Geografie al Academiei Române, București*

Ștefan C. Hepites (1851 - 1922) - "portrait" géographique Ștefan C. Hepites (de la naissance duquel on compte cette année 145 ans) a été l'organisateur et le premier directeur de l'Institut Météorologique, le père de la météorologie et de la climatologie roumaines et celui qui a ouvert des chemins nouveaux pour plusieurs domaines scientifiques nationaux. Ceci a été, bien sûr, rappelé à plusieurs occasions (V. Mihăilescu en 1976, Octavia Bogdan en 1977, 1981, 1984). Il sera présenté, cette fois, d'une façon différente, moins commune: celle géographique. Șt.C.Hepites a été membre fondateur de la Société Géographique Romaine (1875), membre dans son comité de direction pendant 40 ans, vice-président depuis 1914 jusqu'à sa mort (1922) et président du comité de rédaction du Bulletin de la Société Géographique Roumaine (depuis 1915). Il a rendu de nombreux services à la géographie, à son pays, sur le plan scientifique et organisatorique.

Cuvinte cheie: Societatea Geografică Română (SGR), Societatea Regală Română de Geografie (SRRG), Buletinul SRG (SRRG), istoria geografiei, învățământ geografic, Hepites, Ștefan, C.

Spre sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, circa patru decenii și jumătate, știința românească în plin avânt, a cunoscut un mare savant român de renume mondială, cel ce a fost Ștefan C.Hepites, de la a cărei naștere (17 februarie 1851) s-au împlinit în 1996, 145 de ani.

Personalitate științifică remarcabilă, cu un vast orizont cultural-științific, profesor și inginer, doctor în fizică și matematici, cercetător științific desăvârșit, organizatorul și primul director al Institutului Meteorologic, m.c. al Academiei Române din 1880, membru titular din 1902 și apoi vicepreședinte al acesteia (1910-1922), membru al Societății Române de Geografie (1877), vicepreședinte al acesteia (1914 - 1922) și apoi membru de onoare (1922), membru al Comitetului Internațional de Meteorologie (din 1891), Ștefan Hepites s-a remarcat printr-o prodigioasă activitate științifică efectuată cu pasiune și devotament, subordonată progresului științei, distingându-se printre savanții de elită ai epocii ca inițiator și deschișător de drumuri pentru multe domenii de cercetare despre pământ și atmosferă ca: astronomia, geofizica (seismologia și magnetismul terestru), meteorologia (fizica atmosferei, sinoptica, prevederea timpului, metoda observațiilor meteorologice și a prelucrării datelor statistice, aparatura meteorologică), metrologia, dar și pentru acele domenii care s-au dezvoltat la contactul dintre meteorologie și geografie ca în cazul climatologiei cu subramurile ei pentru care, Hepites deține pionieratul în multe direcții ale acesteia cum sunt: climatologia României (generală și regională), climatologia urbană, poluarea atmosferei, bioclimatologia și fenologia, cartografierea fenomenelor climatice, microclimatologia și chiar topoclimatologia.

Despre contribuția lui Șt.C.Hepites în aceste direcții s-a vorbit în mai multe ocazii prilejuite de comemorarea a 125 de ani, 130 de ani și 140 de ani de la nașterea sa,

organizate de instituțiile pe care le-a servit cu dăruire: Academia Română, Societatea de Geografie, Institutul de Geografie și Institutul de Meteorologie (Mihăilescu, 1976; Bogdan, 1977, 1981), sau cu ocazia centenarului Institutului Meteorologic (Octavia Bogdan, 1984; Studii și Cercetări de Meteorologie, 1986).

Vasta sa activitate totalizează peste 1000 de titluri, marea majoritate fiind dedicate meteorologiei și climatologiei, dintre care, peste 100 sunt publicate în Analele Academiei Române și peste 200 în Buletinul Societății Române de Geografie, lăsând de o parte publicațiile Institutului Meteorologic.

În cele ce urmează nu ne-am propus să relevăm întreaga operă de climatolog a lui Hepites, activitate care, în ansamblu, este foarte bine cunoscută, dar nici nu putem trece cu vederea peste cele mai de seamă lucrări, cu adevărat prestigioase, *Album Climatologique de la Roumanie și Régime pluviométrique de la Roumanie*, apărute la "hotarul" dintre cele două secole (1900), care, prezentate la expoziția organizată cu prilejul Congresului Internațional de Meteorologie de la Paris, din același an, au adus gloria Institutului Meteorologic din România și directorului său (autorul acestora), prin decernarea Medaliei de argint și a Diplomei de onoare.

Prima, reprezintă o însumare de "tablouri" climatice (de unde și denumirea sugestivă de *Album Climatologic*), reprezentative, pentru 20 de localități care au beneficiat de stații cu cele mai lungi șiruri de observații (12 - 42 ani), care redau sintetic, în cifre, cuvinte și diagrame, așa cum se exprimă însuși autorul în prefață, "o primă imagine despre climatologia României"; prin această lucrare, Hepites se prezintă ca *precursor al topoclimatologiei urbane*, iar albumul respectiv reprezintă prima lucrare de acest gen, direcție de cercetare despre care avea să se vorbească abia peste o jumătate de secol (Mihăilescu, 1957).

Cea de a doua lucrare cuprinde un text de 75 pagini, o hartă în sc.1:1 mil. și patru hărți în sc.1:2 mil., care redau repartitia cantităților anuale și respectiv anotimpuale de precipitații pentru întreaga țară ("ciuntită" la vremea respectivă de imperiul austro-ungar), pe baza datelor de la 232 stații meteorologice și pluviometrice cu o perioadă comună de observație de 15 ani (1884-1898), cu un capitol special care se referă la *perioadele de uscăciune și secetă conform criteriului Hellman*.

Lucrarea este dedicată dezvoltării agriculturii, menită să servească la stabilirea unui sistem de irigații și drenaj eficient, pentru combaterea fenomenelor de secetă și exces de umiditate.

În ansamblul ei, această lucrare este de o inestimabilă *valoare științifică, documentară, practică, metodologică și cartografică*. Hărțile respective reprezintă *o premieră în cartografia climatică, fiind primele hărți climatice în culori din România*.

Dacă activitatea lui Ștefan C. Hepites de climatolog este foarte bine cunoscută, mai puțin cunoscut este *rolul jucat de acesta în mișcarea geografică românească*, în afirmarea ei tot mai fecundă, atât pe plan național, cât și mondial.

Această latură a activității sale, dusă cu aceeași dăruire, s-a afirmat în paralel cu activitatea de cercetare și cu deosebire în cadrul Societății de Geografie, al cărui membru a fost de la primele sale începuturi, timp de 45 de ani, *în perioada în care nu se afirmaseră încă înaintașii geografiei românești*. Tocmai de aceea serviciile aduse geografiei de către Hepites sunt cu atât mai meritorii.

Treptat, în cadrul SGR, a deținut funcții importante ca: membru în Comitetul Societății timp de 40 de ani (din 1882), iar mai târziu, vicepreședinte timp de 8 ani (din 1914); cu numai un an mai târziu (1915) devine membru în Comitetul de Redacție al Buletinului Societății de Geografie, iar ulterior, peste câteva luni, președintele Comitetului de Redacție al acestuia, până la sfârșitul vieții sale, funcție pe care avea să o dețină după aceea marele geograf român, Simion Mehedinți (BSRRG, XLI/1922, p. 720).

Remarcăm aici faptul că, după retragerea sa la pensie de la Institutul Meteorologic (1908), forțat fiind de promulgarea legii prin care acest institut a fost transformat în Observator Astronomic și Meteorologic afiliat la Ministerul Instrucției Publice, cu sarcini didactice, ceea ce i-a atras totala nemulțumire, Hepites se dedică cu întreaga sa capacitate activității pentru bunul mers al Societății de Geografie. Așa se explică și contribuția sa inestimabilă la progresul geografiei românești, cu deosebire în ultima parte a vieții sale.

Așadar, în concordanță cu poziția sa în cadrul Societății, merită să relevăm în cele ce urmează câteva aspecte care completează personalitatea științifică.

Hepites și mișcarea geografică

În cadrul Societății de Geografie, cel mai mare volum de muncă depus de Hepites a fost pentru cunoașterea progreselor geografice, obținute pe plan mondial și național, în scopul propagării neamului românesc. Această activitate s-a desfășurat prin intermediul Buletinului Societății de Geografie, în care prezintă note, recenzii, rapoarte științifice, sau prin conferințe susținute la sediul Societății.

Textele prezentate sunt marcate de note personale, uneori critice, ceea ce dovedește capacitatea lui Hepites de a discerne asupra celor mai importante aspecte, care emană din lucrarea prezentată, iar altele chiar aspecte ce caracterizează munca și opera autorilor. Întrucât inventarul acestora este deosebit de mare, ne vom rezuma doar la unele exemplificări.

Așa de exemplu, printre articolele de *geografie fizică*, reține atenția prezentarea făcută lucrării *La Roumanie-Valachie, Moldavie, Dobroudja* de Eugène Pittard (Paris, 1917), din care Hepites selectează impresiile autorului, antropolog francez, despre România, pe care o descrie în cele mai frumoase culori (BSRRG, XXXVII/1919, pp. 609-611). Pe lângă caracteristicile reliefului, bogățiile solului și subsolului sunt prezentate Bărăganul, Dobrogea, Dunărea, Capitala și mănăstirile oltenesti. Uimitor de frumoase și impresionante sunt pasajele referitoare la viața și psihologia țărânului român, căruia îi dedică un capitol aparte.

Hepites subliniază aspectele din lucrare care întruchipează la țărânul român, cele mai nobile sentimente și cele mai frumoase obiceiuri: țărânul român este "*inventatorul artei populare*" concretizată în diferite piese decorative, costume naționale, broderii - îndeletniciri care s-au transmis ca "*prin miracol descendenților săi. ... Satele au fost conservatorul artei adevărat românești..., al poeziei române și al tradițiilor naționale... Țărânul român... este artist și poet*"... "Duceți-vă la muzeul etnografic din București și veți vedea instinctul său sigur pentru frumos: citiți numeroasele volume unde sunt scrise legende, poveștile, baladele, rapsodiile populare și veți vedea... adâncimea, melancolia, fumusețea inspirației sale" (op. cit., p. 610). Și mai departe: "*românul de la țară... este legat de pământul unde strămoșii lui au muncit și luptat... El n-a părăsit niciodată creasta munților unde suntem și de unde se văd munții cum se coboară...*" (p. 611).

Dincolo de acest relief accidentat este platoul, este câmpia, este Dunărea: este toată patria română. Suflul strămoșilor n-a părăsit niciodată acest orizont.

Țărânul român a făcut regatul României, această Românie pe care o hrănește cu munca sa zilnică. Patria pe care o locuiește de la începutul istoriei sale, a fost copios udată cu sângele său. Europa creștină îi datorește o recunoștință fără margini, căci el a fost un zid curajos în contra valurilor irezistibile ale Turcilor...

Gloria României "a fost scrisă cu vitejiile țărânului, a omului cu cojoc și cu opinci, a omului cu căciulă" (p. 611).

Prezentând lucrarea *Căile de apă ale României Mari* de N.I.Georgescu (București, 1919), Hepites subliniază propunerile autorului de îmbunătățire a navigației pe Dunăre prin desființarea Comisiei Europene a Dunării și înlocuirea ei printr-o Comisie unică, alcătuită numai din reprezentanți ai țărilor riverane și ai puterilor interesate în acest sens, așa cum s-a stabilit la Congresul de la Viena (iunie 1815) pentru râurile care străbat mai multe state (BSRRG, XXXVII/1916-1918, p. 615).

În interesul dezvoltării economiei Basarabiei propune efectuarea unor amenajări pe brațul Chilia (care să-l facă navigabil pentru vase maritime, înființarea unui port maritim lângă Vâlcov pe acest braț), ca și altele, în Defileul Dunării, în Sectoarele "Cataracte" și "Porțile de Fer"; de asemenea, propune ca brațul Borcea să devină navigabil, iar între Dunăre și Marea Neagră să se construiască *Canalul navigabil Cernavodă-Constanța*, lucrări care s-au realizat abia peste șase-șapte decenii (op. cit., p. 616).

Din prezentările făcute, Hepites subliniază valoarea științifică a lucrărilor geografice, prin ipotezele noi elaborate cum este cea referitoare la *Cursul inferior al Călmățuiului*, care moștenește o veche albie a Buzăului emisă de Aurel Pană, (1910), ipoteză valabilă și astăzi (BSRRG, XXXVIII/1919, p. 288).

De asemenea, în recenzia făcută lucrării lui Gr. Antipa (1921), intitulată *Dunărea și problemele ei științifice, economice și politice* (BSRRG, XL/1921, pp. 411-413), Hepites relevă unele adevăruri științifice la care a ajuns autorul: "cercetând mai de aproape imensele suprafețe acoperite de stuț, am constatat că...acesta este o pătură groasă cam de 90 cm. care plutește deasupra bălților a căror suprafață o acoperă și-i dă aparența de mlaștină"... "Această pătură de Plaur sau Plav... se înalță și se coboară după cum crește sau scade nivelul apei în bălți, iar bucățelele rupte dintr-însa - prin spargerea gheții în timpul ernii - formează insule plutitoare pe care le mișcă vântul în toate direcțiile ca pe niște corăbii" (p. 412).

Din lista impresionantă a prezentărilor făcute în acest Buletin al Societății, la care mai alăturăm *România de ieri* (1919), *Țara Românească* (1919) și *Peștii apelor noastre* (1921) de I. Simionescu (prezentate în tomul XL/1921, p.411), "scrise cu toată iubirea de țară" pentru popularizarea geografiei în rândul elevilor, lucrări tipărite în Biblioteca de popularizare a științei, de către Casa Școalelor, *Apele minerale și stațiunile balneare-climaterice din Ardeal, cu cele din Vechiul Regat și Bucovina*, de E. Țeposu și L. Câmpăneanu (BSRRG, XL/1921, p. 410), *Radioactivitatea apelor minerale din România* etc., ne oprim asupra prezentării făcute de Șt.Hepites lucrării lui Emm. de Martonne, *Traité de Géographie physique*, ediția a II-a (Paris, 1913).

În această prezentare (BSRRG, XXXVI/1915, pp. 798-799), autorul pigmentează sublinierile referitoare la

valoarea științifică și didactică a lucrării cu propriile aprecieri la adresa cărții și a autorului ei.

Astfel, subliniind faptul că cea de a doua ediție a apărut la numai 4 ani după prima, Hepites arată:

"Pentru o carte didactică ea se poate considera chiar un succes de librărie. Meritele ei prin silințele ce-și dă autorul de a explica le *pourquoi* al fiecărui fenomen geologice și legătura lui cu celelalte fenomene fizice, geografice, biologice etc. pe de o parte, și profuziunea schițelor, figurilor și hărților pe de alta, iar mai presus de toate, claritatea în expunere și buna înlănțuire a chestiunilor sunt negreșit motivele care au făcut atât Academia de Științe din Paris, cât și pe Societatea Geografică de acolo să premieze lucrarea stimatului nostru coleg din Societatea Regală Română de Geografie (membru corespondent al acesteia din 1901). Acesta este cred, cel dintâi tratat de geografie fizică în care s-a căutat să se dea exemple luate din România, țară în care autorul este bine cunoscut din creștetul munților până în albia Dunării și pe care negreșit o cunoaște mai bine decât mulți din geografii și geologii noștri".

Prezentarea lucrării se încheie cu următoarele aprecieri:

"Din tot ce am citit în acest volum reiese lumina omului care e pâruns de ceea ce expune și aceasta negreșit ca rezultat al cercetărilor la fața locului și al dezbaterii materiei de la catedră".

"Nu avem decât laude de adus autorului care cu o scrupulozitate minunată, indică lucrările citate, care lucrări formează o adevărată bibliografie geografică" (la 6/19 noiembrie 1915, De Martonne este ales membru de onoare al SRRG).

Numeroase sunt și lucrările recenzate de Hepites din domeniul geografiei economice printre care cităm: *România economică în 1921* publicată de Oficiul de Studii și Anchete din Ministerul Industriei și Comerțului, din care sunt extrase date referitoare la suprafața țării, numărul de locuitori, lungimea principalelor râuri (Dunăre, Siret, Prut, Mureș, Olt, Crișuri), căile de comunicație, finanțele, agricultura, industria, etc.); *Comerțul exterior al României și mișcarea porturilor în anii 1914 - 1915* (BSRRG, XL/1921, pp. 407-408); *Dunărea și problemele ei științifice, economice și politice* (op. cit., pp. 411-413) și *Pescăria și pescuitul în România* de Gr.Antipa (BSRRG, XXXVII/1916-1918, pp. 264-266).

Prezentând lucrarea *Petrolul s-a exploatat prima dată în România* de P. Duradin, publicată la Paris, în *La Géographie* (BSRRG, XL/1921, p. 383), Hepites subliniază prioritatea României pe plan mondial, din acest punct de vedere, pe baza datelor statistice redade de autor în lucrare: România din 1857, SUA din 1859, Rusia din 1863, Germania din 1880, Marea Britanie din 1889, Mexicul din 1901, Egiptul din 1911, etc.

Nu lipsesc nici prezentările lucrărilor din domeniul geografiei populației și așezărilor cum sunt: *Populațiunea mozaică din România la recensământul din 1912* (care reprezintă 3% din populația țării, fiind în

scădere față de 1899 din cauza emigrării evreilor, BSRG, XXVII/1915, pp. 762-763); *Statistica Țiutorilor de carte* de L. Colescu, 1913 (BSRG, XXXV/1914, p. 271) din care Hepites prezintă spre cunoștință tabelul acestora pe vârste, sexe, naționalități, județe, comune și sate, de unde se trage concluzia că sunt prea mulți analfabeți (26% între 8 și 17 ani) și aceasta pentru că "nu se aplică corect legea obligativității învățământului"; *Teritoriul etnic al Românilor* de G. Arghirescu, 1915 (BSRG, XXV/1915), în care sunt publicate cifrele privind românii din afara granițelor țării (din Transilvania, Basarabia, sudul Dobrogei), cu excepția celor de la sud de Dunăre (din Serbia și Bulgaria), pe baza cărora românii ar trebui "să formeze un stat pe tot teritoriul lor etnic"; în *Locuitorii Blajului în 1681 și 1907* (din Gazeta de Transilvania de Aug. Bunea, 1908, număr jubiliar la a 70-a aniversare a acesteia), subliniază românismul din acest oraș (populația majoritară, limba și datinele strămoșești, virtuțile creștine, dragostea și buna înțelegere), astfel că aceștia "pot avea mare viitor" (BSRG, XL/1921, pp. 372 - 373); din lucrarea *Târguri și orașe între Buzău-Târgoviște și București*, de Gh. Zagoriț, 1915 (BSRG, XL/1921, p. 227), *Creșterea populației orașului Ploiești* etc. se face cunoștință, cu ritmul rapid de dezvoltare a unor târguri și orașe ca urmare a unor condiții geografice avantajoase (BSRG, XXXVII/1916-1918, pp. 597-598).

Dintre numeroasele recenzii întocmite ne reține atenția și cea asupra lucrării lui I. Nistor *Populația Basarabiei 1912-1918* din care Hepites reproduce câteva aspecte redată de Zașiuc în revista sa, *Materiale pentru geografia și statistica Rusiei* (1862): "Basarabia este populată de Moldoveni, cari fac $\frac{1}{4}$ din numărul întreg al locuitorilor ei. Ținuturile Chișinău, Bălți și Soroca sunt locuite numai de moldoveni; în ținutul Hotinului ei sunt amestecați cu Ruteni; în ținuturile Țiglina (Bender) și Cetății Albe (Akerman) ei sunt amestecați puțin cu elemente pribegite de pretutindeni (Nemți, Bulgari și Ruși), care s-au așezat mai ales pe la târguri cu învoirea ocârmuirii".

Moldovenii sunt un neam de oameni care sălășluiesc de veacuri în ținuturile de la miazănoapte și cele din inima Basarabiei; ei prin urmare trebuiesc priviți ca adevărați bășinași ai țării" (BSRG, XXXVIII/1919, p. 270).

Hepites nu pierde din vedere a face cunoscute și lucrările geografice apărute pe plan mondial, pe care le prezintă în paginile aceluiaș buletin, ca: *Précis de Géographie économique* de M. Dubois și I. G. Kergomard; *L'Asie Centrale. La question du desséchement du globe*, de A. Boutquin (BSRG, XXXVIII, pp. 281-283), *Asupra Marocului*, lucrare sub forma de monografie, în care se explică pentru prima dată modul cum se formează bara de aluviuni de la gurile fluviilor care deșeuzează în ocean (BSRG, XXCVI, pp. 756 - 760).

Numeroase sunt și prezentările făcute asupra lucrărilor cartografice, unele cu valoare istorică, practică și metodologică.

Amintim aici, de recenzia intitulată *Hărțile Colonelului Begenau*, inginer, ofițer de geniu și profesor la începuturile Școlii de Poduri și Șosele din București, hărți rămase necunoscute. Publicarea lor abia la 1917 de O. Lugoșianu, scoate la iveală valoarea lor istorică, pe care Hepites o subliniază "pentru că ele formează începutul unei organizări a pichetelor corpului de grăniceri înființat tocmai la 1850". Acestea sunt: *Planul liniei Dunării din 1843 - 1844* (12 foi în formatul 24x16 cm), *Harta granițelor din 1854* (18 foi cu aceleași dimensiuni), *Harta cordonului munților din 1855* și *Harta cordonului Dunării din 1856* (fiecare în câte 8 foi și cu aceleași dimensiuni, BSRG, XXXVII/1916-1918, pp. 614-615).

Un loc aparte îl ocupă prezentarea făcută de Hepites Atlasului Finlandei (*Atlas de Finlande*, Helsingfors, 1910 - 1911) în 3 volume: unul "in folio" de 55 de planșe și două vol. de text în trei limbi (finlandeză, suedeză și franceză), care se vrea un atlas național. El "reflectă într-un chip corect natura finlandeză și rezultatul travaliului îndeplinit de poporul finlandez pentru progresul său material și moral. *Harta platoului lacustru finlandez* sc. 1:400.000 prezintă în chip strălucit mulțimea lacurilor, de unde și numele pitoresc, țara celor 1000 de lacuri; în realitate pe această hartă s-au numărat peste 35.500 de lacuri (BSRG, XXXVI/1915, pp. 800-803).

Lucrarea este recomandată de model pentru SRRG, care dorea să realizeze o lucrare similară: "în totalul ei, *Atlas de Finlande* merită toate elogiile și poate servi negreșit ca model. Noi nu cunoaștem o altă lucrare concepută cu mai multă metodă și efectuată cu mai multă eleganță..." (op. cit.) și lista acestora poate continua cu articole personale, patetice, pline de patriotism ca: *Evoluția hotarelor României din ultimul secol, Asupra numelor geografice și alte chestiuni* (BSRG, XL/1921, pp. 302-323) etc. În acest ultim articol, deși nu a fost de formație geograf și nici lingvist, Hepites militează atât pentru cunoașterea României în lume cât și pentru scrierea corectă, în limba națională, a denumirilor geografice: "...trebuie să concurăm pe toate căile, spre a face să se cunoască Țara noastră" (p. 304), pentru care propune "răspândirea cu profuziune a publicațiilor relative la dânsa" cum este conferința lui de Martonne *La nouvelle Roumanie dans la nouvelle Europe* sau cea a generalului Burileanu *Izvoarele de energie și situația geografică a diferitelor industrii în România* ș.a.

Hepites pledează pentru ca în scrierea numelor geografice să se aplice principiile: "...în interiorul unui stat, dânsul e suveran să hotărască numele fiecărei localități... Aceste numiri cu ortografia lor vor fi adoptate, fără nici o modificare, oricare ar fi idioma în care se întrebuițează (op. cit., p. 313).

Și concluzionează spunând "...noi Românii, în orice limbă am vorbi sau am scrie, să întrebuițăm, când e vorba de localitățile din România... numai numirea românească, repet în orice ne-am exprima sau scrie. Nu vom schimonosi prin urmare numirile românești spre a le

transforma după pronunția în cutare sau cutare limbă”...

Tot aici cităm și articolul *Regele Carol I și Societatea Regală de Geografie*, reprezentând alocuțiunea sa la prima adunare generală a Societății după decesul Regelui, cel ce a fost inițiatorul, organizatorul, președintele și protectorul acestei Societăți din 1875, din care spicuim:

“Înaltul îndemn ce a dat acum 40 de ani pentru înființarea SRG, viul și constantul interes ce a purtat lucrărilor Societății în fruntea căreia a fost pus în locul de Președinte efectiv al ei, încurajarea morală și materială ce în tot timpul a dat-o Societății noastre și în fine, grija, mai mult decât părintească ce a avut de viitorul Societății ce a creat, înscriind în luminatul său testament legatul de 300.000 lei în favoarea Societății noastre, sunt atâtea fapte ce dau dovada cea mai palpabilă de deosebită grijă ce neconținut a avut respectatul și regretatul nostru președinte pentru progresul cât mai mare al Societății Române de Geografie pentru a scoate țara din regiunea necunoscutului, așa cum însuși Domnitorul Carol I se exprima în cea dintâi cuvântare ce a ținut la 27 iunie 1875, adică atunci când societatea noastră a luat ființă”(BSRRG, XXXV/1914, p. VI).

Și mai departe, făcând referiri la această cuvântare relevă că este o adevărată “programă”... care “poate servi încă mulți ani d’aci înainte pentru cercetările Societății noastre”.

Alăturăm la aceste prezentări, aniversări ale unor Societăți similare (din Paris, New York, Cairo, Praga, Brisbane, etc.), comemorări ale unor personalități științifice, ca Iulius von Hann, meteorolog; din Viena, Hermann Wagner, profesor din Göttingen, centenarul nașterii lui Livingstone, geografia în opera lui Dante și multe altele care dovedesc erudiția sa și dorința de a trezi interesul pentru geografie, de a lărgi orizontul geografic tuturor cititorilor acestui Buletin.

Hepites și învățământul geografic

Deși nu a fost de formație geograf, Hepites, în calitate de vicepreședinte al Societății, a militat continuu pentru învățământul geografic de calitate, care, alături de istorie, să contribuie la educația patriotică a școlarilor. În acest sens promovează excursiile școlare pe care le prezintă cu toată căldura în rubricile Buletinului (ex. *Excursiunea Liceului Radu Greceanu din Slatina în Munții Lotrului*, de Traian Biju, Slatina, 1915).

Este plin de satisfacție când află că Societatea literară *Tinerimea Română* introduce la concursurile școlare din 1914 ca obiect de examen și geografia și în numele SRRG se oferă să dea ca premii câte un exemplar din *Marele Dicționar Geografic al României* în câte 5 volume, tuturor concurenților care au obținut la această materie locul I.

Pe de altă parte, în cadrul concursurilor școlare de geografie inițiate de SRRG, încă de la primele ei

începuturi, îl găsim pe Hepites după 1914, nu numai ca organizator care se preocupă de elaborarea programei de concurs (BSRRG, XXXVI, pp. 847) dar chiar și în comisiile pentru aceste concursuri, în calitate de președinte, alături de Arghirescu, Mehedinți, Vâlsan, oferind de asemenea, din partea Societății, diplome, premii în cărți de interes geografic și bani.

În paralel cu acestea face în Buletinul SRRG prezentări de manuale școlare, subliniind calitățile acestora. Referindu-se la *Geografia pentru clasa I secundară* (ed. IV, 1916) și la *Geografia continentelor fără Europa* (ed. I, 1916) de același autor, Petru Zaharescu, Hepites arată:

“Ambele cărți sunt întocmite în chip rațional după programele în vigoare; prin numeroasele ilustrații și hărți, unele colorate, autorul întrebuițează foarte lăudabila metodă de a pune la îndemâna școlarilor, afară de text, icoane care să arate ochilor despre ceea ce vorbește și poate că nici o altă disciplină ca geografia n-are trebuință de mai multe reprezentări grafice” (BSRRG, XXXVIII/1919, p. 273).

Hepites ca vicepreședinte al SRRG

Așa după cum am amintit, Hepites este ales ca vicepreședinte al SRRG în ședința comitetului acesteia din 18 aprilie/1 mai 1914, alături de generalul Barozzi.

În această calitate pune în aplicare numeroase măsuri organizatorice, pentru care face *Expunere de motive pentru modificarea unor articole din Statutele Societății* în cadrul ședințelor de comitet.

Astfel, propune modificarea numelui Societății din *Societatea Geografică Română*, în *Societatea Regală Română de Geografie* (BSRRG, XXIV/1912, p. 188). De asemenea, propune ca Regele României să fie *Președintele și Protectorul ei recunoscut prin statut* (XXV/1914, p. 324): “Pentru a stabili în chip definitiv asupra Președinției Societății, Comitetul adoptând un articol din Statutele Academiei Române, vă propune ca în Statutele Societății, să se înscrie un nou articol (nr. 6, n.n.), prin care, M. S. Regele României să fie Președintele și Protectorul Societății” (BSRRG, XXXV/1914, pp. 323-324 și XL/1921, p. 473), așa cum de altfel, Domnitorul Carol I se autointitulase încă de la înființarea Societății în 1875.

Cu privire la *structura membrilor societății* propune următoarele categorii: *membri activi, membri de onoare, membri corespondenți și membri donatori* (se scot membri titulari care sunt tot membri activi), iar din 11 XII 1920 să fie numit prin statut și un *președinte de onoare al Societății* (pe lângă Rege, care este *Președintele și Protectorul ei*), în cazul de față fiind vorba despre Regina Maria pentru “nemărginita Sa activitate în favoarea frumoasei și bogatei noastre patrii, așa cum a făcut-o în splendida Sa *Țara Mea*” (BSRRG, XXXIX/1920, pp. 391, 427 și 430).

Cu privire la *Structura Societății*, Hepites face propunerea de a stipula în Statut, dreptul Comitetului de

a înființa *noi secțiuni* cum ar fi Secțiunea Didactică, Secțiunea Geografică Militară sau Secțiunea de Geografie Comercială, pe lângă cele trei în funcțiune: de Geografie Matematică, de Geografie Fizică și de Etnologie și concomitent cu aceasta propune regulamente de funcționare pentru fiecare.

În același timp se preocupă de atragerea de *noi membri în rândurile* Societății respectând statutul în vigoare. Și dacă la venirea sa ca vicepreședinte, Societatea număra doar 570 membri, până la sfârșitul anului 1914, aceștia totalizau 651 (BSRRG, XXXV/1915, p. 387), iar la finele anului decesului său (1922), aceștia ajunseseră la 2490 membri activi, marea majoritate prin preocuparea neobosită a lui Hepites (BSRRG, XLI/1922, p. 272).

Din rubrica *Actele Societății și Finanțele* publicate cu regularitate în BSRRG, rezultă numeroase alte acțiuni inițiate de Hepites pentru bunul mers al Societății, din care nu lipsesc preocuparea pentru *noi regulamente de corectare a statutelor sau reglementare a surselor de venituri și cheltuieli, de inițiere a unor lucrări, ca și o vastă corespondență* pe care o întreține cu personalități marcante ale timpului din țară și de peste hotare, care erau în același timp și membri de onoare ai Societății, fapt ce a contribuit mult la ridicarea prestigiului acesteia pe plan mondial.

Hepites și activitatea de redacție

La scurt timp după ce este ales ca membru în *Comitetul de redacție al BSRRG* (1 mai 1914), Hepites este propus ca președinte al acestuia (19 iunie 1915). Pentru buna lui funcționare, Hepites propune un *Regulament de funcționare și publicare a Buletinului Societății* (BSRRG, XXXVI/1915, pp. 850-851, XL/1921 pp. 485-487).

În această funcție s-a preocupat de bunul mers al buletinului, de alcătuirea sumarului, care cuprindea două părți: *una științifică* cu mai multe rubrici: *Conferințe, memorii, lucrări, rapoarte, Fapte, cronică, notițe, informațiuni, Recenziuni* și a doua, cu *Actele Societății și Finanțele*.

Totodată, Buletinul mai cuprindea: *lista anuală a membrilor Societății, lista donatorilor de cărți și titlurile acestora pentru Biblioteca Societății, bibliografia*

centralizată pe autori cu ocazia apariției a 35 de tomuri (1875-1914), (BSRRG, XXXV/1914, pp. 389-419) și a 40 de tomuri (1875-1921), (BSRRG, XI/1921, pp. 536-564) a Buletinului Societății de Geografie, realizate personal de Hepites după toate regulile în vigoare, publicațiile Societății, iar uneori, *partenerii de schimb ai publicațiilor* și toate acestea numai prin preocuparea continuă și dăruirea cu care a înțeles Hepites să slujească geografia până în ultimele momente ale vieții sale.

S-a stins din viață în orașul său natal, Brăila, la 15/18 septembrie 1922.

La adunarea de doliu, G. Gorciu, membru al conducerii SRRG spunea (BSRRG, XLI/1922, pp. 256-257):

"Cu moartea lui Ștefan C. Hepites dispăre din mijlocul nostru o minte luminată, o viață devotată muncii științifice până în ultima clipă, un suflet nobil și pătruns de simțul datoriei împlinite, un pionier care prin activitatea lui fecundă a pus cele dintâi baze solide studiilor meteorologice și climatologice în țara noastră..."

Și mai departe: *"puterea lui de muncă s-a manifestat și la alte instituții culturale... Ca membru în Comitetul SRRG și mai târziu ca vicepreședinte, a condus cu mult zel și pricepere activitatea ei. Timp de 45 de ani a fost membru al Societății Geografice, iar în ultimii 10 ani, colaboratorul cel mai neobosit în organizarea acestei Societăți, atât de folositoare pentru popularizarea cunoștințelor geografice în țara noastră. Ultimele numere din Buletinul Societății sunt pline de articole semnate cu numele său... Lui, în special, datorează dânsa creșterea cea atât de mare a numărului membrilor săi, cum nu mai are altă societate culturală la noi".*

Și citând cuvintele unui prieten al lui Ștefan Hepites, Dr. C. I. Istrati, adaugă:

"Tot trecutul tău e corect, demn și încărcat cu fapte bune! Ura, cărtirea josnică, invidia, intriga nu le-ai cultivat. Ai avut un ideal, l-ai urmat drept, cinstit și cu perseverență. E natural să culegi fructele: stimă, iubire și recunoștință..."

Toate cele prezentate conturează portretul "geografic" al lui Hepites, cel ce a prefăcut geografia românească cu mult înaintea afirmării marilor geografi români, cu multă dăruire, căci în știință nu este de ajuns numai erudiție, mai este necesară și iubire!

Bibliografie

- Bogdan, Octavia (1977), *Simpozionul 125 de ani de la nașterea lui Hepites*, SCGGG - Geogr., XXIV, pp. 136-137
- Bogdan, Octavia (1981), *Ștefan Hepites (1851-1922), 130 de ani de la nașterea sa*, Terra, XVI (XXXIII), pp. 32-35
- Bogdan, Octavia (1984), *100 de ani de meteorologie românească*, SCGGG - Geogr., XXXI, pp. 3-7

- Gorcium, C. (1922), *Șt. Hepites (1861-1922)*, BSRRG, XLI, pp. 256-257
- Gugiuman I. (1973), *Ștefan Hepites - organizatorul Institutului Meteorologic din România, primul climatolog român*, Terra, 3, pp. 64-65
- Mihăilescu, V (1957), *O schiță de hartă topoclimatologică a R.P.R.*, BSSGG, II, 3-4, pp. 605-616

- Mihăilescu, V (1976), *Ștefan C. Hepites (1851-1922)*, SCGGG-Geogr., XXIII, pp. 107-109
- Hepites, Ștefan (1900), *Régime pluviométrique de Roumanie*, MAICD, I.M., Imprimerie de la Cour Royale, București, 75 p.
- Hepites, Ștefan (1900), *Album climatologique de la Roumanie*, MAICD., I.M., Imprimerie de la Cour Royale, București, 25 planșe

- Hepites, Ștefan (1921), *Asupra numelor geografice și alte chestiuni*, BSRRG, XL, pp. 302-323
- * * * (1876-1922), BSRRG, I-XLI, SRG, București
- * * * (1964), Ștefan C. Hepites, 1851-1922. *Biobibliografie*, Biblioteca Academiei Române, Editura Academiei, București, 145 p

* * * *Analele Brăilei*, serie nouă, an II, nr.2, Brăila, 1996, 618 pag., 65 figuri, 1 tabel.

Seria nouă a acestui periodic apare sub egida Muzeului Brăilei. Materialele ce au fost cuprinse în acest masiv volum, au fost grupate în 3 secțiuni: 1.Brăila-mozaic etnic, 2. Zilele Panait Istrati și 3. Studii, Note, Recenzii.

În partea I, consacrată naționalităților care s-au statornicit de-a lungul timpului în Brăila, sunt adunate 13 studii, elaborate atât de autori români, cât și de specialiști de peste hotare. Semnalăm, în primul rând materialele consacrate relațiilor româno-albaneze. Astfel, isoricul Nicolae Ciachir, pe un număr sporit de pagini prezintă "Rolul Brăilei în epoca de regenerare a poporului albanez în perioada 1829-1912", apoi M.Dobrescu ni-l descrie pe brăileanul Naum Vechilargi, corifeu al renașterii naționale albaneze, iar Gelcu Maksutovici face o importantă sinteză pe tema diasporei albaneze din România. Nici relațiile româno-turce nu sunt uitate, astfel că N.Kemal Karahasan ne înfățișează rolul, locul și importanța Brăilei în istoriografia turcă contemporană, iar aspectele pregnante ale raporturilor româno-bulgare, rezultă și din valoroasele studii consacrate rolului României în luptele poporului bulgar pentru eliberare națională între 1859 - 1878 (de Gh. Barbolov), apoi o

caracterizare a coloniei emigranților bulgari din Brăila și activitatea ei până în anul 1878. M.Ionescu face și o scurtă trecere în revistă a școlilor grecești la Brăila la sfârșitul secolului al XIX-lea, iar M. Vanku arată că Dunărea a fost o punte de colaborare între Serbia și România în timpul principilor Mihail Obrenovici și A.I.Cuza.

Rubrica de studii și note, cuprinde valoroase contribuții referitoare la: inventatorul de notorietate internațională M.Grossu-Viziru, originar din satul brăilean Viziru, apoi la regimul proprietății funciare în județul Brăila în a doua jumătate a secolului XIX și începutul secolului XX. Câteva pagini cuprind și bogate informații referitoare la evreii din acest oraș dunărean. N. Onea face și o analiză avifaunei din regiunea iezערului Dobrele din Insula Mică a Brăilei, iar G. Cloșcă are un articol de etnografie consacrat motivelor decorative de inspirație orientală de pe scoarțele din zona Brăilei.

Ca o curiozitate amintim că volumul conține și un valoros catalog al ștampilelor postale folosite în localitățile județului Brăila până în anul 1989.

Sorin Geacu

* * * *Tulucești. Carte pentru tinerii de azi și de mâine*. Edit. Porto-Franco, Galați, 1997, 224 pag., 51 foto, 21 tabele, 9 hărți, 7 schițe.

Coordonată de Amelian Chirilă, cartea satului Tulucești, aflat la 12 km nord de Galați, pe șoseaua spre Bârlad, cuprinde 21 capitole nu prea mari ca întindere. Cele 3 sate ale comunei (Tulucești, Șivița și Tătarca) se află situate la contactul Câmpiei Covurluiului cu lunca Prutului și sunt atestate documentar astfel: Tulucești la 11 aprilie 1552, Tătarca la 29 aprilie 1552 iar Șivița la 3 aprilie 1588. S-au deosebit, în funcție de relief 3 "mahalale" în satul Tulucești: din jos (satul vechi) și de sus (Tuluceștii Noi), alături de care este și mahalaua Iepureni, înființată în anul 1877. În satul Șivița se deosebesc două cartiere: Podiș și Vale. Se face și o trecere în revistă a datelor istorice, administrative, demografice, urmărindu-se și implicarea localnicilor în evenimentele majore din istoria țării.

De pe urma reformelor agrare au beneficiat numeroși săteni din satele comunei, expropriindu-se în 1864 aproape 3000 ha din moșia Tulucești, care aparținea mănăstirii Galata din Iași, apoi în 1921 s-au expropriat peste 1200 ha, iar în 1945 se expropriază 343 ha. Amintim că în anii 1947-1948 se fac aici primele amenajări antierozionale.

Caracterizarea geografică a comunei este fericit îmbinată cu date de etnografie, folclor, alături de care sunt capitole speciale destinate prezentării agriculturii, învățământului, culturii, comerțului, economiei etc.

Bogat ilustrată, cartea este interesantă și bine documentată.

Sorin Geacu

RELATII ȘTIINȚIFICE ÎN DOMENIUL GEOGRAFIEI ÎNTRE ROMÂNIA ȘI GERMANIA

Mircea Buza, *Institutul de Geografie al Academiei Române, București*

Scientific geographical relations between Romania and Germany. They date back to the end of the 19th century and the beginning of the 20th. Nevertheless, long before that time (ever since the 15th cent.), Transylvanian Saxons and Germans and Romanians humanists and chroniclers, who did publish works and maps of Transylvania and Walachia in particular, the two Romania Principalities. An outstanding author in the field was the scholarly Moldavian ruler Prince Dimitrie Cantemir (1673-1723), a member of the Berlin Academy of Sciences who, on request from that institution, wrote *Descriptio Moldaviae*, a work to which a first map of Moldavia was appended. The work was later translated into German and published in three successive editions. In order to improve their knowledge, some Romanian geographers would extend their education at some of the main universities from Germany and France. Back home they took up the teaching profession, laying the basis of modern academic education in Romania. They also spread valuable scientific geographical information through the journals they edited and the work they printed. Other Romanian and Transylvanian Saxon geographers, who had continued their studies in Germany, published several articles and reviews in prestigious German journals, or in some occasional volumes. Several bilateral collaboration projects have been concluded over the past few years between the Bucharest Institute of Geography and the geography faculties from Romania, on the one hand, and similar institutions from Germany, on the other hand. Renowned German geographers learned in Romania, and more recently, several university professors supervised student groups' field work. They published a series of articles and special volumes about Romania, contributing thereby to a detailed knowledge of Romania's geography in Germany. Besides, permanent exchanges of geographical publications (books, journals, atlases) between profile institutions from the two countries have been going on, with Germany holding pride of place. The paper further presents in brief four major aspects of these relations: 1) Romanian geographers who extended their studies in Germany; 2) Romanian and Transylvanian Saxon geographers who published articles and works in Germany; 3) German geographers who visited Romania and wrote about this country, and 4) Exchanges of geographical publications between Romania and Germany.

Cuvinte cheie: relații științifice, publicații, România, Germania

Legăturile științifice în domeniul geografiei între România și Germania sunt relativ recente, datând de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Izolat, au existat însă, cu mult înainte, umaniști și cronicari germani și sași care au publicat lucrări și hărți, cu precădere despre cele două principate românești Transilvania și Valahia, ca *Nikolaus Cusanus* (1401-1464), *Hieronymus Münster* (1437-1508), *Sebastian Münster* (1489 - 1552), *Georg von Reichersdorffer* (1495-1554), *Johannes Honterus* (1498-1549), *David Fröhlich* (1595 - 1684), *Martin Opitz* (1597 - 1639), *Laurentius Toppelinius* (1641-1670), *Johannes Tröster* (mort în 1670) etc.

Cel mai cunoscut în acest sens a fost eruditul domn al Moldovei *Dimitrie Cantemir* (1673 - 1723), membru al Academiei de Științe din Berlin, care a scris, la cererea acestei academii, lucrarea *Descriptio Moldaviae*, însoțită de prima hartă a Moldovei. Această carte a fost publicată și în limba germană în mai multe ediții sub titlul *Beschreibung der Moldau*, la Hamburg în 1769 și 1770, precum și sub titlul *Historisch-geographische und*

politische Beschreibung der Moldau, la Frankfurt am Main și Leipzig în 1771.

Odată cu dezvoltarea geografiei ca știință de sine stătătoare și cu înființarea de catedre de geografie la universitățile europene, mai ales prin impunerea unor mari personalități ca *Alexander von Humboldt* (1769 - 1859), *Carl Ritter* (1779 - 1859), *Ferdinand von Richthofen* (1833 - 1905), *Friedrich Ratzel* (1844 - 1904), *Paul Vidal de la Blache* (1845 - 1918), *Emmanuel de Martonne* (1873 - 1955) ș.a. are loc și o înfipare și afirmare a geografiei românești.

Pentru a-și îmbogăți cunoștințele, o parte din geografii români au studiat la unele din cele mai importante universități din Germania și Franța. Întorși în țară, ei au devenit profesori universitari, punând astfel bazele învățământului românesc modern. Totodată, ei au răspândit cunoștințele de geografie prin înființarea unor publicații sau prin tipărirea unor lucrări științifice valoroase. Alți geografi români sau sași, care nu și-au perfecționat studiile în Germania, au publicat a serie de articole și lucrări în reviste germane de prestigiu sau în

unele volume ocazionale. Pe de altă parte, între Institutul de Geografie din București și facultățile de geografie din România și instituții similare din Germania s-au încheiat în ultimii ani colaborări bilaterale, realizându-se proiecte comune de cercetare.

În același timp, o serie de geografi germani de renume au efectuat studii în România, iar recent mulți profesori universitari au condus grupuri de studenți, în cadrul stagiilor de practică. Ei au publicat articole și chiar volume speciale despre România, contribuind astfel la cunoașterea amănunțită a geografiei României în Germania. La acestea se adaugă schimburi permanente de publicații geografice dintre institutele de profil din România și Germania, respectiv cărți, reviste și atlase, în cadrul cărora, Germania ocupă primul loc.

Patru aspecte principale caracterizează relațiile științifice în domeniul geografiei, și anume:

1. Geografi români care și-au perfecționat studiile în Germania

Simion Mehedinți (1868-1962), fondatorul școlii geografice românești, a fost profesor la prima catedră de geografie a Universității din București (1900 - 1938), director al Anuarului de Geografie și Antropogeografie (1910 - 1914), președintele comitetului de redacție al Buletinului Societății Regale Române de Geografie (1921 - 1942) și vicepreședinte al Societății Regale Române de Geografie (1932 - 1942). În anul 1908 devine membru corespondent al Academiei Române, iar din 1915 membru titular.

Obținând o bursă de studiu, în anul 1893, Simion Mehedinți pleacă la Paris, iar în anul următor merge la Berlin, unde audiază cursurile și ia parte la seminariile vestitului explorator Ferdinand von Richthofen, care studiasse și munții vulcanici din Transilvania. În continuare merge la Leipzig, unde și-a trecut, la profesorul Friedrich Ratzel, teza de doctorat intitulată *Über die kartographische Induktion*, în anul 1899, cu calificativul *magna cum laude*.

George Vâlsan (1885 - 1935), după susținerea tezei de doctorat în 1915, a deținut succesiv funcția de profesor la universitățile din Iași (1916 - 1918), Cluj (1919 - 1928) și București (1929 - 1935). A fost ales membru al Academiei Române în 1920 și vicepreședinte al secțiilor de Geografie fizică la congresul internațional de la Paris (1931) și la cel de Geografia peisajului de la Varșovia (1934).

În anul 1911 este trimis la Berlin ca bursier al Societății Regale Române de Geografie, unde timp de doi ani frecventează cursurile, și seminariile profesorului Albrecht Penck și cele de etnografie ale lui Felix von Luschan. Își continuă apoi perfecționarea la Paris în perioada 1913 - 1914 cu profesorul Emmanuel de Martonne.

Constantin Brătescu (1882 - 1945) a fost profesor și

decan la Universitatea din Cernăuți (1924 - 1938) și apoi profesor la Universitatea din București (1938 - 1945). În 1919 devine membru corespondent al Academiei Române, iar în 1920 înființează revistele "Arhiva Dobrogei" și "Analele Dobrogei" și conduce "Societatea Culturală Dobrogeană" din Constanța.

După absolvirea facultății, în anul 1906, cunoscând bine limba germană, a tradus o serie de capitole din opera *Ansichten der Natur* a lui Alexander von Humboldt, pe care le-a publicat în 1907. În anul 1910 a fost trimis la specializare în Germania, unde urmează doi ani cursurile de etnografie și antropogeografie ale profesorilor Felix von Luschan și Karl Weule de la Universitatea din Leipzig. Atras însă de geografia fizică, în 1912 se înscrie la Universitatea din Berlin, unde audiază cursurile de geomorfologie ale profesorului Albrecht Penck.

Alexandru Dimitrescu-Aldem (1880 - 1917) a fost la început asistent la seminarul de geografie al Universității din București, fiind colaborator al profesorului Simion Mehedinți și apoi profesor la Liceul "Sfântul Sava" din București. În anul 1906 i se aprobă o bursă de studii în Germania, astfel că urmează trei ani cursurile universităților din Berlin și Göttingen. Aici are ca profesori pe Albrecht Penck, Branka și Wagner.

În timpul studiilor la Berlin, în anul 1908, a publicat lucrarea *Die Bevölkerungsdichte der Moldau*, iar în 1911 articolul *Über die Alluvialterrassen*. Doctoratul și l-a dat la Berlin în 1911 cu lucrarea *Die untere Donau zwischen Turnu Severin und Brăila. Geomorphologische Betrachtungen*, la profesorul Albrecht Penck.

Nicolae Orghidan (1881 - 1967) a fost profesor la liceele din Constanța, Craiova, Brașov și București, până în anul 1945, când s-a dedicat exclusiv cercetării științifice. După trei ani de la absolvirea facultății, în 1908, își completează pregătirea geografică timp de două semestre la Universitatea din Leipzig, iar în anul 1909 își susține examenul de capacitate la profesorul Simion Mehedinți. Lui îi revine meritul de-a fi făcut cunoscute cititorilor români în 1914, la Craiova, pagini din lucrarea *Ansichten der Natur* a lui Alexander von Humboldt.

Ștefan Popescu (1863 - 1911) a fost primul profesor de geografie la Universitatea din Iași, începând din anul 1904. După obținerea licenței, în 1889, el face o serie de călătorii de studii în Germania, Franța și Anglia. În Germania, în special, se oprește mai mult timp, urmând cursurile profesorului Friedrich Ratzel de la Universitatea din Leipzig, la care își susține doctoratul în 1903 cu lucrarea *Beiträge zur Entstehungsgeschichte des Oltales*.

Nicolae Gheorghiu (1886 - 1966) a fost conferențiar la Facultatea de Geografie din București, remarcându-se în special prin elaborarea de manuale de geografie pentru licee și de atlase geografice școlare, ultimul fiind publicat în anul 1995. În vederea aprofundării studiilor, între anii 1911 și 1913, el urmează cursurile profesorului Albrecht Penck de la Universitatea din Berlin.

Fig. 1 Coperta interioară a lucrării *Descriptio Moldaviae* de Dimitrie Cantemir (1673 - 1723), tradusă în limba germană sub numele *Beschreibung der Moldau* și publicată la Frankfurt am Main și Leipzig în 1771.

- Inside cover of the work *Descriptio Moldaviae* by Dimitrie Cantemir (1673 - 1723), translated into German under the title *Bescheibung der Moldau* and published in Frankfurt am Main and Leipzig in 1771.

Fig. 2 Diploma de membru de onoare pentru profesorul Simion Mehedinți (1868 - 1962), care i-a fost acordată de Societatea de Geografie din Berlin la 19 februarie 1941.

- *Honorary Member Diploma of Professor Simion Mehedinți (1868 - 1962), awarded by the Berlin Geographical Society on February 19-th, 1941.*

Marin Popescu-Spineni (1900 - 1997) a fost profesor și director la Liceul "Mihai Viteazul" din București, conferențiar la Facultatea de Geografie din București, iar apoi, cu domiciliu obligator, profesor la școlile din Ciolpani, Comana și Sintești. În anii 1937 și 1938 a fost bursier al Fundației Alexander von Humboldt la Universitatea din Berlin. În anul 1936 își susține teza de doctorat *România în istoria cartografiei până la anul 1600*, fiind primul specialist român în probleme de istorie a geografiei și cartografiei. Lucrarea apare doi ani mai târziu în 1938, în două volume, și se reeditează la București în 1978. În anul 1987 ea este tipărită și în limba germană la Wiesbaden, cu titlul *Rumänien in seinen geographischen und kartographischen Quellen. Vom Altertum bis an die Schwelle unseres Jahrhunderts*, fiind dedicată marelui om de știință și geograf Alexander von Humboldt.

Alt geograf român, care și-a perfecționat studiile în Germania cu sprijinul Fundației Alexander von Humboldt, înainte de cel de-al II-lea Război Mondial, a fost **Vasile Tulescu**, despre care din păcate nu dispunem de informații, dar se știe că a rămas în Germania. Au urmat apoi cercetătorii științifici **Adrian Caranfil** de la Institutul de Geografie din București, care a studiat la München în anii 1971 - 1972 și s-a stabilit ulterior în Germania, și **Mircea Buza**, care a efectuat mai multe stagii de specializare la Universitatea din Bonn, inițial sub îndrumarea profesorului Carl Troll în 1975, iar apoi periodic, între 1991 și 1997, sub conducerea profesorului Wilhelm Lauer, având ca temă de studiu aprofundarea cercetărilor geocologice și geomorfologice.

În același timp au beneficiat de burse DAAD (Deutscher Akademischer Austauschdienst) trei cercetători științifici de la Institutul de Geografie, și anume: **Petre Gâștescu**, care a studiat câteva luni în anii 1971- 1972 la Institutul de Cercetări Marine din Kiel, **Ion Iordan**, în anul 1990, la Universitatea din Göttingen și **Dan Bălțeanu**, în anul 1997, la Institutul de Geografie Regională din Leipzig. La aceștia se adaugă **Iuliana Armaș**, de la Facultatea de Geografie din București, care a studiat în anii 1993 - 1994 și 1996 la Universitatea din Köln.

Deosebit de utilă a fost și vizita de documentare oferită tot de DAAD (Serviciul German de Schimburi Academice) unui grup de șase geografi de la Institutul de Geografie, format din **Lucian Badea**, **Ion Băcănar**, **Șerban Dragomirescu**, **Petre Gâștescu**, **Ion Iordan** și **Gheorghe Niculescu** în anul 1971 la Stațiunea de Cercetări Geografice de la Eschwege a Universității Libere din Berlin. Cu această ocazie a fost organizată o excursie de studii condusă de profesorul Wilfried Wöhlke, care s-a desfășurat din nordul landului Schleswig-Holstein și din insulele Frisice până la München în Bavaria.

Începând din anul 1970 Universitatea din Iași a fost înfrățită cu Universitatea din Jena, iar din 1975 cu cea din Freiburg i. Br., efectuându-se schimburi reciproce. În cadrul acestora au făcut vizite de studiu profesorii **Ion Sârcu** și **Ion Donisă** la Jena și **Alexandru Ungureanu** și cercetătorul **Virgil Apopel** la Freiburg i. Br. Schimburi de

experiență au efectuat și geografi clujeni, între care îi menționăm pe **Ion Mac** în 1971 la München, urmat de **Petru Tudoran**, **Grigor Pop**, **Vasile Surd** între 1975-1980 la Tübingen și Würzburg, **Wilfried Schreiber** între 1994-1997 la München, Leipzig și Augsburg și de **Jozsef Benedek** în 1995 la Tübingen. În anul 1980 cercetătorul **Ovidiu Toma** de la Institutul de Geografie din București a plecat în Germania, continuându-și activitatea la Universitatea din Nürnberg, dar la scurt timp s-a îmbolnăvit și a decedat.

De curând, în anul 1994, cercetătorii științifici **Lucian Dobraca** de la Institutul de Geografie al Academiei Române din București și **Jozsef Benedek** de la filiala din Cluj-Napoca a Academiei Române au efectuat un stagiu de documentare sub îndrumarea profesorului Frankdieter Grimm la Institutul de Geografie Regională din Leipzig, ambii beneficiind de burse oferite de Ministerul pentru Știință și Cultură al landului Sachsen-Anhalt.

2. Geografi români și sași care au publicat lucrări sau au prezentat comunicări în Germania

Deși nu au avut ocazia să studieze în Germania, o serie de geografi din România au publicat articole și lucrări ample în revistele de specialitate germane sau în volume ocazionale, între care îi menționăm pe cei mai cunoscuți:

Heinrich Wachner, profesor de geografie la Liceul German din Brașov, a publicat în anul 1929 un articol despre Carpații Meridionali în revista "Zeitschrift für Gletscherkunde" din Berlin. În anii 1930 - 1931 publică trei fascicule intitulate *Rumänien* în revista "Handbuch der geographischen Wissenschaft", editată de Akademische Verlagsgesellschaft Athenaion din Potsdam, iar în 1938 tot un articol despre România în "Geographisches Jahrbuch" din Gotha.

După război, în anul 1960, profesorul **Ion Șandru** de la Universitatea din Iași a publicat un articol în revista "Geographische Berichte" din Berlin, **Tiberiu Morariu** și **Virgil Gârbacea** de la Universitatea din Cluj două articole în revista "Petermanns Geographische Mitteilungen" din Gotha, **Vintilă Mihăilescu**, **Constantin Herbst** și **Ion Băcănar** din București, precum și **Ion Gugliuman** de la Universitatea din Iași, în 1980, câte un material în aceeași revistă.

Beneficiind de sprijinul direct al profesorului Wolf Tietze, care a funcționat mulți ani ca editor executiv al revistelor internaționale "Geoforum" și "GeoJournal", dar care au apărut în Germania, două numere au fost dedicate în întregime României, iar în altele au apărut articole de geografi români. Astfel, în "Geoforum" din 1974, au fost publicate 10 materiale cu ocazia aniversării Centenarului Societății Române de Geografie, semnate de **Ion Șandru**, **Grigore Posea**, **Ion Velcea**, **Ioan Pișotă**, **Petre Gâștescu**, **Nicolae Ciovică**, **Iulia Pătăchie**, **Vasile Cucu**, **Claudiu Giurcăneanu**, **Ioana Ștefănescu**, **Constantin Herbst**, **Eugen Molnar**, **Nicolae Caloianu**, **Nicolae Al. Rădulescu**, **Anton Năstase**, **Victor Sficlea**, **Maria Stănescu** și **Aurel Popescu**. Ulterior, în "GeoJournal" din 1993, sub titlul *Geography in the New Romania* s-au publicat opt articole elaborate de **Cristina**

Mulcă, Ana Popova-Cucu, Șerban Dragomirescu, Claudia Popescu, Ioan Ianoș, Petre Gâșescu, Nicolae Mulcă și David Turnock. Sporadic, tot în "GeoJournal", în anul 1993, **Ion Zăvoianu** a publicat un material privind resursele de apă ale României și utilizarea lor, în 1994 **Mircea Buza** și **Ioan Ianoș** un articol privind învățământul și publicațiile în limbile minorităților naționale din România, în 1996 **Cristina Mulcă** și **Ion Zăvoianu** despre consecințele ecologice ale privatizării și agricultura României, iar în 1997 **Mircea Buza** despre harta geomorfologică generală a României la scara 1:25.000, foaia Zlatna. O serie de materiale interesante au apărut și în publicația "Südosteuropa Aktuell" din 1995 și 1996, având ca autori pe **Ioan Ianoș, Grigor Pop, Pompei Cocean, Vasile Surd, Mihai Apetrei și Alexandru Ungureanu.**

Alți geografi clujeni, profesorul **Ion Mac**, a publicat un articol despre alunecările masive de teren din Depresiunea Transilvaniei, care au avut loc în anul 1970, în 1974 în revista "Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften" din Göttingen, cercetătorul științific **Wilfried Schreiber** de la Filiala Academiei Române din Cluj-Napoca, în 1993, un amplu material privind evoluția demografică a minorității germane din România în "Südosteuropa Mitteilungen" din München, **Ionel Haidu** de la Facultatea de Geografie, un articol despre resursele de apă din România, în 1991, la Wiesbaden, iar **Jozsef Benedek**, în 1966 despre probleme de organizarea spațiului în România după schimbările din 1989 în "Tübinger Geographische Schriften".

În urma Simpozionului privind Experimentele de Teren în Geomorfologie, desfășurat în România în 1983, organizat sub egida U.I.G., s-a publicat în anul 1986 la Stuttgart volumul "Supplement-Band 58" al periodicului "Zeitschrift für Geomorphologie", în care au contribuții semnificative privind procesele geomorfologice din România **Dan Băleanu, Vasile Sencu, Nicolae Popescu, Virgil Surdeanu, Pompiliu Miță, Ion Ioniță și Valentin Teodorescu.** În aceeași revistă, în anul 1988, **Herbert Horedt** publică un articol privind formațiunile de pe versanții din Carpații Meridionali, iar în anul 1987 alt articol despre regionarea Carpaților Meridionali efectuată cu ajutorul imaginilor Landsat în "Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde" din Köln.

Materiale abundente și valoroase au apărut în ultimele decenii despre Transilvania, având ca autori sași stabiliți în Germania, care activează în cadrul "Cercului de Studii Transilvane" (Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde) de la Heidelberg. Între aceștia se remarcă **Ernst Wagner**, care a publicat cel mai cuprinzător dicționar istoric și-statistic al Transilvaniei în anul 1977, în seria "Studia Transilvanica", la Köln și **Hans-Heinz Heltmann și Gustav Servatius**, care au publicat în 1991 un articol privind unitățile naturale ale Transilvaniei în "Siebenbürgische Archiv" la Köln, precum și un amplu ghid turistic, bogat ilustrat, al Transilvaniei în 1993 la Würzburg.

De un interes deosebit se dovedește și proiectatul *Atlas istoric și etnografic al Transilvaniei* (Historisch-

landeskundlicher Atlas von Siebenbürgen), care va fi editat de Cercul de Studii Transilvane din Heidelberg, în colaborare cu **Wilfried Heller** și **Hartmut Asche** de la Universitatea din Potsdam, precum și cu **Otto Mittelstrass**. În seria lucrărilor pregătitoare acestui atlas **Otto Mittelstrass** a întocmit și publicat la Heidelberg în 1992 *Repertoriul localităților* (Ortsnamenbuch), iar în 1993 *Distribuția topografică a localităților* (Topographie der Ortschaften), precum și în colaborare cu **Christian Hermann** și **Klaus Niedermair Hârțile generale** (Übersichtskarten) la scara 1: 600.000 privind hipsometria, unitățile de relief și împărțirea administrativă din anii 1810 și 1970.

Recent, în 1996, **Hans Meschendorfer** și **Otto Mittelstrass** au editat volumul *Transilvania în hărți istorice* (Siebenbürgen auf alten Karten), în care sunt reprezentate, în condiții grafice deosebite și comentate pe larg, hărțile Transilvaniei întocmite de Lazarus și Tannstetter în 1528, Johannes Honterus în 1532 și Wolfgang Lazius în 1556. În același timp, Comisia de Istorie Urbană a Academiei Române, cu sediul la Sibiu, aflată sub coordonarea lui **Paul Niedermair**, pregătește un atlas complex al orașelor din Transilvania, o mare parte din acestea fiind întemeiate de coloniștii sași.

În același timp, cercetătorul științific **Ioan Ianoș** de la Institutul de Geografie din București și profesorul **Alexandru Ungureanu** de la Universitatea din Iași, în calitate de coordonatori și autori, în colaborare cu cercetătorii **Gheorghe Iacob, Cristian Tălângă, Lilliana Guran** și **Lucian Dobruca**, de la același institut, au publicat în 1994 un capitol referitor la România în "Beiträge zur regionalen Geographie" din Leipzig, iar **Alexandru Ungureanu**, împreună cu cercetătorul german **Frankdieter Grimm** în 1995, un articol despre Republica Moldova în "Europa Regional". Tot în aceeași revistă, în anul 1996, **Ioan Ianoș, Alexandru Ungureanu** și **Frankdieter Grimm** au publicat un amplu material despre structura și dinamica sistemului urban din România. De asemenea, **Ioan Ianoș** a publicat două articole, unul în 1995 în revista "Anthropogeographie" din Berlin, și al doilea împreună cu **Lilliana Guran** în 1997 în "Südosteuropa - Studien" din München, **Claudia Popescu, Dan Băleanu** în 1996 și **Șerban Nădejde, Dan Băleanu** în 1997 în "Eureg" la Hannover, precum și **Dan Băleanu** într-un volum special privind deplasările în masă datorită schimbărilor climatice în Holocen, în 1997 la Stuttgart.

O serie de geografi români au prezentat comunicări la diferite simpozioane, colocvii și congrese din Germania, între care se remarcă cercetătorii științifici de la Institutul de Geografie al Academiei Române, și anume: în anul 1989 **Wilfried Schreiber** la Frankfurt am Main, în 1991 **Mircea Buza** la Bonn, Göttingen și Kiel, în 1995 **Dan Băleanu** la Stuttgart, **Lilliana Guran** și **Cristian Tălângă** la Regensburg, iar în 1997 **Ion Zăvoianu** la Leipzig, **Lucian Dobruca** la Sonnenfeld/Thüringen, **Ioan Ianoș** la Potsdam și **Mircea Buza** la Bonn și Berlin. La aceștia se adaugă conferențiarii și asistenții **Doina Mihalca, Sorina Voiculescu** și **Petre Urdea** de la Universitatea din Timișoara în 1995 la Tübingen, Potsdam și Leipzig.

Jozsef Benedek de la Universitatea din Cluj-Napoca în 1995 la Tübingen, precum și **Octavian Groza** de la Universitatea din Iași, în 1997, la Potsdam.

3. Geografi germani care au vizitat România și au publicat lucrări științifice despre România

Primul geograf german care a efectuat studii pe teritoriul României a fost **Ferdinand von Richthofen**. Între anii 1856 - 1860 acesta a făcut cărți geologice în lanțul vulcanic din vestul Carpaților Orientali, la solicitarea Institutului Geologic din Viena, unde a funcționat după ce și-a trecut doctoratul în Germania. Din păcate, studiile sale au rămas nepublicate.

Paul Lehmann a publicat trei articole despre ghetarii din Munții Făgărașului, în 1881, în revista "Zeitschrift der Deutschen Geologischen Gesellschaft" din Berlin, despre Carpații Meridionali cuprinși între Munții Retezat și Piatra Craiului, în 1885, în "Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde" din Berlin și despre urmele ghetarilor cuaternari din Carpații Meridionali, în 1905, în "Jahrbuch der Geographischen Gesellschaft" din Greifswald. Tot Lehmann a publicat în 1893 cartea *Das Königreich Rumänien* în Colecția Kirchhof's Länderkunde von Europa de la Leipzig, precum și un articol despre repartiția și evoluția națiunii române în 1915 în "Petermanns Geographische Mitteilungen" din Gotha.

Interesul geografilor germani s-a materializat prin publicarea de timpuriu a unui număr impresionant de cărți despre România sau capitole speciale în dicționare enciclopedice și în volume referitoare la continentul european. În acest sens menționăm volumele *Beschreibung der Moldau und Walachei* de **J.F. Neigebaur** în 1848 la Leipzig, *Siebenbürgen. Eine Darstellung des Landes und der Leute* de **Rudolf Bergner** în 1884 la Leipzig și *Rumänien. Land und Leute* de **R. Henke** în 1877 la Leipzig. Puțin mai târziu **Rudolf Bergner** a mai publicat *Rumänien. Eine Darstellung des Landes und der Leute* în 1887 la Breslau și *Zur Topographie und Ethnologie Siebenbürgens* în 1892, **G. Benger** lucrările *Rumänien, ein Land der Zukunft* în 1896 la Stuttgart și *Rumänien im Jahr 1900*, în 1900, tot la Stuttgart. Acestea sunt urmate de lucrările *Zur Landeskunde von Rumänien* de **Hugo Grothe** în 1907 la Frankfurt am Main, *Rumänien. Land und Leute* de **Karl Schwarzlose** în 1910 la Frankfurt am Main, *Rumänien* de **Otto von Dunger** în 1916 la Gotha, *Groß-Rumänien* de **F. Schmalz** în 1921 la Gotha, *Groß-Rumänien* de **C. G. Romenhölter** în 1926 la Berlin, *Rumänien diesseits und jenseits der Karpaten* de **W. Höpker** în 1936 la München și *Rumänien von heute* de **Walter Hoffmann** în 1941 la București. Capitole ample despre România au mai publicat **Theobald Fischer** în 1909 în *Geographisches Handbuch* la Bielefeld-Leipzig, **Wolf Tietze** în 1970 în cunoscutul *Westermann Lexikon der Geographie* la Braunschweig, **K.D. Grothausen** în 1977 în *Südosteuropa-Handbuch* la Göttingen și **Wilfried Heller** în 1993 în lucrarea *Europa. Neue Konturen eines Kontinents* la München.

Studii speciale referitoare la anumite aspecte geografice din România au fost publicate în peste 30 de articole și în zece monografii. Amintim succint doar numele autorilor, precum și anul și locul apariției articolelor: **W. Prager**, 1906, Halle; **P. Langhans**, 1915, Gotha; **W. Behrmann**, 1919, Berlin; **Fr. Müller-Langenthal**, 1922, Stuttgart; **Paul Traeger**, 1922, Stuttgart; **Karl Stumpp**, 1922, Stuttgart; **M. Straka**, 1936, Frankfurt am Main; **Helmuth Haufe**, 1938, Leipzig; **Carl Troll**, 1943, Berlin; **Günther Haase** și **Hans Richter**, 1957, Gotha; **Arnold Beuermann**, **Dietmar Lindemann**, **Klaus-Walter Ohnesorge**, **Ulrich Quast** și **Hans Joachim Reinecke**, 1973, Köln, **Horst Förster**, 1980 și 1996, Paderborn și Tübingen, **H. Lamping**, 1981 și 1991, Frankfurt am Main, **S. Kullen**, 1989, Tübingen, **Hans-Heinrich Rieser**, 1996, Tübingen etc.

Numeroase lucrări au fost realizate de profesorul **Wilfried Heller** de la Universitatea din Potsdam, care între anii 1974 - 1997 a publicat 15 articole, în "Die Erde", "Heidelberger Geographische Schriften", "Erdkunde", "Geoforum", "Münstersche Geographische Arbeiten", "Verhandlungen des Deutschen Geographentages", "Südosteuropa - Mitteilungen", "Geolit", "Geographische Rundschau" etc., 10 recenzii și două hărți, ultimele în atlasele *Diercke Weltraumbild-Atlas*, Braunschweig, 1982 și *Das neue Bild der Alten Welt*, Berlin - München, 1988. Recent, în 1996, a colaborat cu Facultatea de Sociologie din Cluj-Napoca în vederea realizării unui proiect de cercetare privind schimbările socio-economice în spațiul rural din România după anul 1989, iar în 1997 a organizat la Potsdam, sub egida Societății Südosteuropa prima întrunire internațională peste hotare dedicată migrațiilor și transformărilor socio-economice din România, care a reunit cei mai buni geografi din Europa de Vest specializați în studii despre România: profesorii **Violette Rey**, **David Turnock**, **Georg Kluczka**, **Joachim Vossen**, **Peter Jordan** etc.

Demne de menționat sunt și monografiile științifice relativ recente întocmite de: **Max Pfannenstiel**, *Die Quartärgeschichte des Donaueinganges*, Bonn, 1950; **P.A. Kroehnert**, **H.W. Hockl**, *Rumänien - Zweitausend Jahren zwischen Morgenland und Abendland*, Freilassing, 1968, **Dietmar Lindemann**, *Fernweidewirtschaft in Rumänien*, Braunschweig, 1978; **H. și P. Göckeritz**, *Rumänien. Karpaten, Donau und Schwarzes Meer*, München, 1980, **Frankdieter Grimm**, *Rumänien. Landeskundlicher Überblick*, Leipzig, 1985; **R.v. Kaik**, **R.v. Wechmar**, *Rumänien*, München, 1991, **Hans-Heinrich Rieser**, *Temeswar. Geographische Beschreibung der Banater Hauptstadt*, Sigmaringen, 1992, **Horst G. Kein**, **Katja Göring**, *Rumänische Landeskunde*, Tübingen, 1995 ș.a.

Un caz de excepție l-a constituit profesorul **Emil Meynen**, fostul director al Institutului Național de Geografie din Bad Godesberg și vicepreședinte al Uniunii Internaționale de Geografie, care în anul 1920 a venit împreună cu soția, studenți fiind, mai mult pe jos până în România, pentru a cunoaște pe viu peisajele

străbătute. Beneficiind de aceste înalte funcții, între anii 1950 - 1960, el a impulsionat în mod substanțial schimbul de publicații dintre România și Germania, redus mult în urma celui de-al II-lea Război Mondial. De asemenea, în calitate de președinte al Comisiei de terminologie geografică a Uniunii Internaționale de Geografie a sprijinit constant România la reuniunile internaționale, admitând introducerea unor termeni de origine populară românească. Profesorul Emil Meynen a fost inițiatorul primei ediții a lucrării *Orbis geographicus*, apărută sub egida U.I.G., în anul 1960, un indicator internațional cu numele tuturor geografilor, structurat pe țări și instituții, în care a figurat permanent și România.

Un alt geograf german de mare autoritate, care a promovat în mod deosebit legăturile cu România, a fost și profesorul **Carl Troll** (1899 - 1975), decanul Facultății de Geografie și apoi rector al Universității din Bonn, care a vizitat România de trei ori, începând din anul 1940 și avea în lucru cu geograful român Vasile Tulescu un atlas al României, care din cauza războiului nu a mai apărut. În 1964, după încheierea mandatului său de președinte al Uniunii Internaționale de Geografie (1960 - 1964), dar rămas în continuare ca vicepreședinte al acestei prestigioase uniuni, a prezentat în București câteva conferințe, care s-au bucurat de un deosebit interes. Profund interesat de aspectele geografice din România, după conferințe, profesorul Carl Troll a făcut excursii de studii pe Valea Prahovei și în Munții Bucegi, în ultima fiind condus de cercetătorul Horia Grumăzescu de la Institutul de Geografie. În 1970 profesorul Carl Troll a publicat la București și un articol privind terminologia geoecologică în "Revue Roumaine de Géographie", în volumul omagial dedicat profesorului Vintilă Mikăilescu, de care îl lega o veche prietenie.

Vizite de documentare în România au mai efectuat profesorii **Burckhard Hofmeister** de la Universitatea Tehnică din Berlin în 1966, **Wilfried Wöhlke**, **Frank Werner** și **Peter Rostankowski** de la Institutul Est - European al Universității Libere din Berlin în 1969; **Bruno Benthien** din Greifswald și **Anneliese Krenzl** din Frankfurt am Main în 1969; **Georg Kluczka** de la Institutul Național de Geografie din Bad Godesberg în 1970, **Wilfried Heller** de la Universitatea din Göttingen în 1971 și 1974, **Arndt Bronger** de la Universitatea din Kiel în 1972, **Erhart Rosenkranz** de la Universitatea din Halle în 1976, **Reinhard Jücker** de la Universitatea Ruhr din Bochum în 1981, **Christof Kalser** în 1986 de la Universitatea Humboldt din Berlin, **Horst Förster** și **Hans-Heinrich Rieser** de la Universitatea din Tübingen, începând cu 1993.

O serie de întâlniri periodice de lucru între geografi germani și români au avut loc începând din anul 1970, organizate de Ministerele Învățământului din cele două țări, cu scopul de a fi reflectate cât mai corect istoria și geografia, în mod reciproc, în manualele și atlasele școlare de profil. Acestea au avut loc în Germania la Braunschweig, unde se află și Institutul German pentru Probleme de Educație și renumita editură "Westermann", specializată în lucrări geografice, iar în România la

Suceava, Sibiu și București. Partea germană a fost reprezentată prin profesorul **Arnold Beuermann**, iar cea română prin profesorii **Grigore Posea**, **Alexandru Ungureanu** și cercetătorul **Șerban Dragomirescu**.

O importanță deosebită în cunoașterea României au avut-o și vizitele de documentare a numeroși geografi germani, unii dintre ei efectuând aplicații practice cu studenții pe trasee judicios întocmite. Cele mai multe grupe de studenți au venit din următoarele centre universitare: Braunschweig, Berlin, Bonn, Kiel, Düsseldorf, Giessen, Tübingen etc., iar studenții făceau expuneri geografice complexe în punctele de oprire, rezultatele fiind multiplicare la xerox într-un volum numit *Protokoll der Exkursion in Rumänien* sau *Bericht über die Exkursion in Rumänien*,

Aplicații practice cu studenții în România au făcut profesorii **Wilhelm Wöhlke** de la Universitatea Liberă din Berlin în 1972, **Otto Fränzle** de la Universitatea din Kiel în 1974, **Arnold Beuermann** de la Universitatea din Braunschweig în 1976, 1978, 1980 și 1982, **Armin Gerstenhauer** de la Universitatea din Düsseldorf în 1977, **Wilfried Heller** de la Universitatea din Göttingen în 1975, 1978, 1981, 1991 și 1994, **Georg Kluczka** de la Universitatea Liberă din Berlin în 1974, 1979, 1986, 1991 și 1997, **Wolfgang Kuls** de la Universitatea din Bonn în 1980, **Adolf Karger** de la Universitatea din Tübingen în 1981 și 1983 etc.

Semnalăm și vizitele de documentare ale unor cadre didactice de la Universitatea Liberă din Berlin în 1972, precum și ale unor grupuri de profesori de liceu din diferite orașe ale fostei R.D. Germane, în anii 1977, 1978, 1979 și 1980, conduse de profesorii **Erika Buchhorn**, **Horst Riedel**, **Josef Zinnert** și **Bernd Raum**, care au primit asistență științifică din partea cercetătorilor **Șerban Dragomirescu** și **Mircea Buza** de la Institutul de Geografie din București.

Cu ocazia Simpozionului Internațional de Geomorfologie Aplicată, care s-a desfășurat la București și Cluj în 1967, au participat profesorii **J.F. Gellert** și **Eberhard Scholz** de la Institutul Pedagogic din Potsdam, precum și **Hans Kugler** de la Universitatea din Leipzig, interesați cu precădere în probleme de cartografie geomorfologică. Un schimb cuprinzător de experiență a avut și profesorul **Walter Roubitschek** de la Universitatea din Halle în probleme de utilizarea terenurilor și cartografierea ei în 1964. În anul 1966, profesorul **A. Zimm** de la Universitatea Humboldt din Berlin, pe atunci președintele Societății de Geografie din R.D. Germană și profesorul **Bruno Benthien** de la Universitatea din Greifswald, în 1969, au studiat unele probleme de geografia industriei și respectiv de geografia turismului din România.

O participare activă au avut-o și profesorii **Karl Ruppert** din München în 1971 la cel de-al II-lea Colocviu Național de Geografia Turismului de la București, **Wilfried Heller** de la Universitatea din Potsdam și **Joachim Vossen** de la Universitatea din Regensburg în 1994, la sesiunea jubiliară dedicată aniversării semicentenarului Institutului de Geografie al Academiei Române din București. În continuare, **Wilfried Heller** are

în lucru două cărți despre România, o geografie generală și un studiu privind migrația actuală, transformările socio-economice și perspectivele de evoluție în spațiul rural al României, *Joachim Vossen* pregătește o monografie de geografie umană dedicată municipiului București, *Christof Kaiser* o amplă lucrare despre evoluția demografică a orașelor din România, iar cercetătorul *Christophe Waack*, de la Institutul de Geografie Regionale din Leipzig, o teză cu orașele dublete din Europa Centrală și de Est.

4. Schimburile de publicații geografice între România și Germania

Institutul de Geografie al Academiei Române din București posedă cea mai bogată și mai valoroasă bibliotecă de profil din țară, întreținând schimburi de publicații cu institute și universități din peste 50 de țări ale lumii. Statistica arată că în ultimii ani pe primul loc a stat Germania cu 41 de titluri de reviste, precum și cu 18 cărți și 8 de atlase.

În concluzie putem afirma că în ciuda diferențelor lingvistice și culturale, a distanței care ne desparte și, nu odată, a situației istorice potrivnice datorate celor două războaie mondiale, relațiile științifice în domeniul geografiei între România și Germania au fost și sunt

dintre cele mai bune. Generația actuală de geografi speră ca acestea nu numai să continue, dar să se și amplifice prin realizarea de proiecte de cercetare comune, materializate atât prin publicarea unor lucrări de colaborare, cât și prin organizarea de seminarii bilaterale de geografie, așa cum există deja cu Franța și Marea Britanie.

N.B. Datorită numărului mare de vizite de studiu și de publicații apărute mai ales în ultimii ani, articolul de față nu are nici pretenția și nici posibilitatea de a acoperi exhaustiv toate aspectele și de a menționa toate lucrările. Scopul său principal este să atragă atenția asupra problematicii enunțate și de a constitui un imbold pentru alți geografi români de a prezenta în viitor astfel de legături și cu alte țări, de care ne leagă vechi tradiții de colaborare.

Autorul aduce pe această cale mulțumiri cordiale colegului *Serban Dragomirescu* pentru sugestiile și completările făcute la realizarea formei actuale. Totodată, din cauza materialului vast existent, care nu a putut fi cuprins în articolul de față, autorul intenționează să aprofundeze această problemă, în ideea elaborării în viitor a unei lucrări mai ample, care va include și o listă bibliografică cât mai completă.

* * *Tulucești. Carte pentru tinerii de azi și de mâine.*
Edit. Porto-Franco, Galați, 1997, 224 pag., 51 foto, 21
tabele, 9 hărți, 7 schițe.

Coordonată de Amelian Chirilă, cartea satului Tulucești, aflat la 12 km nord de Galați, pe șoseaua spre Bârlad, cuprinde 21 capitole nu prea mari ca întindere. Cele 3 sate ale comunei (Tulucești, Șivița și Tătarca) se află situate la contactul Câmpiei Covurluiului cu lunca Prutului și sunt atestate documentar astfel: Tulucești la 11 aprilie 1552, Tătarca la 29 aprilie 1552 iar Șivița la 3 aprilie 1588. S-au deosebit, în funcție de relief 3 "mahalale" în satul Tulucești : din jos (satul vechi) și de sus (Tuluceștii Noi), alături de care este și mahalaua Iepureni, înființată în anul 1877. În satul Șivița se deosebesc două cartiere: Podiș și Vale.

Se face și o trecere în revistă a datelor istorice, administrative, demografice, urmărindu-se și implicarea localnicilor în evenimentele majore din istoria țării.

De pe urma reformelor agrare au beneficiat numeroși săteni, din satele comunei, expropriindu-se în 1864 aproape 3000 ha din moșia Tulucești, care aparținea mănăstirii Galata din Iași, apoi în 1921 s-au expropriat peste 1200 ha, iar în 1945 se expropriează 343 ha. Amintim că în anii 1947-1948 se fac aici primele amenajări antierozionale.

Caracterizarea geografică a comunei este fericit îmbinată cu date de etnografie, folclor, alături de care sunt capitole speciale destinate prezentării agriculturii, învățământului, culturii, comerțului, economiei etc.

Bogat ilustrată, cartea este interesantă și bine documentată.

Sorin Geacu

IN MEMORIAM

NICULINA BARANOVSKY

La 9 mai 1997 a încetat prematur din viață dr. Niculina Baranovsky, cercetător științific principal.

Născută la 23 mai, 1930 în Constanța, într-o familie modestă, urmează cursurile școlare la București iar în 1949 devine studentă a Facultății de Geologie - Geografie a Universității București, secția de geografie economică.

La absolvirea facultății, în 1953, a fost repartizată la Academia R.P.Române în colectivul de geografie din cadrul Comisiei de agricultură, unde are șansa de a-și face ucenicia de cercetător științific sub îndrumarea eminentilor geografi Vintilă Mihăilescu și Victor Tufescu. Problematika abordată de acest colectiv prin elaborarea de studii la scara întregii țări asupra populației active din agricultură va influența decisiv preocupările sale ulterioare în direcția geografiei populației și așezărilor. Tot în această perioadă a realizat o hartă la scara 1/500000 a repartiției geografice a viței de vie în România, care a fost expusă la Expoziția internațională hortivitică de la Erfurt (Germania) în 1962.

În 1958, Institutul de Geografie a revenit în componența Academiei, înglobând și colectivul care activa, acum pe lângă secția de geologie, geofizică și geografie. Niculina Baranovsky s-a încadrat în colectivul de geografie a

populației și așezărilor, unde va lucra până la ieșirea la pensie în 1989. Timp de peste trei decenii și-a adus contribuția științifică competentă la toate marile lucrări ale Institutului, de la *Monografia geografică*, la *Geografia Văii Dunării românești*, *Piemontul Getic*, *Atlasul Național*, *Tratatul de Geografie*, *Atlasul istorico-geografic*. Numeroasele studii publicate au acoperit o problemă largă, de la densitatea populației la aspecte ale mișcării naturale și mecanice, populației active din economie, așezărilor urbane și rurale. În paralel participă la realizarea unor lucrări de contract, dintre care se evidențiază colaborarea cu Institutul de economie agrară pentru elaborarea prognozei populației ocupate în agricultură în perspectiva anilor 1980, 1990. În 1978 obține titlul de doctor în geografie cu teza: *Subcarpații dintre Motru și Olteț - Studiu de geografie economică*, sub îndrumarea științifică a profesorului Victor Tufescu.

A fost apropiată de colegi, săritoare la nevoie în ajutorul celorlalți, lucrând cu pasiune și spirit de autoexigență. Sunt calități ce i-au adus simpatia și respectul tuturor colegilor. Aceste calități erau întregite de un optimism tonic nedesmințit nici în ultimii ani de viață, dominați de suferința care i-a provocat decesul.

Amintirea Niculinei Baranovsky va rămâne pentru totdeauna vie în inimile noastre.

Cronici, recenzii

* * *Landschaftsentwicklungskonzept Region Ingolstadt*, Bayerisches Landesamt für Umweltschutz, Schriftenreihe, Heft 140, München, 1997, 65p., 37 scheme grafice, 28 tabele, 22 foto color, 9 hărți.

Ultimul număr, 140, al Seriei de publicații editată de Agenția pentru Protecția Mediului din Landul Bavaria, intitulat *Proiect conceptual privind amenajarea peisajului în regiunea Ingolstadt*, constituie un model de studiu complex al tuturor factorilor fizico-geografici și antropici în vederea amenajării științifice a peisajului și a dezvoltării durabile a regiunii Ingolstadt, situată în partea de sud-est a Germaniei. Acest studiu a fost realizat la solicitarea Ministerului pentru Dezvoltare și Protecția Mediului din Bavaria, în cadrul Oficiului de Proiectare Dr. Schaller, de un colectiv de cercetători coordonați de J. Schild și format din H. Leicht, P. Blum și H. Lippert de la Serviciul pentru Protecția Mediului din Landul Bavaria.

Ideea de la care se pleacă este faptul că pentru ca factorii naturali de bază, cum sunt aerul, apa, solul, plantele și animalele, precum și peisajul în ansamblul său să-și păstreze nealterate caracterrele esențiale și varietatea este necesară o protecție anticipată și o grijă sporită pentru menținerea în condiții optime a mediului înconjurător. Un mijloc eficient pentru aceasta este întocmirea unor proiecte speciale pentru amenajarea teritoriului, în scopul înlăturării degradării progresive a mediului și a găsirii unor căi care să înlăture utilizarea excesivă a factorilor naturali.

Prezentul proiect conceptual privind evoluția peisajului regiunii Ingolstadt, cu o suprafață de circa 3 000 km², are caracterul unui plan complex de amenajare a teritoriului și de protecție strictă a mediului înconjurător. El este structurat în trei părți și cuprinde un capitol referitor la metodele de lucru, un amplu capitol privind analiza factorilor naturali și activitatea antropică în regiunea Ingolstadt și o anexă cu 9 hărți la scara 1:100 000.

În primul capitol sunt expuse noțiunile de bază utilizate în lucrare și etapele ce trebuie parcurse. Se insistă apoi pe funcțiile principale ale elementelor peisajului și anume: la sol - funcția de filtru, tampon și transformator a materiei, ca și de rezistență la eroziune; la apă - funcția de regenerare și protecție a apelor freactice și de suprafață; la aer - funcția de echilibru termic; la viețuitoare - ariile de răspândire actuale și potențiale, iar la peisaj - funcția estetică și de recreere.

Capitolul următor, mult mai dezvoltat, cuprinde la rândul lui două părți: A. Factorii naturali din regiunea Ingolstadt și evaluarea lor și B. Măsurile concrete ce trebuie luate în vederea amenajării teritoriului, a protecției mediului și a dezvoltării durabile a regiunii.

Este analizat amănunțit fiecare element în parte, prezentându-se în text fragmente de hărți potențiale ale solurilor, apei, climei, speciilor de plante și animale, precum și a peisajului. Urmează apoi indicații privind modul de reprezentare pe hărți la scară mare a degradării și poluării acestor elemente ale peisajului, numite *Konfliktkarten*. Pe baza acestei analize se fac propuneri concrete pentru fiecare element, atât în vederea utilizării raționale a terenurilor agricole și silvice, cât și a regiunilor ce trebuie protejate prioritar prin declararea lor ca rezervații naturale, rezervații peisagistice și parcuri naturale, numite *Zielkarten*.

În final sunt stabilite obiectivele principale pentru regiunile ce prezintă un interes prioritar, indicându-se areale cu importanță deosebită pentru păstrarea speciilor de plante și animale, pentru protecția solului, apelor freactice și de suprafață, culoarele de transport ale maselor de aer rece și cald, regiunile împădurite cu importanță deosebită pentru protecția climatică, precum și regiunile deosebite pentru dezvoltarea zonelor turistice, atât în cadrul natural, cât și în localități.

Anexa cu hărți la scara 1:100.000 ilustrează următoarele aspecte tratate în text: repartitia potențială a speciilor de plante și animale, potențialul natural al peisajului, utilizarea terenurilor, conflictele dintre activitatea antropică și speciile de plante și animale periclitare, propuneri de areale în vederea unei protecții speciale (rezervații naturale, rezervații peisagistice etc.), evoluția peisajului, turismul și dezvoltarea durabilă a regiunii.

Bogat ilustrată cu numeroase scheme grafice, tabele, fotografii color și hărți, această lucrare abordează atât aspectele teoretice privind evaluarea și amenajarea teritoriului, cât și practice privind deciziile ecologice în vederea protecției mediului și a conservării peisajului. Prin aceasta *Proiectul conceptual privind amenajarea peisajului în regiunea Ingolstadt* poate servi ca bază de lucru pentru desfășurarea lucrărilor mai ample ce se înscriu într-o strategie de protecție globală a mediului înconjurător. Totodată el poate fi luat ca model pentru realizarea de proiecte similare, care au ca scop fundamentarea lucrărilor de protecție a naturii în ansamblu, de către autorități și instituții abilitate, care se preocupă cu amenajarea teritoriului, conservarea unor biotopuri valoroase și implementarea programelor de dezvoltare.

Mircea Buza

* * *Bulletin de recherche*, Département de géographie et télédétection, Université de Sherbrooke, 1972-1997.

Prin amabilitatea și înțelegerea prof. Jean-Marie Dubois, Institutul de Geografie a intrat din luna august 1997 în posesia colecției periodice de limbă franceză "*Bulletin de recherche*", editat lunar de departamentul de geografie al Universității din Sherbrooke, provincia canadiană Québec. Publicația cuprinde studii și cercetări apărute între anii 1972-1997 prin strădaniile unui comitet de redacție condus de prof. dr. Jean-Marie Dubois - director, editor și coordonator științific, din care fac parte Jean-Jacques Boisvert, Ferdinand Bonn, Oleg Stanek, Roma Dauphin, Robert Gagnon, Denis Morin, Romain Paquette și Leo Provencher. Începând din anul 1997 această publicație se va primi permanent, în schimbul periodiceului nostru anual "*Revista Geografică*", publicată de Institutul de Geografie al Academiei Române.

Apariția revistei, începând cu luna ianuarie 1972, se datorează inițiativei profesorului Jean-Pierre Thouez și beneficiază de sprijinul ministerului educației din provincia Québec. Articolele editate acoperă practic toate domeniile geografiei și se extind și asupra științelor conexe, în măsura în care acestea servesc demersului geografic. Textele sunt elaborate pe baza rezultatelor preliminare ale cercetărilor și a unui bogat material bibliografic. Marea majoritate a contribuțiilor au un caracter regional. Din punct de vedere al repartiției acestora pe domenii, se observă că interesul autorilor se axează mai ales pe trei direcții: a) studiul orașelor mici și al comunităților rurale, b) cartografie și teledetecție, c) studiul perioadei cuaternare. Cercetările au fost efectuate cu preponderență asupra regiunilor care aparțin cantoanelor din estul provinciei Québec, la acestea alăturându-se și cele realizate în celelalte regiuni ale Québecului, în alte provincii federale și în afara țării. Sunt prezente, de asemenea, articole asupra diferitelor aspecte din procesul de învățământ.

În cadrul tematicii abordate se remarcă problemele privind menținerea integrității ecologice, evaluarea resurselor naturale, supravegherea și amenajarea mediului, planificarea teritorială. De asemenea, se acordă atenție aspectelor vizând problemele spațiului agricol și comunităților rurale, rețelei urbane, transporturilor și geopoliticii, fenomenelor meteorologice deosebite ș.a. O serie de articole sunt consacrate metodelor și procedeele moderne de lucru în geografie: cartografia digitală¹ (ca instrument de planificare), videografia², fotografia oblică³, termografia aeriană⁴, toate acestea cu aplicații concrete în spațiul provinciei Quebec. Aceștia li se alătură studiile asupra sistemelor morenaice, sedimentelor cuaternare, precum și asupra evoluției lacurilor postglaciare din această regiune a Canadei.

Cititorii pot găsi în paginile revistei și teme inedite precum influența amplasamentului locuinței asupra calității vieții persoanelor vârstnice, geografia delictelor

penale într-un oraș mijlociu (Sherbrooke), metode de identificare a locurilor periculoase pentru securitatea rutieră, metode de inventariere a coloniilor de castori prin fotointerpretare ș.a.

Buletinul pune la dispoziția celor interesați un bogat material bibliografic, foarte bine sistematizat pe probleme. Astfel, în numerele din noiembrie 1975, august 1980, decembrie 1981, septembrie 1983 și mai 1988 găsim o bibliografie detaliată referitoare la caracteristicile fizice ale cantoanelor estice, inclusiv o bibliografie informatizată (dischete); în numărul din august 1980 - o bibliografie referitoare la amenajarea micilor orașe și a comunităților rurale; martie 1984 - mediul natural în cantoanele estice; iulie 1975 - geografia urbană; mai 1993 - teledetecție. La valorosul fond informațional se adaugă și o serie de hărți care completează competent și expresiv textele. Spre exemplu, numărul din octombrie 1986 conține hărțile depozitelor superficiale și ale zonelor de risc ale țărmului nordic al estuarului Sf. Laurențiu (1/ 50000); în numărul din aprilie 1996 se găsesc hărțile geomorfologice și speciale ale insulelor-barieră din Parcul național Kouchibouguac, ș.a. Merită evidențiată ținuta grafică deosebită a publicației, calitatea schițelor, desenelor, fotografiilor. Prin diversitatea subiectelor abordate și prin caracterul său multidisciplinar, cu largi valențe de cercetare și metodice, revista "*Bulletin de recherche*" a Universității din Sherbrooke, Québec, reprezintă un util instrument de lucru pus acum și la îndemâna geografilor din Institutul de Geografie și a altor specialiști care sunt interesați de diferitele aspecte ale componentelor învelișului geografic.

Intrucât constatăm apariția unor termeni noi pentru cercetarea geografică românească, considerăm necesare următoarele precizări:

- *Cartografia digitală* urmărește transpunerea realității geografice sub formă cartografică, cu ajutorul calculatorului, utilizând tehnicile Sistemului Informațional Geografic (GIS). Se pot realiza determinări cantitative și calitative, hărți ale pantelor, ale orientării versanților etc.

- *Videografia* presupune realizarea de benzi video grafice sau de fotografii de format mic (35 mm), care sunt apoi supuse interpretării geografice cu ajutorul unui stereoscop.

- *Fotografia oblică* este acea imagine fotografică aeriană realizată sub diferite unghiuri față de verticala locului, ținându-se cont de anumiți parametri. Astfel de fotografii, ansamblate sub formă de benzi, sunt foarte utile la efectuarea studiilor de mediu.

- *Termografia aeriană* este un procedeu ce permite, în anumite condiții climatice, detectarea pierderilor de căldură ale clădirilor și realizarea de imagini grafice (termograme), fie pancromatice, fie în infraroșu.

Alexandru Hogaș

Vasile Băican, *Geografia Moldovei reflectată în documentele cartografice din secolul al XVIII-lea*, Edit.Academiei Române, București, 1996, 200 p., 13 tab., 23 fig., 30 pl.

Lucrarea conf.dr.Vasile Băican, de la Facultatea de Geografie și Geologie a Universității "A.I.Cuza" Iași, se constituie într-o veritabilă monografie asupra Moldovei secolului al XVIII-lea. Ea a făcut și obiectul susținerii ca teză de doctorat în anul 1992, tot la Universitatea din Iași.

Prefațată elogios de prof.dr.Victor Sficlea, cartea este structurată în trei mari capitole.

Capitolul I face referire la "Hărțile vechi care reprezintă Moldova", tratând atât importanța hărților anterioare perioadei analizate, dar mai ales, remarcăm, prezentarea principalelor hărți asupra Moldovei din secolul al XVIII-lea. Sunt enumerate 29 hărți grupate atât pe categorii de scară, cât și de proveniență (românești, rusești, austriace, chiar și italiene și germane). Se prezintă pe scurt și caracteristicile acestora, sistemul de proiecție, elemente de conținut, apoi metode de ridicare și de întocmire utilizate.

Capitolul II al lucrării este consacrat modului cum diferitele elemente ale cadrului fizico-geografic, respectiv relieful, hidrografia și vegetația sunt surprinse pe hărțile Moldovei din secolul al XVIII-lea.

În ceea ce privește relieful, autorul a constatat că acesta este "redat prin metode care au numai proprietatea de plasticitate, oferindu-ne puține date pentru caracterizarea cantitativă" (pag.25). Se insistă apoi asupra modului de redare a reliefului din zona de munte, apoi cea subcarpatică și din podișurile Moldovei și Basarabiei. Nu sunt uitate nici două elemente de relief antropic: valurile antice și moveile.

Subcapitolul consacrat elementului hidrografic cuprinde analiza modului de redare a denumirilor de râuri pe hărți, apoi o caracterizare a rețelei hidrografice surprinsă pe hărțile analizate și, nu în ultimul rând o prezentare detaliată a situației iazurilor, fiind deosebite iazuri: domnești, boierești, mănăstirești, orășenești și răzășești.

În Moldova secolului al XVIII-lea suprafețe întinse erau ocupate de păduri, bine analizate și în lucrare.

Cel mai consistent capitol al lucrării este cel de-al treilea, consacrat caracteristicilor sociale și economice ale Moldovei din acea epocă.

Sunt enumerate pe rând, probleme referitoare la populație (număr, răspândire geografică, densitate), așezările omenești (modul de reprezentare al acestora pe hărți, număr, răspândire în spațiu, densitate, sate și orașe), totul fiind întregit de necesare referințe consacrate mănăstirilor și schiturilor, ca și unor vestigii istorice reprezentate, respectiv cetățile Smerdarova (Roman) și

Gherghina (lângă Galați). Este interesant de amintit faptul că populația Moldovei ajunge în anul 1742 la 282 020 locuitori, fiind cu aproape 36% mai mare ca în 1591, iar în anul 1803 în cele 24 ținuturi ale Moldovei erau 1911 așezări cu 138 854 gospodării. Ponderea cea mai mare a populației urbane o dețineau ținuturile Iași (29,9%) și Covurlui (18,6%), ținuturi în care se aflau orașele Iași și Galați. Se face și o tipologie a așezărilor urbane în funcție de geneză, vechimea întemeierii, poziția geografică, funcția economică și administrativă și numărul de locuitori.

Analiza siturilor rurale se bazează pe luarea în considerație a poziției geografice, numărului de locuitori, forma, structura și textura vetrei sau funcțiile economice predominante.

"Structurile" economico-geografice analizate sunt: modul de utilizare a terenului, prezentarea instalațiilor hidraulice (mori de apă, pive, șteze, olonițe, fierăstraie), a resurselor naturale de subsol (aur, sare, păcură, izvoare minerale).

Informații deosebit de importante sunt și cele oferite de subcapitolul consacrat drumurilor Moldovei secolului al XVIII-lea, ca de exemplu cel al Liovului, al Iancului Vodă, cele ale Bistriței, Sucevei, Băei, Neamțului, Pietrei, Brașovului, Focșanilor, Herței, Hârlăului, Galaților, Iașului, Bârladului, Cotnarilor, ca și Marele Drum Moldovenesc.

Nu este uitată nici importanța Galațiului ca port al Moldovei.

Lucrarea se încheie cu analiza elementelor politico-administrative rediate pe hărțile de secol XVIII ale Moldovei și anume: redarea numelui Moldovei, situația granițelor și specificul organizării administrativ-teritoriale.

Textul este întregit de numeroase tabele și hărți, toate realizate cu multă atenție și migală de către autor.

Lucrarea demonstrează nu numai marea însemnată a datelor pe care le oferă hărțile vechi asupra unui teritoriu - în cazul nostru cel al Moldovei - dar și utilitatea acestora la surprinderea aspectelor de dinamică a proceselor și fenomenelor geografice.

Considerentele de mai sus ne îndreptătesc a susține că ne aflăm în fața unei ample lucrări de geografie istorică consacrată Moldovei, care dorim să nu lipsească din biblioteca oricărui geograf, istoric, arheolog, etnograf, ca și a specialiștilor din domeniul arhivisticii.

Sorin Geacu

Vladimir Rojanschi, Florina Bran, Gheorghita Diaconu - *Protecția și ingineria mediului*, 1997, Edit. Economică, București, 368 p., 75 schițe grafice, 23 tabele.

Târgul de carte Gaudeamus, ajuns la cea de-a III-a ediție, a prilejuit în luna decembrie 1997 apariția pe piață a unei noi cărți ce abordează problematica complexă a protecției mediului înconjurător. Așa cum însăși autorii mărturisesc, lucrarea are ca obiectiv prezentarea unor concepte, practici dar și soluții pentru cei interesați să se perfecționeze și să aplice în practică elemente ale protecției și ingineriei mediului.

Lucrarea este structurată în 9 părți ce includ 24 de capitole, o listă de tabele și desene, o bibliografie selectivă, precum și cuprinsul în limbile română, engleză, franceză.

Prima parte a cărții prezintă, în patru capitole, probleme de ordin general, cum ar fi: definirea unor termeni ce intervin în dezbaterea problemelor ridicate de ingineria mediului, o pledoarie pentru rolul protecției mediului și al ingineriei mediului, cadrul legislativ, precum și indicatorii de calitate a stării mediului. În continuare, este tratată protecția resurselor de apă, un capitol aparte constituindu-l tehnicile și tehnologiile de epurare a apelor uzate orășenești, inclusiv o formulă de calcul a prețului de cost al apei epurate.

Protecția atmosferei este abordată sub două aspecte: cel al surselor de poluare a atmosferei, tipuri de poluanți și efectele lor, dispersia poluanților, determinarea emisiilor; dar și al controlului surselor de poluare, fiind prezentate metode și utilaje de reținere a suspensiilor solide și de desulfurare a gazelor de ardere și de reducere a oxizilor de azot din gazele de ardere.

Un alt factor de mediu analizat este solul, poluarea acestuia fiind definită ca "orice acțiune care produce dereglarea funcționării normale a solului ca suport și mediu de viață în cadrul diferitelor ecosisteme naturale sau create de om." Activitățile de protecție a solului sunt clasificate în: activități de îmbunătățiri funciare și activități de prevenire și combatere a poluării solului, prezentând și prevederile "Normelor tehnice" referitoare la protecția solului.

Vibrațiile și zgomotele, ca surse de degradare a calității mediului sunt tratate din punct de vedere al efectelor asupra organismului uman, al echipamentelor de măsurare a intensității zgomotului, normelor privind nivelurile de zgomot admisibile și al posibilităților de reducere a zgomotelor și vibrațiilor, atât în halele industriale dar și în zonele rezidențiale.

Creșterea radioactivității mediului datorată activității umane este o altă problemă cu care se confruntă omenirea la sfârșitul acestui secol și nu putea fi evitată de autori în cadrul unei lucrări atât de ample, care

abordează sub toate aspectele ingineria și protecția mediului. Autorii fac o inventariere a surselor naturale și antropice care contribuie la creșterea nivelului de radiații, oferă informații detaliate despre efectele biologice ale radiațiilor, dar în același timp prezintă și metode de control a deșeurilor radioactive.

Ingineria mediului, în mod tradițional, avea ca obiectiv îndepărtarea deșeurilor menajere din motive sanitare; azi problema analizei deșeurilor comportă mai multe aspecte: indicatori de calitate ce caracterizează diferitele categorii de deșeuri, efectele deșeurilor asupra calității factorilor de mediu, tehnici și metode de colectare, transport, depozitare, precum și de prelucrare și recuperare a deșeurilor.

Autorii ne mai propun ca soluție pentru reducerea poluării mediului folosirea "tehnologiilor curate", concept care pleacă de la premisa că e mai ușor și mai ieftin să previi decât să repara și acoperă mai multe aspecte, atât ale activităților economice propriu-zise, cât și ale domeniului protecției mediului. Întreaga activitate economică ar trebui să se desfășoare plecând de la politica reducerii poluării la sursă.

Ultima parte a lucrării, a IX-a, o constituie "*Evaluarea impactului ecologic*", unde, în cinci capitole sunt analizate diferite probleme ridicate de acest concept relativ nou în literatura românească de specialitate. În ceea ce privește studiile de impact, pe lângă componente și etape ale studiilor de impact, indicatori ai studiilor de impact, metode și tehnici de evaluare a impactului ecologic, autorii fac cunoscută și procedura de obținere a acordurilor și autorizațiilor de mediu. De asemenea, sunt elucidate aspecte ridicate de auditul de mediu, analizele de risc industrial și urgențele de mediu. Ingineria mediului este cea care trebuie să ofere soluții pentru atenuarea impactului negativ al problemelor majore ale lumii contemporane și autorii atrag atenția asupra acestui lucru, făcând o scurtă prezentare a celor 12 probleme globale (schimbări climatice, reducerea stratului de ozon, acidifierea solului etc.). În încheierea lucrării sunt prezentate metodologiile de promovare a proiectelor de ingineria mediului, fiind descris conținutul studiilor de prefzabilitate și fezabilitate.

În concluzie se poate afirma că problematica vastă, nivelul accesibil de abordare, evitându-se o tratare mult prea tehnicistă, specifică specialiștilor într-un domeniu sau altul, contribuie la mărirea spectrului de specialiști sau viitori specialiști interesați a se iniția în probleme ale protecției și ingineriei mediului și lucrarea își merită locul în biblioteca oricărui "om de mediu".

Monica Barbu

*
*, *Istoria Hușilor*, Edit. Porto-Franco, Galați, 1995, 341 p., 49 foto., 8 hărți și schițe, un tabel.

Volumul a apărut cu ocazia împlinirii a 400 de ani de la înființarea Episcopiei Hușilor, fiind realizat în condiții grafice deosebite, coordonarea acestuia revenind lui Theodor Codreanu.

Prima parte cuprinde 8 capitole, consacrate evoluției acestui oraș de-a lungul timpului, ca și unor scurte considerații geografice. Se urmărește consemnarea Hușilor în diferite documente de sorginte internă (pentru prima oară la 17 decembrie 1487) și este dezbătută, pe mai multe pagini, problema numelui "controversat" al orașului: fie că a fost întemeiat de husiți (adepti ai lui Jan Hus), fie că și-ar fi luat numele de la un prim proprietar, Husul. În tot cazul, chiar la începutul subcapitolului consacrat toponimiei hușene, se afirmă: "Până astăzi s-au emis mai multe păreri referitoare la originea numelui și întemeierii acestei așezări, care rămâne cea mai controversată chestiune din istoria Hușilor" (p.42). Nu este omisă nici importanța ca târg a Hușilor, făcându-se apoi și o documentată trecere în revistă a cartierelor actuale ale orașului, unele evoluând în trecut ca sate: Broșteni, Corni, Plopeni, cartierele bulgăresc și țigănesc, Răești, Vatra Târgului, Dobrina, Dric și cartierul industrial apărut după 1974. Sunt urmărite și alte momente ca: "Lajii (negustorii turci n.n.) în Huși", "Hușenii, soli ai Moldovei în Rusia", "Oaspeți rari" în Huși. Interesantă ni se pare și semnalarea breslelor care au existat în acest oraș, ca de exemplu: a ciobotarilor (1790), lăutarilor (1795), blănarilor (1843), ca și a unor aspecte legate de administrația locală, evoluția economico-socială etc. Iată, de exemplu, prin ce era reprezentată activitatea economică în Huși, în anul 1938: "8 mori, 16 fabrici, din care una de vopsele de stofe, 2 de tricotaje, 5 de dărăcit lână, 3 de lumânări, una de săpun, apoi de cărămizi, tăbăcărie, 3 tipografii".

Frumoasa evoluție a acestui oraș a fost curmată în perioada 1944-1950, mai întâi, prin stabilirea definitivă a graniței pe Prut, care "a curmat dureros și brusc importanța strategică și comercială a orașului. Faimosul târg de la Huși și-a restrâns considerabil aria de cuprindere, prin pierderea accesului basarabenilor" (pag.133), apoi prin lichidarea Episcopiei în anul 1949, ca și prin desființarea județului Fălciu în 1950, a cărui

reședință era la Huși, care "a fost cea mai grea lovitură. Deși a rămas centru raional până la reforma administrativ-teritorială din 1968, Hușul și-a pierdut importanța, sporindu-și izolarea" (p.133).

În cea de-a doua parte a lucrării, ce are tot 8 capitole, este urmărită și evoluția demografică ascendentă a localității, de la aproape 600 de locuitori în 1494, la peste 32000 astăzi, și bineînțeles că nu au fost lăsate la o parte nici "tradițiile viticole hușene", ca și modernizările din domeniul economic de după 1962, an în care orașul este racordat la sistemul energetic național. Se face și o amănunțită trecere în revistă a lăcașurilor de cult și instituțiilor culturale din oraș (școli, muzee, biblioteci, tipografii).

Orașul Huși, declarat municipiu la 27 mai 1995, se poate mândri cu o sumedenie de personalități din cele mai diferite domenii, care fie s-au născut, fie au învățat sau și-au desfășurat activitatea în Huși, lucru ce constituie și obiectivul părții a treia a cărții cu titlul "Dicționarul personalităților hușene", unde sunt inserate nu mai puțin de 281 nume, dintre care nu semnalăm decât câteva: fizicianul Constantin Bedreag, chimistul Radu Cernătescu, geografii Ion Gugiuman și Alexandru Obreja, geologul Neculai Macarovici, actorul Alexandru Giugaru, etnograful Gheorghe Focșa, istoricul Gheorghe Ghibănescu.

Volumul se încheie cu listele: dregătorilor de Huși și Fălciu (1517-1863), primarilor localității (de la 1864 încoace), prefecților județului Fălciu (1863-1950), apoi a episcopilor de Huși (1592-1949), ca și o scurtă enumerare a celor aproape 80 de ziare, reviste și alte publicații, care au apărut la Huși, între 1873-1991.

Lucrare de ansamblu, după părerea noastră, este o foarte pertinentă și frumoasă, în același timp, carte de vizită a acestui municipiu din centrul Moldovei.

Un plus de informație ar fi rezultat și din consultarea arhivelor create de instituțiile care au existat și există în Huși, depozitate la Vaslui, Iași sau București, dar, totuși, această observație nu știrbește cu nimic din valoarea științifică evidentă a lucrării.

Sorin Geacu

Sorin Geacu, *Dicționar geografic al județului Ialomița*, Edit. Enciclopedică, București, 1997, 208 pag., 89 fig.

Dicționarele geografice ale județelor, editate la sfârșitul secolului trecut sub egida Societății Geografice Române, constituie un termen de referință, fiind considerate una dintre cele mai notabile realizări ale acelor vremuri în domeniul geografiei. De aceea în repetate rânduri s-a pus problema reluării acestei preocupări, a realizării în același stil a unor lucrări care să reflecte situația actuală a fiecărui județ. Din păcate volumul de muncă necesar i-a descurajat pe cei mai mulți. Însă domnul Sorin Geacu s-a încumetat să ducă la bun sfârșit această muncă, astfel că județul Ialomița se numără printre primele din țară care beneficiază de o prezentare amănunțită a stării sale actuale, exact la un secol de la apariția vechiului dicționar (în 1897), întocmit de Ion Provianu, institutor în Călărași. Este al treilea dicționar din noua serie, după cel al județului Iași (A. Obreja, 1979, Ed. Junimea, Iași) și cel al județului Vaslui (I. Gugiuman, V. Cărcotă, V. Băican, Ed. Universității "Al. I. Cuza" Iași, 1988) și a fost editat cu sprijinul Prefecturii județului Ialomița și a Consiliului Județean Ialomița.

Lucrarea cuprinde peste 1300 de termeni geografici (localități, forme de relief, râuri, lacuri, păduri). Se analizează structura și evoluția în timp a populației din fiecare localitate, obiectivele economice, sociale, culturale, monumentele istorice; se menționează când și de către cine a fost întemeiată localitatea respectivă, iar pentru municipiile, orașele și comunele din județ se face și câte o prezentare sintetică a cadrului natural. Dicționarul cuprinde și o caracterizare fizico- și economico-geografică a întregului județ. Este ilustrat cu numeroase fotografii și alte figuri, printre care se numără

schite ale vetrelor diverselor localități, o hartă cu arealele de proveniență a locuitorilor care au format așezări noi în județ și o hartă generală a județului Ialomița care cuprinde rețeaua hidrografică, pădurile, așezările, căile de comunicație. Pentru colectarea acestor date, autorul a desfășurat o muncă minuțioasă și perseverentă, a analizat cu răbdare și competență cele mai noi informații din literatura de specialitate, dar și o serie de lucrări vechi care i-au furnizat informații asupra evoluției în timp a peisajului geografic, populației și economiei. Aceștia li s-au adăugat date ale recensământului din 1992 și ale unor recensăminte mai vechi, date extrase din arhivele diverselor instituții centrale și județene și informații desprinse din studierea unor vechi documente cartografice, unele dintre ele puțin cunoscute chiar și în rândul specialiștilor. Numeroase date au fost culese de pe teren sau preluate de la informatori din zonă. Însă liantul tuturor acestor elemente l-a constituit buna cunoaștere a regiunii și interesul purtat de autor ținutului natal.

Acest tablou sintetic dar foarte bine documentat al situației geografice, demografice și economice a județului Ialomița constituie un util instrument de lucru pentru specialiști și pentru organele administrative, dar în același timp, prin prezentarea în ordine alfabetică a termenilor, oferă o informație ușor accesibilă și publicului larg. Lucrarea umple un gol în literatura de specialitate și poate constitui un îndemn pentru alți tineri entuziaști să-și consacre timpul și strădaniile în vederea realizării volumelor care să completeze seria nouă de dicționare ale județelor.

Cristina Muică

